

FRIEDRICH ENGELS

PERHEEN, YKSITYISOMAISUUDEN JA VALTION ALKUPERÄ

ENSIMMÄISEN, VUODEN 1884 PAINOKSEN
ALKULAUSE

Seuraavat luvut ovat tavallaan testamentin toimeenpanoa. Itse Karl Marx oli aikonut esittää Morganin tutkimusten tulokset yhdistämällä ne oman materialistisen historiantutkimuksensa — tietyissä rajoissa voinen sanoa meidän materialistisen historiantutkimuksemme — tuloksiin ja vain siten selvittää niiden koko merkityksen. Morganhan oli keksinyt Amerikassa tavallaan toistamiseen Marxin neljäkymmentä vuotta aikaisemmin selville saaman materialistisen historiantutkimuksen ja päätenyt sen nojalla, vertaillessaan barbaarisuutta ja sivistyneisyyttä, pääkohdissa samoihin tuloksiin kuin Marx. Englannin »esihistoriallisen» tieteen edustajat kohtelivat Morganin »Muinaista yhteiskuntaa»* samaan tapaan kuin Saksan ammattiloustieteilijät »Pääomaa», jota he kopioivat vuosikausia sitä innokkaammin, mitä itsepintaisemmin vaikenivat siitä. Teokseni voi korvata vain heikosti sen, mitä ystävävainajani ei enää voinut tehdä. Käytettävissäni ovat kuitenkin hänen Morganilta tekemissään seikkaperäisissä muistiinpanoissa** olevat kriittiset huomautukset, jotka esitän tässä sikäli kuin se käy päinsä.

Materialistisen käsityksen mukaan historiassa on määräävänä tekijänä viime kädessä välittömän elämän tuotanto ja uusintaminen. Mutta tämä on sinänsä taas kahdenlaatuista. Se on toisaalta elintarvikkeiden, kuten ravintoaineiden, vaatteiden, asuntojen ja näiden valmistuksessa tarvittavien työkalujen tuottamista ja toisaalta itse ihmisen tuottamista, suvun jatkamista. Kumpikin tuotanto — toi-

* »Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization». By Lewis H. Morgan. London, Macmillan and Co., 1877 (»Muinainen yhteiskunta eli tutkimus inhimillisen edistykseen teistä, villeydestä barbaarisuuden kautta sivistyneisyyteen»). Kirja on julkaistu Amerikassa ja sitä on merkkillisen vaikea saada Lontoosta. Tekiä kuoli muutama vuosi sitten.

** Ks. K. Marx. »Muistiinpanot Lewis H. Morganin kirjasta 'Muinainen yhteiskunta'». *Toim.*

saalta työn, toisaalta perheen kehitysaste — määrää sen yhteiskuntajärjestyksen, jonka alaisena tietyn historiallisen kauden ja tietyn maan väestö elää. Mitä vähemmän työ on kehittynyt, mitä rajallimpi on työn tuotteiden määrä ja siis myös yhteiskunnan varallisuus, sitä ylivoimaisemmin näyttävät suku-siteet hallitsevan yhteiskuntajärjestelmää. Tässä suku-siteisiin perustuvassa yhteiskuntarakenteessa kehittyvät kuitenkin yhä enemmän työn tuottavuus sekä samalla yksityisomistus ja vaihto, varallisuuden erilaisuus, vieraan työvoiman käyttömahdollisuudet ja siten myös luokkavastakohtien perusta: uudet yhteiskunta-aineokset, jotka useiden sukupolvien ajan yrittävät soviittaa vanhaa yhteiskuntajärjestelmää uusiin olosuhteisiin, kunnes molempien yhteensoveltumattomuus aiheuttaa täydellisen mullistuksen. Vanha sukuyhteisöihin perustuva yhteiskunta murskautuu vastakehittyneiden yhteiskuntaluokkien yhteentörmäyksessä; sen tilalle astuu valtioksi järjestynyt uusi yhteiskunta, jonka perusyksikköinä eivät enää ole sukuyhteisöt, vaan alueelliset yhteisöt. Tässä yhteiskunnassa omistussuhteet hallitsevat täysin perhesuhteita ja nyt vapaasti kehkeytyvät ne luokkavastakohdat ja luokkataistelut, jotka muodostavat koko tähänastisen *kirjoitetun* historian sisällön.

Morganin suuri ansio on se, että hän sai selville ja kuvasi pääpiirteissään tämän kirjoitetun historiamme esihistoriallisen perustan ja löysi Pohjois-Amerikan intiaanien sukuyhteyksistä sen avaimen, jonka avulla ovat selvitettävissä Kreikan, Rooman ja Saksan muinaishistorian tärkeimmät, tähän asti ratkaisemattomat arvoitukset. Hänen teoksensa ei ole mikään yhden päivän työ. Noin neljäkymmentä vuotta hän ahersi aineistonsa parissa ennen kuin pystyi hallitsemaan sen täysin. Mutta siksipä hänen kirjansa onkin aikamme harvoja käänteentekeviä teoksia.

Seuraavassa esityksessä lukija erottaa yleensä helposti, mikä on peräisin Morganilta ja mitä minä olen lisännyt. Kreikan ja Rooman historiaa koskevissa luvuissa en ole rajoittunut Morganin todistuksiin, vaan olen tehnyt lisäyksiä, mikäli niitä on ollut käytettävissäni. Kelttiläisiä ja germaaneja koskevat luvut ovat pääasiallisesti minun; Morganin käytettävissä oli tältä osin miltei vain välikäsien lähteitä ja germaanien oloista — Tacitusta lukuun ottamatta — vain herra Freemanin kehnot liberaaliset väärennykset. Taloustieteelliset selitykset, jotka Morganin tarkoituserien kannalta olivat riittäviä, mutta omieni kannalta aivan riittämättömiä, olen muokannut kokonaan uudestaan. Ja lopuksi, on itsestään selvää, että olen vastuussa kaikista johtopäätöksistä, mikäli en ole suoranaisesti siteerannut Morgania.

Kirjoitettu noin 26. toukokuuta 1884

Julkaistu kirjassa: F. Engels. »Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats». Hottingen—Zürich, 1884

*Julkaistaan
vuoden 1891 laitoksen mukaan*

Suomennos saksasta

NELJÄNNEN, VUODEN 1891 PAINOKSEN ALKULAUSE

ALKUKANTAISEN PERHEEN HISTORIASTA
(BACHOFEN, McLENNAN, MORGAN)¹³⁹

Tämän kirjan edelliset suurilukuiset painokset myytiin loppuun jo miltei puolisen vuotta sitten, ja kustantaja* pyysi jo kauan sitten minua toimittamaan uuden painoksen. Muut kiireellisemmät työt ovat estäneet minua tähän asti sitä tekemästä. Ensimmäisen painoksen ilmestymisestä on kulunut seitsemän vuotta, joiden kuluessa alkukantaisten perhemuotojen tutkimisessa on tapahtunut huomattavaa edistystä. Teokseen oli siis tehtävä huolellisia parannuksia ja täydennyksiä, varsinkin kun nykyinen teksti aiotaan stereotypoida, mikä tekee uudet muutokset joksikin aikaa mahdottomiksi.

Olen siis tarkastanut huolellisesti koko tekstin ja tehnyt joukon lisäyksiä, minkä ansiosta tieteen nykyinen kanta on toivoakseni saanut osakseen asianmukaista huomiota. Tuonnempana tässä alkulauseessa esitän lisäksi lyhyen yleiskatsauksen perheen historiaa koskevien katsomusten kehityksestä Bachofenista Morganiin. Teen sen pääasiassa siksi, että šovinistiselta tuoksahtava esihistorian englantilainen koulukunta tekee yhä edelleen kaiken voitavansa hämätäkseen vaieten sen nullistuksen, jonka Morganin tutkimukset aiheuttivat esihistoriaa koskevissa katsomuksissa, joskaan se ei silti suinkaan kainostele anastaessaan Morganin aikaansaannoksia. Paikka paikoin muuallakin seurataan liiaksi tätä englantilaisten esimerkkiä.

Teokseni on käännetty useille kielille. Ensiksi italiaksi: »L'origine della famiglia, della proprietà privata e dello stato», tekijän tarkistama Pasquale Martignettin käännö, Benevento 1885. Sitten romaniaksi: »Origină familiei, proprietăței, private și a statului», kääntänyt Joan Nădejde; julkaistu jassylaisessa aikakauskirjassa »Comtemporanul»,¹⁴⁰ syyskuu 1885 — toukokuu 1886. Edelleen tanskaksi: »Familjens, Privatejendommens og Statens Oprindelse», Gerson Trierin julkaisu, Kööpenhamina 1888. Henri Ravén ranskannos, joka perustuu nykyiseen saksalaiseen laitokseen, on painossa.

* * *

Aina 1860-luvun alkupuolelle asti perheen historia ei voinut tulla kysymyksenkään. Historiatiede oli tässä suhteessa vielä kokonaan viiden Mooseksen kirjan vaikutuksen alaisena. Patriarkaalista perhemuotoa, jota niissä on kuvailtu täydellisemmin kuin missään muualla, ei ainoastaan pidetty muitta mutkitta vanhimpana, vaan se myös samastettiin — monivaimoisuutta lukuun ottamatta — nykyiseen porvarilliseen perheeseen, ikään kuin perheen suhteen ei oikeastaan olisikaan tapahtunut yleensä mitään historiallista kehi-

* — J. Dietz. Toim.

tystä; korkeintaan myönnettiin, että alkuaikoina oli saattanut valita säännöttömien sukupuolisuhteiden kausi. — Yksiavioisuuden lisäksi tunnettiin tosin myös itämaalainen monivaimoisuus ja intialais-tiibetiläinen monimiehisyys, mutta näitä kolmea muotoa ei voitu sijoittaa historialliseen järjestykseen, ja ne esitettiin rinnakkain ilman mitään keskinäistä yhteyttä. Että muinaisajan erillisten kansojen samoin kuin joidenkin vielä olemassa olevien villikansojen keskuudessa syntyperä laskettiin äidin eikä isän mukaan, siis päteväenä pidettiin vain naispuolista linjaa, ja että monien nykykansojen keskuudessa kiellettiin tietynsuuruisten, silloin vielä lähemmin tutkimattomien ryhmien sisäiset avioliitot ja että tämä tapa esiintyi kaikissa maanosissa — kaikki nämä tosiasiat kylläkin tunnettiin ja samantapaisia esimerkkejä kertyi yhä lisää. Mutta niitä ei osattu käyttää, ja jopa E. B. Tylorinkin teoksessa »Researches into the Early History of Mankind etc. etc.» (1865) ne esiintyivät pelkästään »eriskummallisina tapoina» samaan tapaan kuin eräiden villikansojen keskuudessa voimassa oleva kielto, joka estää koskettamasta palavaa puuta rautaesineellä, ja muut samantapaiset uskonnolliset joutavuudet.

Perhettä koskeva historiantutkimus alkaa vuodesta 1861, Bachofenin »Mutterrecht» teoksen ilmestymisestä. Tekijä esittää teoksaan seuraavat väitteet: 1. ihmiset elivät alkuaikoina rajattomassa sukupuoliyhteydessä, jota hän nimittää epäonnistuneesti »hetairismiksi»; 2. sellainen yhteys teki mahdolltomaksi isyyden varman määrittämisen, minkä vuoksi syntyperä voitiin laskea vain naispuolista linjaa, äidinoikeuden mukaan, ja näin oli alunperin asianlaita kaikkien muinaisten kansojen keskuudessa; 3. tämän johdosta naisille äiteinä, nuoremman polven ainoina varmasti tunnettuina vanhempina osoitettiin suurta kunnioitusta ja arvonantoa, joka Bachofenin käsityksen mukaan kohosi täydelliseksi naiherruudeksi (gynaikokratia); 4. siirtyminen yksiavioisuuteen, jolloin nainen kuului yksinomaan yhdelle miehelle, loukkasi ikivanhaa uskonnollista käskyä (ts. loukkasi tosiasiallisesti toisten miesten ikivanhaa perinnäistä oikeutta samaan naiseen), ja tuo loukkaus oli sovitettava tai sen sietäminen oli lunastettava siten, että nainen antautui määräaikoina muille.

Näihin väitteisiinsä Bachofen löytää todisteet äärimmäisen uut-terasti kokoamistaan lukuisista antiikin klassisen kirjallisuuden kohdista. Kehitys »hetairismista» yksiavioisuuteen ja äidinoikeudesta isänoikeuteen johtuu hänen mielestään — varsinkin kreikkalaisilla — uskonnollisten käsitysten kehittymisestä, uusien jumalolentojen, ts. uusien katsomusten edustajien, liittämisestä perinnäiseen jumalien ryhmään, nimittäin vanhan katsantokannan edustajiin, jolloin uudet työntävät vanhoja yhä enemmän taka-alalle. Bachofenin mielestä siis mielen ja naisen keskinäisen yhteiskunnallisen aseman historialliset muutokset eivät ole johtuneet ihmisten tosiasiallisten elinehtojen kehittymisestä, vaan näiden elinehtojen uskonnollisesta heijastu-

misesta noiden samojen ihmisten aivoissa. Tämän mukaisesti Bachofen selittää Aiskhyloksen »Oresteian» dramaattiseksi kuvaukseksi häviämässä olleen äidinoikeuden ja sankariaikoina syntyneen ja voitaneen isänoikeuden välisestä taistelusta. Klytaimestra on rakastajansa Aigisthoksen vuoksi surmannut Troian sodasta palanneen puolisonsa Agamemnonin; mutta Klytaimestran ja Agamemnonin poika Orestes kostaa isänsä murhan surmaamalla äitinsä. Sen tähden erityykset, äidinoikeuden demoniset suojelijattaret, vainoavat häntä, sillä äidinoikeuden mukaan äidin murha on raskain, sovittamattomin rikos. Mutta Orestesta suojelevat Apollon, joka on oraakkelinensa välityksellä kehottanut Orestesta tähän tekoon, ja Athene, joka kutsutaan tuomariksi — molemmat ovat jumalia, jotka edustavat tässä uutta, isänoikeuteen perustuvaa järjestystä; Athene kuulustelee kumpaakin puolta. Koko riitakysymys selviää lyhyesti Oresteen ja erityyksien väittelyssä. Orestes vetoaa siihen, että Klytaimestra on tehnyt kaksinkertaisen rikoksen surmaamalla *oman* puolisonsa ja siis myös *hänen*, Oresteen, isän. Miksi siis erityykset vainoavat häntä eivätkä Klytaimestraa, joka on suurempi syyllinen? Vastaus on satuva:

»Hän ei ollut surmaamansa miehen verisukulainen».*

Sellaisen miehen murhaaminen, joka ei ole verisukulainen, vaikka onkin murhaajattaren puoliso, on sovittavissa, se ei liikuta erityksiä. Heidän tehtävänään on vainota vain verisukulaisen murhan johdosta, ja siinä suhteessa äidinoikeuden mukaan raskain ja sovitamattomin murhateko on äidin murha. Apollon esiintyy oitis Oresteen puolustajana; Athene antaa areiopagin jäsenten — ateenalaisten valamiesten — äänestää; äänet jakautuvat tasan vapauttamisen ja tuomitsemisen puolesta; silloin Athene antaa puheenjohtajana äänensä Oresteen puolesta ja julistaa hänet vapaaksi. Isänoikeus on saanut voiton äidinoikeudesta, »nuoren polven jumalat», joiksi heitä erityykset itse nimittävät, saavat voiton erityksistä ja nämäkin suostuvat lopulta astumaan uuteen virkaan palvelukseen uutta järjestystä.

Tämä uusi, mutta peräti oikea »Oresteian» tulkinta on Bachofenin kirjan kauneimpia ja parhaita kohtia. Se todistaa samalla, että Bachofen uskoo erityksiin, Apolloon ja Atheneen ainakin yhtä paljon kuin Aiskhylos aikoinaan; hän nimittäin uskoo, että nämä suoritettiin Kreikan sankariaikana ihmeen: kukistivat isänoikeuden avulla äidinoikeuden. On selvää, että moinen käsitys, jonka mukaan uskonto on maailmanhistorian ratkaiseva vipusin, on johtava lopulta pelkkään mystisismiin. Bachofenin paksun nidoksen läpikotainen tutkiminen on sen vuoksi työlästä hommaa, joka ei suinkaan aina kannata. Mutta tämä ei lainkaan vähennä hänen ansiotaan uranuurtajana. Bachofen oli ensimmäinen, joka sen sijaan että olisi puhunut

* *Aiskhylos. »Oresteia. Eumenidit». Toim.*

tuntemattomasta alkutilasta, jossa vallitsi sukupuolisuhteiden säännöttömyys, todisti antiikin klassisessa kirjallisuudessa olevan runsaasti jälkiä siitä, että kreikkalaisten ja aasialaisten kansojen keskuudessa ovat todella vallinneet ennen yksiavioisuutta sellaiset suhteet, jolloin ei ainoastaan mies ollut sukupuoliyhteydessä useihin naisiin, vaan nainenkin useihin miehiin ilman että se loukkasi tapoja; että hävitessään tämä tapa jätti jäljen sen rajoitetun muille miehille antautumisen muodossa, jolla naisten täytyi ostaa yksiavioisuusoikeus; että syntyperä voitiin siitä syystä laskea alunperin vain naispuolista linjaa, äidistä äitiin; että tämä naispuolisen linjan yksinomainen pätevyys säilyi vielä kauan yksiavioisuudenkin aikana isyyden ollessa varmaa tai ainakin tunnustettua; että vihdoin tämä asema, joka äideillä oli alussa lastensa ainoana varmoina vanhempina, takasi heille ja siten naisille yleensä korkeamman yhteiskunnallisen aseman kuin mitä heillä sittemmin on koskaan ollut. Bachofen ei tosin lausunut näitä väitteitä näin selvästi, sen esti hänen mystinen maailmankatsomuksensa. Mutta hän todisti ne, ja se merkitsi 1861 täydellistä vallankumousta.

Bachofenin paksu nidös oli kirjoitettu saksaksi, ts. sellaisen kansakunnan kielellä, jota silloin vähiten kiinnosti nykyisen perheen esihistoria. Teos jäi siitä syystä tuntemattomaksi. Hänen lähin seuraajansa, joka esiintyi samalla alalla 1865, ei ollut edes kuullut Bachofenista.

Tämä seuraaja oli J. F. McLennan, edeltäjänsä suoranainen vastakohta. Siinä meillä on nerokkaan mystikon asemesta rutikuiva juristi, ylitsevuotavan runollisen mielikuvituksen asemesta puolustuspuhetta pitävän asianajajan päteviltä tuntuvat ajatusrakennelmat. McLennan havaitsee useilla vanhan ja uuden ajan villi-, barbaari- ja vieläpä sivistyskansoillakin sellaisen avioliiton solmimismuodon, että sulhasen on yksin tai ystäviensä kanssa ryöstettävä näennäisesti väkivalloin morsiamensa tämän sukulaisilta. Tämä tapa lienee jäänne siitä aikaisemmasta tavasta, että jonkin heimon miehet ryöstivät todella väkivalloin vaimonsa muualta, toisista heimoista. Entä mistä ryöstöavioliitto on saanut alkunsa? Niin kauan kuin miehet saattoivat saada kylliksi vaimoja oman heimonsa keskuudesta, siihen ei ollut kerrassaan mitään aihetta. Mutta yhtä useinhan havaitsemme, että kehittymättömillä kansoilla on tiettyjä ryhmiä (vielä 1865 nämä samastettiin usein itse heimojen kanssa), joiden sisällä avioituminen on kielletty, joten miesten on pakko ottaa vaimonsa ja naisten miehensä tämän ryhmän ulkopuolelta, kun taas toisilla on tapana, että tietyn ryhmän miesten täytyy ottaa vaimonsa vain oman ryhmänsä keskuudesta. McLennan nimittää edellisiä ryhmiä eksogaamisiksi ja jälkimmäisiä endogaamisiksi ja sommittelee ilman muuta jyrkän vastakohtan eksogaamisten ja endogaamisten »heimojen» välille. Ja joskin hänen omasta eksogamiaa koskevasta tutkimuksestaan ilmenee kouraantuntuvasti, että useissa — ellei useimmissa tai vallan kaikissa — tapauksissa tämä vastakohta on olemassa vain hänen mie-

likuvituksessaan, hän sittenkin asettaa sen koko teoriansa perustaksi. Sen mukaan eksogaamiset heimot voivat ottaa vaimoja vain toisista heimoista, mutta villeydelle ominaisten jatkuvien heimosotien kaudella tämä saattoi tapahtua vain ryöstämällä.

McLennan kysyy edelleen: mistä tämä eksogamia-tapa johtuu? Verisukulaisuus- ja sukurutsauskäsitteellä ei voi olla mitään tekemistä sen kanssa: ne ovat ilmiöitä, jotka ovat kehittyneet vasta paljon myöhemmin. Mutta kylläkin sillä villien keskuudessa laajalle levinneellä tavalla, että naispuoliset lapset tapetaan heti syntymisen jälkeen. Siten jokaisessa heimossa syntyy miesten ylijäämä, jonka välttämättömänä lähimpänä seurauksena on, että miehillä on yhteinen vaimo: monimiehisyys. Tästä seuraa edelleen, että tiedettiin, kuka oli lapsen äiti, mutta ei tiedetty, kuka oli isä, minkä vuoksi sukulaisuus laskettiin vain naispuolista eikä miespuolista linjaa. Se oli äidinoikeutta. Toisena seurauksena heimon keskuudessa olleista naisten puutteesta, jota monimiehisyys lievensi, muttei poistanut, oli juuri muihin heimoihin kuuluneiden naisten järjestelmällinen, väkivaltainen ryöstäminen.

»Koska eksogamia ja monimiehisyys aiheutuvat samasta syystä — eri sukupuolien määrällisestä erosta — meidän on myönnettävä, että *kaikkien eksogaamisten rotujen keskuudessa on ollut alunperin monimiehisyyttä*. On siis pidettävä kiistattomana, että eksogaamisten rotujen keskuudessa sukulaisuusjärjestelmä oli ensin sellainen, joka tunsii verisiteen vain äidin puolelta.» (McLennan. »Studies in Ancient History», 1886. »Primitive Marriage», p. 124.)

McLennanin ansio on siinä, että hän osoitti, miten yleisesti levinnyttä ja suurimerkityksistä on se, jota hän sanoo eksogamiaksi. Hän ei *keksinyt* eksogaamisten ryhmien tosiasiallista olemassaoloa eikä edes ymmärtänyt sitä. Useiden havainnontekijöiden aikaisemmista yksityisistä huomautuksista — juuri McLennanin lähteistä — puhumattakaan Latham (»Descriptive Ethnology», 1859) kuvasi tarkoin ja oikein tätä instituutiota sellaisena kuin se esiintyy Intian magarien¹⁴¹ keskuudessa ja sanoi, että se on yleisesti levinnyt ja esiintyy kaikissa maanosissa — kohta, jonka McLennan itse mainitsee. Ja Morganimmekin todisti jo 1847 irokeeseista kirjoittamisissaan kirjeissä (julkaistu »American Review'ssa») ja 1851 kirjoituksessaan »The League of the Iroquois», että sitä esiintyy tällä kansanheimolla, ja antoi siitä oikean kuvan kun taas McLennanin asianajajaymmärrys, kuten saamme nähdä, aiheutti siinä suhteessa paljoo pahempaa sekaannusta kuin Bachofenin mystinen mielikuviutus äidinoikeuden alalla. McLennanin ansiota on edelleen se, että hän havaitsi äidinoikeudellisen syntyperäjärjestyksen alkuaasteiseksi, joskin Bachofen oli ennättänyt tässä suhteessa hänen edelleen, minkä McLennan itsekin myöhemmin tunnusti. Mutta hän ei ollut selvillä tästäkään kysymyksestä. Hän puhui aina »vain naispuolisen linjan mukaisesta sukulaisuudesta» (kinship through females only) ja sovelsi jatkuvasti tätä sanontaa, joka pitää paikkansa aikaisempaan asteeseen nähden, myös myöhempiin kehitysasteisiin, jolloin syntyperä ja perimys oikeus

lasketaan tosin vielä yksinomaan naispuolisen linjan mukaisesti, mutta tunnustetaan ja ilmaistaan miespuolisenkin linjan mukainen sukulaisuus. Se on juristin rajoittuneisuutta, kun hän luo itselleen vakinaisen oikeudellisen termin ja soveltaa sitä jatkuvasti muuttumattomana olosuhteisiin, jotka ovat tehneet sen sillä välin soveltumattomaksi.

Kaikesta todennäköisyydestään huolimatta McLennanin teoria ei näytä sen laatijasta itsestäänkään kovin varmasti perustellulta. Aina-kin hän kummastelee

»sitä merkillepantavaa seikkaa, että naisten» (näennäistä) »ryöstöä esiintyy selväpiirteisimpänä ja näkyvimpänä juuri niiden kansojen keskuudessa, joilla *miehinen sukulaisuus*» (ts. miespuolisen linjan mukainen syntyperä) »on *vallitsevana*» (s. 140).

Ja edelleen:

»Merkillistä, että lasten surmaamista, sikäli kuin tiedämme, ei ole harjoitettu koskaan järjestelmällisesti siellä, missä eksogamia ja vanhin sukulaisuusmuoto ovat olleet rinnakkain.» (S. 146.)

Molemmat tosiasiat suorastaan kiistävät hänen selitystapansa, ja hän voi asettaa niitä vastaan vain uusia, entistä sekavampia olet- tamuksia.

McLennanin teoria saavutti siitä huolimatta suurta suosiota ja hyväksyntää Englannissa. Häntä pidettiin siellä yleisesti perheen historian perustajana ja tämän alan ensimmäisenä auktoriteettina. McLennanin suorittama eksogaamisten ja endogaamisten »heimojen» vastakkainasettelu, vaikka siinä todettiinkin olevan paljon yksityi- siä poikkeuksia ja muunnoksia, pysyi kuitenkin vallitsevan katsan- tokannan tunnustettuna perustana ja muodostui silmälapuiksi, jotka tekivät mahdottomaksi tarkastella tutkittavaa alaa vapaasti ja siis saada aikaan mitään ratkaisevaa edistystä. Englannissa ja englan- tilaisen esikuvan mukaan muuallakin tavanomaiseksi tullutta McLen- nanin ansioiden yliarvioimista vastaan on huomautettava, että aset- tamalla pelkästä väärinkäsityksestä eksogaamiset ja endogaamiset »heimot» toistensa vastakohtiksi McLennan aiheutti tutkimuksil- laan enemmän vahinkoa kuin hyötyä.

Pian alkoi kuitenkin tulla päivänvaloon yhä enemmän tosiasioita, jotka eivät sopineet McLennanin teorian siroihin puitteisiin. McLen- nan tunsi vain kolme avioliittomuotoa: monivaimoisuuden, moni- miehisyuden ja yksiavioisuuden. Mutta kun huomio kerran oli koh- distettu tähän kohtaan, löydettiin yhä enemmän todistuksia siitä, että kehittymättömillä kansoilla oli sellaisia avioliittomuotoja, että joukko miehiä omisti yhteisesti joukon naisia. *Lubbock* (»The origin of Civilisation», 1870) myönsi tämän ryhmäavioliiton (Communal marriage) historialliseksi tosiasiaksi.

Kohta sen jälkeen, 1871, esiintyi *Morgan* uusin ja monessa suh- teessa ratkaisevin aineistoin. Hän oli varmistunut siitä, että irokee- sien omalaatuinen sukulaisuusjärjestelmä oli yhteinen Yhdysvaltain

kaikille alkuasukkaille, oli siis levinnyt yli koko mantereen, vaikka olisi suoranaisessa ristiriidassa sikäläisestä avioliittojärjestelmästä tosiasiallisesti johtuvien sukulaisuusasteiden kanssa. Hän sai Amerikan liittohallituksen keräämään laatimiensa kyselykaavakkeiden ja taulukkojen mukaisesti tietoja muiden kansojen sukulaisuusjärjestelmistä ja havaitsi vastauksista, että 1. Amerikan intiaanien sukulaisuusjärjestelmä pätee myös Aasian ja hieman muunnetussa muodossa Afrikan ja Australian lukuisiin heimoihin; 2. tämä järjestelmä saa täydellisen selityksensä eräästä Havaijilla ja muilla Australian saarilla häviämässä olevasta ryhmäavioliiton muodosta ja 3. samoilla saarilla on tämän avioliittomuodon ohella kuitenkin voimassa sellainenkin sukulaisuusjärjestelmä, joka on selitettävissä vain ryhmäavioliiton vieläkin alkuperäisemmän, nykyisin jo hävinneen muodon avulla. Kerätyt tiedot ja niistä tekemänsä johtopäätökset hän julkaisi teoksessaan »Systems of Consanguinity and Affinity», 1871, ja ulotti siten väittelyn käsittämään paljon laajempaa alaa. Ottamalla lähtökohdaksi sukulaisuusjärjestelmät ja osoittamalla uudelleen niitä vastaavat perhemuodot hän avasi uuden tutkimusuran ja teki mahdolliseksi vilkaista kauemmaksi ihmiskunnan esihistoriaan. Jos tämä menetelmä olisi tullut tunnustetuksi, McLennanin soma rakennelma olisi hajonnut.

McLennan puolusti teoriaansa »Primitive Marriage» teoksen uudessa painoksessa (»Studies in Ancient History», 1876). Vaikka hän itse muotoilee perheen historian äärimmäisen keinotekoisesti, pelkistä olettamuksista, hän vaatii Lubbockilta ja Morganilta näiden jokaisen väitteen tueksi todisteita, vieläpä niin kiistattoman sitovia todisteita kuin vain skottilaisessa oikeudessa voidaan vaatia. Ja tämän tekee sama mies, joka germaanella esiintyneestä enon ja sisarenpojan välisestä läheisestä yhteydestä (Tacitus, »Germania», 20. luku), Caesarin kertomuksesta, että briteillä vaimot ovat yhteisiä aina joka kymmenellä tai kahdellatoista miehellä, ja muinaisaikojen kirjailijoiden kaikista muista barbaarien vaimojen yhteisyyttä koskevista kertomuksista tekee häikäilemättä sen johtopäätöksen, että kaikkien näiden kansojen keskuudessa on vallinnut monimiehisyys! Luulisi kuuntelevansa yleistä syyttäjää, joka voi antaa itselleen täyden vapauden syyteaineiston käsittelyssä, mutta vaatii puolustajalta jokaisen sanan vahvistukseksi mitä muodollisimman juridisesti pätevän todistuksen.

Ryhmäavioliitto on pelkkä kuvitelma, McLennan väittää ja jää siten kauaksi jälkeen Bachofenista. Morganin sukulaisuusjärjestelmät ovat hänestä pelkkiä yhteiskunnallisia kohteliaisuussääntöjä, mitä todistaa muka se tosiseikka, että intiaanit puhuttelevat muukalais-takin, valkoihoista, veljeksi tai isäksi. Tuo on samaa kuin väittää, että nimitykset isä, äiti, veli, sisar ovat pelkästään merkityksettömiä puhuttelumuotoja, koskapa myös katolisia pappeja ja abbedis-soja puhutellaan isäksi ja äidiksi, ja munkit ja nunnat, vieläpä va-paamuurarit ja englantilaiset ammattikuntatoveritkin juhlaistunnois-

saan puhuttelevat toisiaan veljeksi ja sisareksi. McLennanin puolustus oli sanalla sanoen äärettömän kestävä.

Mutta vielä jäi yksi kohta, missä McLennania ei ollut kumottu. Eksogaamisten ja endogaamisten »heimojen» vastakkaisuus, mihin koko hänen järjestelmänsä perustui, oli kohta, jota ei ollut järkytetty, vaan joka tunnustettiin yleisesti jopa perheen historian kulmakiveksi. Myönnettiin, että McLennanin yritys tämän vastakkaisuuden selittämiseksi oli riittämätön ja ristiriidassa hänen itsensä esittämien tosiasioiden kanssa. Mutta kumoamattomaksi evankeliumiksi katsottiin itse vastakohta, siis se, että oli olemassa kahdenlaisia täysin vastakkaisia itsenäisiä ja riippumattomia heimoja, joista toiset ottivat vaimonsa heimon piiristä, kun taas toisilla se oli ehdottomasti kiellettyä. Verrattakoon esim. Giraud-Teulonin »Origines de la famille» (1874) ja vieläpä Lubbockin »Origin of Civilisation» (4. painos, 1882).

Mainittua kohtaa vastaan suuntautuu Morganin pääteos »Ancient Society» (1877), joka on tämän kirjan pohjana. Sen mistä Morganilla oli 1871 vain hämärä aavistus, esitän nyt täysin tietoisesti kehiteltynä. Endogamia ja eksogamia eivät ole mitään vastakohtia. Tähän asti ei ole todistettu missään olleen eksogaamisia »heimoja». Mutta siihen aikaan, jolloin ryhmäavioliitto oli vielä vallitsevana — ja kaiken todennäköisyyden mukaan se on ollut joskus vallitsevana kaikkialla — heimo jakautui äidin puolelta verisukulaisryhmiin, sukuihin, joissa sukulaisavioliitot olivat ankarasti kiellettyjä, joten saman suvun miehet saattoivat kyllä ottaa ja tavallisesti ottivatkin itselleen vaimoja heimon keskuudesta, mutta nämä oli otettava oman suvun ulkopuolelta. Jos kohta suku oli siis jyrkästi eksogaaminen, niin heimo johon suvut kokonaisuudessaan kuuluivat, oli yhtä suuressa määrin endogaaminen. McLennanin keinotekoisien rakennelman viimeinenkin jäännös tuli siten lopullisesti murskatuksi.

Mutta Morgan ei tyytynyt tähän. Amerikan intiaanisuku auttoi häntä ottamaan toisenkin ratkaisevan edistysaskeleen tutkimallaan alalla. Hän havaitsi äidinoikeuden pohjalle järjestyneen suvun siksi alkumuodoksi, josta oli kehittynyt myöhempi isänoikeuden pohjalle järjestynyt suku, jonka tapaamme antiikin kulttuurikansoilla. Kreikkalainen ja roomalainen suku, joka siihen asti oli ollut arvoituksena kaikille historiankirjoittajille, sai selityksensä intiaanien suvusta ja siten löytyi uusi perusta koko esihistorialle.

Sillä seikalla, että alkuperäinen äidinoikeudellinen suku havaittiin kulttuurikansojen isänoikeudellisen suvun esiasteeksi, on sama merkitys esihistorialle kuin Darwinin kehitysopilla biologialle ja Marxin lisäarvoterialla kansantaloustieteelle. Sen avulla Morgan saattoi ensimmäisen kerran hahmotella perheen historian, jossa on alustavasti määritelty pääpiirteissään ainakin klassiset kehitysasteet, sikäli kuin siihen saakka tunnettu aineisto sen salli. On selvää, että näin sai alkunsa uusi kausi esihistorian käsittelyssä. Äidinoikeudellinen suku muodostui siksi keskipisteeksi, jonka ympärillä koko tämä

tiede kiertää; tuon suvun keksimisestä lähtien tiedetään, mihin suuntaan ja mitä on tutkittava ja miten on ryhmiteltävä saadut tulokset. Ja sen mukaisesti edistys on nyt tällä alalla paljon nopeampaa kuin ennen Morganin kirjan ilmestymistä.

Englantilaiset esihistoriantutkijat ovat nyt yleisesti tunnustaneet eli oikeamminkin omaksuneet Morganin löydöt. Mutta tuskinpa kukaan heistä julkisesti myöntää, että meidän on kiitettävä juuri Morgania tästä katsomuksissa tapahtuneesta kumouksesta. Englannissa Morganin kirjasta on oltu mikäli mahdollista vaiti ja hänestä itsestään on suoriuduttu kehumalla alentuvasti hänen *aikaisempia* teoksiaan. Morganin esityksen yksityiskohtia seulotaan innokkaasti, mutta hänen todella suurista keksinnöistään ollaan itsepintaisesti vaiti. »Ancient Society'n» ensimmäinen painos on loppunut; Amerikassa sellaisten kirjojen menekki ei ole suuri; Englannissa kirjaa poljetaan järjestelmällisesti ja tämän käänteentekevän teoksen ainoa kirjamarkkinoilla kiertävä laitos on saksalainen käännös.

Mistä johtuu tämä kylmäkiskoisuus? Se on helppo huomata salaliitoksi, jonka tarkoituksena on tappaa asia vaitiololla, varsinkin kun alkukantaisen yhteiskunnan historian tunnustettujen tutkijain kirjoituksissa vilisee lukuisasti pelkästä kohteliaisuudesta esitettyjä sitaatteja ja muita myötätuntoisuuden osoituksia kollegoja kohtaan? Siitäkö, että Morgan on amerikkalainen ja englantilaisista alkukantaisen yhteiskunnan historikoista on kovin epämieluisia se, että huolimatta suuren tunnustuksen ansaitsevasta ahkeruudestaan aineiston keräämisessä he joutuvat turvautumaan kahteen nerokkaaseen ulkomaalaiseen, Bachofeniin ja Morganiin, kun kysymyksessä on tämän aineiston systematisoinnin ja ryhmittelyn vaatimat yleiset näkökohdat, sanalla sanoen aatteet? Saksalaisen vielä voisi sietää, mutta amerikkalainen! Kun kyseessä on amerikkalainen, jokainen englantilainen muuttuu isänmaalliseksi, mistä olen nähnyt huvittavia esimerkkejä Yhdysvalloissa.¹⁴² Ja päälle päätteeksi McLennan oli esihistorian alalla englantilaisen koulukunnan niin sanoaksemme virallisesti tunnustettu perustaja ja johtaja. Esihistorian alalla kuului tietystä määrin hyviin tapoihin puhua vain suuresti kunnioittaen hänen keinotekoisesta historiarakennelmastaan, joka johti lasten surmaamisesta monimiehisyyden ja ryöstöavioliiton kautta äidinoikeudelliseen perheeseen. Pieninkin epäily ehdottomasti vastakkaisten eksogaamisten ja endogaamisten »heimojen» olemassaolosta oli ilkeämielistä kerettiläisyyttä. Morgan, joka osoitti kaikki nämä pyhät opinkappaleet kestävämmiksi, syyllistyi siis eräänlaiseen pyhyden pilkkaamiseen. Sitä paitsi Morgan osoitti ne kestävämmiksi todistein, jotka tarvitsi vain mainita, kun ne olivat oitis selviä. Niinpä siis McLennanin ihailijat, jotka siihen asti olivat hoiperrelleet neuvottomina eksogamian ja endogamian vaiheilla, joutuivat miltei lyömään nyrkillä otsaansa ja huudahtamaan: kuinka saatoimmekaan olla niin tyhmiä, ettemme itse havainneet sitä jo kauan sitten!

Ja ellei tässä ollut vielä kylliksi rikoksia, jotka pakottivat virallisen koulukunnan kohtelemaan Morgania vain kylmästi syrjien, niin Morgan täytti mitan kukkuroilleen arvostelemalla sivistystä — tarantuotannon yhteiskuntaa, nykyisen yhteiskuntamme perusmuotoa — tavalla, joka muistutti Fourier'ta, ja puhumalla lisäksi tämän yhteiskunnan tulevasta muuttamisesta sanoja, joita voisi luulla Karl Marxin lausumiksi. Morgan ansaitsi siis hyvinkin McLennanin kiukkuisen moitteen, että »Morgan tuntee vastenmielisyyttä koko historiallista menetelmää kohtaan», minkä geneveläinen professori Girauld-Teulon vahvisti oikeaksi vielä 1884. Samainen herra Girauld-Teulon harhaili kuitenkin vielä 1874 (»Origines de la famille») avuttomana McLennanin eksogamian labyrintissa, josta hänet pelasti vasta Morgan!

On tarpeetonta ruveta tarkastelemaan tässä muita saavutuksia, joista esihistoriantutkimus saa olla kiitollinen Morganille; teoksessani on riittävästi aineistoa asiasta. Neljätoista vuotta, jotka ovat kuuluneet Morganin pääteoksen ilmestymisestä, ovat antaneet meille runsaasti alkukantaisten ihmisyyshistoriaa koskevaa aineistoa; ammattiantropologien, -matkailijain ja -esihistorioitsijain avuksi ovat tulleet vertailevan oikeustieteen edustajat, jotka ovat tuoneet osaksi uutta aineistoa, osaksi uusia näkökohtia. Muutamat Morganin hypoteesit ovat sen johdosta alkaneet horjua tai tulleet jopa kumotuiksikin. Mutta uusi aineisto ei missään ole johtanut siihen, että Morganin suuret perusnäkökohdat olisivat syrjäytyneet. Se järjestys, jonka Morgan toi esihistoriaan, pitää pääpiirteissään paikkansa vielä tänäänkin. Voidaanpa sanoa, että se saa yleistä tunnustusta sitä laajemmalti, mitä enemmän yritetään salata, että Morgan on pannut alulle tämän suuren edistyksen*.

Lontoossa, 16. kesäkuuta 1891

Friedrich Engels

Julkaistu aikakauslehdessä »Die Neue Zeit», Bd. 2, N:o 41, 1890—1891 ja kirjassa: Friedrich Engels. »Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats». Stuttgart 1891

*Julkaistaan
kirjan tekstin mukaan
Suomennos saksasta*

* Palatessani New Yorkista syyskuussa 1888 tapasin Rochesterin vaalipiirin entisen kongressimiehen, joka oli tuntenut Lewis Morganin. Valitettavasti hän ei tiennyt kertoa minulle paljoakaan Morganista. Morgan oli elänyt Rochesterissa yksityishenkilönä suorittain vain tutkimustyötään. Hänen veljensä, eversti, palveli sotaministeriössä Washingtonissa; veljensä myötävaikutuksella Morgan oli saanut hallituksen kiinnostumaan tutkimuksistaan ja julkaisemaan useita teoksia valtion varoilla; kertojakin oli kuulemma esiintynyt kongressiaikanaan useita kertoja julkaisemisen puolesta.

PERHEEN, YKSITYISOMAISUUDEN JA VALTION ALKUPERÄ

YHDISTETTYNÄ LEWIS H. MORGANIN TUTKIMUKSIIN¹⁸⁸

I

ESIHISTORIAALLISIA SIVISTYSASTEITA

Morgan oli ensimmäinen, joka asiantuntevasti yritti saada tietyä järjestystä ihmiskunnan esihistoriaan. Hänen ryhmittelynsä pysyy tietenkin voimassa niin kauan kuin huomattavasti laajempi aineisto ei tee muutoksia välttämättömiksi.

Kolmesta pääaikakaudesta — villeyden, barbaarisuuden ja sivistyneisyyden aikakaudesta — hän käsittelee oikeastaan vain kahta ensimmäistä ja siirtymistä kolmanteen. Elintarvikkeiden tuotannon kehittyneisyyden mukaan hän jakaa kummankin niistä ala-, keski- ja yläasteeseen, sillä

»taitavuus tässä tuotannossa ratkaisee, missä määrin ihminen on etevämpi ja hallitsee luontoa; kaikista olennoista vain ihminen on päässyt ravintoaineiden tuotannon miltei täydelliseksi herraksi. Inhimillisen edistyksen kaikki suuret aikakaudet sattuvat joltisenkin suoranaisesti yhteen toimeentulolähteiden laajentumisen aikakausien kanssa».

Perheen kehitys tapahtuu rinnakkaisesti, joskaan siinä ei ole yhtä selviä tunnusmerkkejä eri kausien erottamiseksi.

1. VILLEYS

1. *Ala-aste*. Se on ihmissuvun lapsuusaikaa. Ihmiset olivat vielä alkuperäisillä asuinsijoillaan, trooppisissa ja subtrooppisissa metsissä. He elivät ainakin osaksi puissa, millä vain onkin selitettävissä se, että he pysyivät elossa suurten petoeläinten rinnalla. Ravintona olivat hedelmät, pähkinät ja juuret; äännöskielen muodostuminen on tämän ajan tärkein saavutus. Mikään niistä kansoista, jotka tulivat tunnetuiksi historiallisena aikakautena, ei ollut enää tässä alkutilassa. Ja vaikka tuo alkutila lieneekin jatkunut monia vuosituhansia, me emme voi sitä millään suoranaisesti todistaa. Mutta mikäli myönnetään ihmisen polveutuvan eläinkunnasta, niin on väistämättömästi oletettava tällaista siirtymävaihetta.

2. *Keskiaste*. Se alkaa kalojen (joihin laskemme myös äyriäiset, simpukat ja muut vesieläimet) käyttämisestä ravinnoksi ja tulen käytöstä. Molemmat ovat yhteydessä toisiinsa, sillä kalaravinto käy vasta tulen avulla täysin käyttökelpoiseksi. Tämä uusi ravinto teki ihmiset riippumattomiksi ilmastosta ja paikasta; virtoja ja merenrannikoita pitkin he saattoivat vilheinäkin asuttaa suurimman osan maapallosta. Vanhemman kivikauden karkeatekoiset hiomattomat kiviaseet — niin sanotut paleoliittiset aseet, jotka ovat kokonaan tai suurimmaksi osaksi peräisin tältä kaudelta — ovat kaikkiin maanosiin levinneinä havainnollisia todistuksia näistä vaelluksista. Uusien alueiden asuttaminen ja taukoamaton uuttera keksimistöiminta yhdessä kitkatulen tekotaidon kanssa tuottivat sellaisia uusia ravintoaineita kuin kuumassa tuhkassa tai paistinkuopissa (maauuneissa) paistetut tärkkelyspitoiset juuret ja mukulat sekä metsänriista, josta ensimmäisten aseiden, nuijan ja keihään, keksimisen jälkeen tuli aika-ajoittainen lisäravinto. Yksinomaisia metsästäjäkansoja, jollaisista puhutaan kirjoissa, ts. sellaisia, jotka elävät *ainoastaan* metsästyksellä, ei ole milloinkaan ollut; riistansaanti oli aivan liian epävarmaa. Ravinnonsaannin jatkuvasta epävarmuudesta lienee nähtävästi saanut alkunsa tällä asteella ihmissyönti, joka siitä pitäen säilyi pitkän aikaa. Australialaiset ja useat polynesialaiset ovat vielä tänäänkin tällä villeyden keskiasteella.

3. *Yläaste*. Se alkaa jousen ja nuolen keksimisestä, minkä ansiosta metsänriista muodostuu vakinaiseksi ravintoaineeksi ja metsästyks yleiseksi työalaksi. Kaari, jänne ja nuoli muodostavat jo sangen monimutkaisen pyyntivälineen, jonka keksiminen edellyttää pitkäikäistä karttunutta kokemusta ja terävämpää älyä, siis myös useiden muiden keksintöjen samanaikaista tuntemista. Jos vertaamme keskenään kansoja, jotka jo tuntevat jousen ja nuolen, mutta eivät vielä savenvalutaitoa (josta Morganin mielestä alkaa siirtyminen barbaarisuuteen), niin havaitsemme todella jo joitakin kyläasutuksen alkeita ja tietynlaista taitoa tuottaa toimeentulovälineitä, puisia astioita ja talouskaluja, käsin (ilman kangaspuita) valmistettuja niinikuitukankaita, punottuja niini- tai kaislakoreja, hiottuja (neoliittisia) kivisiä työkaluja. Tulen ja kivikirveen avulla valmistetaan jo yksipuusia veneitä ja paikoin hirssiä ja lautoja asumusten rakentamista varten. Kaikkea tällaista edistyneisyyttä tapaamme esim. Luoteis-Amerikan intiaaneilla, jotka tunsivat jousen ja nuolen, mutta eivät savenvalantaa. Jousi ja nuoli olivat villeydelle samaa kuin rautamiekka barbaarisuudelle ja tuliase sivistyneisyydelle, nimittäin ratkaiseva ase.

2. BARBAARISUUS

1. *Ala-aste*. Se alkaa savenvalutaidosta. Useissa tapauksissa ja todennäköisesti kaikkialla savenvalu on saanut alkunsa siitä, että

punotut tai puiset astiat voideltiin savella tulenkestävyyden saavuttamiseksi. Tällöin huomattiin pian, että muovattua savea voi käyttää ilman sisäkehystäkin.

Näin pitkälle saatoimme pitää kehityksen kulkua sellaisena, joka oli aivan yleistä ja tiettyä kautena ominaista kaikille kansoille asuinpaikasta riippumatta. Mutta barbaarisuuden alkaessa saavutettiin aste, jolloin maapallon molempien suurten mantereiden luonnonolojen erilaisuus alkoi vaikuttaa. Barbaarikauden luonteenomaisena käännekohtana oli eläinten kesyttäminen ja kasvattaminen ja kasvien viljeleminen. Itäisellä mantereella, ns. vanhassa maailmassa, oli melkein kaikkia kesytettäväksi sopivia eläimiä ja kaikkia viljelyskelpoisia viljalajeja yhtä lukuunottamatta; läntisellä mantereella, Amerikassa, imettäväsistä oli kesytettävissä vain laama ja sekäin vain eteläosassa, ja kaikista viljakasveista oli vain yksi, joskin paras: maissi. Tästä luonnonolojen erilaisuudesta johtui, että kummankin pallonpuoliskon väestö kulki siitä pitäen omaa tietään ja asteita erottavat rajapyykkiä ovat kummassakin tapauksessa erilaiset.

2. *Keskiaste.* Idässä sen alkuna on kotieläinten kesyttäminen, lännessä ravintokasvien viljeleminen kastelun avulla ja adobien (auringossa kuivattujen tiilien) sekä kivien käyttäminen rakennuksiin.

Aloitamme lännessä, koskei siellä ennen eurooppalaisten suorittama Amerikan valloitusta päästy missään tätä astetta pitemmälle.

Barbaarisuuden ala-asteella olleet intiaanit (niitä olivat kaikki Mississipin itäpuolella asuneet) harjoittivat jo silloin, kun heidät löydettiin, jonkinlaista maissin ja kaiketi myös kurpitsojen, melonien ja muiden tarhakasvien viljelyä. Nämä kasvit olivat varsin oleellinen osa heidän ravinnostaan. He asuivat puutaloissa, paaluaidalla ympäröidyissä kylissä. Luoteiset, varsinkin Columbiajoen alueella asuneet heimot olivat vasta villeyden yläasteella eivätkä tunteneet enempää savenvallantaa kuin kasvinviljelyäkään. Sitä vastoin Uuden-Meksikon ns. pueblo-intiaanit,¹⁴³ meksikolaiset, keskiamerikalaiset ja perulaiset olivat Amerikan valloituksen aikoihin mennessä saavuttaneet barbaarisuuden keskiasteen. He asuivat adobeista ja kivistä rakennetuissa linnoituksen tapaisissa taloissa, viljelivät kasvitarhoissa keinokastelua käyttäen maissia ja muita paikkaan ja ilmastoon soveltuvia ravintokasveja, jotka olivat tärkeimpänä ravinnonlähteenä; he olivat kesyttäneet muutamia eläimiäkin — meksikolaiset kalkkunan ja muita lintuja, perulaiset laaman. Lisäksi he osasivat muokata metalleja, mutta eivät kuitenkaan tunteneet rautaa, ja sen vuoksi he eivät vielääkään voineet tulla toimeen ilman kiviaseita ja kivisiä työkaluja. Espanjalaisten suorittama valloitus katkaisi sitten näiden heimojen kaiken myöhemmän itsenäisen kehityksen.

Idässä barbaarisuuden keskiaste alkoi maito- ja lihaeläinten kesyttämisestä, kun taas kasvinviljely oli siellä nähtävästi tuntematonta vielä hyvin pitkän aikaa tällä kaudella. Karjan kesyttäminen ja kasvattaminen ja isompien karjalaumojen muodostaminen

aiheuttivat nähtävästi arjalaisten ja seemiläisten erottumisen barbaarien muusta joukosta. Euroopan ja Aasian arjalaisilla kotieläinten nimitykset ovat yhä yhteiset, kun taas viljelykasvien nimitykset ovat miltei aina erilaiset.

Karjalaumojen muodostaminen johti paimentolaiselämään siellä, missä siihen oli edellytyksiä: seemiläisillä Eufraatin ja Tigrisin, arjalaisilla Intian, Amu-Darjan ja Syr-Darjan, Donin ja Dneprin ruohotasangoilla. Eläinten kesyttämisen on nähtävästi täytynyt alkuvaiheessa tapahtua laidunmaiden lähetyvillä. Myöhemmistä sukupolvista näyttää sen vuoksi siltä, että paimentolaiskansat ovat lähtöisin seuduilta, jotka eivät suinkaan olleet ihmisuvun kehtona, vaan päinvastoin olivat heidän villeille esivanhemmilleen, vieläpä alimman barbaarisuustasteenkin ihmisille miltei täysin asumiseen kelpaamattomia. Mutta sitten kun keskiasteen barbaarit olivat tottuneet paimentolaiselämään, heidän päähänsä ei olisi koskaan voinut pälkähtää palata vapaaehtoisesti ruohoisilta jokitasangoilta metsäseuduille, mistä heidän esivanhempansa olivat olleet lähtöisin. Silloinkaan, kun seemiläiset ja arjalaiset tungettiin kauemmaksi pohjoiseen ja länteen, he eivät voineet siirtyä Länsi-Aasian ja Euroopan metsäseuduille ennen kuin pystyivät viljanviljelyksen avulla ruokkimaan karjansa näillä epäsuotuisilla mailla ja varsinkin talvella. On aivan todennäköistä, että viljanviljelys sai siellä alkunsa ensin karjanrehun tarpeen vuoksi ja tuli ihmisten ravinnon kannalta tärkeäksi vasta myöhemmin.

Arjalaisten ja seemiläisten runsas liha- ja maitoravinto sekä varsinkin sen suotuisa vaikutus lasten kehitykseen on ehkä katsottava näiden molempien rotujen joutuisamman kehityksen syyksi. Uuden-Meksikon pueblo-intiaaneillahan, joiden on elettävä miltei pelkällä kasvisravinnolla, on todellakin pienemmät aivot kuin niillä barbaarisuuden alemmalla asteella olevilla intiaaneilla, jotka syövät enemmän lihaa ja kalaa. Joka tapauksessa ihmisyynti katoaa tällä asteella vähitellen ja säilyy vain uskonnollisena toimituksena tai, mikä on miltei sama asia, taikamenona.

3. *Yläaste.* Se alkaa rautamalmin sulattamisesta ja kehittyä sivistyskaudeksi kun keksitään kirjainkirjoitus ja käytetään sitä muistiinpanoihin. Tämä aste, joka, kuten jo mainittiin, läpäistiin itsenäisesti vain itäisellä pallonpuoliskolla, on tuotannon edistymisen kannalta rikkaampi kuin kaikki aikaisemmat yhteensä. Tällä asteella olivat sankariajan kreikkalaiset, itaaliset heimot vähän ennen Rooman perustamista, Tacituksen germaanit, viikinkiajan normannit.

Tässä vaiheessa tapaamme ennen kaikkea ensimmäisen kerran kotieläimen vetämän rautavannaksisen auran, joka teki mahdolliseksi harjoittaa laajassa mitassa maanviljelyä, *peltoviljelyä*, ja lisätä siten elintarvikkeiden määrää silloisissa oloissa käytännöllisesti katsoen rajattomasti sekä raivata niin ikään metsiä pelto- ja niittymaaksi, mikä taaskin ilman rautakirvestä ja -lapiota oli ollut

mahdotonta laajemmassa mitassa. Väestökin alkoi samalla lisääntyä nopeasti ja asettua asumaan tiheään pienille alueille. Ennen peltoviljelyä olisi täytynyt olla vallan poikkeukselliset olosuhteet, jotta puoli miljoonaa ihmistä olisi voinut yhdistyä yhden ainoan keskusjohdon alaiseksi; todennäköisesti sellaista ei ollut tapahtunut koskaan.

Barbaarisuuden yläaste esittäytyy korkeimman kukoistuksensa saavuttaneena Homeroksen runoissa, varsinkin »Iliassa». Kehittyneet rautaiset työkalut, palkeet, käsikivet, savenvalupyörä, öljyn ja viinin valmistus, kehittynyt, taidekäsityömäinen metallin jalostus, rattaat ja sotavaunut, laivojen rakentaminen hirsistä ja lankuista, taidearkkitehtuurin alkeet, sakaraharjaisten muurien ympäröimät kaupungit torneineen, Homeroksen eepos ja koko mytologia — siinä se pääperintö, jonka kreikkalaiset toivat barbaarisuudesta sivistyneisyyteen. Kun vertaamme tähän sitä kuvaa, minkä Caesar ja jopa Tacituskin ovat antaneet germaaneista näiden ollessa sen saman kulttuuriasteen alussa, josta Homeroksen kreikkalaiset valmistautuivat siirtymään korkeampaan, niin huomaamme miten suuresti tuotanto on kehittynyt barbaarisuuden yläasteella.

Kuvassa, jonka olen tässä Morganin mukaan hahmotellut ihmiskunnan kehittymisestä villeyden ja barbaarisuuden kautta sivistyneisyyden alkuun, on jo kyllin runsaasti piirteitä, jotka ovat uusia ja — mikä tärkeintä — kiistattomia, koska ne on otettu välittömästi tuotannosta. Kuitenkin tuo kuva näyttää himmeältä ja valjulta verrattuna siihen näkymään, joka avautuu meille vaelluksemme lopussa; vasta silloin voidaan esittää täysin havainnollisesti barbaarisuuden muuttuminen sivistyneisyydeksi ja niiden molempien välinen räikeä vastakkaisuus. Toistaiseksi voimme tehdä seuraavan yleistävän yhteenvedon Morganin jaksotuksesta: villeyys — kausi, jolloin ihminen etupäässä keräilee valmiita luonnontuotteita; ihmisen keinotekoisesti luomat tuotteet ovat etupäässä apuvälineinä tässä keräilyssä. Barbaarisuus — karjanhoidon ja maanviljelyksen omaksumisen aikaa, jolloin opitaan lisäämään eri menetelmin inhimillisen toiminnan kautta luonnontuotteiden tuotantoa. Sivistyneisyys — aikaa, jolloin opitaan yhä paremmin jalostamaan luonnontuotteita, varsinaisen teollisuuden ja taiteen aikaa.

II

PERHE¹

Morgan vietti suurimman osan elämästään nykyisinkin New Yorkin valtiossa asuvien irokeesien keskuudessa ja eräs irokeesiheimo (seneca-heimo) otti hänet ottopojakseen. Morgan havaitsi heidän keskuudessaan olevan voimassa sukulaisuusjärjestelmän, joka oli

ristiriidassa heidän todellisten perhesuhteittensa kanssa. Irokeesien keskuudessa oli vallitsevana se molemmin puolin helposti purettavissa oleva yksiavioisuus, jota Morgan sanoo »pareittaisperheeksi». Sellaisen avioparin jälkeläinen oli siis kaikkien tuntema ja tunnustama; ei voinut olla mitään epäilystä, kenestä tuli käyttää nimitystä isä, äiti, poika, tytär, veli, sisar. Mutta näiden nimitysten tosiasiallinen käyttö oli ristiriidassa tämän kanssa. Irokeesi ei sano vain omia lapsiaan, vaan myös veljiensä lapsia pojikseen ja tyttärikseen, ja nämä sanovat häntä isäksi. Sisarensa lapsia hän sen sijaan sanoo sisarenpojikseen ja sisarentyttärikseen, ja nämä sanovat häntä enoksi. Irokeesinainen taas sanoo paitsi omia myös sisarensa lapsia pojikseen ja tyttärikseen ja nämä sanovat häntä äidikseen. Mutta veljiensä lapsia irokeesinainen sanoo veljenpojikseen ja -tyttärikseen, ja hän on näiden täti. Niin ikään veljesten lapset sanovat toisiaan veljiksi ja sisariksi, samoin sisaresten lapset. Sitä vastoin sisaren ja veljen lapset sanovat toisiaan serkuiksi. Eivätkä nämä ole vain pelkkiä nimiä, vaan niillä ilmaistaan todella voimassa olevia käsityksiä verisukulaisuuden läheisyydestä ja kaukaisuudesta, yhtäläisyydestä ja erilaisuudesta. Näihin käsityksiin perustuu pitkälle kehittynyt sukulaisuusjärjestelmä, jossa voidaan ilmaista satoja yksilön erilaisia sukulaisuussuhteita. Eikä siinä vielä kaikki: tämä järjestelmä on ominaista paitsi kaikille Amerikan intiaaneille (tähän mennessä ei ole havaittu ainoatakaan poikkeusta) myös miltei sellaisenaan Intian alkuasukkaille, Dekanin dravida-heimoille ja Hindostanin gaura-heimoille. Kolmattasataa eri sukulaisuussuhdetta tarkoittavat sukulaisuusnimitykset ovat Etelä-Intian tamileilla ja New Yorkin valtion seneca-irokeeseilla vielä nytkin samanlaisia. Ja vallitsevasta perhemuodosta johtuvat sukulaisuussuhteet ovat ristiriidassa sukulaisuusjärjestelmän kanssa myös mainituilla intialaisilla heimoilla samoin kuin kaikilla Amerikan intiaaneillakin.

Kuinka tämä on selitettävissä? Koska sukulaisuus esittää ratkaisevaa osaa kaikkien villi- ja barbaarikansojen yhteiskuntajärjestelmässä, niin tämän näin laajalle levinneen järjestelmän merkitystä ei voida hävittää pelkillä fraaseilla. Järjestelmä, joka Amerikassa on yleinen, joka on olemassa aivan eri rotua olevilla Aasian kansoilla ja josta kaikkialla Afrikassa ja Australiassa on tavattu runsaasti jonkin verran muunnettuja muotoja, sellainen järjestelmä on selitettävä historiallisesti; sitä ei voi tehdä olemattomaksi sanoilla, kuten esim. McLennan yritti tehdä. Nimitykset isä, lapsi, veli, sisar eivät ole pelkkiä kunnianimiä, vaan ne edellyttävät täysin määrättyjä, erittäin vakavia molemminpuolisia velvollisuuksia, jotka kokonaisuudessaan muodostavat oleellisen osan noiden kansojen yhteiskuntamuodosta. Ja selitys on löytynyt. Sandwichsaarilla (Havaijisaarilla) oli vielä tämän vuosisadan alkupuoliskolla sellainen sukulaisuusjärjestelmän vaatimat isät ja äidit, veljet ja sisaret, pojat ja tyttäret, enot ja tädit, sisarenpojat ja sisarentytät. Mutta ihme ja kummat

Havaijilainen sukulaisuusjärjestelmä ei taaskaan sopinut yhteen sikäläisen tosiasiallisen perhemuodon kanssa. Siellä nimittäin kaikkia sisarusten lapsia sanotaan poikkeuksetta veljiksi ja sisariksi ja erotuksetta vanhempiensa kaikkien sisarusten eikä vain äitinsä ja tämän sisarten tai isänsä ja tämän veljien yhteisiksi lapsiksi. Kun siis amerikkalainen sukulaisuusjärjestelmä edellyttää alkuperäisempää perhemuotoa, jota ei ole enää Amerikassa, mutta jonka todella tapaamme vielä Havaijisaarilla, niin toisaalta havaijilainen sukulaisuusjärjestelmä viittaa vieläkin alkuperäisempään perhemuotoon, jota emme tosin voi enää todistaa olevaksi, mutta jonka *on täytynyt* olla olemassa, sillä muutoinhan vastaava sukulaisuusjärjestelmä ei olisi voinut syntyä.

Morgan sanoo: »Perhe on aktiivinen elementti; se ei ole milloinkaan pysyväinen, vaan kehittyy alemmasta korkeampaan muotoon sitä mukaa kuin yhteiskunta kehittyy alemmalta korkeammalle asteelle. Sukulaisuusjärjestelmät ovat sitä vastoin passiivisia; vasta pitkien ajanjaksojen kuluttua ne rekisteröivät sen edistyksen, mikä on tapahtunut ajan oloon perheessä, ja muuttuvat perinpohjin vasta sitten, kun perhe on muuttunut perinpohjin.»

»Ja», Marx lisää, »poliittisten, oikeudellisten, uskonnollisten ja filosofisten järjestelmien laita on yleensä samoin.» Samaan aikaan kun perhe kehittyy, sukulaisuusjärjestelmä luutuu, ja samaan aikaan kun tämä järjestelmä pysyy totutun tavan mukaan entisellään, perhe kehittyy sitä pitemmälle. Mutta yhtä varmasti kuin Cuvier saattoi Pariisiin luota löydetyn eläimen luurangon palasista päätellä, että se oli pussieläimen luuranko ja että niillä tienoin oli kerran elänyt pussieläimiä, jotka sittemmin olivat kuolleet sukupuuttoon, yhtä varmasti mekin voimme historiallisesti säilyneestä sukulaisuusjärjestelmästä päätellä, että on ollut olemassa sitä vastaava perhemuoto, joka sittemmin on hävinnyt.

Vastikään mainitsemamme sukulaisuusjärjestelmät ja perhemuodot eroavat nykyisin vallitsevista siinä, että joka lapsella on useampia isiä ja äitejä. Amerikkalaisessa sukulaisuusjärjestelmässä, jota vastaava on havaijilainen perhe, veli ja sisar eivät voi olla saman lapsen isä ja äiti; mutta havaijilainen sukulaisuusjärjestelmä edellyttää päinvastoin perhettä, jossa tämä oli sääntönä. Havaitsemme siten useita perhemuotoja, jotka ovat suorastaan vastakkaisia niille, joita tähän asti on tavallisesti pidetty yksinomaisina. Tavanomaisen käsityksen mukaan tunnetaan vain yksiavioisuus, sen ohessa miehen monivaimoisuus, ehkä vielä vaimon monimiehisyys ja samalla ollaan, kuten moralisoivan poroporvarin tulee olla, vaiti siitä, että käytännössä ylitetään kaikessa hiljaisuudessa, mutta ujostelematta nämä virallisen yhteiskunnan määräämät raja-aidat. Esihistorian tutkimus kertoo meille sitä vastoin suhteista, jolloin miehet elävät monivaimoisuudessa ja heidän vaimonsa samanaikaisesti monimiehisyudessa ja siksi kumpienkin lapset katsotaan heidän yhteisiksi lapsikseen; se kertoo suhteista, joissa tapahtuu ensin kokonainen sarja muutoksia ennen kuin ne lopullisesti muuttuvat yksiavioisuudeksi.

Nämä muutokset ovat sellaisia, että yhteisen aviositeen piiri, joka alussa oli hyvin laaja supistuu yhä enemmän, kunnes lopulta jää jäljelle vain erillinen pari, joka nykyisin onkin vallitsevana.

Rakentaessaan tällä tavalla taannehtivasti perheen historiaa Morgan ja useimmat hänen kollegansa tulevat yksimielisesti siihen johtopäätökseen, että alkujaan heimon keskuudessa sukupuoliyhteys on ollut täysin rajoittamatonta: jokainen nainen on kuulunut jokaiselle miehelle ja jokainen mies niin ikään jokaiselle naiselle. Sellaisesta alkutilasta puhuttiin jo viime vuosisadalla, mutta vain ylimalkaisesti; vasta Bachofen suhtautui siihen vakavasti, mikä on hänen suurimpia ansioitaan, ja etsi sen jälkiä historiallisista ja uskonnollisista perimätiedoista. Me tiedämme nyt, etteivät hänen löytämänsä jäljet suinkaan johda sääntelemättömän sukupuoliyhteyden yhteiskunta-asteelle, vaan paljon myöhäisempään muotoon, ryhmäavioliittoon. Tuo alkukantainen yhteiskunta-aste, mikäli se todella on ollut olemassa, kuuluu niin kaukaiseen kauteen, että tuskinpa voimmme odottaa löytävämme yhteiskunnallisista kivettymistä, jäljelle jääneiden villikansojen keskuudesta, *suoranaisia* todisteita sen muinaisesta olemassaolosta. Bachofenin ansio onkin siinä, että hän asetti tutkimustyössä etusijalle juuri tämän kysymyksen.*

Hiljattain on tullut muotiasiaksi kieltää tämä ihmisen sukupuolielämän alkuaste. Ihmiskuntaa halutaan säästää tältä »häpeältä». Vedotaan nimittäin paitsi suoranaisten todisteiden puuttumiseen myös varsinkin muun eläinmaailman esimerkkiin. Letourneau (»L'évolution du mariage et de la famille», 1888) on koonnut eläinmaailmasta lukuisia tosioita, jotka osoittavat täysin sääntelemättömän sukupuoliyhteyden olevan ominaista myös eläinmaailman alemmalle asteelle. Mutta kaikista näistä tosiasioista voin tehdä vain sen johtopäätöksen, että ihmisestä ja hänen alkukantaisista elinoloistaan ne eivät todista yhtään mitään. Selkärankaisten pidempiaikaisen pareitaisuuden selittävät riittävästi fysiologiset syyt, esim. linnuilla naaraan avuttomuus hautomisen aikana; lintujen uskollista yksiavioisuutta osoittavat esimerkit eivät todista mitään ihmisistä, sillä eiväthän ihmiset polveudu linnuista. Ja mikäli ehdoton yksiavioisuus on kaiken hyveellisyyden huippu, niin silloin voitonseppele kuuluu heisimadolle, jolla jokaisessa jaokkeessaan (50—200) on täy-

* Kuinka vähän Bachofen ymmärsi, mitä hän oli keksinyt tai oikeamminkin aavistanut, osoittaa se että hän nimitti tätä alkutilaa *hetairismiksi*. Ryhtyessään käyttämään *hetairismi*-sanaa kreikkalaiset tarkoittivat sillä naimattomien tai yksiavioisuudessa elävien miesten seurustelemista naimattomien naisten kanssa; *hetairismi* edellyttää aina tiettyä avioliiton muotoa, jonka ulkopuolella seurustelu tapahtuu, ja siihen sisältyy prostituutio ainakin jo mahdollisena. Tätä sanaa ei ole milloinkaan käytetty muussa merkityksessä. Minä ja Morgan käytämme sitä juuri tässä mielessä. Kuvittelemalla, että historiallisesti syntyneet miehen ja naisen väliset suhteet ovat johtuneet muka ihmisten silloisista uskonnollisista käsityksistä eivätkä heidän todellisista elinoloistaan, Bachofen mystifioi kauttaaltaan tavattomasti mitä merkittävimmät havaintonsa.

dellinen naaraan ja koiraan sukupuolielimistö ja joka viettää koko elinaikansa parittumalla itsensä kanssa jokaisessa tällaisessa nivelessä. Mutta jos rajoitumme vain imettäväisiin, löydämme niiden keskuudesta sukupuolielämän kaikkia muotoja, sääntelemättömyyttä, ryhmäavioliiton tapaista, monivaimoisuutta, yksiavioisuutta, puuttuu vain monimiehisyyttä, jonka saattoivat luoda vain ihmiset. Läheisimpienkin sukulaistemme, nelikätkisten, keskuudessa on havaittavissa kaikkea mahdollista erilaisuutta koiraiden ja naaraiden ryhmityksissä. Ja jos rajoitumme vielä suppeammalle alalle ja tarkastelemme vain neljää ihmisapinaa niin Letourneau voi sanoa meille vain, että ne ovat milloin yksiavioisia, milloin moniavioisia, kun taas Saussure väittää Giraud-Teulonin mukaan niiden olevan yksiavioisia. Niin ikään Westermarckin »The History of Human Marriage», London 1891) esittämät uudemmat väitteet ihmisapinain yksiavioisuudesta eivät ole vielä läheskään todisteita. Lyhyesti, tiedot ovat senlaatuaisia, että rehellinen Letourneau myöntääkin:

»Imettäväisillä henkisen kehittyneisyyden taso ja sukupuoliyhteyden muoto eivät yleensä ole missään kiinteässä suhteessa toisiinsa.»

Ja Espinas (»Des sociétés animales», 1877) sanoo suoraan:

»Lauma on korkein yhteiskunnallinen ryhmittymä, jonka voimme havaita eläinten keskuudessa. Se näyttää muodostuvan perheistä, mutta *perhe ja lauma ovat* jo alun perin *ristiriidassa keskenään*, niiden kehitys on käänteisen riippuvaista.»

Kuten jo edellä sanotusta näkyy, me emme tiedä mitään varmaa ihmisapinain perhe- ynnä muista ryhmittymistä; tiedot ovat suorastaan ristiriitaisia. Eikä se ole ihmeäkään. Kuinka ristiriitaisia ovatkaan ja kuinka kovin kaipaavatkaan kriittistä tarkistamista ja seuloamista jo ne tiedot, joita meillä on villoista ihmisheimoista! Mutta vielä paljon vaikeampaa on tutkia apinayhteisöjä kuin ihmisyhteisöjä. Meidän on siis hylättävä toistaiseksi kaikki johtopäätökset, jotka perustuvat noin ehdottoman epäluotettavaan tietoihin.

Edellä esittämämme Espinasin väite tarjoaa sitä vastoin meille paremman kiinnekohdan. Kehittyneimmillä eläimillä lauma ja perhe eivät ole toistensa täydennyksiä, vaan vastakohtia. Espinas tekee erinomaisesti selkoa siitä, kuinka koirasten mustasukkaisuus kiima-aikana höllentää jokaista laumaa tai hajottaa sen väliaikaisesti.

»Siellä, missä perhe on kiteytynyt yhtenäiseksi, laumoja muodostuu vain harvoissa poikkeustapauksissa. Sitä vastoin siellä, missä sukupuoliyhteys on vapaata tai vallitsee moniavioisuus, lauma syntyy miltei itsestään... Jotta lauma voisi syntyä, täytyy perhesiteiden höllentyä ja yksilön tulla jälleen vapaaksi. Siitä syystä havaitsemmekin linnuilla ani harvojn järjestyneitä parvia... Sitä vastoin imettäväisillä havaitsemme jossakin määrin järjestyneitä yhteisöjä juuri sen vuoksi, että niillä yksilö ei katoa perheeseen... Siis jo alun perin lauman yhteenkuuluvuustunteella ei voi olla suurempaa vihollista kuin perheen yhteenkuuluvuus. Älkäämme epäröikö sanoa: perhettä korkeamman yhteiskuntamuodon kehittyminen on voinut tapahtua vain siten, että tuo yhteiskuntamuoto on imeytynyt itseensä perheet, joissa on tapahtunut perinpohjainen muutos, mikä ei tee mahdollommaksi sitä että juuri siten nämä perheet ovat saaneet myöhemmin ti-

laisuuden järjestäytyä uudelleen verrattomasti suotuisammassa olosuhteissa.» (Espinás, lainaus Giraud-Teulonin teoksesta »Origines du mariage et de la famille», 1884, p. 518—520.)

Tästä näkyy, että eläinyhteisöillä on kyllä tietty, mutta vain negatiivinen arvo tehtäessä taannehtivia johtopäätöksiä ihmisyyteisöistä. Sikäli kuin tiedämme, kehittyneimmillä selkärangkaisilla eläimillä on vain kaksi perhemuotoa: moninaaraisuus ja erillinen pariskunta; molemmissa saa olla vain *yksi* täysikasvuinen koiras, vain *yksi* urospuoliso. Koiraan mustasukkaisuus, joka samalla sitoo ja rajoittaa eläinperhettä, asettaa tämän perheen lauman vastakohtaksi; lauma, korkeampi yhdyselämän muoto, käy toisissa tapauksissa mahdottomaksi, toisissa tapauksissa höltyy tai hajoaa kiima-aikana ja parhaassa tapauksessa estyy kehityksessään koiraan mustasukkaisuuden vuoksi. Jo yksistään tämä riittää todistamaan, että eläinperhe ja alkukantainen ihmisyyteiskunta ovat vertailukelvottomia ja että eläinkunnasta kehittyneillä alkuihmisillä joko ei ollut ollenkaan perhettä tai oli korkeintaan sellainen perhe, jollaista ei ole eläimillä. Pieni määrä sellaisia aseettomia eläimiä kuin on muodostumassa oleva ihminen olisi kyllä tullut toimeen jopa eristyneisydessäkin, jossa yhdyselämän korkeimpana muotona on erillinen pariskunta, niin kuin Westermarck väittää metsästäjien kuvausten mukaan gorilloilla ja simpansseilla olevan. Mutta ennen kuin voitiin kehittyä eläimellisyyttä korkeammalle, ottaa luonnon suurin edistysaskel, tarvittiin lisätekiä: yksilön puolustuskyvyn riittämättömyys oli korvattava lauman yhteisvoimalla ja yhteistoiminnalla. Siitä tilasta, jossa ihmisapinat elävät nykyään, siirtyminen ihmisyyteen olisi aivan selittämätöntä; nämä apinat vaikuttavat enemmänkin poikkeavilta sivuhaaroilta, niiden kohtalona on kuolla vähitellen sukupuuttoon ja ne joka tapauksessa ovat häviämässä. Yksistään tämä riittäisi hylkäysperusteeksi kaikille niiden ja alkuihmisten perhemuotoja rinnastaville johtopäätöksille. Täysikasvuisten urosten keskinäinen suvaitsevaisuus, siis mustasukkaisuuden puuttuminen oli ensimmäinen edellytys suurempien ja pysyvien ryhmien muodostumiselle, sillä eläimen muuttuminen ihmiseksi saattoi tapahtua vain sellaisissa ryhmissä. Entä mikä on todella se vanhin, alkuperäisin perhemuoto, jonka voimme eittämättömästi todistaa historiallisesti olevaksi ja jota voimme vielä nykyisinkin siellä täällä tutkia? Ryhmäavioliitto, muoto, jolloin kokonaiset mies- ja naisryhmät keskinäisesti omistavat toisensa ja mustasukkaisuudelle jää vain hyvin vähän sijaa. Ja edelleen myöhäisemmällä kehitysasteella tavataan poikkeuksellisenä muotona monimiehisyyttä, joka on vieläkin tuntuvampi isku kaikille mustasukkaisuuden tunteille ja sen tähden eläimille tuntematon. Mutta koska tuntemiimme ryhmäavioliiton muotoihin liittyy sikäli omituisen mutkikkaita ehtoja, että ne pakostakin viittaavat aikaisempiin, yksinkertaisempiin sukupuolien keskinäissuhteiden muotoihin ja siis viime kädessä sääntelemättömän yhteyden kauteen, mikä vastaa siirtymistä eläimellisyy-

destä ihmisyyteen, niin viittaukset eläinpariskuntiin johtavat meidät jälleen siihen pisteeseen, josta niiden olisi pitänyt johtaa meidät kerta kaikkiaan pois.

Mitä sitten merkitsee sääntelemätön sukupuoliyhteys? Se merkitsee, että silloin ei ollut nykyisen tai jonkin aikaisemman ajan rajoituksia. Mustasukkaisuuden asettamien raja-aitojen olemme jo nähneet kaatuvan. Se jos mikään on varmaa, että mustasukkaisuus on suhteellisen myöhään kehittynyt tunne. Samoin on sukurutsauskäsitteen laita. Eivät vain veli ja sisar olleet alkuaikoina mies ja vaimo, vaan myös vanhempien ja lasten sukupuoliyhteys on sallittua vielä tänäänkin useiden kansojen keskuudessa. Bancroft («The Native Races of the Pacific States of North America», 1875, vol. I) todistaa asian olevan näin Beringin salmen rantamien kaviateilla, Alaskan kadiakeilla ja brittiläisen Pohjois-Amerikan sisäosien tinneillä; Letourneau esittää samanlaisia tosioita chippewa-intiaaneista, Chilen cucuista, Taka-Intian karaibeista, karenilaisista, puhumattakaan siitä mitä muinaiskreikkalaiset ja -roomalaiset ovat kertoneet parthialaisista, persialaisista, skyyttalaisista, hunneista jne. Ennen sukurutsauksen keksimistä (ja se on keksintö, vieläpä mitä arvokkain) vanhempien ja lasten välinen sukupuoliyhteys ei voinut olla sen kauhistuttavampaa kuin muiden eri sukupolviin kuuluvien henkilöiden välinen sukupuoliyhteys, jota kyllä esiintyy nykyäänkin poroporvarillisissa maissa herättämättä sen suurempaa kauhistusta; menevähän vanhat, yli 60-vuotiaat »neidotkin» toisinaan naimisiin, jos ovat kyllin rikkaita, 30-vuotiaiden nuorten miesten kanssa. Mutta jos tuntemistamme alkukantaisimmista perhemuodoista erotamme niihin kytketyneet sukurutsauskäsitteet — jotka ovat tyyten erilaiset ja usein suorastaan päinvastaiset kuin meidän — niin saamme sukupuoliyhteyden muodon, jota voidaan sanoa vain sääntelemättömäksi. Sääntelemättömäksi sikäli, mikäli ei ollut vielä niitä rajoituksia, jotka juurtunut tapa myöhemmin asetti. Mutta tästä ei suinkaan välttämättä seuraa, että jokapäiväisessä käytännössä olisi vallinnut mitä pahin sekamelska. Yhdistyminen tietyn ajan kestäväksi erilliseksi pariskunnaksi ei suinkaan ollut mahdotonta, ja niinhän on laita useimmiten jopa ryhmäavioliitoissakin nykyään. Ja kun sellaisen alkutilan uusin kieltäjä, Westermarck, nimittää avioliitoksi jokaista suhdetta, jossa molemmat sukupuolet pysyvät parina jälkeläisen syntymiseen saakka, niin on huomaufettava että sellainen avioliitto saattoi yhtä hyvin olla mahdollinen yhtymisen ollessa sääntelemätöntä olematta silti ristiriidassa sääntelemättömyyden kanssa, ts. tapojen asettamien sukupuoliyhteysrajoitusten puuttumisen kanssa. Westermarck lähtee tosin siitä, että

»sääntelemättömyyteen sisältyy yksilöllisten mieltymysten tukahduttaminen», niin että »prostituutio on sääntelemättömyyden aidoin muoto».

Minusta tuntuu päinvastoin siltä, että alkuajan oloja on kerrasaan mahdotonta ymmärtää niin kauan kuin niitä tarkastellaan port-

tolan lasien läpi. Palaan tähän kohtaan vielä ryhmäavioliiton yhteydessä.

Tästä sääntelemättömän yhteyden alkutilasta kehittyi Morganin mukaan todennäköisesti hyvin aikaisin:

1. *Verisukulaisperhe*, perheen ensimmäinen aste. Siinä avioryhmät on erotettu sukupolvien mukaan: kaikki samaan perheeseen kuuluvat isoisät ja isoäidit ovat samalla keskenään miehiä ja vaimoja, samoin heidän lapsensa, siis isät ja äidit, joiden lapset muodostavat vuorostaan kolmannen yhteisten aviopuolisoiden piirin, ja näiden lapset, ensimmäisten lastenlastenlapset, neljännen. Tämä perhemuoto sulkee siis pois niin oikeuksien kuin velvollisuuksienkin (kuten me sanoisimme) mielessä vain esivanhempien ja jälkeläisten, vanhempien ja lasten keskeisen avioliiton. Veljet ja sisaret, serkut, pikkuserkut jne. ovat kaikki veljiä ja sisaria keskenään ja *juuri sen vuoksi* toistensa miehiä ja vaimoja. Veljen ja sisaren sukulaisuussuhteeseen sisältyy perheen tällä asteella itsestään keskinäisen sukupuoliyhteyden harjoittaminen.* Tyypillisessä muodossaan sellainen perhe muodostuisi yhden parin jälkeläistöstä, jossa kunkin polven jälkeläiset olisivat keskenään veljiä ja sisaria ja juuri sen vuoksi toistensa miehiä ja vaimoja.

Verisukulaisperhe on hävinnyt kokonaan. Alkeellisimpienkaan villikansojen keskuudesta, joista historia kertoo, ei ole löytynyt ainoatakaan todistettavissa olevaa esimerkkiä siitä. Mutta siihen

↓ * Eräässä vuoden 1882 keväällä kirjoittamassaan kirjeessä¹⁴⁴ Marx puhuu mitä ankarimpia sanoja siitä, että Wagnerin »Nibelungein» tekstissä muinaisaikaa on kokonaan vääristelty sanomalla: »Onko koskaan kuultu, että veli syleilisi sisartaan puolisona?»¹⁴⁵ Näille Wagnerin »kiimajumalille», jotka piristävät aivan nykyaikaisella tavalla lempeänsä sekoittamalla siihen hiukan sukurutsausta, Marx vastaa: »Muinaisaikana sisar oli vaimo ja se oli siveellistä.» (*Engelsin huomautus vuoden 1884 painokseen.*)

Muuan Wagnerin ranskalainen ystävä [Bonnier] ja ihailija ei ole samaa mieltä tästä arviosta ja huomauttaa, että jo »vanhemmassa Eddassa», johon Wagner nojautuu, »Ögisdreckassa»,¹⁴⁶ Loki moittii Freyjaa: »Jumalien edessä syleilit omaa veljeäsi!» Sisarusten välisen avioliiton piti siis jo silloin olla kiellettyä. »Ögisdrecka» on sen ajan tuote, jolloin usko vanhoihin jumalaistaruihin oli kokonaan murtunut; se on aito lukianoslainen ivalaulu jumalista. Kun Loki siinä Mefistona antaa sellaisen moitteen Freyjalle, se puhuu pikemminkin Wagneria vastaan. Loki sanoo niin ikään muutamia säkeistöjä myöhemmin Njordille: »Sisaresi kanssa synnytit sinä (sellaisen) pojan» (vidh systur thinni gaztu slikan mög). Totta kyllä Njord ei ole as, vaan van ja sanoo Ynglinga-saagassa, että sisarusten väliset avioliitot ovat tavallisia vanien maassa, mutta niin ei ole laita asien keskuudessa.¹⁴⁷ Tämä voisi olla merkinä siitä, että jumalina vanit ovat vanhempia kuin asit. Joka tapauksessa Njord elää asien keskuudessa heidän vertaisenaan, ja niin »Ögisdrecka» on pikemminkin todistus siitä, että norjalaisten jumalaistaruisten syntymisaikana sisarustenvälinen avioliitto ei vielä herättänyt paheksumista ainakaan jumalien keskuudessa. Jos Wagneria tahdotaan puolustaa, niin lienee parempi vedota »Eddan» asemesta Goetheen, joka jumalasta ja bajadeerista sepittämässään balladissa tekee samanlaisen virheen naisten uskonnolliseen antautumiseen nähden ja tuo sen aivan liian lähelle nykyaikaista prostituutiota. (*Engelsin lisäys vuoden 1891 painokseen.*)

käsitykseen, että sellaisen perhemuodon on *täytynyt* olla olemassa, pakottaa meidät havaijilainen sukulaisuusjärjestelmä, joka on vieläkin voimassa kaikkialla Polynesiassa ja ilmentää sellaisia verisukulaisuusasteita, jotka ovat voineet saada alkunsa vain tästä perhemuodosta; tähän käsitykseen pakottaa meidät perheen koko myöhempi kehitys, joka edellyttää tämän muodon olleen välttämättömänä alkuasteena.

2. *Punalua-perhe*. Kun ensimmäisenä edistysaskeleena järjestäytymisessä oli vanhempien ja lasten erottaminen keskinäisestä sukupuoliyhteydestä, niin toisena oli sisaren ja veljen erottaminen. Tämä edistysaskel oli asianomaisten suuremman samanikäisyyden takia paljon tärkeämpi, mutta myös vaikeampi kuin ensimmäinen. Edistys tapahtui vähitellen, alkaen todennäköisesti sisarusten (ts. äidinpuoleisten sisarusten) välisen sukupuoliyhteyden loppumisesta, mikä ilmeni ensin yksityisinä tapauksina ja tuli vähitellen säännöksi (Havaijisaarilla on vielä tällä vuosisadalla esiintynyt poikkeuksia), ja päätyen sivulinjasisarusten, ts. meidän nimityksemme mukaan sisarusten lasten, lastenlasten ja lastenlastenlasten välisen avioliiton kieltämiseen. Morganista se

»kuvaa erinomaisesti sitä, kuinka luonnollisen valinnan periaate vaikuttaa».

Epäilemättä heimojen, joissa mainittu kehitys rajoitti sisäsiitosta, täytyi kehittyä nopeammin ja täydellisemmin kuin niiden, joiden keskuudessa sisarusten avioliitto pysyi sääntönä ja käskynä. Ja sitä kuinka valtava oli tuon edistysaskeleen vaikutus, osoittaa välittömästi siitä alkunsa saanut *sukulaitos*, joka vaikutti paljon pitemmälle kuin oli alunperin tarkoitettu ja muodosti maapallon useimpien, ellei kaikkien barbaarikansojen yhteiskuntajärjestyksen perustan ja josta Kreikassa ja Roomassa siirryttiin välittömästi sivistyskauteen.

Jokaisen alkuperheen täytyi ainakin muutaman sukupolven jälkeen hajaantua. Alkukantainen yhteinen kommunistinen talouskunta, joka oli poikkeuksetta vallitsevana aina pitkälle barbaarisuuden keskiasteelle saakka, määräsi perhekunnan maksimaalisen suuruuden, joka vaihteli olosuhteiden mukaan, mutta oli kullakin seudulla kutakuinkin pysyvä. Niin pian kuin saman äidin lasten välistä sukupuoliyhteyttä alettiin pitää sopimattomana, täytyi tämän tuntua vanhojen talousyhteisöjen jakautumisena ja uusien perustamisena (minkä ei tarvinnut kuitenkaan välttämättä tapahtua perheryhmittäin). Yksi tai useampi sisarten sarja tuli toisen ja heidän veljensä toisen yhteisön kantajoukoksi. Näin tai tähän tapaan verisukulaisperheestä syntyi Morganin punalua-perheeksi nimittämä muoto. Havaijilaisen tavan mukaan joukko sisaria — täyssisaria tai kaukaisempaa sukua olevia naisia (serkkuja, pikkuserkkuja jne.) — oli yhteisten miehiensä, muttei kuitenkaan veljiensä yhteisiä vaimoja; nämä miehet eivät sanoneet enää toisiaan veljiksi, joita heidän ei tarvinnut enää ollakaan, vaan »punaluaksi», ts. läheiseksi toveriksi,

niin sanoakseni associé'ksi*. Samalla tavalla joukko täysveljiä tai kaukaisempaa sukua olevia miehiä oli yhteisessä avioliitossa naisjoukon, *ei* kuitenkaan sisartensa kanssa, ja nämä naiset sanoivat toisiaan punaluoiksi. Siinä on klassisessa muodossaan se perhemuodostuma, jossa myöhemmin tapahtui joukko muutoksia ja jonka oleellisin piirre oli miesten ja naisten yhteisyys tietyssä perhepiirissä, josta kuitenkin suljettiin pois ensin vaimojen täysveljet ja myöhemmin myös kaukaisempaa sukua olevat sekä toisaalta myös miesten sisaret.

Tässä perhemuodossa esiintyvät siis erittäin täydellisinä ne sukulaisuusasteet, joita amerikkalainen järjestelmä ilmentää. Äitini sisarten lapset ovat yhä vielä hänenkin lapsiaan, samoin isäni veljien lapset hänenkin lapsiaan, ja nämä kaikki ovat minun sisarusiani; mutta äitini veljien lapset ovat nyt hänen veljenpoikiaan ja -tyttäriään, isäni sisarten lapset hänen sisarenpoikiaan ja -tyttäriään ja he kaikki ovat minun serkkujani. Vaikka äitini sisarten miehet ovatkin yhä vielä hänen miehiään ja samoin isäni veljien vaimot niin ikään hänen vaimojaan — oikeudellisesti, vaikkakaan ei aina tosiasiallisesti — niin sisarusten välisen sukupuoliyhteyden yhteiskunnallinen pannaanjulistaminen on jakanut sisarusten lapset, joita siihen asti oli pidetty erotuksetta sisaruksina, kahteen luokkaan: toiset pysyvät edelleenkin (kaukaisempina) veljinä ja sisarina keskenään, toiset, veljen lapset toisaalta ja sisaren lapset toisaalta *eivätkä* enää olla sisaruksia, heillä ei voi enää olla yhteisiä vanhempia, ei yhteistä isää, ei yhteistä äitiä, ei kumpaakaan yhdessä, ja sen tähden tässä tulee ensimmäisen kerran välttämättömäksi veljen- ja sisarenlasten, serkkujen, luokka, joka olisi ollut järjetön aikaisemmassa perhejärjestelmässä. Amerikkalainen sukulaisuusjärjestelmä, joka minkälaiseen tahansa yksiavioisuuteen perustuvassa perhemuodossa näyttää aivan järjettömältä, saa punalua-perheestä pienimpiä yksityiskohtiaan myöten järjellisen selityksen ja luonnollisen perustelun. Punalua-perheen tai jonkin sen tapaisen muodon on täytynyt niin ikään olla olemassa ainakin amerikkalaisen sukulaisuusjärjestelmän levinneisyyden rajoissa.

Tämä perhemuoto, joka todella on olemassa todistettavasti Havaijisaarilla, olisi todennäköisesti ollut tavattavissa koko Polyneesiassa, jos hurskaat lähetyssaarnaajat olisivat kyenneet, kuten muinoin espanjalaiset munkit Amerikassa, näkemään sellaisissa epä-kristillisissä suhteissa muutakin kuin pelkkää »inhottavuutta»**. Kun

* — kumppaniksi. *Toim.*

** Ne sääntelemättömän sukupuoliyhteyden, ns. »synnissä siittämisen» [»Sumpfung'ın»], jäljet, jotka Bachofen luulee löytäneensä, johtavat ryhmäavioon. Sitä ei voida nyt enää epäillä. »Jos kohta Bachofen pitää näitä punalua-avioliittoja 'laittomina', niin sen aikakauden ihminen pitäisi useimpia nykyisiä isäntä äidinpuoleisten serkkujen tai pikkuserkkujen välisiä avioliittoja sukurutsauksena, nimittäin verisukulaisia olevien sisarusten välisinä avioliittoina.» (Marx.)

Caesar kertoo meille briteistä, jotka silloin olivat barbaarisuuden keskiasteella, että »heillä aina joka kymmenellä tai kahdellatoista miehellä, vieläpä useimmiten veljeksillä tai vanhemmilla ja lapsilla keskenään on yhteiset vaimot», niin ryhmäavio on paras selitys siihen. Barbaarikaudella äideillä ei ollut kymmentä tai kahtatoista poikaa, jotka olisivat olleet kyllin vanhoja voidakseen pitää yhteisiä vaimoja, mutta punalua-perhettä vastaavassa amerikkalaisessa sukulaisuusjärjestelmässä on paljon veljiä, koska miehen kaikki serkut ja pikkuserkut ovat hänen veljiään. Sanoessaan »vanhemmilla ja lapsilla keskenään» Caesar lienee erehtynyt; tässä järjestelmässä ei ole ehdottomasti mahdotonta, että isä ja poika tai äiti ja tytär kuuluvat samaan avioryhmään, mutta isä ja tytär tai äiti ja poika eivät voi kuulua siihen. Tämä tai samantapainen ryhmäavion muoto selittää niin ikään helpommin Herodotoksen ym. antiikin kirjailijoiden kertomukset vaimojen yhteisyydestä villi- ja barbaarikansoilla. Tämä pätee myös siinä suhteessa, mitä Watson ja Kaye (»The People of India») kertovat Audhin (Gangesista pohjoiseen) tikureista:

»He elävät miltei erotuksetta yhdessä» (ts. sukupuolisesti) »suurina yhdyskuntina, ja vaikka kaksi ihmistä olisikin keskenään naimisissa, niin avio-side on kuitenkin vain nimellinen.»

Sukulaitos näyttää useimmissa tapauksissa kehittyneen suora-naisesti punalua-perheestä. Tosin australialainen avioluokkajärjestelmäkin voisi olla sen lähtökohtana;¹⁴⁸ australialaisilla on suvut, muttei vielä punalua-perhettä, vaan ryhmäavion karkeampi muoto.

Kaikissa ryhmäperheen muodoissa on epäselvää, kuka on lapsen isä, mutta on selvää, kuka on hänen äitinsä. Vaikka tämä sanookin yhteisperheen *kaikkia* lapsia omikseen ja vaikka hänellä onkin äidinvollisuuksia niitä kohtaan, hän tuntee silti omat lapsensa muiden joukosta. On siis selvää, että niin kauan kuin ryhmäavio on olemassa, vain *äidinpuoleinen* syntyperä on todistettavissa, siis tunnustetaan vain *naispuolinen linja*. Asian laita on todellakin näin kaikkien villikansojen ja alimmalla barbaariasteella olevien kansojen keskuudessa. Bachofenin toinen suuri ansio onkin siinä, että hän havaitsi tämän ensimmäisenä. Tätä äidinpuoleisen syntyperän yksinomaista tunnustamista ja siitä ajan oloon kehittyneitä perintösuh-teita Bachofen sanoo äidinoikeudeksi. Käytän lyhyiden vuoksi tätä nimitystä. Se on kuitenkin väärä, sillä tällä yhteiskunnan kehitysasteella ei voida vielä puhua oikeudesta juridisessa mielessä.

Kun nyt otamme punalua-perheen kahdesta tyypillisestä ryhmästä toisen, nimittäin ryhmän, jonka muodostavat sisaret ja läheisemmät ja kaukaisemmat naispuoliset serkut (ts. täyssiarten jälkeläiset ensimmäisessä, toisessa tai etäisemmässä polvessa) lapsineen ja äidinpuoleisine veljineen sekä läheisimpine ja etäisimpine miespuolisine serkkuineen (jotka edellytyksemme mukaan *eivät* ole heidän miehiään), saamme juuri niiden henkilöiden piiriin, jotka sittemmin esiintyvät suvun jäseninä sukulaitoksen alkuasteella. Heillä kaikilla

on yhteinen kantaäiti, josta polveutuneina naispuoliset jälkeläiset ovat sukupolvittain sisaria. Mutta näiden sisarten miehet eivät voi olla enää heidän veljiään, siis polveutua tästä kantaäidistä, eivätkä siis kuulua verisukulaisryhmään, josta sittemmin tulee suku; mutta heidän lapsensa kuuluvat tähän ryhmään, sillä vain äidinpuoleinen polveutuminen on ratkaiseva, koska vain se on varma. Heti kun kaikkien sisarusten, myös etäisimpien äidinpuoleisten sivulinjasukulaisten välisen sukupuolilyhteyden kieltö on vakiintunut, edellä mainittu ryhmäkin on muuttunut sukuksi, ts. muodostunut naispuolisten verisukulaisten kiinteäksi piiriksi, jonka jäsenet eivät saa mennä keskenään naimisiin ja joka tästä alkaen muiden yhteiskunnallista tai uskonnollista laatua olevien yhteisten instituutioiden ansiosta lujittuu ja erottuu yhä enemmän saman heimon toisista suvuista. Siitä tarkemmin alempana. Mutta mikäli katsomme, että suvun kehittyminen punalua-perheestä ei ole ainoastaan välttämätöntä, vaan jopa itsestään selvää, niin on syytä otaksua miltei varmana asiana, että tämä perhemuoto on ollut muinoin kaikilla kansoilla, joilla on todistettavissa sukulaitoksia, ts. miltei kaikilla barbaari- ja sivistyskansoilla.

Kun Morgan kirjoitti kirjansa, tietomme ryhmäavioliitosta olivat vielä perin suppeita. Tiedettiin vähän yhtä ja toista luokiksi järjestyneiden australialaisten ryhmäavioliitoista, minkä lisäksi Morgan oli jo 1871 julkaissut saamansa tiedot havaijilaisesta punalua-perheestä. Toisaalta punalua-perhe selitti täydellisesti Amerikan intiaanien keskuudessa vallitsevan sukulaisuusjärjestelmän, joka oli ollut Morganin kaikkien tutkimusten lähtökohtana; toisaalta se muodosti valmiin lähtökohdan, josta voitiin johtaa äidinoikeuteen perustuva suku. Punalua-perhe edusti vihdoin korkeampaa kehitystasetta kuin australialaiset luokat. Oli siis ymmärrettävää, että Morgan käsitti sen kehitystaseteeksi, joka välttämättä oli edeltänyt pareittaisaviota, ja päätteli sen olleen aikaisempina aikoina yleisesti levinneenä. Olemme sittemmin tulleet tuntemaan useita muita ryhmäavioliiton muotoja ja tiedämme nyt, että Morgan meni tässä liian pitkälle. Mutta hänellä oli kuitenkin onni kohdata punalua-perheessään ryhmäavioliiton korkein, klassinen muoto, nimenomaan se muoto, josta lähtien on yksinkertaisimmin selitettävissä siirtyminen korkeampaan muotoon.

Ryhmäavioliittoa koskevien tietojemme varsinaisesta rikastamisesta saamme kiittää englantilaista lähetyssaarnaajaa Lorimer Fisonia, joka vuosikautia tutki tätä perhemuotoa sen klassisessa maa-perässä Australiassa. Hänen havaintojensa mukaan alimmalla kehitystasella ovat Australian neekerit Mount Gambierissa Etelä-Australiassa. Koko heimo on jakautunut siellä kahteen suureen luokkaan: krokit ja kumitet. Sukupuolilyhteyden harjoittaminen näiden kummankin luokan sisällä on ankarasti kielletty; sitä vastoin toisen luokan jokainen mies on syntymästään asti toisen luokan jokaisen naisen aviomies ja päinvastoin. Naimisissa toistensa kanssa ovat siis

kokonaiset ryhmät, luokat eivätkä yksilöt. Ja huomattakoon, ettei sukupuoliyhteyttä ole rajoittamassa enempää ikäero kuin läheinen verisukulaisuuskaan eikä muitakaan ehtoja paitsi jakautuminen kahteen eksogaamiseen luokkaan. Krokin laillisena puolisona on jokainen kumitenainen; mutta koska hänen oma tyttärensä on kumitevaimon tyttärenä äidinoikeuden mukaan niin ikään kumite, niin tämä on siten jokaisen krokin, siis myös isänsä synnynnäinen avio- vaimo. Ainakaan luokkalaitos, sellaisena kuin sen tunnemme, ei aseta siinä suhteessa mitään esteitä. Siis joko tämä laitos on syntynyt aikana, jolloin vanhempien ja lasten välisessä sukupuoliyhteydessä ei nähty vielä mitään erikoisen kauheata, vaikka hämärästi pyrittiinkin rajoittamaan sisäsiitosta — ja luokkajärjestelmä lienee syntynyt tällöin välittömästi sääntelemätöntä sukupuoliyhteyttä edellyttävästä tilasta — tai vanhempien ja lasten välinen yhteys on ollut kiellettyä jo tavan ansiosta, kun avioluokat ovat syntyneet, ja silloin nykyinen tila viittaa aikaisempaan verisukulaisperheeseen ja on ensimmäinen askel pois siitä. Jälkimmäinen on todennäköisintä. Mikäli tiedän, Australiasta ei kerrota esimerkkejä vanhempien ja lasten välisestä avioyhteydestä, ja myöhempiinkin eksogamian muoto, äidinoikeuteen perustuva suku, edellyttää tavallisesti ilman muuta tämän yhteyden kielletyksi jo suvun syntyessä.

Tämä kahden luokan järjestelmä on olemassa paitsi Etelä-Australian Mount Gambierissa, myös kauempana idässä Darlingjoen varrella ja koillisosassa, Queenslandissa, ja se on siis laajalle levinnyt. Se kieltää vain sisarusten välisen, veljesten lasten välisen ja äidinpuoleisten sisarten lasten välisen avioliiton, koska nämä kuuluvat samaan luokkaan; sisaren ja veljen lapset voivat sen sijaan mennä keskenään naimisiin. Vielä pitemmällä sisäsiitoksen estämisessä ollaan kamilaroi-helmon keskuudessa Darlingjoen varrella Uudessa Etelä-Walesissa, missä molemmat alkuperäiset luokat ovat jakautuneet neljäksi luokaksi, joista kukin kokonaisuudessaan on niin ikään naimisissa jonkin tietyn toisen luokan kanssa. Kaksi ensimmäistä luokkaa ovat syntymästään asti toistensa aviopuolisoja; aina sen mukaan, kuuluuko äiti ensimmäiseen tai toiseen luokkaan, lapset joutuvat kolmanteen tai neljänteen luokkaan; näiden molempien, niin ikään keskenään naimisissa olevien luokkien lapset kuuluvat taas ensimmäiseen ja toiseen luokkaan. Siis yksi sukupolvi kuuluu aina ensimmäiseen ja toiseen, seuraava kolmanteen ja neljänteen, sitä seuraava taas ensimmäiseen ja toiseen luokkaan. Tämän mukaan sisarusten (äidinpuoleisten sisarusten) lapset eivät voi, mutta sisarusten lasten lapset kyllä voivat olla mies ja vaimo. Tämä omituisen monimutkainen järjestys käy vielä sotkuisemmaksi — ainakin myöhemmin — äidinoikeuteen perustuvien sukujen porrastamisen vuoksi. Sitä emme voi nyt kuitenkaan ryhtyä tarkastelemaan. Huomaamme siis, että sisäsiitoksen estämispyrkimys työntyy yhä uudestaan esiin, mutta täysin vaistomaisesti, luonnonvaraisesti, ilman selvää tietoisuutta päämäärästä.

Ryhmäavioliitto, joka Australiassa on lisäksi luokkien avioliitto, usein yli koko mantereen hajaantuneen miesluokan joukkoavioliitto yhtä laajalle levinneen naisluokan kanssa, ei lähemmin tarkasteltuna näytä suinkaan niin hirvittävältä kuin mitä ilotalojärjestelmään tottuneet poroporvarit mielessään kuvittelevat. Päinvastoin kului vuosia ennen kuin alettiin vasta aavistaa sen olemassa olosta, ja se on aivan hiljattain tullut jälleen kiistanalaiseksi. Pintapuolisesta tarkastelijasta ryhmäavioliitto näyttää löysältä yksiavioisuudelta ja eräissä tapauksissa monivaimoisuudelta ja sen ohella tilapäiseltä uskottomuudelta. On kuluttava vuosia, kuten Fison ja Howitt, jotta voisi löytää näitä käytännössä tavallisesta eurooppalaisesta pikemminkin kotoisilta tuntuvia avioliittosuhteita sääntelevän lain, jonka mukaan vieras australialainen neekeri tapaa kuitenkin usein jokaisessa leirissä, jokaisessa heimossa, tuhansien kilometrien päässä kotiseudultaan, sellaisten ihmisten keskuudessa joiden kieltä hän ei ymmärrä, naisia, jotka antautuvat hänelle vastustelematta ja mielipahatta, ja jonka mukaan se, jolla on useampia vaimoja, luovuttaa vieraalle yhden heistä yökse. Siinä missä eurooppalainen näkee siveettömyyttä ja laittomuutta, vallitsee itse asiassa ankara laki. Naiset kuuluvat vieraan avioluokkaan ja ovat sen tähden hänen synnynnäisiä aviovaimojaan; sama siveyslaki, joka määrää molemmat toisilleen, kieltää häpeällisen rangaistuksen uhalla kaiken yhteyden toisilleen kuuluvien avioluokkien ulkopuolella. Avioluokkalakia noudatetaan tiukasti vieläpä naisia ryöstettäessäkin, mikä on monin paikoin yleisenä sääntönä.

Naisenryöstössä näkyy jo muuten merkkejä yksiavioisuuteen siirtymisestä, ainakin pareittaisavion muodossa: kun nuori mies on ryöstänyt tai vienyt tytön ystäviensä auttamana, niin nämä kaikki ovat vuoron perään sukupuoliyhteydessä tytön kanssa, mutta sen jälkeen tämä on ryöstön alullepanijan vaimo. Jos taas ryöstetty nainen karkaa miehensä luota ja joku toinen mies saa hänet, niin naisesta tulee viimeksi mainitun vaimo ja ensimmäinen mies on menettänyt etuoikeutensa. Vaikka ryhmäavioliitto on edelleen yleisesti olemassa, sen rinnalle ja sisälle muodostuu siis poikkeuksellisia suhteita, pitempi- tai lyhempiäaikaisia pariskuntia, minkä lisäksi on myös monivaimoisuutta, joten ryhmäavioliitto on jo täälläkin häviämässänsä kysymys on vain siitä, kumpi katoaa ensin näyttämöltä eurooppalaisten vaikutuksesta: ryhmäavioliitto vai siinä oleva australialaisneekeri.

Kokonaisia luokkia käsittävä avioliitto Australiassa vallitsevassa muodossaan on kuitenkin hyvin alkeellinen ja alkukantainen ryhmäavioliiton muoto, kun taas punalua-perhe, sikäli kuin tiedämme, on ryhmäavioliiton korkein kehitysaste. Edellinen näyttää olevan kuljeskelevien villi-ihmisten yhteiskunnallista kehitystasoa vastaava muoto, jälkimmäinen edellyttää jo kommunististen yhteisöjen verraten kiinteää asutusta ja johtaa välittömästi lähinnä korkeammalle kehitysasteelle. Kummankin avioliittomuodon välillä on var-

masti vielä useita väliasteita; tässä suhteessa edessämme on miltei koskematon tutkimusala, joka on vasta avattu.

3. *Pareittaisperhe*. Tietynlaista lyhyemmän tai pitemmän ajan kestävää pareittaisuutta oli jo ryhmäavioliitossa tai vieläkin aikaisemmin; miehellä oli useista vaimoistaan yksi päävaimo (lempivaimoksi tätä tuskin voitaneen vielä sanoa), jolle hän oli muihin aviomiehiin nähden pääasiallisin aviomies. Tämä seikka on paljonkin hämännyt lähetyssaarnaajia, jotka pitävät ryhmäavioliittoa milloin sääntelemättömänä vaimojen yhteisyytenä, milloin mielivaltaisena avioliittorikoksena. Mutta tämän tavanmukaisen pareittaisuuden täytyi lujittua sitä enemmän, mitä enemmän kehittyi suku ja mitä enemmän muodostui sellaisia »veljien» ja »sisarien» luokkia, joiden kesken avioliitto oli nyt mahdollon. Sysäys, minkä suku antoi verisukulaisten välisen avioliiton estämiseksi, johti vieläkin pitemmälle. Niinpä huomaamme, että irokeesien ja useiden muiden barbaarisuuden ala-asteella olevien intiaanien keskuudessa avioliitto on kielletty *kaikkien* niiden sukulaisten kesken, jotka heidän järjestelmänsä käsittää, ja niitä on useita satoja lajeja. Avioliittokieltojen monimutkaistuuksessa jatkuvasti ryhmäavioliitot kävivät yhä mahdottomammiksi; ne syrjäytti *pareittaisperhe*. Tällä asteella mies elää yhden vaimon kanssa, kuitenkin niin, että monivaimoisuus ja tilapäinen uskottomuus pysyy miesten oikeutena, vaikka ensin mainittua ilmenee taloudellisista syistä vain harvoin: vaimoilta sitä vastoin vaaditaan useimmiten mitä ankarinta uskollisuutta yhteiselämän aikana ja heitä rangaistaan julmasti aviorikoksesta. Mutta kumpikin puoli voi purkaa helposti avioliiton, ja lapset kuuluvat kuten ennenkin yksinomaan äidille.

Myös tässä yhä pitemmälle menevässä verisukulaisten loitontamisessa keskinäisestä avioliitosta vaikuttaa jatkuvasti luonnollinen valinta. Morgan sanoo:

»Ei-verisukulaissukuihin kuuluvien avioliitosta sai alkunsa niin fyysisesti kuin henkisestikin voimakkaampi rotu; kaksi edistyvää heimoa sekoittui toisiinsa, ja kallo sekä aivosto kehittyivät uusilla jälkipolvilla luonnonmukaisesti, kunnes niissä yhdistyivät kummankin heimon kyvyt.»

Sukujärjestelmään siirtyneiden heimojen täytyi siis päästä voitolle jälkeensäjäneistä tai saada ne esimerkin voimalla tekemään samoin.

Perheen kehitys esihistoriallisella kaudella on näin ollen sen piirin alituista supistumista, joka alkuaikana käsitti koko heimon ja jossa vallitsevana oli molempien sukupuolien välinen yhteisävio. Aviokiellon ulottaminen ensin läheisempiä, sitten yhä etäisempiä sukulaisia ja vihdoin jopa pelkästään lankoutuneitakin koskevaksi tekee lopulta jokaisen ryhmäavioliittomuodon käytännöllisesti mahdottomaksi, ja viimein jää jäljelle vain yksi, toistaiseksi vielä löysästi yhteenliittynyt pari, molekyyli, jonka hajaantuessa avioliitto yleensä lakkaa. Jo tästä näkyy, kuinka vähän yksilöllisellä suku-

puolirakkaudella tämän sanan nykyisessä mielessä on ollut yhteyttä yksiavioisuuden syntyyn. Vielä selvemmin sen osoittaa kaikkien tällä asteella olevien kansojen käytäntö. Jos kohta aikaisemmissa perhemuodoissa miesten ei tarvinnut koskaan olla naisia vailla, sillä heitä oli päinvastoin pikemminkin enemmän kuin tarpeeksi, niin nyt naiset kävivät harvinaisiksi ja tavoitelluiksi. Sen tähden pareittaisavioisuudesta alkaa naisten ryöstäminen ja ostaminen, jotka ovat laajalti ilmeneviä *oireita* paljon syvemmällä alkaneesta muutoksesta, mutteivät sen enempää kuin *oireita*, jotka — siis pelkät naisenhankkimistavat — pedanttinen skotti McLennan on keksinyt vääntää »ryöstöavioliiton» ja »kauppa-avioliiton» nimisinä erikoisiksi perhekategorioksi. Muuten Amerikan intiaaneilla samoin kuin muillakaan kansoilla (jotka ovat samalla asteella) avioliitosta eivät päättä asianomaiset, joiden mieltä ei usein edes kysytty, vaan heidän äitinsä. Usein kihlataan näin kaksi henkilöä, jotka eivät tunne toisiaan, ja heille ilmoitetaan päätetystä kaupasta vasta naimisiinmenoajan tultua. Häiden edellä sulhanen antaa morsiamen sukulaisille (siis äidinpuoleisille, ei isälle eikä tämän sukulaisille) lahjoja, jotka katsotaan lunnaiksi tytön luovuttamisesta. Avioliitto on purettavissa, mikäli sitä tahtoo jompikumpi aviopuoliso, mutta useiden heimojen, esim. irokeesien keskuudessa on muodostunut vähitellen sellaisia eroja vastustava yleinen mielipide; mikäli syntyy riitoja, aviopuolisoiden sukulaiset kummaltakin puolelta ryhtyvät hoimaan sovintoa ja vasta sitten jos se ei auta, liitto puretaan, jolloin lapset jäävät vaimolle ja kumpikin puoli on vapaa menemään uusiin naimisiin.

Pareittaisperhe, joka sinänsä on liian heikko ja epävakainen tehdäkseen oman talouden tarpeelliseksi tai edes toivottavaksi, ei suinkaan hajota aikaisemmalta ajalta periytynyttä kommunistista kotitaloutta. Mutta kommunistinen kotitalous merkitsee naisten valtiutta kodin piirissä, samoin kuin se, että tunnustetaan yksinomaan äiti, koska isää on mahdotonta todeta varmasti, merkitsee naisten, ts. äitien, korkeata kunnioittamista. Järjettömimpiä 1700-luvun valistusalta periytyneitä käsityksiä on se, että nainen olisi ollut yhteiskunnan alkuaikoina miehen orjatar. Kaikkien villi-ihmisten sekä barbaarisuuden ala- ja keskiasteella, osittain vielä yläasteellakin olevien heimojen keskuudessa nainen ei ole ainoastaan vapaa, vaan myös varsin kunnioitetussa asemassa. Sen mikä asema hänellä on vielä pareittaisaviossakin, voinee todistaa Arthur Wright, joka oli monta vuotta lähetyssaarnaajana seneca-irokeesien keskuudessa. Hän sanoo:

»Mitä tulee heidän perheisiinsä, niin siihen aikaan, kun he asuivat vielä vanhoissa pitkissä taloissa» (useiden perheiden kommunistiset kotitaloudet) »siellä hallitsi aina jokin yksi klaani» (suku), »vaimot ottivat miehensä toisista klaaneista» (suvuista). »Naispuoli oli tavallisesti hallitsevana talossa; varastot olivat yhteisiä; mutta voi sitä onnetonta aviomiestä tai rakastajaa, joka oli liian laiska tai taitamaton auttamaan omalta osaltaan yhteisen varaston lisää-

mistä. Vaikka hänellä olisi ollut kuinka paljon lapsia ja yksityistä omaisuutta talossa, hän olisi saanut joka hetki pelätä, että hänen käsketään sitoa mytynsä ja painua tiehensä. Ja hänen oli turhaa vastustaa sitä; talossa tuli hänelle kuumat oltavat eikä hänen auttanut muu kuin palata oman klaaninsa» (sukunsa) »keskuuteen tai, kuten useimmiten tapahtui, pyrkiä naimisiin toisessa klaanissa. Naiset muodostivat mahtavan voiman klaaneissa» (suvuissa), »samoin kuin kaikkiällä muuallakin. Sattui niinkin, että he erottivat päällikön ja alensivat hänet tavalliseksi rivimieheksi.»

Kommunistinen kotitalous, jossa kaikki tai useimmat naiset kuuluvat samaan sukuun, mutta miehet eri sukuihin, muodostaa reaalisen perustan sille alkuaikojen yleiselle naisten yliherruudelle, jonka keksiminen on Bachofenin kolmas ansio. — Huomautan lisäksi, että matkailijoiden tai lähetyssaarnaajien kertomukset villi- ja barbaarikansojen naisten rasittamisesta ylettömällä työllä eivät suinkaan ole ristiriidassa edellä sanotun kanssa. Sukupuolten välinen työnjako johtuu kokonaan muista syistä kuin naisen asemasta yhteiskunnassa. Kansat, joiden keskuudessa naisten täytyy tehdä työtä paljon enemmän kuin heille meidän käsityksemme mukaan kuuluisi, tuntevat naisia kohtaan todellista kunnioitusta usein paljon enemmän kuin eurooppalaisemme. Sivistyskauden näennäisesti kunnioitettu ja kaikesta todellisesta työstä vieraantunut daami on yhteiskunnalliselta asemaltaan äärettömän paljon alempana kuin raskasta työtä tekevä barbaarikauden nainen, jota kansansa keskuudessa pidettiin todellisena herrasnaisena (lady, frowa, Frau=herratar) ja joka oli-kin sellainen myös asemansa puolesta.

Onko pareittaisavio syrjäyttänyt Amerikassa jo kokonaan ryhmäavioliiton, se on ratkaistava suorittamalla lähempiä tutkimuksia vielä villeyden yläasteella olevien Luoteis- ja varsinkin Etelä-Amerikan kansojen keskuudessa. Näiden viimeksi mainittujen sukupuolisesta vapaudesta kerrotaan niin monia esimerkkejä, että tuskinpa voitaneen olettaa vanhan ryhmäavioisuuden tulleen täydellisesti voitetuksi. Missään tapauksessa se ei ole kadonnut vielä jäljettömiin. Vähintään neljänkymmenen pohjoisamerikkalaisen heimon keskuudessa miehellä, joka nai vanhimman sisaren, on oikeus ottaa vaimokseen myös kaikki tämän sisaret heti, kun he saavuttavat vaaditun iän: jäännös ajalta, jolloin koko sisesarjalla oli yhteiset miehet. Ja Bancroft kertoo Kalifornian niemimaan asukkaista (villeyden yläaste), että näillä on tiettyjä juhlia, joihin kokoontuu useita »heimoja» harjoittamaan sääntelemätöntä sukupuoliyhteyttä. Nämä ovat ilmeisesti sukuja, joilla näiden juhlien muodossa on säilynyt hämärä muisto ajasta, jolloin yhden suvun naisilla oli kaikki toisen suvun miehet yhteisinä aviomiehinä ja päinvastoin. Sama tapa on yhä vallalla Australiassa. Muutamien kansojen keskuudessa vanhemmat miehet, päälliköt ja poppamiehet etuilevat naisten yhteisyydellä ja monopolisoivat useimmat naisista itselleen; mutta siitä hyvästä heidän täytyy määräjuhlina ja suurten kansankokousten aikana palauttaa voimaan entinen yhteisyys ja antaa vaimojensa huvitella nuorten miesten kanssa. Westermarck esittää kirjassaan, ss. 28—29,

kokonaisen sarjan esimerkkejä sellaisista ajoittaisista saturnalioista,¹⁴⁹ joissa entinen vapaa sukupuoliyhteys astuu jälleen lyhyeksi ajaksi voimaan, mm. ho-, santal-, pandža- ja kotarheimolla Intiassa sekä erällä afrikkalaisilla kansoilla. Westermarck tekee tästä varsin merkillisen johtopäätöksen, että tämä olisi jäännös alkuihmisille ja muille eläimille yhteisestä kiima-ajasta eikä hänen kiistämästään ryhmäavioliitosta.

Siirrymme nyt tarkastelemaan Bachofenin neljättä suurta löytöä, laajalle levinnyttä ryhmäavioliitosta pareittaisavioliittoon johtavaa siirtymämuotoa. Se minkä Bachofen esittää vanhojen jumalallisten käskyjen rikkomisen sovituksi — sillä vaimo ostaa oikeuden olla siveä — on itse asiassa vain mystinen ilmaus hyvityksestä, jolla vaimo lunastaa itsensä vapaaksi entisestä miesten yhteisyydestä ja saa oikeuden antautua vain yhdelle miehelle. Tänä hyvityksenä on tietty muille miehille antautuminen: Babylonian naisten täytyi antautua kerran vuodessa Mylittan temppelissä; toiset etuaasialaiset kansat lähettivät tyttärensä vuosikausiksi Anaitiksen temppeliin, jossa heidän oli harjoitettava valitsemiensa suosikkien kanssa vapaata rakkautta, ennen kuin saivat mennä naimisiin; miltei kaikilla Välimeren ja Gangesin välillä asuvilla aasialaisilla kansoilla on samanlaisia uskonnollisen värityksen saaneita tapoja. Vapaudesta maksettava sovitusuhri tulee ajan oloon yhä helpommaksi, kuten jo Bachofen huomauttaa:

»Joka vuosi toistuva uhrautuminen vaihtuu kertasuorituksi, vaimojen hetairismia seuraa tyttöjen hetairismi; avioliiton aikaisen hetairismin tilalle tulee avioliittoa edeltävä hetairismi, valinnattoman kaikille antautumisen tilalle tulee määrähenkilöille antautuminen.» («Mutterrecht», p. XIX.)

Toisilla kansoilla ei ole uskonnollista väritystä; joillain kansoilla — muinaisaikoina traakialaisilla, kelteillä ym., ja vielä nykyäänkin monilla Intian alkuasukkailla, malaijilaiskansoilla, Etelämeren saarten kansoilla ja useilla Amerikan intiaaneilla — tytöt nauttivat naimisiin menoonsa saakka mitä suurinta sukupuolivapautta. Näin on laita varsinkin miltei kaikkialla Etelä-Amerikassa, minkä voi todistaa jokainen, joka on käynyt siellä hiukan syvemmillä sisämaassa. Niinpä Agassiz kertoo («A Journey in Brazil», Boston and New York 1886, p. 266) eräästä rikkaasta intiaaniakuperää olevasta perheestä. Kun Agassiz tutustui perheen tyttäreeseen, hän kysyi tämän isää otaksuen sellaiseksi äidin aviomiestä, joka oli upseerina sotimassa Paraguayta vastaan; mutta äiti vastasi hymyillen: *naô tem pai, é filha da fortuna*, hänellä ei ole isää, hän on sattuman lapsi.

»Tähän tapaan puhuvat aina intiaani- tai mestitsinaiset aviottomista lapsistaan pitämättä sitä häpeällisenä tai moitittavana; eikä tämä ole suinkaan mitään tavatonta, pikemminkin päinvastainen näyttää olevan poikkeuksellista. Lapset tuntevat useinkin vain äitinsä, sillä koko huolenpito ja vastuu lankeaa hänelle; isästään he eivät tiedä mitään, eikä vaimonkaan mieleen näytä milloinkaan juolahtavan, että hänellä tai hänen lapsillaan olisi jonkinlaisia vaatimuksia isään nähden.»

Se mikä tässä tuntuu sivistyneestä henkilöstä oudolta, onkin yksinkertaisesti äidinoikeuden ja ryhmäavioliiton mukainen sääntö.

Joidenkin kansojen keskuudessa sulhasen ystävät ja sukulaiset tai häävieraat käyttävät häissä muinaisajoilta peräisin olevaa oikeutta morsiameen, ja sulhanen on vasta viimeisenä vuorossa; näin oli muinaisaikoina Baleaareilla ja Afrikan augileilla ja vielä nykyäänkin Abessinian barealaisilla. Toisilla kansoilla taas joku viranhaltija, heimon tai suvun päämies, katsike, šamaani, pappi, ruhtinas tai olipa hän nimeltään mikä tahansa, edustaa yhteisöä ja nauttii ensimmäisen yön oikeutta. Kaikista uusromanttisista kaunisteluista huolimatta tämä jus primae noctis* on ryhmäavioliiton jäännöksenä vielä tänäänkin voimassa useimpien Alaskan asukkaiden keskuudessa (Bancroft, »Native Races», I, 81), Pohjois-Meksikon tahujen (sama, s. 584) ja muiden kansojen keskuudessa; ja se on vallinnut koko keskiajan ainakin alkuaan kelttiläisissä maissa, joissa se on jäänyt perinnöksi välittömästi ryhmäaviosta, esim. Aragoniassa. Jos kohta Kastilian talonpoika ei ole ollut koskaan maaorjana, Aragoniassa vallitsi mitä häpeällisin maaorjuus aina Ferdinand Katolilaisen vuoden 1486 välitystuomioon saakka. Tässä asiakirjassa sanotaan:

»Me päätämme ja julistamme, etteivät edellä mainitut herrat» (senyors, paronit) »myöskään saa, kun talonpoika ottaa itselleen vaimon, maata ensimmäistä yötä tämän kanssa eivätkä astua herruutensa merkiksi häyöyönä, kun nuorikko on mennyt levolle, vuoteen ja nuorikon yli; edellä mainitut herrat eivät myöskään saa vaatia palveluksia talonpojan tyttäreltä tai pojalta vastoin heidän tahtoaan, maksusta tai maksutta.» (Katalonialaisesta alkutekstistä lainannut Sugenheim, «Крепостное право», Петербург, 1861, стр. 355.)

Bachofen on edelleen ehdottomasti oikeassa väittäessään, että siirtyminen siitä, mitä hän sanoo »hetairismiksi» tai »synnissä siittämiseksi», yksiavioisuuteen on pääasiallisesti naisten ansiota. Mitä enemmän perinnäiset sukupuolisuhteet menettivät taloudellisten elin- ehtojen kehittyessä, siis alkukantaisen kommunismin lahotessa ja väestön asutustiheyden lisääntyessä, alkuperäisen naiivin luonteensa, sitä alentavammilta ja raskaammilta täytyi niiden tuntua naisista, sitä kiihkeämmin täytyi heidän pelastuakseen toivoa oikeutta olla siveitä, oikeutta olla väliaikaisessa tai vakinaisessa avioliitossa vain yhden miehen kanssa. Miehet eivät voineet olla tämän edistyksen alulepanijoita senkään takia, koska heidän päähänsä ei ole yleensä milloinkaan eikä vielä nykyäänkään pälkähtänyt luopua tosiasiallisen ryhmäavioliiton suloisuuksista. Vasta sen jälkeen kun naiset olivat siirtyneet pareittaisavioon, miehet saattoivat säätää ankaran yksiavioisuuden — tosin vain naisia varten.

Pareittaisperhe syntyi villeyden ja barbaarisuuden rajalla, enimmäkseen jo villeyden yläasteella, muutamain paikoin vasta barbaarisuuden ala-asteella. Tämä perhemuoto on luonteenomaista barbaarikaudelle, niin kuin ryhmäavioliitto on luonteenomaista villeyden

* — ensimmäisen yön oikeus. *Toim.*

ja yksiavioisuus sivistyneisyyden ajalle. Sen kehittyminen lujaksi yksiavioisuudeksi edellytti muita kuin siihen asti vaikuttaneita syitä. Pareittaisaviossa ryhmä oli jo pienentynyt viimeiseen asteeseensa, kaksiatomiseksi molekyyliksi: yhdeksi mieheksi ja yhdeksi naiseksi. Luonnollinen valinta oli tehnyt tehtävänsä yhä pitemmälle menevässä avioyhteyden rajoittamisessa; tässä suhteessa sille ei jäänyt enää mitään tehtävää. Elleivät siis uudet, yhteiskunnalliset voimat olisi alkaneet vaikuttaa, niin uuden perhemuodon syntymiseen pareittaisaviosta ei olisi ollut mitään syytä. Mutta nämä voimat alkoivat vaikuttaa.

Jätämme nyt Amerikan, pareittaisperheen klassisen maaperän. Ei ole mitään merkkejä, jotka oikeuttaisivat tekemään johtopäätöksen, että siellä olisi kehittynyt korkeampi perhemuoto, että siellä olisi ennen Amerikan löytöä ja valloitusta vallinnut jolloinkin ja jossakin luja yksiavioisuus. Toisin on laita vanhassa maailmassa.

Kotieläinten kesyttäminen ja karjalaumojen kasvattaminen oli kehittynyt täällä ennennäkemättömäksi rikkauten lähteeksi ja luonut aivan uudet yhteiskunnalliset suhteet. Pysyvää rikkautta oli ollut aina barbaarisuuden ala-asteelle saakka milteipä vain asumus, vaatteet, karkeatekoiset koristeet ja ravinnon hankkimiseen sekä valmistamiseen tarvittavat välineet: vene, aseet, mitä yksinkertaisimmat talouskalut. Ravintoa oli pitänyt hankkia ehtimiseen päivästä päivään. Nyt sitä vastoin eteenpäin tunkeutuvat paimentolaiskansat — arjalaiset intialaisessa Viiden virran maassa ja Gangesin alueella samoin kuin silloin vielä paljon vesirikkaammilla Amu-Darjan ja Syr-Darjan tasangoilla, seemiläiset Eufratin ja Tigrisin varsilla — olivat saaneet hevos-, kameli-, aasi-, nauta-, lammas-, vuohi- ja sikalaumoistaan omaisuuden, joka tarvitsi vain kaitsemista ja mitä yksinkertaisinta hoitoa lisääntyäkseen jatkuvasti ja antaakseen mitä ravitsevinta maito- ja liharavintoa. Kaikki aikaisemmat ravinnonhankkimiskeinot joutuivat nyt taka-alalle; metsästys, joka aikaisemmin oli ollut välttämättömyys, muuttui nyt ylellisyydeksi.

Mutta kenelle tämä uusi rikkaus kuului? Alkujaan epäilemättä suvulle. Mutta karjalaumojen yksityisomistuksen on täytyntä kehittyä jo aikaisin. On vaikea sanoa, oliko isä Abraham ns. ensimmäisen Mooseksen kirjan kirjoittajasta karjalaumojensa omistaja perheyhteisön päämiehelle kuuluvan oikeuden perusteella vai suvun tosiasiallisena perinnöllisenä päämiehenä. Varmaa on vain, ettemme saa pitää häntä omistajana tämän sanan nykyisessä mielessä. Ja varmaa on edelleen, että jo varsinaisen historian kynnyksellä havaitsemme kaikkialla perheiden päämiesten erilliseksi omaisuudeksi karjalaumat, samoin myös barbaarikauden taidetuotteet, metallikalut, ylellisyysesineet ja vihdoin ihmiskarjan — orjat.

Sillä sitten keksittiin myös orjuus. Barbaarisuuden alimmalla asteella olevalle henkilölle orja oli arvoton. Siksi Amerikan intiaanit kohtelivat voittamiaan vihollisia aivan toisin kuin mitä heitä kohdeltiin korkeammalla kehitysasteella. Miehet joko surmattiin tai

otettiin voittajan heimoon veljinä. Vaimot naitiin tai otettiin lapsineen jollakin muulla tavalla heimon jäseniksi. Tällä asteella ihmis-työvoima ei tuota vielä sanottavasti enemmän kuin vaaditaan sen ylläpitoon. Mutta karjanhoidon, metallinmuokkauksen, kutomisen ja vihdoin peltoviljelyksen tultua käytäntöön asianlaita muuttui. Varsinkin sen jälkeen, kun karjalaumat olivat lopullisesti siirtyneet perheiden omistukseen, työvoimalle kävi samoin kuin vaimoillekkin, joita aikaisemmin oli ollut niin helppo hankkia; nyt vaimoilla oli vaihtoarvoa ja heitä alettiin ostaa. Perhe ei lisääntynyt yhtä nopeasti kuin karja. Karjaa kaitsemaan tarvittiin enemmän väkeä; siihen saatettiin käyttää sotavangeiksi otettuja vihollisia, jotka lisäksi saattoivat lisääntyä yhtä hyvin kuin karjakin.

Nämä rikkaudet, kun ne olivat joutuneet erillisten perheiden omistukseen, karttuivat hyvin nopeasti niiden hoivissa ja antoivat pareittaisavioon ja äidinoikeudelliseen sukuun perustuneelle yhteiskunnalle voimakkaan sysäyksen. Pareittaisavio oli tuonut perheeseen uuden aineksen. Se oli asettanut äidin rinnalle varman isän, jonka isyys lienee ollut sitä paitsi paremmin todistettavissa kuin monien nykyisten »isien». Silloisen perheessä vallinneen työnjaon mukaan miehen tehtävänä oli hankkia ravinto ja hankintaan tarvittavat työvälineet, joten miehellä oli siis myös omistusoikeus työvälineisiin; eron sattuessa hän otti ne mukaansa, niin kuin vaimokin piti talouskalunsa. Silloisessa yhteiskunnassa vallinneen tavan mukaan mies oli siis myös uuden ravinnonlähteen, karjan, ja myöhemmin uuden työvälineen, orjien, omistaja. Mutta samassa yhteiskunnassa vallinneen tavan mukaan hänen lapsensa eivät voineet periä häntä, sillä perinnön laita oli seuraavasti.

Äidinoikeuden mukaan, siis niin kauan kuin syntyperä laskettiin vain naispuolista linjaa, ja suvun alkuaikaisen perimistavan mukaan kuolleen perillisiä olivat suvun jäsenet. Omaisuuden täytyi jäädä suvulle. Koska esineet olivat vähäpätöisiä, ne lienevät käytännössä siirtyneet alusta pitäen lähimmille sukulaisille, siis äidinpuoleisille verisukulaisille. Mutta kuolleen miehen lapset eivät kuuluneet hänen, vaan äitinsä sukuun; he perivät äitinsä, aluksi yhdessä äidin muiden verisukulaisten kanssa, myöhemmin ehkä ensi sijaisesti; isäänsä he eivät voineet kuitenkaan periä, koska eivät kuuluneet tämän suvuun, vaan isän omaisuuden täytyi jäädä hänen suvulleen. Karjalaumojen omistajan kuoltua hänen karjalaumansa siirtyivät siis lähinnä hänen veljilleen ja sisarilleen ja sisarten lapsille tai hänen äitinsä sisarten jälkeläisille. Hänen omat lapsensa sitä vastoin jäivät perinnöttä.

Siis sitä mukaa kuin rikkaudet lisääntyivät, ne toisaalta asettivat miehen tärkeämpään asemaan perheessä kuin vaimon ja toisaalta herättivät pyrkimystä muuttaa tavanomaista perimisjärjestystä lasten eduksi käyttämällä hyväksi tätä lujittunutta asemaa. Mutta tämä ei käynyt päinsä niin kauan kuin syntyperä määriteltiin äidinoikeuden mukaan. Äidinoikeus oli siis kumottava ja se kumottiin.

Tämä ei ollut lainkaan niin vaikeaa kuin se meistä nyt näyttää. Sillä tämä mullistus, joka on ihmiskunnan kokemista mullistuksista perinpohjaisimpia, ei koskenut ketään suvun elossaolevaa jäsentä. Kaikki sen jäsenet saivat jäädä siksi, minä ennen olivat olleet. Riitti pelkkä päätös, että vastaisuudessa suvun miehisten jäsenten jälkeläiset pysyvät suvussa, kun taas suvun naispuolisten jäsenten jälkeläiset erotetaan siitä ja siirretään isänsä sukuun. Siten tehtiin loppu naispuolista linjaa noudattavasta syntyperän laskemisesta ja äidinoikeuden mukaisesta perintöoikeudesta sekä alettiin laskea syntyperä miespuolista linjaa ja noudattaa isänpuolista perintöoikeutta. Kuinka ja milloin tämä mullistus on tapahtunut sivistyskansojen keskuudessa, siitä emme tiedä mitään. Se kuuluu kokonaan esihistorialliseen aikaan. Mutta siitä, että se on *tapahtunut*, ovat enemmän kuin riittävänä todistuksena varsinkin Bachofenin kokoamat runsaat tiedot äidinoikeuden jäänteistä; kuinka helposti tuo mullistus tapahtuu, näkyy useista intiaaniheimoista, joiden keskuudessa se on tapahtunut vasta hiljattain tai on vasta tapahtumassa osaksi lisääntyvän varallisuuden ja muuttuneiden elintapojen vaikutuksesta (siirtyminen metsistä preerioille), osaksi sivistyksen ja lähetysaarnajien moraaliseen vaikutukseen. Missourin kahdeksasta heimosta kuudella on miespuolista, mutta kahdella vielä naispuolista linjaa noudattava syntyperä- ja perintöjärjestys. Shawnee-, miami- ja delaware-heimon keskuuteen on juurtunut tapa siirtää lapset isän sukuun antamalla heille joku isän suvun nimistä, jotta he voisivat periä isän. »Ihmisen synnynnäistä rikkiviisautta on muuttaa asioita muuttamalla niiden nimiä ja löytää takaportti perinnäistävän murtamiseksi perinnäistävän puitteissa, kun suoranainen etu on siihen riittävänä syynä» (Marx.) Siten syntyi auttamaton sekaannus, joka saateettiin poistaa ja osittain poistettiin vain siirtymällä isänoikeuteen. »Tämä siirtyminen näyttää yleensä mitä luonnollisimmalta.» (Marx.) Siitä mitä vertailevan oikeustieteen miehet tietävät kertoa meille — tosin miltei vain oletuksina — tavasta, jolla tämä siirtyminen tapahtui vanhan maailman sivistyskansojen keskuudessa, ks. M. Kovalovskilta, »Perheen ja omaisuuden alkuperä ja kehitys lyhyesti esitettynä», Tukholma 1890.

Äidinoikeuden kumoaminen oli *naissukupuolen maailmanhistoriallinen tappio*. Mies tarttui ohjaksiin myös kotona, ja nainen menetti arvoasemansa, hänet tehtiin palvelijaksi, miehen halujen orjattareksi ja pelkäsi lastensiirtämisvälineeksi. Tätä naisen alennustilaa, joka tuli julkisesti ilmi varsinkin sankariajan ja sitäkin enemmän klassisen ajan kreikkalaisilla, on vähitellen kaunisteltu ja peitelty sekä paikoittain muodollisesti lievennetty, mutta siitä ei ole suinkaan tehty loppua.

Näin perustetun miesten yksinvallan ensimmäisenä aikaansaannoksena ilmestyi nyt eräänlainen välimuoto: patriarkaalinen perhe. Tunnusomaisinta sille ei ole monivaimoisuus, josta alempana, vaan se, että

»joku määrä vapaita ja ei-vapaita henkilöitä järjestyy perheenpään isännällään alaiseksi perheeksi. Seemiläisillä tämä perheenpää elää monivaimoisuudessa, ei-vapailla on vaimo ja lapsia, ja koko järjestymisen tarkoituksena on karjalaumojen hoitaminen määrääalueella.»¹⁶⁰

Oleellista on epävapaiden ottaminen perheeseen ja isänvalta; siksi roomalainen perhe on tämän tyyppisistä perhemuodoista täydellisin. Sana familia ei merkinnyt alun perin sentimentaalisuudesta ja kotiriidoista koostunutta nykypäivien poroporvarin ihannetta; roomalaisilla se ei tarkoittanut alun perin lainkaan avioparia eikä tämän lapsia, vaan yksinomaan orjia. Famulus merkitsi kotiorjaa ja familia oli yhdelle miehelle kuuluvien orjien joukko. Vielä Gaiuksen aikana familia, id est patrimonium (so. perintöosa), testamenttiin jälkisaadoksella. Tämän sanan keksivät roomalaiset tarkoittamaan uutta yhteiskuntaorganismia, jonka päämies piti vaimon, lapset ja joukon orjia roomalaisen isänvaltansa alaisena oman samalla määräysvallan näiden kaikkien elämään ja kuolemaan.

»Sana ei siis ole vanhempi kuin latinalaisheimojen rautapanssarinen perhejärjestelmä, joka syntyi peltoviljelyksen ja laillistetun orjuuden tultua käytäntöön ja arjalais-itaalien erottua kreikkalaisista.»¹⁶¹

Marx lisää: »Nykyiseen perheeseen sisältyy ituna paitsi orjuus (servitus) myös maaorjuus, sillä siihen on alun perin liittynyt maanviljelysrasituksia. Siihen sisältyvät *pienoiskoossa* kaikki ne vastakohdat, jotka myöhemmin kehittyvät laajasti yhteiskunnassa ja sen valtiossa.»

Sellainen perhemuoto merkitsee siirtymistä pareittaisaviosta yksivaimoisuuteen. Vaimon uskollisuuden, siis lasten isyyden varmistamiseksi vaimo jätetään miehen ehdottomaan valtaan: jos mies tapaa vaimonsa, hän käyttää vain oikeuttaan.

Patriarkaalisen perheen mukana joudumme kirjoitetun historian piiriin ja siten sille alalle, jossa vertaileva oikeustiede voi antaa meille huomattavaa apua. Ja se on todellakin saanut aikaan tässä suhteessa oleellista edistystä. Saamme kiittää Maksim Kovalevskia (»Perheen ja omaisuuden alkuperä ja kehitys lyhyesti esitettynä», Tukholma 1890, ss. 60—100) sen seikan todistamisesta, että patriarkaalinen yhteistalous, jonka tapaamme vielä nykyään serbialaisilla ja bulgarialaisilla *zadruga* (käännettävissä ehkä sanalla ystävyysliitto) tai *bratstvo* (veljeskunta)-nimisenä ja muunnetussa muodossa itämaalaisilla kansoilla, on ollut siirtymisasteena ryhmäavioliitosta syntyneen ja äidinoikeuteen perustuneen perheen ja nykyajan erillisen perheen välillä. Ainakin kun on kysymys vanhan maailman sivistyskansoista, arjalaisista ja seemiläisistä, niin tämä näyttää todistetulta.

Eteläslaavilainen *zadruga* on paras ja elävä esimerkki sellaisesta perheyhteisöstä. *Zadrugaan* kuuluu useita sukupolvia yhden isän jälkeläisiä ja näiden vaimoja, ja kaikki he asuvat yhdessä samassa talossa, viljelevät yhdessä peltojaan, saavat ravintonsa ja vaatteensa

yhteisestä varastosta ja omistavat yhteisesti tulon ylijäämän. Yhteisö on kodinherran (domâcin) ylijohdon alainen; hän edustaa sitä ulospäin, saa myydä pienempiä esineitä, hoitaa kassaa ja on vastuussa siitä samoin kuin asioiden kulun säännöllisyydestä taloudessa. Hänet valitaan eikä hänen suinkaan tarvitse olla iältään vanhin. Naisia ja heidän työtään johtaa kodinherratar (domâcica), joka on tavallisesti domâcinin vaimo. Hänen sanansa on niin ikään painava, usein ratkaiseva valittaessa yhteisön tytöille puolisoja. Mutta korkein valta on perheneuvostolla, yhteisön kaikkien täysikasvuisten jäsenten, niin miesten kuin naistenkin, kokouksella. Tälle kokoukselle kodinherra tekee tiliä toimistaan; kokous tekee ratkaisevia päätöksiä, käyttää tuomiovaltaa yhteisön jäseniin nähden, päättää tärkeimmistä, varsinkin maaomaisuutta koskevista ostoista ja myynneistä jne.

Vasta noin kymmenen vuotta sitten todistettiin, että sellaisia suuria perheyhteisöjä on vielä olemassa Venäjälläkin;¹⁵² nyt tunnustetaan yleisesti, että ne ovat juurtuneet yhtä lujasti venäläisiin kansantapoihin kuin obštšina eli kyläyhteisö. Ne esiintyvät vanhimmassa venäläisessä lakikirjassa, Jaroslavin »Pravdassa», samalla nimellä (vervj) kuin dalmatialaisissa laeissa,¹⁵³ ja niistä on todisteita myös puolalaisissa ja tšekkiläisissä historianläheteissä.

Germaaneillakaan Heuslerin mukaan (»Institutionen des deutschen Rechts») talousyksikkönä ei alun perin ole ollut erillinen perhe nykyisessä mielessä, vaan »talouskunta», johon kuului useita sukupolvia perheineen ja lisäksi melko usein epävapaita. Roomalaisenkin perheen katsotaan olleen tämäntyyppinen, ja sen mukaisesti on viime aikoina epäilty suuresti sitä, että talonisäntä olisi ollut ehdoton valtiias ja perheenjäsenet täysin oikeudettomia häneen nähden. Myös kelttiläisillä lienee ollut Irlannissa samanlaisia perheyhteisöjä; Ranskassa ne säilyivät Nivernais'ssa parçonneries-nimisenä Ranskan vallankumoukseen saakka ja Franche Comtésta ne eivät ole hävinneet vielä kokonaan tänäkään päivänä. Louhansin seudulla (Saône et-Loire) on isoja talonpoikaistaloja, joissa on yhteinen, aina kattoon ulottuva korkea keskussali ja tämän ympärillä makuuhuoneet, joihin johtavat 6—8-askelmaiset portaat ja joissa asuu saman perheen useita sukupolvia.

Nearkhos mainitsee, että jo Aleksanteri Suuren aikaan Intiassa oli talousyhtymiä, jotka viljelivät yhteisesti maata, ja sellaisia on vielä nykyäänkin samalla alueella, Pandžabissa ja kaikkialla maan luoteisosassa. Kaukasiassa Kovalevski on voinut itse todeta sellaisen olemassaolon. Algeriassa niitä on vielä kabyyleilla. Sellaisia on nähtävästi Amerikassakin; talousyhtymänä pidetään myös muinaisen Meksikon »calpullis»,¹⁵⁴ jota Zurita kuvaa; sitä vastoin Cunow (»Ausland»¹⁵⁵ n:ot 42—44, 1890) on todistanut melko selvästi, että Perussa oli sen valloittamisen aikoihin eräänlainen markkijärjestelmä (ja ihme kyllä tuon markin nimi oli marca), joka edellytti viljelysmaan aika-ajoittaista jakoa, siis yksityisviljelyä.

Joka tapauksessa patriarkallinen talouskunta yhteisine maaomaisuuksineen ja yhteisviljelyksineen saa nyt aivan toisen merkityksen kuin aikaisemmin. Me emme voi enää epäillä sitä tärkeää osaa, jota se esitti vanhan maailman sivistyskansojen ja joidenkin muiden kansojen keskuudessa eräänlaisena siirtymäasteena äidinoikeuteen perustuvan perheen ja erillisen perheen välillä. Palaamme myöhemmin siihen Kovalevskin päätelmään, että se olisi myös ollut siirtymäaste, josta on kehittynyt kylä- eli markkiyhteisö yksityisviljelyksineen ja ensin ajoittaisine ja sitten lopullisine pelto- ja niittymaan jakoineen.

Näiden talouskuntien sisäisestä perhe-elämästä huomautettakoon, että ainakin Venäjällä talonisännän sanotaan pahoin väärinkäyttäneen asemaansa talouskunnan nuorempien naisten, varsinkin miniöidensä suhteen ja muodostaneen heistä itselleen usein haaremin; siitä kerrotaan venäläisissä kansanlauluissa varsin kaunopuheisesti.

Vielä pari sanaa monivaimoisuudesta ja monimiehisyydestä ennen kuin siirrymme yksiavioisuuteen, joka kehittyi nopeasti äidinoikeuden kukistuttua. Nämä molemmat aviomuodot voivat olla vain poikkeuksia, niin sanoaksemme historiallisia yllisyystuotteita lukuunottamatta ehkä vain tapausta, jolloin ne esiintyvät rinnakkaisesti jossakin maassa, mitä ei tietävästi ole ollut. Koska siis miehet, joilla ei ole ollut mahdollisuutta monivaimoisuuteen, eivät ole voineet lohduttautua niiden naisten kanssa, jotka ovat jääneet liioiksi monimiehisyyden vuoksi, kun taas miesten ja naisten lukumäärä yhteiskunnallisista instituutioista riippumatta on ollut tähän saakka miltei yhtä suuri, niin kumpikaan aviomuoto ei ole voinut kohota yleisesti vallitsevaksi. Yhden miehen monivaimoisuus on ollut todellisuudessa ilmeisesti orjuuden tuote ja rajoittunut yksityisiin poikkeusasemassa oleviin henkilöihin. Seemiläisessä patriarkallisessa perheessä vain patriarkka itse ja korkeintaan vielä pari hänen poikaansa elävät monivaimoisuudessa, toiset saavat tyytyä yhteen vaimoon. Niin on nykyäänkin asianlaita kaikkialla itämailla; monivaimoisuus on rikkaiden ja ylhäisten etuoikeus ja naiset hankitaan pääasiallisesti ostamalla orjattaria; kansanjoukot elävät yksiavioisuudessa. Samanlainen poikkeus on monimiehisyys Intiassa ja Tiibetissä; sen varmaankin mielenkiintoista ryhmäavioliittoon perustuvaa alkuperää on vielä lähemmin tutkittava. Käytännössä monimiehisyys näyttää muuten paljon suvaitsevammalta kuin muhamedtilaisten haaremien mustasukkaiset tavat. Ainakin Intian nayareilla on kyllä kolmella, neljällä tai useammalla miehellä yhteinen vaimo, mutta sen ohella kullakin heistä voi kolmen tai useamman muun miehen kanssa olla toinen yhteinen vaimo, ja samoin kolmas, neljäs jne. Ihme kun McLennan ei ole keksinyt tehdä näistä avioliittokluubeista, joissa voi olla jäsenenä useammassakin ja joita hän itse kuvaa, uutta *klubiavioliiton* ilmiötä. Muuten tämä avioliittoklubi ei ole suinkaan todellista monimiehisyyttä; se on päinvastoin, kuten jo Giraud-Teulon huomauttaa, ryhmäavioliiton erikoismuoto; miehet elävät monivaimoisuudessa, naiset monimiehisyydessä.

4. *Yksiavioinen perhe*. Se syntyy pareittaisavioisesta perheestä, kuten olen osoittanut, barbaarisuuden keski- ja yläasteen rajamailla; sen lopullinen voitto on alkavan sivistyskauden tunnusmerkkejä. Yksiavioinen perhe perustuu miehen herruuteen ja sen nimenomaisena tarkoituksena on siittää lapsia, joiden isyys on kiistaton, ja tämä isyys on tarpeen, koska näiden lasten on kerran rintaperillisinä perittävä isän omaisuus. Yksiavioinen perhe eroaa pareittaisavioliitosta kestävämpien aviositeiden vuoksi, joita molemmat puolet eivät enää voi purkaa ne ja hylätä vaimonsa. Oikeuden aviolliseen uskottomuuteen turvaa hänelle myös nyt ainakin tapa (Code Napoléon* myöntää sen selvästi miehelle, mikäli hän ei tuo jalkavaimoaan kotiinsa perheen piiriin¹⁵⁶), ja tuota oikeutta käytetään sitä laajemmin, mitä pitemmälle yhteiskunta kehittyy; mutta jos vaimo muistaa entisen sukupuolisuhteissa vallinneen käytännön ja aikoo palata siihen, niin häntä rangaistaan ankarammin kuin milloinkaan aikaisemmin.

Kaikessa ankaruudessaan tapaamme uuden perhemuodon kreikkalaisilla. Jos kohta, kuten Marx huomauttaa, mytologian jumalattarien asema johdattaa meidät aikaisempaan kauteen, jolloin naisilla oli vielä vapaampi, kunnioitetumpi asema, niin sankariaikana miehen yliherruus ja orjattarien kilpailu on jo alentanut naisen. Lukekaapa »Odysseiasta», miten Telemakhos nuhtelee äitiään ja pakottaa hänet vaikenemaan.** Sodassa kaapatuista nuorista naisista tulee Homeroksen mukaan voittajien himojen uhreja; päälliköt valitsevat vuoronsa ja arvonsa mukaisesti itselleen kauneimmat; onhan, kuten tunnettua, koko »Iliaan» pohjana Akhilleuksen ja Agamemnonin riita orjattaresta. Homeroksen jokaisen huomattavamman sankarin ohessa mainitaan vankityttö, jonka kanssa sankari jakaa teltan ja vuoteen. Näitä tyttöjä otetaan mukaan kotimaahankin ja aviolliseen kotiin, kuten Aiskhyloksen Agamemnon Kassandran.*** Orjattarien kanssa siitetyt pojat saavat pienen osan isän perinnöstä ja ovat täysin vapaita; Teukros on sellainen Telamonin avioton poika ja saa käyttää isänsä nimeä. Aviovaimolta vaaditaan, että hän suhtautuisi sovinnollisesti tähän kaikkeen, mutta pysyisi itse ankarana siiveillisenä ja uskollisena puolisolleen. Sankariajan kreikkalainen nainen nauttii tosin suurempaa kunnioitusta kuin sivistyskauden nainen, mutta miehelle hän on kuitenkin loppujen lopuksi vain puolisonsa aviollisten perintölasten äiti, ylin taloudenhoitaja ja orjattarien johtajatar; näistä orjattarista mies voi mielensä mukaan ottaa ja ottaakin jalkavaimoja. Se että orjuus ja yksiavioisuus ovat olemassa rinnakkaisesti ja että on nuoria kauniita orjattaria, jotka kuuluvat miehelle kaikkienensa mitä heillä on, on antanut yksiavioisuudelle alusta alkaen sen erityisen luonteen, että yksiavioisuus on olemassa

* — Napoleonin lakikokoelma. *Toim.*

** *Homeros*. »Odysseia», ensimmäinen laulu. *Toim.*

*** *Aiskhylos*. »Oresteia». Agamemnon. *Toim.*

vain naista, muttei miestä varten. Ja tämä luonne sillä on vielä tänäänkin.

Mitä tulee myöhemmän kauden kreikkalaisiin, meidän on tehtävä ero doorilaisten ja joonialaisten välillä. Ensiksi mainituilla, joista klassisena esimerkkinä on Sparta, avioliittosuhteet olivat monessa suhteessa vieläkin vanhanaikaisemmat kuin Homeroksen kuvaamat. Spartassa oli pareittaisavioisuus, jota oli muovattu sikäläisten valtiokäsitysten mukaisesti ja joka muistutti vielä monessa suhteessa ryhmäavioliittoa. Lapsettomat avioliitot purettiin: kuningas Anaksandridas (noin 560 e.a.a.) otti lapsettoman vaimonsa lisäksi toisen ja piti kahta taloutta; samoihin aikoihin kuningas Ariston, jolla oli kaksi hedelmätöntä vaimoa, otti kolmannen vaimon, mutta myönsi kuitenkin vapauden toiselle vaimolleen. Toisaalta useilla veljeksillä saattoi olla yhteinen vaimo; ystävä saattoi jakaa ystävänsä kanssa tämän vaimon, johon hän oli mieltynyt, ja niin ikään pidettiin sopivana luovuttaa vaimo rotevan »oriin» käytettäväksi, kuten Bismarck olisi sanonut, vaikkei tämä olisi ollut maan kansalainenkaan. Vieläkin suurempaa tapojen vapautta kuvaa — Schömannin mielestä — muuan Plutarkhoksella esiintyvä kohta, jossa eräs spartalaisvaimo kehottaa ihailijaansa, joka ahdistaa häntä tarjouksillaan, kääntymään aviomiehen puoleen. Todellinen aviorikos, vaimon uskottomuus miehen selän takana, olikin sen tähden tuntematon. Toisaalta Spartassa ei ollut kotiorjuutta ainakaan parhaimpana aikana, helootit asuivat erikseen maatiloilla; kiusaus käyttää heidän vaimojaan oli spartalaisien¹⁵⁷ kohdalla sen vuoksi pienempi. Kaikkien näiden olosuhteiden vuoksi naiset olivat siis paljon kunnioitetunmassa asemassa Spartassa kuin muiden kreikkalaisten keskuudessa. Spartan naiset ja Ateenan hetairojen parhaimmisto olivat ainoat kreikkalaiset naiset, joista heidän aikalaisensa puhuivat kunnioituksella ja joiden lausuntojen muistiin kirjoittamista he pitivät vaivan arvoisena.

Joonialaisiin nähden asianlaita oli kokonaan toisin. Sitä luonnehtii parhaiten Ateena. Tytöt opetettiin vain kehräämään, kutomaan ja ompelemaan, korkeintaan hiukan lukemaan ja kirjoittamaan. He elivät miltei eristettyinä, seurustelivat vain toisten naisten kanssa. Naisten huone muodosti eristetyn osan talosta; se sijaitsi yläkerrossa tai piharakennuksessa, johon miehet, varsinkaan vieraat, eivät helpolla päässeet ja johon naiset vetäytyivät miesten vieraillessa talossa. Naiset eivät menneet ulos muutoin kuin orjattaren saattamina, kotona heitä kirjaimellisesti vartioitiin; Aristofanes mainitsee molossilaisista koirista, joita pidettiin aviorikkojen pelotukseksi,¹⁵⁸ ja ainakin aasialaisissa kaupungeissa käytettiin naisten vartioimiseen eunukkeja, joita Khioksessa jo Herodotoksen aikana tehtiin kaupattavaksi ja Wachsmuthin mukaan muitakin kuin barbaareja varten. Euripides sanoo naista oikuremaksi,* taloudenhoi-

* Euripides. »Orestes». Toim.

tovälineeksi (sana on neutrisukua), ja lasten synnyttämistä lukuunottamatta nainen ei ollut ateenalaisille muuta kuin ylin palvelijatar. Miehellä oli voimisteluharjoituksensa ja julkinen toimintansa, joista nainen oli syrjäytetty; sitä paitsi miehen käytettävissä oli usein vielä orjattaria ja Ateenan kukoistuskaudella laaja ja jopa valtion suosima prostituutio. Juuri tämän prostituution perustalla kehittyivät ne Kreikan ainoat naisluonteet, jotka älynsä ja taiteellisen makunsa puolesta samoin kuin spartalaisnaiset luonteensa puolesta kohosivat antiikin naisen yleistä tasoa korkeammalle. Mutta se, että ensin täytyi muuttua hetairaksi voidakseen olla todellinen nainen, tuomitsee mitä ankarimmin ateenalaisen perheen.

Ateenalainen perhe muodostui ajan oloon esikuvaksi, jonka mukaan järjestivät kotiolonsa paitsi muut joonialaiset myös vähitellen kaikki kotimaan ja siirtoloiden kreikkalaiset. Mutta kaikesta erakkoelämästä ja vartioinnista huolimatta kreikkattaret löysivät kyllin usein tilaisuuksia pettääkseen miehiään. Nämä häpesivät osoittaa jonkinlaista rakkautta vaimoaan kohtaan ja huvittelivat antautumalla jos minkälaisiin lemmenseikkailuihin hetairojen kanssa; mutta naisten alentaminen koitui kostoksi itse miehille ja alensi heitäkin aina niin pitkälle, että he vaipuivat luonnonvastaiseen poikarakkauteen ja häpäisivät Ganymedes-tarulla niin jumalansa kuin itsensäkin.

Sellainen oli yksiavioisuuden alkuperä, sikäli kuin sen jälkiä on havaittavissa muinaisajan sivistyneimmillä ja kehittyneimmillä kansoilla. Se ei ollut suinkaan yksilöllisen sukupuolirakkauden hedelmä; tämän rakkauden kanssa sillä ei ollut kerrassaan mitään tekemistä, sillä avioliitot pysyivät edelleenkin sovinnaisavioliittoina. Se oli ensimmäinen perhemuoto, jonka perustana eivät olleet luonnolliset, vaan taloudelliset ehdot, nimittäin yksityisomaisuuden voitto alkuperäisestä luontaisesta yhteisomaisuudesta. Miehen heruus perheessä ja sellaisten lasten siittäminen, jotka saattoivat olla vain hänen ja joiden oli määrä periä hänen rikkautensa, vain tämä oli yksiavioisuuden tarkoitus, minkä kreikkalaiset ovat avoimesti sanoneet. Muussa suhteessa se muodostui heille taakaksi, velvollisuudeksi, joka heidän oli täytettävä jumalia, valtiota ja esivanhempiaan kohtaan. Ateenassa laki ei määrännyt ainoastaan avioliittoa, vaan myös määräsi miehen täyttämään niin sanottujen aviovelvollisuuksien minimin.

Yksiavioisuus ei siis ilmesty historiaan suinkaan miehen ja vaimon sovintoon perustuvana liittona eikä semmitenkään avioliiton korkeimpana muotona. Päinvastoin. Se ilmestyy sukupuolen harjoittamana toisen sukupuolen sortona, koko esihistoriassa tähän asti tuntemattoman sukupuolien vastakohtaisuuden julistuksena. Eräässä vanhassa, Marxin ja minun 1846 laatimassa, julkaisematta jääneessä käsikirjoituksessa on sanat: »Ensimmäinen miehen ja naisen välinen työnjako koski lasten siittämistä».* Tähän voin nyt lisätä: ensimmäi-

* Ks. *Karl Marx ja Friedrich Engels*. »Saksalainen ideologia» (ks. tämän julkaisun 1. osaa, s. 26). *Toim.*

nen historiassa esiintyvä luokkavastakohta muodostuu samaan aikaan kun kehittyä miehen ja vaimon välinen antagonismi yksiavioisuudessa, ja luokkasorto alkaa samaan aikaan kun miessukupuoli orjuuttaa naissukupuolen. Yksiavioisuus oli suuri historiallinen edistysaskel, mutta samalla siitä alkaa orjuuden ja yksityisten rikkauten ohella se nykyisinkin jatkuva kausi, jolloin jokainen edistysaskel on samalla suhteellinen taka-askel ja jolloin toisen hyvinvointi ja edistyminen tapahtuu toisen onnettomuuden ja sortamisen kustannuksella. Yksiavioisuus on se sivilisoituneen yhteiskunnan solumuoto, jonka mukaan jo voimme tutkia tämän yhteiskunnan sisällä täysin kehittyneiden vastakohtien ja ristiriitujen luonnetta.

Entinen sukupuoliyhteyden suhteellinen vapaus ei kadonnut suinkaan pareittaisavion eikä edes yksiavioisuuden voittaessa.

»Entinen avioliittojärjestelmä, jonka rajat kävivät yhä ahtaammiksi punalua-ryhmien vähitellen tapahtuvan häviämisen vuoksi, oli yhä vieläkin sinä ympäristönä, jossa perhe kehittyi, ja jarrutti perheen kehitystä aina sivistyneisyyden koittoon asti. Sen hävitti lopullisesti uudenmuotoisen hetairismi, joka seuraa ihmisiä sivistyskauteenkin synkkänä perheen varjona.»

Morgan tarkoittaa hetairismilla sitä *yksiavioisuuden ohella* ilmenevää sukupuoliyhteyttä, jota miehet harjoittavat naimattomien naisten kanssa avioliiton ulkopuolella ja joka, kuten tunnettua, kukoistaa hyvin erilaisissa muodoissa koko sivistyskauden aikana muuttuen yhä avoimemmaksi prostituutioksi. Tämä hetairismi juontaa alkunsa välittömästi ryhmäavioliitosta, naisten antautumisuhrista, jolla he ostivat itselleen oikeuden siveyteen. Rahasta-antautuminen oli ensin uskonnollinen toimitus; se tapahtui rakkauden jumalattaren temppelissä, ja raha meni alussa temppelin rahastoon. Armenian Anaïtis ja Korintin Afroditen hieroduulit¹⁵⁹ samoin kuin Intian uskonnolliset temppelitanssijattaret, ns. bajadeerit (sana on tyypistetty portugalilaisesta sanasta bailadeira, tanssijatar), olivat ensimmäisiä prostituoituja. Antautumista, joka alkujaan oli jokaisen naisen velvollisuus, harjoittivat myöhemmin nämä papittaret yksinään kaikkien toisten puolesta. Toisilla kansoilla hetairismi johtuu tytöille ennen avioliittoa myönnetystä sukupuolivapaudesta ja on siis niin ikään ryhmäavioliiton jäännös, joskin se on periytynyt meille toista tietä. Omistuksellisen eriarvoisuuden syntyessä, siis jo barbarisuuden yläasteella, esiintyy orjatyön oheisa satunnaisesti palkkatyötä ja samalla tämän välttämättömänä seuralaisena vapaiden naisten ammattimaista prostituutiota orjattarien pakollisen antautumisen ohella. Siten se perintö, jonka ryhmäavioliitto on sivistyneisyydelle jättänyt, on kaksinainen, niin kuin kaikki mitä sivistys on luonut, on kaksinaista, kaksimielistä, ristiriitaista, vastakohtaista: toisaalta on olemassa yksiavioisuus, toisaalta hetairismi ja sen äärimmäinen muoto — prostituutio. Hetairismi on yhteiskunnallinen instituutio yhtä hyvin kuin kaikki muukin; se on entisen sukupuolivapauden jatkumista miesten hyväksi. Se tuomitaan sanoissa, mutta todellisuudessa sitä ei ainoastaan siedetä, vaan myös kernaasti

harjoitetaan, varsinkin hallitsevien luokkien keskuudessa. Todellisuudessa tämä tuomitseminen ei kohdistu suinkaan hetairismia harjoittaviin miehiin, vaan ainoastaan naisiin: näitä halveksitaan ja hyljeksitään, jotta miesten ehdoton herruus naissukupuoleen nähden voitaisiin julistaa siten vielä kerran yhteiskunnalliseksi peruslaiksi.

Mutta itse yksiavioisuuden sisällä muodostuu samalla toinen vastakohta. Hetairismilla elämänsä kaunistavan aviomiehen vieressä seisoo hylätty aviovaimo. Vastakohtan toinen puoli ei voi olla olemassa ilman toista, niin kuin kädessä ei voi olla kokonaista omenaa sen jälkeen, kun toinen puoli siitä on syöty. Miesten mielihyvä oli nähtävästi kuitenkin toinen siihen saakka, kunnes heidän vaimonsa oikaisivat heitä. Yksiavioisuutta seuraa kaksi vakinaista yhteiskunnallista tyyppiä, jotka aikaisemmin olivat tuntemattomia: vaimon vakinainen rakastaja ja aisankannattaja. Miehet olivat saaneet voiton naisista, mutta voitettut ottivat jalomielisesti huolekseen voittajien kruunaamisen. Yksiavioisuuden ja hetairismin rinnalle muodostui voittamattomaksi yhteiskunnalliseksi ilmiöksi aviorikos, joka oli kielletty, josta rangaistiin ankarasti, mutta jota ei voitu ehkäistä. Lapsiin nähden varma isyys perustui kuten ennenkin korkeintaan siveelliseen vakaumukseen, ja ratkaistakseen ratkaisemattoman ristiriidan Code Napoléon, artikla 312, sääti:

»L'enfant conçu pendant le mariage a pour père le mari»; »avioliiton kestäessä siitetyn lapsen isä on aviomies».

Se on tulos kolmetuhatta vuotta kestäneestä yksiavioisuudesta.

Ne erilliset perheet, jotka pysyvät uskollisina historialliselle synnylleen ja joissa miehen yksinomainen herruus saattaa miehen ja vaimon välisen ristiriidan selvästi näkyviin, ovat siis pienoiskuvia niistä vastakohtaisuuksista ja ristiriidoista, joissa sivistyneisyyden koittaessa luokiksi jakautunut yhteiskunta liikkuu ja joita se ei voi ratkaista tai voittaa. Puhun tässä luonnollisesti vain niistä pariskunnista, joiden avioelämä todellisuudessa kulkee yksiavioisuuden alkuperäisen luonteen säännösten mukaisesti vaimon kapinoidessa kuitenkin miehen herruutta vastaan. Etteivät läheskään kaikki avioliitot ole sellaisia, sitä ei tiedä kukaan paremmin kuin saksalainen poroporvari, joka ei osaa vaalia herruuttaan kotona sen paremmin kuin valtiossa; hänen vaimonsa on sen vuoksi täydellä oikeudella isännän housuissa, joiden arvoinen mies ei ole. Mutta hän luulee silti olevansa paljon korkeammalla ranskalaista kärsimystoveriaan, jolle käy useammin kuin hänelle itselleen paljon pahemmin.

Erillinen perhe ei muuten ole esiintynyt suinkaan kaikkialla ja kaikkina aikoina siinä klassisen karkeassa muodossa, joka sillä oli kreikkalaisten keskuudessa. Roomalaisilla, joilla tulevana maailmanvalloittajina oli laajempi, vaikka tosin vähemmän hienostunut käsite asioista kuin kreikkalaisilla, vaimo oli vapaampi ja kunnioitetumpi. Roomalainen uskoi, että hänen valtansa määrätä vaimonsa elämästä ja kuolemasta riittää takaamaan avioukkolisuuden. Niin

ikään vaimo saattoi heillä halunsa mukaan purkaa avioliiton yhtä hyvin kuin mieskin. Mutta suurin edistys yksiavioisuuden kehityksessä tapahtui epäilemättä germaanien astuessa historian näyttämölle, koska näyttää, että juuri heillä, kaiketi heidän köyhyytensä vuoksi, yksiavioisuus ei ollut kehittynyt silloin vielä lopullisesti pareittaisavioisuudesta. Tämä päätelmämme perustuu kolmeen Tacituksen mainitsemaan seikkaan. Ensiksikin: vaikka avioliittoa pidettiin sangen pyhänä — »he tyytyvät yhteen vaimoon, naisten suojana on siveys» — niin ylhäisten ja heimopäälliköiden keskuudessa oli kuitenkin monivaimoisuutta, siis samaan tapaan kuin amerikkalaisilla, joiden keskuudessa vallitsi pareittaisavioisuus. Toiseksi: siirtyminen äidinoikeudesta isänoikeuteen oli saattanut tapahtua vasta vähän aikaisemmin, koskapa äidin veljeä — joka oli lähin miespuolinen sukulainen äidinoikeuden mukaan — pidettiin vielä miltei läheisempänä sukulaisena kuin omaa isää; tämäkin vastaa Amerikan intiaaniensa käsitystä, ja juuri heiltä Marx, kuten hän usein sanoi, oli löytänyt avaimen oman muinaisuutemme ymmärtämiseen. Ja kolmanneksi: naiset nauttivat germaaneilla suurta kunnioitusta ja vaikuttivat myös julkisiin asioihin, mikä on suoranaisessa ristiriidassa yksiavioisuudelle ominaisen mieherruuden kanssa. Miltei kaikissa näissä seikoissa germaanit eivät eroa spartalaisista, joiden keskuudesta, kuten olemme huomanneet, pareittaisavioisuus ei liioin ollut vielä kokonaan hävinnyt. Siis tässäkin suhteessa germaanit saattoivat maailmassa valtaan uuden tekijän. Uusi yksiavioisuus, joka kehittyi roomalaisvallan raunioilla kansojen sekoittuessa, teki miehen herruuden muodoltaan lievemmäksi ja naisten aseman ainakin ulkonaisesti paljon kunnioitetummaksi ja vapaammaksi kuin se oli ollut koskaan klassisena muinaisaikana. Vasta sitten kävi mahdolliseksi, että yksiavioisuuden pohjalla — sen piirissä, sen ohella ja sitä vastoin, miten milloinkin — alkoi se mitä suurin siveellinen edistys, josta saamme kiittää yksiavioisuutta, nimittäin nykyaikainen yksilöllinen sukupuolirakkaus, jota ei tunnettu lainkaan aikaisemmassa maailmassa.

Tämä edistys aiheutui kuitenkin epäilemättä siitä seikasta, että germaanit elivät vielä pareittaisperheen kautta ja oksastivat yksiavioisuuteen pareittaisperhettä vastaavan naisen aseman sikäli kuin se oli mahdollista, eikä suinkaan jostakin germaanien luontaisesta tarunomaisesta, ihmeellisestä siveellisestä puhtaudesta, joka rajoitui siihen, ettei pareittaisaviossa todellakaan ollut niin räikeitä siveellisiä vastakohtia kuin yksiavioisuudessa. Päinvastoin, varsinkin kaakkoon Mustanmeren rannikkoarojen paimentolaisten luokse tekemillään vaellusmatkoilla germaanit olivat pahoin rappeutuneet siveellisesti ja omaksuneet heiltä paitsi ratsastustaitoa myös inhottavia luonnottomia paheita, kuten Ammianus selvästi osoittaa taifaleista ja Prokopios heruleista.

Mutta vaikka yksiavioisuus oli kaikista tunnetuista perhemuodoista ainoa muoto, jossa nykyaikainen sukupuolirakkaus saattoi

kehittyä, niin tämä ei merkitse, että se olisi kehittynyt siinä yksinomaan tai edes pääasiassa aviopuolisoiden keskinäisenä rakkautena. Miehen herruuden alaisen lujan yksiavioisuuden koko luonne esti sellaisen. Kaikkien historiallisesti toimivien, ts. kaikkien hallitsevien luokkien keskuudessa, avioliiton solmiminen pysyi vanhempien järjestämänä sopimusasiana, jona se oli ollut pareittaisaviosta lähtien. Ja sukupuolirakkauden ensimmäinen historiallinen muoto, joka ilmenee intohimona, jokaisen (ainakin hallitsevaan luokkaan kuuluvan) ihmisen osaksi tulevana intohimona, sukupuolivietin korkeimpana muotona — mikä juuri on sen erikoisluonne — tämä sukupuolirakkauden ensimmäinen muoto, keskiajan ritarirakkaus, ei suinkaan ollut aviollista rakkautta. Päinvastoin. Klassisessa muodossaan, provencelaisilla, ritarirakkaus viiletää täysin purjein aviorikokseen, jota runoilijat ylistävät. Provencelaisen rakkausrunouden kukkia ovat »albat» (albas), saksaksi Tagelieder (huomenlaulut). Niissä kuvaillaan kirkkain värein, kuinka ritari lojuu vuoteessa kunnottarensa — toisen vaimon — kanssa, samaan aikaan kun ulkona seisoo vartija, joka huutaa hänelle heti, kun aamurusko (alba) kajastaa, jotta ritari voisi poistua huomaamatta; erokohtauksesta muodostuu sitten laulun huippukohta. Pohjoisranskalaiset ja kunnan saksalaisetkin omaksuivat niin ikään tämän runolajin ja sitä vastaavan ritarirakkaustavan ja vanha Wolfram von Eschenbachimme on samasta arkaluontoisesta aiheesta jättänyt jälkeensä kolme ihanaa huomenlaulua, joista pidän enemmän kuin hänen kolmesta pitkästä sankarirunoelmastaan.

Porvarillinen avioliiton solmiminen tapahtuu meidän päivinäme kahdella tavalla. Katolisissa maissa vanhemmat pitävät kuten ennenkin huolen sopivan vaimon hankkimisesta nuorelle porvarispojalle, ja seurauksena on luonnollisesti yksiavioisuudelle ominaisen ristiriidan kehittyminen mitä täydellisimmäksi: hetairismin rehottaminen miehen osalta, aviorikoksen rehottaminen naisen osalta. Katolinen kirkko lieneekin kumonnut avioeron vain siksi, koska se vakuuttui siitä, ettei aviorikosta yhtä vähän kuin kuolemaakaan vastaan ole mitään lääkettä. Protestanttisissa maissa taas on tavallista, että porvarispoika saa enemmän tai vähemmän vapaasti etsiä itselleen vaimon omasta luokastaan, minkä vuoksi avioliiton solmimisen perustana voi olla tietty määrä rakkauttakin, ja sitä aina edellytetäänkin protestanttisen ulkokultaisuuden mukaisesti säädyllisyyden vuoksi. Protestanttisissa maissa mies harjoittaa veltommin hetairismia ja nainen rikkoo harvemmin avioukkolisuutta vastaan. Mutta koska ihmiset pysyvät kaikenlaisessa avioliitossa sellaisina, millaisia he olivat ennen avioliittoa, ja koska protestanttisten maiden porvarit ovat enimmäkseen poroporvareita, niin tämä protestanttinen yksiavioisuus johtaa parhaimmissakin tapauksissa vain sietämättömän ikävään aviolliseen yhteyteen, jota sanotaan perheonneksi. Näitä kumpaakin avioliittotapaa kuvaa parhaiten romaani, katolilaista tapaa ranskalainen, protestanttista saksalainen. Kummassakin

»he saavat toisensa»: saksalaisessa nuorimies tytön, ranskalaisessa aviomies »aisankannattajan» osan. Tällöin ei ole suinkaan aina selvää, kumpi heistä on huonommassa asemassa. Senpä vuoksi saksalaisen romaanin pitkäveiteisyys kauhistuttaa ranskalaista porvaria yhtä paljon kuin ranskalaisen romaanin »epäsiveellisyys» saksalaista poroporvaria. Muuten viime aikoina, siitä lähtien kun »Berliini on alkanut muodostua maailmankaupungiksi», saksalainen romaani on alkanut vähemmän epäröiden kuvaillla hetairismia ja aviollista uskottomuutta, jotka siellä on tunnettu hyvin jo kauan.

Mutta kummassakin tapauksessa avioliiton määrää asianomaisten luokka-asema ja sikäli se on aina sovinnaisavioliitto. Tämä sovinnaisavioliitto muodostuu kummassakin tapauksessa melko usein räikeäksi prostituutioksi, usein molemmin puolin, mutta useimmiten vaimoon nähden, joka eroaa tavallisesta ilotyöstä vain siinä, että hän ei vuokraa ruumistaan tuntipalkalla kuten palkkatyöntekijä, vaan myy sen kerta kaikkiaan orjuuteen. Ja kaikkiin sovinnaisavioliittoihin nähden pitävät paikkansa Fourier'n sanat:

»Niin kuin kieliopissa kahdesta kiellosta muodostuu yksi myönteinen väite, niin myös avioliittomoraalissa kaksi prostituutiota käy yhdestä hyveestä.»

Naisen suhteen sukupuoli-rakkaus on ja voi olla todella sääntönä vain sorrettujen luokkien, nykyään siis proletariaatin keskuudessa, riippumatta siitä, onko tämä suhde virallisesti vahvistettu vai ei. Mutta näissä tapauksissa ei ole mitään klassisen yksiavioisuuden perusteita. Näissä tapauksissa ei ole olemassa mitään omaisuutta, jonka säilyttämiseksi ja perimiseksi juuri luotiinkin yksiavioisuus ja miehen herruus, eikä sen tähden myöskään mitään syytä miehen herruuden pystyttämiseen. Sitä paitsi keinotkin puuttuvat: siviilioikeus, joka suojelee tätä herruutta, on olemassa vain omistavia varten ja heidän ja proletaarien kanssakäymistä varten; se maksaa rahaa eikä sillä työläisen köyhyyden vuoksi ole mitään merkitystä siltä kannalta, miten työläinen suhtautuu vaimoonsa. Siinä on ratkaiseva merkitys aivan toisenlaisilla henkilökohtaisilla ja yhteiskunnallisilla suhteilla. Varsinkin sen jälkeen, kun suurteollisuus on karkottanut naisen kodista työmarkkinoille ja tehtaaseen ja tekee hänestä usein perheen elättäjän, miehen herruuden viimeisetkin rippeet ovat menettäneet kaiken pohjan proletariin asunnossa, jos kohta siellä onkin vielä yksiavioisuuden vakiintuessa juurtunutta raakuutta naisista kohtaan. Proletaarin perhe ei ole siis enää yksiavioinen tämän sanan tarkassa merkityksessä, vaikka rakkaus olisikin molemmin puolin mitä intohimoisinta ja uskollisuus mitä lujinta ja vaikka olisikin suoritettu kaikki mahdolliset hengelliset ja maalliset vihkimiset. Sen tähden myös yksiavioisuuden ikuiset seuralaiset, hetairismi ja aviorikos, esittävät siinä kerrassaan mitätöntä osaa; vaimo on tosiasiallisesti saanut jälleen oikeuden avioeroon ja elleivät puoliset voi sietää toisiaan, he mieluummin eroavat. Sanalla sanoen proletariavioliitto on yksiavioinen sanan etymologisessa, muttei suinkaan historiallisessa mielessä.

Lakimiehemme selittävät kyllä, että lainsäädännön edistykse-
nen kehitys tekee naisten osalta kaiken valittamisen yhä suurem-
määrin aiheettomaksi. Sivistysmaiden nykyaikaiset lakijärjestelmät
tunnustavat yhä useammin, että ollakseen pätevä avioliiton täytyy
olla kummankin puolen vapaaehtoinen sopimus ja että myös avio-
liitossa kummallakin puolella täytyy olla toistensa suhteen yhtäläi-
set oikeudet ja velvollisuudet. Jos näitä molempia vaatimuksia nou-
datettaisiin johdonmukaisesti, naisilla olisi kaikki mitä he voivat
vaatia.

Tämä aito juridinen perustelu on aivan samanlainen kuin se,
jolla radikaali tasavaltalainen porvari silloin tällöin rauhoittaa pro-
letaaria. Työsopimuksenhan pitäisi muka olla tehty molemmin puo-
lin vapaaehtoisesti. Mutta sitä pidetään vapaaehtoisesti tehtynä
siksi, koska laki asettaa *paperilla* kummankin puolen samaan ase-
maan. Toisen puolen erilaisesta luokka- asemasta johtuva valta, toi-
sen puolen harjoittama toisen puolen painostus — molempien todell-
inen taloudellinen asema — ei liikuta lakia. Ja työsopimuksen voi-
massaoloaikana kummallakin puolella pitäisi olla jälleen samat
oikeudet, koska toinen tai toinen ei ole niistä nimenomaan luopunut.
Laki ei voi taaskaan mitään sille, että taloudellinen asiointila pak-
ottaa työläisen luopumaan viimeisestäkin näennäisestä tasa-arvoi-
suudesta.

Edistyksellisimmänkin lain vaatimukset on avioliittoon nähden
tyydytetty täydellisesti heti, kun asianomaiset ovat merkityttäneet
vapaaehtoisuutensa muodollisesti pöytäkirjaan. Mitä tapahtuu juri-
disten kulissien takana, missä todellinen elämä sykkii, ja miten
tämä vapaaehtoisuus syntyy, siitä lainsäätävä ja lainkäyttäjä voivat
olla huolehtimatta. Mutta tässä suhteessa laulisi lainkäytön yksinker-
taisimmankin vertailemisen osoittavan lakimiehelle, miten tämän
vapaaehtoisuuden laita on. Maissa, missä lapsille on laillisesti tur-
vattu osuus vanhempien omaisuuden perimiseen, siis missä heitä ei
voida tehdä perinnöttömiksi — mm. Saksassa ja ranskalaisen oikeu-
den maissa — lapset ovat avioliiton solmimiseen nähden riippuvai-
sia vanhempien suostumuksesta. Englantilaisen oikeuden maissa,
joissa laki ei vaadi vanhempien suostumusta avioliiton solmimiseen,
vanhemmilla on myös täydellinen vapaus omaisuutensa testamentta-
miseen ja he voivat mielensä mukaan tehdä lapsensa perinnöttömiki-
si. Onhan selvää, että siitä huolimatta ja juuri siitä syystä vapaus
avioliiton solmimiseen ei ole Englannissa eikä Amerikassa niiden
luokkien keskuudessa, joilla on jotakin perittävää, asiallisesti hitus-
takaan suurempi kuin Ranskassa ja Saksassa.

Miehen ja naisen juridisen tasa-arvoisuuden laita avioliitossa ei ole
sen paremmin. Kummankin oikeudellinen eriarvoisuus, jonka olemme
perineet aikaisempien yhteiskuntaolojen ajoilta, ei ole naisen ta-
loudellisen sarron syy, vaan sen seuraus. Muinaisessa kommunisti-
sessa kotitaloudessa, johon kuului useita aviopareja ja heidän lap-
sensa, naisille uskottu taloudenhoito oli yhteiskunnallisesti yhtä

tarpeellinen elinkeino kuin miesten ravintoainehankinnat. Patriarkallisen perheen ja sitäkin enemmän erillisen yksiavioisen perheen muodostuessa tilanne muuttui. Kotitalouden hoito kadotti yhteiskunnallisen luonteensa. Se ei enää koskenut yhteiskuntaa. Se muodostui *yksityisluonteiseksi palvelukseksi*; vaimosta tuli ylimmäinen palvelijatar, joka oli syrjäytetty yhteiskunnallisesta tuotannosta. Vasta meidän aikamme suurteollisuus on avannut hänelle — ja yhäkin vain proletarinaiselle — jälleen tien yhteiskunnalliseen tuotantoon, mutta kuitenkin niin, että mikäli hän suorittaa velvollisuutensa yksityisen perheen palveluksessa, hän jää syrjäytetyksi yhteiskunnallisesta tuotannosta eikä voi ansaita mitään, ja mikäli hän haluaa osallistua yhteiskunnalliseen elinkeinoelämään ja ansaita itsenäisesti, hän ei kykene täyttämään perhevelvollisuuksiaan. Ja tässä suhteessa naiselle käy samoin niin tehtaassa kuin muillakin työaloilla aina lääketiedettä ja asianajotointa myöten. Nykyaikainen yksityisperhe perustuu naisen avoimeen tai piilevään kotiorjuuteen, ja nykyaikainen yhteiskunta on massa, joka koostuu pelkistä yksityisistä perheistä, sen molekyyleistä. Useimmissa tapauksissa, ainakin omistavien luokkien keskuudessa, miehen täytyy nykyään ansaita rahaa, elättää perhe, ja se asettaa hänet valta-asemaan, joka ei kaipaa mitään erityistä juridista etuoikeutta. Perheessä hän on porvari, vaimo edustaa proletariaattia. Mutta proletariaattia rasittavan taloudellisen sorron erikoisluonne esiintyy teollisuudessa täydessäärkevyydessään vasta sen jälkeen, kun on poistettu kapitalistiluokan kaikki lakipäätteiset etuoikeudet ja saatettu voimaan molempien luokkien täydellinen juridinen tasa-arvoisuus; demokraattinen tasavalta ei hävitä näiden molempien luokkien välistä ristiriitaa, vaan se luo vasta sen perustan, jolla taistellen tämä ristiriita ratkaistaan. Niin ikään se omalaatuinen luonne, joka on naiseen kohdistuvalla miehen herruudella nykyisessä perheessä, ja miehen ja naisen todellisen yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden tarpeellisuus samoin kuin toteuttamistapakin esiintyvät täysin selvästi vasta silloin, kun he molemmat ovat juridisesti täysin samanarvoisia. Silloin osoittautuu, että naisen vapauttamisen ensimmäisenä ehtona on koko naissukupuolen palauttaminen jälleen yhteiskunnalliseen elinkeinoelämään, mikä taas vaatii, että yksityinen perhe lakkaisi olemasta yhteiskunnan taloudellinen yksikkö.

* * *

On siis kolme tärkeintä avioliittomuotoa, jotka suurin piirtein vastaavat ihmiskunnan kehityksen kolmea pääastetta. Villeyttä vastaa ryhmäavioliitto, barbaarisuutta pareittaisavioliitto, sivistyneisyyttä aviorikoksen ja prostituution täydentämä yksiavioisuus. Barbaarisuuden yläasteella pareittaisavion ja yksiavioisuuden väliin tunkeutuu orjattariin kohdistuva miesten herruus ja monivaimoisuus.

Kuten koko esityksestämme on selvinnyt, tässä vuorojärjestyksessä ilmenevään kehitykseen liittyy se omalaatuisuus, että yhä enemmän riistetään ryhmäavioliiton sukupuolivapautta naisilta, muttei miehiltä. Ja todellisuudessa ryhmäavioliitto on miehiin nähden itse asiassa nykyäänkin voimassa. Se mikä naiselle katsotaan rikokseksi ja aiheuttaa raskaita lakisääteisiä ja yhteiskunnallisia seurauksia, on miehelle kunniaakasta tai pahimmassa tapauksessa vähäinen siveellinen tahra, jonka hän tyytyväisenä kantaa. Mutta mitä enemmän perinteellinen hetairismi muuttuu meidän aikanamme kapitalistisen tavarantuotannon vaikutuksesta ja mukautuu tavarantuotantoon, mitä enemmän se muuttuu avoimeksi prostituutioksi, sitä suurempaa turmelusta se saa aikaan. Vieläpä se turmelee miehiä paljon enemmän kuin naisia. Prostituutio turmelee naisista vain ne onnettomat, jotka siihen sortuvat, eikä heitäkään läheskään siinä määrin kuin tavallisesti luullaan. Mutta sitä vastoin miesmaailman luonnonlaadun se pilaa kokonaan. Niinpä etenkin pitkä kihlusaika on yhdeksässä tapauksessa kymmenestä aviollisen uskottomuuden todellinen alkeiskoulu.

Mutta me kuljemme kohti yhteiskunnallista mullistusta, jossa yksiavioisuuden samoin kuin sen seuralaisen, prostituution, tähänastiset taloudelliset perustat häviävät varmasti. Yksiavioisuuden aiheuttivat omaisuuden keskittyminen yksiiin käsiin, nimittäin miehen käsiin, ja tarve jättää omaisuus perinnöksi juuri tietyn miehen eikä kenenkään muun lapsille. Se vaati naisen muttei miehen yksiavioisuutta, joten naisen yksiavioisuus ei suinkaan ollut estämässä miehen julkista tai peiteltyä moniavioisuutta. Mutta tuleva yhteiskunnallinen mullistus pienentää koko tämän perintöhuolen minimiin muuttamalla pysyvän, perinnöllisen omaisuuden — tuotantovälineet — ainakin valtaosaltaan yhteiskunnalliseksi omaisuudeksi. Koskapa yksiavioisuus on syntynyt taloudellisista syistä, niin eikö se häviä, kun nämä syyt häviävät?

Voitaneen täydellä syyllä vastata: se ei ole ainoastaan häviämättä, vaan pikemminkin toteutuu vasta silloin täydellisesti. Sillä tuotantovälineiden muuttuessa yhteiskunnalliseksi omaisuudeksi häviää myös palkkatyö ja proletariaatti, siis myös se pakko, joka panee tietyn — tilastollisesti laskettavissa olevan — määrän naisia antautumaan rahasta. Prostituutio häviää, mutta yksiavioisuus, sen sijaan että häviäisi, tulee lopultakin todellisuudeksi miestenkin osalta.

Miesten asema muuttuu siis joka tapauksessa suuresti. Mutta naistenkin, *kaikkien* naisten, asemassa tapahtuu huomattava muutos. Tuotantovälineiden siirtyessä yhteiskunnalliseksi omaisuudeksi yksityinen perhe lakkaa olemasta yhteiskunnan taloudellinen yksikkö. Yksityinen taloudenpito muuttuu yhteiskunnalliseksi työalaksi. Lasten hoito ja kasvatusta tulee yhteiskunnalliseksi asiaksi: yhteiskunta huolehtii kaikista lapsista samalla tavalla, olkoot he aviollisia tai aviottomia. Kaiken tämän ansiosta häviää huoli »seurauksista», mikä tänään on oleellisin yhteiskunnallinen — niin moraalinen kuin

taloudellinenkin — tekijä, joka estää tyttöä antautumasta huoletta rakastamalleen miehelle. Eikö se ole riittävä syy siihen, että sukupuoliyhteys muuttuu vähitellen vapaammaksi ja julkinen mielipide tytön kunniaa ja naisen häpeästä samalla suopeammaksi? Ja vihdoin, emmekö ole nähneet, että nyky maailmassa yksiavioisuus ja prostituutio ovat tosin vastakohtia, mutta erottamattomia vastakohtia, saman yhteiskuntajärjestyksen kohtioita? Voiko prostituutio hävitä viemättä samalla yksiavioisuutta mukanaan kadotukseen?

Sitten alkaa vaikuttaa uusi tekijä, joka yksiavioisuuden muodostumisaikana oli olemassa korkeintaan idullaan: yksilöllinen sukupuolirakkaus.

Ennen keskiaikaa ei voinut olla puhuttakaan yksilöllisestä sukupuolirakkaudesta. On itsestään selvää, että ruumiillinen kauneus, ystävyysuhteet, samanlaiset taipumukset jne. ovat herättäneet eri sukupuoliin kuuluvissa ihmisissä sukupuolisen seurustelun kaipuuta, ettei miehille enempää kuin naisillekaan ole ollut aivan yhdentekevää, kenen kanssa he ryhtyvät tähän intiimiin suhteeseen. Mutta siitä oli vielä äärettömän pitkä matka nykyiseen sukupuolirakkauteen. Ennen vanhaan avioliitoista päättivät yleensä vanhemmat asianosaisten puolesta ja nämä taipuivat siihen mukisematta. Se vähäinen aviollinen rakkaus, minkä vanha aika tuntee, ei ollut subjektiivista mieltymystä vaan objektiivinen velvollisuus, se ei ollut avioliiton perustana vaan sen lisänä. Nykyaikaisessa mielessä rakkaussuhteita esiintyi vanhalla ajalla vain virallisen yhteiskunnan ulkopuolella. Paimenet, joiden lemmeniloja ja -suruja Theokritos ja Moskhos meille laulavat, Longosin Dafnis ja Khloe olivat pelkkiä orjia, joilla ei ollut mitään osuutta valtiossa, vapaiden kansalaisten elämänpöyrissä. Mutta mikäli emme ota lukuun orjia, tapaamme rakkaussuhteita vain häviävän vanhan maailman rappeutumistuotteen ja vain suhteina sellaisiin naisiin, jotka niin ikään ovat virallisen yhteiskunnan ulkopuolella, kuten hetairat, siis muukalaiset tai vapautetut: Ateenassa sen perikadon aattona ja Roomassa keisariaikana. Mikäli vapaiden kansalaisten kesken syntyi todella rakkaussuhteita, niin vain aviorikoksen tietä. Ja vanhan ajan klassisesta rakkausrunoilijasta Anakreonista sukupuolirakkaus oli siinä mielessä kuin me sen ymmärrämme niin yhdentekevää, että jopa rakastetun olennon sukupuolikin oli hänestä yhdentekevää.

Meidän sukupuolirakkaudemme eroaa oleellisesti vanhan ajan tavallisesta sukupuolikaipuusta, erotiikasta. Ensiksikin se edellyttää rakastetun olennon vastarakkautta; nainen on tässä suhteessa samassa asemassa kuin mies, kun taas antiikin erotiikan aikoina hänen mieltään ei suinkaan aina kysytty. Toiseksi sukupuolirakkaus saattaa olla niin voimakasta ja kestävä, että se saa omistamisen puutteen ja eron tuntumaan kummastakin asianomaisesta suurelta, ellei suorastaan suurimmalta, onnettomuudelta; he riskeeraavat suuresti, panevat alttiiksi jopa henkensäkin saadakseen toisensa, mikä vanhalla ajalla saattoi tapahtua vain aviorikoksena. Ja lopuksi syntyy uusi

siveellinen mittapuu sukupuoliyhteyden arvostelemiseksi: ei kysytä ainoastaan, oliko tuo yhteys aviollista vai avioliiton ulkopuolista, vaan myös, aiheuttiko sen rakkaus ja vastarakkaus vai ei? Ymmärrettävää on, että feodaalisessa tai porvarillisessa käytännössä tämän uuden mittapuun ei käy sen paremmin kuin siveellisyyden muidenkaan mittapuiden: sen yli harpataan. Mutta sen ei käy myöskään huonommin. Se tunnustetaan niin kuin muutkin — teoriassa, paperilla. Ja enempää ei toistaiseksi voida vaatiakaan.

Keskiaika jatkaa siitä, mihin vanha aika päätyi sukupuolirakkauden kehityksessä: aviorikoksesta. Me olemme jo kuvanneet ritarirakkautta, joka synnytti huomenlaulut. Tästä rakkaudesta joka tahtoo rikkoa avioliiton, on siihen rakkauteen joka on laskeva perustan avioliitolle, vielä pitkä matka, eikä ritaristo koskaan päässyt siihen asti. Vaikka siirtyisimmekin kevytmielisistä romaanisista kansoista hyveellisiin germaaneihin, havaitsemme »Nibelungeinlaulussa», että Kriemhild rakastaa kyllä salassa Siegfriediä yhtä paljon kuin tämä häntä, mutta kun Gunther ilmoittaa luvanneensa hänet ritarille jonka nimeä hän ei mainitse, Kriemhild vastaa kuitenkin ilman muuta:

»Teidän ei tarvitse minua pyytää; tahdon⁷ menetellä aina niin kuin käskette; kihlaudun mielelläni sille, jonka te, herra, minulle mieheksi annatte.»*

Kriemhilden mieleen ei edes juolahda, että hänen rakkautensa voitaisiin ylipäänsä ottaa huomioon. Gunther kosii Brünhildeä, Etzel Kriemhildeä, vaikka kumpikaan ei ole koskaan nähnyt morsiantaan; aivan samoin kosii »Gudrunissa»¹⁶⁰ Siegebant Irlantilainen norjalaista Utea, Hetel Hegelingeniläinen Hilde Irlantilaista ja vihdoin Siegfried Morlantilainen, Hartmut Ormanilainen ja Herwig Seelanttilainen Gudrunia; ja vasta tässä käy niin, että Gudrun ratkaisee vapaasti asian Herwigin hyväksi. Sääntönä oli, että nuorelle ruhtinaalle valitsivat morsiamen hänen vanhempansa, mikäli he olivat vielä elossa, muussa tapauksessa hän teki sen itse neuvoteltuaan asiasta huomattavimpien läänitysmiesten kanssa, joiden sana oli varsin painava kaikissa tämänlaatuisissa tapauksissa. Toisin ei voinut olla. Ritarin tai paronin samoin kuin itse maaruhtinaankin osalta naimisiinmeno oli poliittinen toimenpide, tilaisuus laajentaa valtaa uusien liittojen avulla; ratkaisevia olivat *suvun* edut eikä yksilön mielihalu. Mitenkä rakkauksella voisi näissä oloissa olla viimeinen sana avioliittoa solmittaessa?

Keskiajan kaupunkien ammattikuntaporvarin laita oli samoin. Juuri ne etuoikeudet, ammattikuntarajoitukset, keinotekoiset rajalinjat, jotka suojelivat häntä ja erottivat hänet juridisesti joko toisista ammattikunnista tai omista ammattikuntatovereistaan taikka hänen omista kisälleistään ja oppipojistaan, rajoittivat jo kyllin ahtaaksi sen piirin, josta hän saattoi etsiä itselleen sopivaa aviopuolisoa.

* Ks. »Nibelungeinlaulu», kymmenes laulu. *Toim.*

Ja kuka morsiamista oli sopivin, sitä ei tämän monimutkaisen järjestelmän vallitessa ratkaissut suinkaan hänen yksilöllinen mielihalunsa, vaan perheen etu.

Näin siis avioliiton solmiminen pysyi lukemattoman monissa tapauksissa keskiajan loppuun saakka samanlaisena kuin se oli alusta pitäen ollut: asiana jota eivät ratkaisseet asianosaiset. Alussa jokainen oli jo maailmaan tullessaan naimisissa kokonaisen toissukupuolisen ryhmän kanssa. Ryhmäavioliiton myöhäisemmissä muodoissa asianlaita oli todennäköisesti samoin, ryhmä vain supistui yhä enemmän. Pareittaisaviossa oli sääntönä, että äidit sopivat lastensa avioliitoista; tällöinkin olivat ratkaisevia uudet sukulaisuussiteet, joiden oli hankittava nuorelle parille kestävämpi asema suvussa ja heimossa. Ja kun yksityisomaisuus pääsi voitolle yhteisomaisuudesta ja isänoikeus ja yksityisomaisuus niihin liittyvine perimisetuineen pääsivät valtaan, silloin avioliiton solmiminen tuli kokonaan riippuvaksi taloudellisista näkökohdista. *Muodollisesti* ostoavioliitto häviää, mutta asiallisesti se leviää yhä laajemmalle, niin että myös miehelle eikä vain naiselle pannaan hinta, muttei hänen persoonallisten ominaisuuksiensa, vaan omaisuutensa mukaan. Hallitsevien luokkien keskuudessa ei alun perin tunnettu sellaista käytäntöä, että asianomaisten keskinäisen mieltymyksen olisi pitänyt olla kaiken muun voittava peruste avioliiton solmimisessa; sen tapaista sattui korkeintaan romantiikan alalla tai sorrettujen luokkien keskuudessa, joita ei otettu lukuun.

Tällainen oli asiaintila, jonka kapitalistinen tuotanto tapasi valmistautuessaan maantieteellisten löytöjen aikakaudesta lähtien maailmankaupan ja manufaktuurin tietä maailmanherruuteen. Mainittu avioliiton solmimistapa oli luultavasti erittäin sopiva kapitalistiselle tuotantotavalle, ja niinhän se olikin. Mutta kuitenkin — maailmanhistorian iva on pohjatonta — juuri kapitalismi oli antava tälle avioliiton solmimistavalle ratkaisevan iskun. Muuttaessaan kaiken tavaraksi kapitalistinen tuotanto hävitti kaikki entiset muinaisuudesta periytyneet suhteet ja asetti perittyjen tapojen, historiallisen oikeuden tilalle oston ja myynnin, »vapaan» sopimuksen. Englantilainen lakimies H. S. Maine luuli tehneensä mitä suurimman keksinnön sanoessaan, että koko kehityksemme on edellisiin aikakausiin verrattuna siinä, että olemme siirtyneet from status to contract*, periytyneistä oloista vapaaehtoisesti kontrahoitaviin oloihin, mikä kylläkin — sikäli kuin se on totta — oli sanottu jo »Kommunistisessa manifestissa».**

Mutta sopimusten teko edellyttää ihmisiä, jotka voivat vapaasti määrätä persoonastaan, teoistaan ja omaisuudestaan ja jotka ovat keskenään samanarvoisia. Juuri näiden »vapaiden» ja »samanarvoisten» ihmisten luominen olikin kapitalistisen tuotannon tärkeimpiä tehtä-

* — statuksesta sopimukseen. *Toim.*

** Ks. tämän julkaisun I. osaa, ss. 95—99. *Toim.*

viä. Vaikkakin se alussa tapahtui vain puoleksi tietoisesti ja päälle päätteeksi uskonnollisen värityksen saaneella tavalla, niin kuitenkin Lutherin ja Calvinin uskonpuhdistuksesta lähtien muodostui pysyväksi teesiksi se, että ihminen kantaa täyden vastuun teoistaan vain silloin, kun hän on tehnyt ne täysin vapaasta tahdostaan, ja että siveellisenä velvollisuutena on vastustaa kaikkea, mikä pakottaa epä-siveelliseen tekoon. Mutta sopiko tämä yhteen aikaisemman avioitumiskäytännön kanssa? Avioliitto oli porvarillisen käsityksen mukaan sopimus, oikeustoimi, vieläpä kaikista tärkein, koska se määräsi kahden ihmisen ruumiin ja sielun kohtalon elinajaksi. Se tosin solmittiin silloin muodollisesti vapaaehtoisesti; ilman asianosaisten suostumusta se ei käynyt päinsä. Mutta tiedettiin liiankin hyvin, kuinka tämä suostumus saatiin ja ketkä todella päättivät avioliitosta. Mutta jos kaikkien muiden sopimusten tekoon vaadittiin todellista päätösvapautta, niin miksei tähänkin? Eikö kahdella nuorella joiden oli määrä yhdistyä pariaksi, ollut oikeutta määrätä vapaasti itsestään, ruumiistaan ja sen elimistä? Eikö sukupuolirakkaus ollut ritariuden ansiosta tullut muotiin ja eikö aviopuolisoiden rakkaus ollut ritariajan aviorikosrakkauden vastakohtana sukupuolirakkauden oikea porvarillinen muoto? Mutta jos kerran aviopuolisoiden velvollisuus oli rakastaa toisiaan, niin eikö myös avioituminen ollut rakastavain velvollisuus eikä kenenkään muun? Eikö tämä rakastavain oikeus ollut vanhempien, sukulaisten ja muiden tavanomaisten avioliittomeklarien ja parittajien oikeutta suurempi? Jos kerran oikeus vapaaseen henkilökohtaiseen harkintaan tunkeutui ujostelematta jopa kirkon ja uskonnonkin piiriin, niin kuinka se saattoi pysähtyä vanhemman polven sietämättömän vaatimuksen edessä määrätä nuoremman ruumiista, sielusta, omaisuudesta, onnesta ja onnettomuudesta?

Näiden kysymysten täytyi pakostakin herätä sellaisena aikana, jolloin yhteiskunnan kaikki vanhat siteet höltyivät ja kaikki perinnäiset käsitykset alkoivat horjua. Maailma muuttui kerralla miltei kymmenen kertaa suuremmaksi; pallonpuoliskon neljänneksen asemesta länsieurooppalaisilla oli nyt silmiensä edessä koko maapallo, ja he riensivät ottamaan muut seitsemän neljänneistä haltuunsa. Ja yhdessä kotimaan ahtaiden rajojen kanssa sortuivat myös keskiajalle ominaisen ajatustavan tuhatvuotiset raja-aidat. Ihmisen sekä ulkoinen että sisäinen näköpiiri avartui äärettömän paljon laajemmaksi. Mitä merkitsivät siveyden maine ja sukupolvelta toiselle siirtyneet perinnäiset kunnialliset ammattikuntaetuoikeudet nuorelle miehelle, jota houkuttelivat Intian rikkauudet, Meksikon ja Potosin kulta- ja hopeakaivannot? Se oli vaeltavien ritarien aikaa porvaristolle; silläkin oli romantiikkansa ja lemmenhaaveensa, mutta porvarilliseen tapaan ja viime kädessä porvarillisin tarkoituksin.

Kävi niin, että varsinkin protestanttisissa maissa, missä olevat olot järkkäivät pahimmin, nouseva porvaristo myöntyi yhä enemmän myös avioitumisvapauteen ja saattoi sen edellä kuvatulla tavalla voimaan. Avioliitto pysyi luokka-avioliittona, mutta luokan sisällä

myönnettiin asianosaisille tietty määrä valinnan vapautta. Ja pa-perilla, moraaliopissa sekä runokuvauksissa ei ollut mikään sen jär-käntämättömämpää ja varmempaa kuin se, että jokainen avioliitto on epäsiiveellinen, ellei se perustu keskinäiseen sukupuolirakkauteen ja aviopuolisoiden todella vapaaseen sopimukseen. Sanalla sanoen rakkausavioliitto oli julistettu ihmisoikeudeksi, joka sitä paitsi ei ollut vain droit de l'homme*, vaan poikkeuksellisesti myös droit de la femme**.

Mutta tämä ihmisoikeus erosi yhdessä kohdassa kaikista muista niin sanotuista ihmisoikeuksista, jotka rajoittuivat käytännössä hal-litsevaan luokkaan, porvaristoon, kun taas sorretun luokan, proletariaatin, osalta ne tyypistyivät joko välittömästi tai välillisesti ole-mattomiin. Tässä ilmenee jälleen historian iva. Hallitseva luokka py-syy tiettyjen taloudellisten vaikutteiden vallassa, ja siksi todella vapaasti solmittuja avioliittoja esiintyy sen keskuudessa vain poik-keustapauksina, kun taas sorretun luokan keskuudessa ne ovat sään-tönä, kuten olemme todenneet.

Täydellinen avioitumisvapaus voi siis tulla yleisesti voimaan vas-ta sitten, kun kapitalistisen tuotannon ja sen luomien omaisuussuh-teiden poistaminen on tehnyt olemattomiksi kaikki ne taloudelliset sivunäkökohdat, joilla nykyään on vielä niin valtava vaikutus avio-puolison valinnassa. Silloin ei jää enää muuta vaikutinta kuin kes-kinäinen mieltymys.

Koska sukupuolirakkaus on luonteeltaan yksinomistuksellista — vaikkakin tämä yksinomistaminen on nykyään voimassa vain nai-seen nähden — niin sukupuolirakkauteen perustuva avioliitto on luonteeltaan yksiavioisuutta. Olemme nähneet, miten oikeassa Ba-chofen oli, kun hän piti ryhmäavioliiton kehittymistä yksiavioisuudek-si pääasiassa naisten ansiona; vain siirtyminen pareittaisaviosta yk-siavioisuuteen on merkittävä miesten tilille; ja historiallisesti tämä oli oikeastaan naisten aseman huonontamista ja miesten uskottomuu-den helpottamista. Kun nyt vielä häviävät taloudelliset näkökoh-dat — huolehtiminen omasta toimeentulosta ja etenkin lasten tule-vaaisuudesta — joiden takia naiset alistuvat tähän miesten tavanmu-kaiseen uskottomuuteen, niin siten saavutettu naisen tasa-arvoisuus on kaikesta tähänastisesta kokemuksesta päätellen vaikuttava ääret-tömän paljon voimakkaammin siihen suuntaan, että miehistä tulee todella yksiavioisia, kuin siihen että naisista tulisi monimiehisä.

Samalla yksiavioisuudesta häviävät varmasti kaikki ne piirteet, jotka omaisuussuhteista syntyneinä ovat sille pakostakin ominaisia, nimittäin ensiksikin miehen herruus ja toiseksi avioliiton purkamat-tomuus. Miehen herruus avioliitossa johtuu yksinkertaisesti hänen taloudellisesta harruudestaan ja häviää itsestään sen myötä. Avio-

* Sanaleikki: droit de l'homme merkitsee sekä »ihmisen oikeus» että »miehen oikeus». *Toim.*

** — naisen oikeus. *Toim.*

liiton purkamattomuus johtuu osaksi niistä taloudellisista oloista, joiden vallitessa yksiavioisuus syntyi, osaksi se on periytynyt siltä ajalta, jolloin näiden taloudellisten olojen ja yksiavioisuuden yhteenkuuluvuudesta ei ollut vielä oikeaa käsitystä ja sitä liioiteltiin uskonnollisesti. Nykyään avioliiton purkamattomuus on rikkoutunut jo tuhansia kertoja. Jos siveellinen on vain rakkaudelle perustettu avioliitto, niin sellaisena se pysyy vain, jos rakkaus kestää. Mutta yksilöllisen sukupuolirakkauden kestävyys on eri yksilöllä, varsinkin miehillä, hyvin erilainen, ja kun tunne on hävinnyt kokonaan tai kun sen on syrjäyttänyt toinen intohimoinen rakkaus, niin ero koituu hyväksi kummallekin asianomaiselle samoin kuin yhteiskunnallekin. Ihmisille pitäisi antaa mahdollisuus säästyä kahlaamasta avioerokäräjien hyödyttömässä loassa.

Siis se minkä me voimme tätä nykyä esittää olettamuksenamme sukupuolisuhteiden järjestymisestä kapitalistisen tuotannon edessä olevan kukistumisen jälkeen, on suurimmaksi osaksi negatiivista ja rajoittuu enimmäkseen siihen, mikä häviää. Entä mitä uutta on tuleva? Se selviää sitten, kun on noussut uusi sukupolvi: miessukupolvi, joka ei joudu koskaan elämässään lunastamaan rahalla eikä muilla yhteiskunnallisilla mahtikeinoilla naisen antautumista, ja naissukupolvi, joka ei joudu koskaan antautumaan miehelle muista syistä paitsi todellisesta rakkaudesta eikä kieltäytymään antautumasta rakastetulleen taloudellisten seurausten pelosta. Kun nämä ihmiset ilmaantuvat, he välittävät vähät siitä, mitä tänä päivänä oletetaan heidän velvollisuudekseen; heillä on oleva oma käytäntönsä ja sen mukaiseksi muovaamansa yleinen mielipide kunkin yksilön käyttäytymisestä — ja siinä kaikki.

Mutta palatkaamme jälleen Morganiin, josta olemme loitonneet melko kauas. Sivistyskaudella kehittyneiden yhteiskunnallisten instituutioiden historiallinen tutkiminen ei kuulu hänen kirjansa aihepiiriin. Hän käsittelee sen tähden vain sangen lyhyesti tämän ajanjakson aikaisia yksiavioisuuden vaiheita. Hänestäkin yksiavioisuuteen perustuvan perheen kehityksessä on edistystä, on päästy lähemmäksi sukupuolien täydellistä tasa-arvoisuutta, joskaan hänen mielestään tätä päämäärää ei ole vielä saavutettu. Mutta, hän sanoo,

»kun tunnustetaan se tosiasia, että perheellä on kehittyessään ollut peräti neljä eri muotoa ja sen nykyinen muoto on viides, niin herää kysymys, tuleeko tämäkään muoto kestävästi vastaisuudessa. Ainoa mahdollinen vastaus on, että sen täytyy kehittyä edelleen sitä mukaa kuin yhteiskuntakin kehittyi, muuttua samassa suhteessa kuin yhteiskuntakin muuttuu, aivan niin kuin tähänkin asti. Perhe on tietyn yhteiskuntajärjestelmän luoma ja kuvastaa sen kehitystasoa. Koska yksiavioisuuteen perustuva perhe on muuttunut paremmaksi sivistyskauden alusta ja varsinkin huomattavasti nykyaikana, niin voidaan ainakin otaksua, että se kykenee muuttumaan entistä täydellisemmäksi, kunnes saavutetaan molempien sukupuolten tasa-arvoisuus. Jos yksiavioisuuteen perustuva perhe ei kykene täyttämään kaukaisessa tulevaisuudessa yhteiskunnan vaatimuksia, niin on mahdotonta ennustaa, minkälainen on oleva sen seuraaja.»

IROKEESISUKU

Tulemme nyt Morganin toiseen havaintoon, joka on vähintään yhtä tärkeä kuin sukulaisuusjärjestelmiin perustuva perheen alkumuodon kuvaaminen. Morgan todisti, että amerikkalaisen intiaaniheimon keskuudessa esiintyvät eläinten nimiä kantavat sukuliitot ovat oleellisesti samat kuin kreikkalaisten genea ja roomalaisten gentes; että amerikkalainen muoto on alkuperäinen, kreikkalais-roomalainen myöhäisempi, johdannainen; että muinaiskreikkalaisten ja roomalaisten koko yhteiskuntajärjestys sukuineen, fratrioineen ja heimoineen on tarkka toisinto amerikkalaisten intiaanien järjestyksestä; että kaikilla barbaarikansoilla on sukulaitos aina siihen asti, kunnes ne siirtyvät sivistyskauteen, vieläpä myöhemminkin (sikäli kuin voidaan päätellä nykyisten tietolähteiden perusteella). Todistamalla tämän Morgan selvitti kerralla vanhimman kreikkalaisen ja roomalaisen historian vaikeimmat kohdat ja antoi meille samalla yllättävän selityksen alkuaikana — ennen *valtion* syntymistä — vallinneen yhteiskuntajärjestyksen peruspiirteistä. Niin yksinkertaiselta kuin asia näyttääkin, silloin kun sen jo tuntee, Morgan teki havaintonsa kuitenkin vasta jokin aika sitten; edellisessä 1871 ilmestyneessä kirjassaan* hän ei ollut vielä saanut selville tätä salaisuutta, minkä paljastuminen on siitä pitäen vaientanut joksikin aikaa muuten niin itsetietoiset englantilaiset esihistorian tutkijat.

Latinalainen sana gens, jota Morgan yleensä käyttää tästä sukuliitosta, johtuu, kuten samanmerkityksinen kreikkalainen genosanakin, yleisarjalaisesta juurisanasta gan (saksaksi, missä k vastaa säännöllisesti arjalaista g:tä, kan), joka merkitsee siittämistä. Gens, genos, sanskritin kielellä dschanas, gootin (edellä mainitun säännön mukaan) kuni, muinaisskandinavian ja anglo-saksin kielen kyn, englannin kin, keskisaksan künne, merkitsevät niin ikään sukua, polveutumista. Mutta sanaa gens latinassa ja genos kreikassa käytetään erikoisesti merkitsemään sitä sukuliittoa, jonka ylpeytenä on yhteinen syntyperä (tässä tapauksessa yhteinen kantaisä) ja joka tiettyjen yhteiskunnallisten ja uskonnollisten laitosten yhdistämänä muodostaa erikoisen yhteisön, minkä alkuperä ja luonne on kuitenkin pysynyt tähän asti hämäränä kaikille historioitsijoillemme.

Olemme jo edellä punalua-perheestä puhuttaessa nähneet, mistä suku alkuperäisessä muodossaan muodostui. Siihen kuuluvat kaikki ne henkilöt, jotka punalua-avioliiton kautta ja siinä välttämättömästi vallitsevien käsitysten mukaan ovat jonkun yhden kantaäidin, suvun perustajattaren, tunnustettuja jälkeläisiä. Koska tässä perhemuodossa isyydestä ei ole varmuutta, tunnustuksen saa vain naispuolinen linja. Koska veljet eivät voi naida sisariaan, vaan ainoastaan

* Ks. tätä osaa, ss. 180—181. *Toim.*

toista syntyperää olevia naisia, niin näiden vieraitten naisten kanssa siitetyt lapset joutuvat äidinoikeuden mukaan suvun ulkopuolelle. Vain *tyttärien* jälkeläiset kussakin sukupolvessa jäävät siis sukuliiton puitteisiin; poikien jälkeläiset siirtyvät oman äitinsä sukuun. Entä minkälaiseksi muodostuu tämä verisukulaisryhmä, kun se kehittyä erikoiseksi ryhmäksi heimon keskuudessa olevien muiden samanlaisten ryhmien rinnalle?

Tämän alkuperäisen suvun klassisena muotona Morgan esittää irokeesien, varsinkin seneca-heimon suvut. Siinä on kahdeksan eläimen nimeä kantavaa sukua: 1. Susi, 2. Karhu, 3. Kilpikonna, 4. Majaava, 5. Hirvi, 6. Kurppa, 7. Haikara, 8. Haukka. Kussakin suvussa valitsevat seuraavat tavat:

1. Suku valitsee sacheminsa (päämies rauhan aikana) ja päällikönsä (johtaja sodassa). Sachem on valittava suvun keskuudesta, ja hänen virkansa on ollut suvussa tavallaan perinnöllinen, se on pitänyt täyttää uudelleen heti kun se on tullut avoimeksi. Sotapäällikkö voidaan valita suvun ulkopuoleltakin, ja se on saattanut puuttua väliin yleensä. Sachemiksi ei ole valittu koskaan edellisen poikaa, koska irokeeseilla vallitsee äidinoikeus, ja poika kuuluu siis toiseen sukuun, mutta kylläkin usein entisen sachemin veli tai sisarenpoika. Vaaleihin osallistuvat kaikki, miehet ja naiset. Mutta vaalin on saatava seitsemän muun suvun vahvistus, ja vasta sitten koko irokeesiliiton yhteinen neuvosto asettaa valitun juhlallisesti tehtävänsä. Tämän tavan merkitys selviää myöhemmin. Sachemin valta suvun keskuudessa on isällistä valtaa, luonteeltaan puhtaasti moraalista, hänen käytettävissään ei ole mitään pakkokeinoja. Hän on lisäksi virkansa puolesta seneca-heimon neuvoston sekä irokeesien yhteisen liittoneuvoston jäsen. Sotapäälliköllä on ollut käskyvaltaa vain sotaretkillä.

2. Suku erottaa mielensä mukaan sachemin ja sotapäällikön. Tämä tapahtuu jälleen miesten ja naisten yhteisestä toimesta. Erotetut ovat sen jälkeen toisten tapaan tavallisia sotilaita, yksityishenkilöitä. Heimoneuvosto voi muuten myös erottaa sachemin, vieläpä vastoin suvun tahtoa.

3. Kukaan suvun jäsenistä ei saa naida suvustaan. Tämä on perussääntönä suvussa, side joka pitää suvun koossa; se ilmentää negatiivisesti sitä sangan positiivista verisukulaisuutta, jonka yhdistäminä yksilöt vasta muodostavatkin suvun. Havaitsemalla tämän yksinkertaisen tosiasian Morgan paljasti ensimmäisen kerran suvun luonteen. Miten hatara oli siihen asti ollut käsitys suvusta, sitä osoittavat aikaisemmat villi- ja barbaarikansoja koskevat tiedot, joissa ne eri yhdyskunnat, jotka muodostavat sukujärjestelmän, on ymmärtämättömästi ja erotuksetta sotkettu yhteen heimoiksi, klaaneiksi, thumeiksi jne., ja näistä sanotaan toisinaan, että sellaisen yhdyskunnan sisäiset avioliitot on kielletty. Siten syntyikin auttamaton sekasotku, jonka keskellä herra McLennan saattoi esiintyä Napoleonina ja luoda järjestystä sanomalla painokkaasti: kaikki heimot jakautuvat sellaisiin, joissa jäsenten keskeiset avioliitot on kielletty (eksogaami-

set), ja sellaisiin, joissa ne on sallittu (endogaamiset). Ja sotkettuaan täten perin pohjin asian, hänellä oli otsaa ryhtyä sitten mitä syvämielteisimmin tutkimaan, kumpi näistä hänen järjettömistä kategorioistaan oli vanhempi: eksogamia vai endogamia. Tästä järjettömyydestä tuli loppu ilman muuta, kun havaittiin suvun perustuvan verisukulaisuuteen ja tästä johtuvaan suvun jäsenten välisten avioliittojen mahdottomuuteen. — Itsestään selvää on, että sillä asteella, jolla irokeesit ovat, avioitumiskieltoa noudatetaan tiukasti suvun keskuudessa.

4. Vainajan omaisuus joutuu toisille suvun jäsenille, sen täytyy pysyä suvussa. Koska irokeesi saattaa jättää jälkeensä vain vähäpätöisiä esineitä, lähimmät sukulaiset jakavat perinnön keskenään, miehen kuollessa hänen veljensä ja sisarensa sekä äidin veli, naisen kuollessa hänen lapsensa ja sisarensa, mutta eivät veljet. Sen vuoksi mieskään ei voi periä vaimoaan, eikä vaimo miestään, eivätkä lapset isäänsä.

5. Suvun jäsenten tulee tukea ja suojella toisiaan sekä varsinkin auttaa kostamaan muukalaisen tekemä loukkaus. Yksilön turvallisuuden suojana on suku, ja hän saattaa turvautua siihen; joka loukkaa häntä, loukkaa koko sukua. Suvun verisukulaissiteistä on syntynyt verikostovelvollisuus, jonka irokeesit tunnustavat ehdottomasti. Jos sukuun kuulumaton surmaa suvun jäsenen, surmatun koko suku on velvollinen verikostoon. Ensiksi tehdään välitysyritys; surmaajan suvun neuvosto kokoontuu ja ehdottaa surmatun sukuneuvostolle sovintoa, useimmiten esittämällä valittelunsa ja tarjoamalla huomattavia lahjoja. Mikäli nämä otetaan vastaan, asia on sovittu. Muuten loukattu suku nimittää yhden tai useampia kostajia, joiden on ajettava takaa surmaajaa ja surmattava hänet. Kun tämä on tapahtunut, surmatun suvulla ei ole valittamisen oikeutta, asia on ratkaistu.

6. Suvulla on tiettyjä nimiä tai sarja nimiä, joita vain se koko heimosta saa käyttää. Yksilön nimi siis sanoo heti, mihin sukuun hän kuuluu. Sukunimi antaa samalla sukuoikeudet.

7. Suku voi adoptoida muukalaisia ja ottaa heidät siten koko heimon jäseniksi. Sotavangit, joita ei ole tapettu, ovat joutuneet siten jonkin suvun adoptoimina seneca-heimon jäseniksi ja saaneet näin täydet suku- ja heimo-oikeudet. Adoptointi tapahtuu suvun yksityisten jäsenten esityksestä, joko miesten, jotka hyväksyvät muukalaisen veljekseen tai sisarekseen, tai naisten, jotka hyväksyvät hänet lapsekseen; juhlallinen sukuunotto on asian vahvistuksena tarpeen. Siten yksityisiä, poikkeuksellisista syistä heikentyneitä sukuja on usein vahvistettu uudelleen ottamalla sukuun joukoittain jäseniä jostakin toisesta suvusta tämän suostumuksella. Juhlallinen sukuunotto on tapahtunut irokeeseilla heimoneuvoston julkisessa istunnossa muodostuen siten itse asiassa uskonnolliseksi juhlamenoksi.

8. On vaikeaa todeta, että intiaanisuvuilla olisi ollut erikoisia uskonnollisia juhlia; intiaanien uskonnollisilla juhlamenoilla on kuitenkin enemmän tai vähemmän yhteyttä sukuihin. Irokeesien kuu-

nessa jokavuotisessa uskonnollisessa juhlassa eri sukujen sacheja ja sotapäälliköitä pidetään virkansa puolesta »uskon suojelijoina» ja heillä on papillisia tehtäviä.

9. Suvulla on yhteinen hautausmaa. Valkoihoisten joka puolelta ahdistamilta New Yorkin valtion irokeeseilta se on nyt hävinnyt, mutta aikaisemmin heillä oli sellainen. Toisilla intiaaneilla se on vieläkin, niinpä irokeesien läheisillä sukulaisilla tuscarora-intiaaneilla, joilla siitä huolimatta, että he ovat kristittyjä, on kullakin suvulla määräriivinsä hautausmaalla, niin että samaan riviin haudataan äiti ja lapset, mutta ei isää. Ja irokeeseillakin koko suku on saatamassa vainajaa hautaan, pitää huolta haudasta, hautapuheista jne.

10. Suvulla on neuvosto, demokraattinen kokous, johon osallistuvat suvun kaikki aikuiset mies- ja naispuoliset jäsenet yhtäläisellä äänioikeudella. Tämä neuvosto valitsee ja erottaa sacheit ja sotapäälliköt samoin kuin muutkin »uskon suojelijat», tekee suvun jäsenen surmaamistapauksissa päätöksen henkirahasta (wergeld) tai verikostosta, adoptoi muukalaisia sukuun. Sanalla sanoen se on suvun korkein valtaelin.

Tällaisia ovat tyypillisen intiaanisuvun oikeudet.

»Sen kaikki jäsenet ovat vapaita ihmisiä, velvollisia suojaamaan toistensa vapautta, samanarvoisia persoonallisilta oikeuksiltaan. Sacheit enempää kuin sotapäällikötkään eivät vaadi mitään etuoikeuksia. Suvun jäsenet muodostavat verisukulaissiteiden yhdistämän veljeskunnan. Vapaus, yhdenvertaisuus ja veljeys ovat olleet suvun peruseriaatteita, vaikkei niitä olekaan valettu koskaan sanamuotoon, ja suku taas on ollut koko yhteiskuntajärjestelmän perusyksikkö, järjestyneen intiaaniyhteiskunnan perusta. Siitä johtuu se taipumaton riippumattomuuden tunne ja se persoonallinen arvokkuus käyttäytymisessä, minkä jokainen tunnustaa intiaaneilla olevan.»

Siihen mennessä kun Amerikka löydettiin, koko Pohjois-Amerikan intiaanit olivat järjestyneet sukuihin äidinoikeuden mukaisesti. Vain muutamissa heimoissa, kuten dakota-heimossa, suvut olivat rappeutuneet, ja joissain muissa, ojibwa-, omaha-heimoissa, ne olivat järjestyneet isänoikeuden mukaisesti.

Monissa useampia kuin viisi tai kuusi sukua käsittävässä intiaaniheimoissa on havaittavissa erikoisia joko kolmen, neljän tai useamman suvun ryhmittymiä, joita Morgan, kääntäen intiaanikielisen nimen uskollisesti sen kreikkalaisen vastineen mukaiseksi, sanoo fratrioiksi (veljeskunniksi). Niinpä seneca-intiaaneilla on kaksi fratriaa: ensimmäinen käsittää suvut 1—4, toinen suvut 5—8. Lähempi tutkimus osoittaa, että nämä fratriat edustavat enimmäkseen alkupe räisiä sukuja, joihin heimo on ollut alussa jakautuneena; koska suvunsisäinen avioituminen oli kiellettyä, täytyi kuhunkin heimoon kuulua välttämättömästi ainakin kaksi sukua, jotta se olisi voinut sinänsä olla olemassa. Sitä mukaa kuin heimo kasvoi, kukin suku jakautui vuorostaan kahteen tai useampaan osaan, joista kukin esiintyi nyt itsenäisenä sukuna, kun taas alkuperäinen suku johon kuuluivat kaikki tytärsvuvut, jatkaa olemassaoloaan fratriana. Senecaheimolla ja useimmilla muilla intiaaneilla ovat toisen fratrian suvut vel-

jessukuja ja toisen näiden serkkusukuja — nimityksiä, joilla amerikkalaisessa sukulaisuusjärjestelmässä, kuten olemme nähneet, on sangen reaalin ja kuvaava merkitys. Alkujaan kukaan seneca-intiaani ei saanut naida fratriansa keskuudesta, mutta tästä tavasta on luovuttu jo kauan sitten ja se on rajoittunut koskemaan vain sukua. Senecaintiaanien perimätiedon mukaan »Karhu» ja »Hirvi» olivat ne kaksi kantasukua, joista muut suvut ovat haarautuneet. Tätä uutta järjestystä, kun se oli juurtunut, muovattiin sitten tarpeen mukaan; kun jonkin fratrian suvut olivat sukupuuttoon kuolemaisillaan, niihin siirrettiin usein täydennykseksi kokonaisia sukuja toisista fratrioista. Siitä syystä havaitsemme eri heimoisia samannimisiä sukuja eri fratrioihin ryhmittyneinä.

Irokeeseilla fratrioiden merkitys on osaksi yhteiskunnallinen, osaksi uskonnollinen. 1. Pallopelissä fratriat esiintyvät toistensa vastustajina, kumpikin lähettää parhaat pelaajansa, toiset seuraavat peliä, kumpikin fratria omalta paikaltaan, ja lyövät vetoja toistensa kanssa omiensa voitosta. — 2. Heimoneuvostossa kummankin fratrian sachemit ja sotapäälliköt istuvat yhdessä, ryhmät vastapäätä toisiaan, kukin puhuu puhuu kummankin fratrian edustajille kuin erikoiselle yhdyskunnalle. — 3. Kun heimon keskuudessa tapahtui murha eivätkä surmaaja ja surmattu kuuluneet samaan fratriaan, niin loukattu suku vetosi usein veljessukuihinsa; nämä kutsuivat koolle fratrianeuvoston ja kääntyivät kokonaisuutena toisen fratrian puoleen kehottaen sitäkin kutsumaan neuvoston koolle asian ratkaisemiseksi. Fratria esiintyy siis tässä jälleen alkuperäisenä sukuna ja sillä on lisäksi suuremmat menestymismahdollisuudet kuin heikommalla yksityisellä suvulla, sen tyttäreillä. — 4. Huomattavien henkilöiden kuolemantapauksissa toinen fratria otti huolehtiakseen hautaamisesta ja hautajaisjuhlallisuuksista, vainajan fratrian kulkiessa surevana mukana. Sachemin kuollessa toinen fratria ilmoitti irokeesien liitto-neuvostolle viran olevan avoinna. — 5. Fratrianeuvostolla oli myös sanansa sachemia valittaessa. Jokseenkin itsestään selvänä asiana pidettiin sitä, että veljessuvut vahvistivat vaalin, mutta toisen fratrian suvut saattoivat esittää vastalauseen. Siinä tapauksessa kokoontui kyseisen fratrian neuvosto; jos se piti vastalauseetta oikeana, vaali oli mitätön. — 6. Irokeeseilla oli aikaisemmin erikoisia uskonnollisia mysteeriota, joista valkoihoiset käyttivät nimitystä *medicinelodges**. Seneca-heimolla oli kaksi uskonnollista veljeskuntaa pitämässä huolta näistä mysteeriosta ja säännönmukaisista uusien jäsenten sukuunottojuhlallisuuksista; kummallakin fratrialla oli oma tällainen veljeskuntansa. — 7. Jos ne neljä lineagea (sukukuntaa), jotka valloituksen aikaan¹⁶¹ asuivat Tlaxcalan neljässä eri osassa, olivat neljä fratria — mikä on melkein varmaa — niin se todistaa, että fratriat olivat kuten kreikkalaisten fratriat ja germaanien samantapaiset sukuliitot myös sotilaallisia yksiköitä; kukin näistä neljästä

* — loihtumajat. *Toim.*

lineagesta kävi taisteluun erikoisena joukkona, omassa sota-asussaan ja omine lippuineen sekä oman päällikkönsä johtamana.

Niin kuin useammasta suvusta muodostuu *fratria*, niin myös useammasta *fratriasta* muodostuu sukujärjestelmän klassisessa muodossa heimo; heimoilla, jotka ovat kovin heikentyneet, ei ole useinkaan tätä välirengasta, *fratria*a. Mikä on tunnusomaista Amerikan intiaaniheimoilta?

1. Oma maa-alue ja oma nimi. Kullakin heimolla oli varsinaisen asuma-alueensa lisäksi vielä melkoinen metsästyks- ja kalastusalue. Sen ulkopuolella oli laaja, aina seuraavan heimon alueen rajalle asti ulottuva puolueeton vyöhyke, joka sukulaiskielisten heimojen välillä oli kapeampi ja vieraskielisten heimojen välillä leveämpi. Tämä vyöhyke vastaa germaanien rajametsää, sitä erämaata, jonka Caesarin sveivit (sueven) muodostivat alueensa ympärille, tanskalaisten ja germaanien välistä *isarnholtia* (tanskaksi *jarved*, *limes Danicus*), germaanien ja slaavien välistä *Sachsenwaldia* ja *braniboria* (slaavilainen sana = suojusmetsä), josta Brandenburg on saanut nimensä. Tällaisten epämääräisten rajojen erottama alue oli heimon yhteismaata, sellaiseksi sen tunnustivat myös naapuriheimot, ja heimo itse puolusti sen loukkaamattomuutta. Rajojen epämääräisyydestä oli käytännössä useimmiten haittaa vasta sitten, kun väestö oli kovasti lisääntynyt. — Heimojen nimet ovat nähtävästi enimmäkseen satunnaisesti syntyneitä eivätkä varta vasten valittuja; ajan oloon kävi usein niin, että naapuriheimot antoivat jollekin heimolle toisen nimen kuin mitä se itse käytti; niinhän saksalaisetkin saivat ensimmäisen historiallisen yhteisnimensä, germaanit, kelttiläisiltä.

2. Erikoinen, vain tälle heimolle ominainen *kielimurre*. Itse asiaansa heimo- ja murrerajat lyövät oleellisesti yhteen; uusia heimoja ja kielimurteita muodostui jakautumisien vuoksi vielä hiljattain Amerikassa ja tuskinpa muodostuminen on nytkään loppunut. Siellä missä kaksi lukumäärällisesti heikentyntä heimoa on sulautunut yhdeksi, saatetaan poikkeuksellisesti puhua samassa heimossa kahta läheistä sukulaismurretta. Amerikan heimojen keskiuus on alle 2000 hengen; cherokee-heimossa on kuitenkin noin 26 000, suurin määrä Yhdysvalloissa olevia intiaaneja, jotka puhuvat samaa murretta.

3. Oikeus asettaa juhlallisesti virkaan sukujen valitsemat *sachemit* ja *sotapäälliköt*.

4. Oikeus erottaa *sachemit* ja *sotapäälliköt* jopa vastoin heidän sukujensa tahtoakin. Nämä heimon oikeudet heidän suhteensa ovat itsestään selviä, koska *sachemit* ja *sotapäälliköt* ovat heimoneuvoston jäseniä. Siellä missä heimoista on muodostunut liitto ja kaikki heimot ovat edustettuina liittoneuvostossa, edellä mainitut oikeudet ovat siirtyneet liittoneuvostolle.

5. Yhteiset uskonnolliset käsitykset (mytologia) ja kulttinenot.

»Intiaanit olivat barbaarisella tavallaan uskonnollista kansaa.»¹⁶²

Intiaanien jumalaistarustoa ei ole vielä läheskään kriittisesti tut-

kittu; uskonnolliset käsitykset — kaikenlaiset henget — olivat jo ruumiillistuneet heidän mielikuvituksessaan ihmismuotoon, mutta barbaarisuuden ala-asteella, jolla he olivat, ei ole vielä mitään kavaluomuksia, niin sanottuja epäjumalia. Se on monijumalaisuudeksi kehittymässä olevaa luonnon ja luonnonvoimien palvelemista. Heimolla oli säännölliset juhlansa ja tietyt kulttimenonsa, nimittäin tanssit ja leikit, tanssi varsinkin oli oleellisena osana kaikissa uskonnollisissa juhlissa; kukin heimo vietti omat juhlansa erikseen.

6. Yhteisistä asioista huolehtiva heimoneuvosto. Siihen kuului- vat kaikkien sukujen sachemit ja sotapäälliköt, jotka olivat sukujen todellisia edustajia, koska heidät voitiin erottaa milloin tahansa. Heimoneuvosto neuvotteli julkisesti heimon muiden jäsenten ympäröimänä, joilla oli oikeus käyttää puheenvuoroja ja saada mielipiteensä kuuluville; neuvosto ratkaisi. Sääntönä oli, että jokainen läsnäolija sai pyynnöstä puheenvuoron, naisetkin saivat esittää valitsemansa puhujan kautta mielipiteensä. Irokeeseilla täytyi lopullisen päätöksen olla yksimielinen, niin kuin oli asian laita useiden päätösten suhteen germaanien markkikunnissa. Heimoneuvostolle kuului etenkin vieraita heimoja koskevien suhteiden säänteleminen; se otti vastaan lähetystöt ja lähetti sellaisia, julisti sodan ja solmi rauhan. Mikäli sota syttyi, niin sitä käytiin enimmäkseen vapaaehtoisten voimin. Periaatteessa jokaisen heimon katsottiin olevan sotajalalla kaikkia niitä heimoja vastaan, joiden kanssa ei oltu solmittu varsinaista rauhansopimusta. Sotaretkiä vihollisia vastaan järjestivät useimmiten yksityiset etevät soturit; he aloittivat sotatanssin, ja jokainen, joka yhtyi tanssiin, osoitti siten ottavansa osaa retkeen. Heti muodostettiin joukko ja lähdettiin liikkeelle. Hyökkäyksen kohteeksi joutunut heimon aluetta puolustettiin niin ikään useimmiten vapaaehtoisten osastojen voimin. Osastojen lähtö ja paluu olivat aina yleisten juhlien aiheena. Retkien tekemiseen ei vaadittu heimoneuvoston suostumusta, sitä ei pyydetty eikä annettu. Ne olivat aivan samanlaisia kuin Tacituksen kuvailemat germaanisten osastojen erinäiset sotaretket; ero on vain siinä, että germaaneilla osastot olivat kehittyneet luonteeltaan jo pysyvämmiksi, muodostuneet vakinaisiksi ydinjoukoiksi, jotka järjestettiin jo rauhan aikoina ja joiden ympärille sodan sattuessa toiset vapaaehtoiset ryhmittäytyivät. Sellaiset sotilasosastot olivat harvoin suuria; intiaanit suorittivat merkittävimmätkin, myös etäälle ulottamansa sotaretket vähäisin sotavoimin. Kun johonkin suureen yritykseen osallistui yhdessä useampia osastoja, niin kukin niistä totteli vain omaa päällikköään; päällikköjen neuvosto piti huolen siten kuin osasi sotaretkisuunnitelman yhtenäisyydestä. Se oli samanlaista kuin Ammianus Marcellinuksen kuvailema alemanien sodankäynti neljännellä vuosisadalla Reinin ylävarsilla.

7. Muutamilla heimoilla on ylipäällikkö, jonka valta on kuitenkin sängen vähäinen. Ylipäällikkönä on joku sacheimesta, jonka tulee nopeaa toimintaa vaativissa tapauksissa ryhtyä väliaikaisiin toimenpiteisiin, kunnes neuvosto voi kokoontua ja tehdä lopullisen päätök-

sen. Hänessä näemme heikossa, joskin myöhemmässä kehityksessään enimmäkseen hedelmättömäksi jääneessä itumuodossaan toimeenpavallan omaavan virkamiehen, joka on kehittynyt useimmissa tapauksissa ellei aina, kuten saamme nähdä, korkeimmasta sotapäälliköstä.

Amerikan intiaanien valtaenemmistö ei päässyt heimoksi yhtymistä pitemmälle. Vähälukuisina heimoina, joita laajat rajamaat erottivat toisistaan ja jotka olivat heikentyneet alituisissa sodissa, he pitivät pienen ihmisjoukon voimin hallussaan ääretöntä aluetta. Sukulaisheimojen välisiä liittoja muodostui siellä täällä hetken tarpeen vaatiessa, mutta ne hajosivat samalla kun tarve katosi. Hajaantuneet, alkuaan sukua olevat heimot yhdistyivät kuitenkin muutamin paikoin taas pysyväisiksi liitoiksi ottaen siten ensimmäisen askeleen kansakunnaksi muodostumisen suuntaan. Yhdysvalloissa sellaisen liiton kehittyneimmän muodon tapaamme irokeeseilla. Lähdettyään Mississippin länsipuolella olevilta asuinsijoiltaan, missä he olivat muodostaneet nähtävästi suuren dakotalaisperheen sivuhaaran, he asettuivat pitkän vaelluksensa jälkeen nykyiseen New Yorkin valtioon ja jakautuivat viideksi heimoksi: seneca, cayaga, onondaga, oneida ja mohawk. Irokeesien elinkeinoina oli kalastus, metsästys ja alkeellinen kasvitarhanviljely; he asuivat kylissä, joiden suojana oli useimmiten paaluvastus. Irokeesien lukumäärä ei kohonnut koskaan 20 000 henkeä suuremmaksi; kaikissa viidessä heimossa oli useita samoja sukuja; he puhuivat saman kielen läheisiä sukulaismurteita ja heidän hallussaan oli yhtenäinen maa-alue, joka oli jaettu viiden heimon kesken. Koska tämä alue oli vasta vallattu, oli luonnollista, että heimot tottuivat pysymään koossa voidakseen vastustaa poistunkemiaan heimoja, ja siitä kehittyi ainakin jo 1400-luvun alussa oikea »ikuinen liitto», valaliitto, joka tuntien uuden voimansa asettui heti hyökkäävälle kannalle ja valtasi mahtavuutensa aikana, noin vuoden 1675 paikkeilla, ympärillään olevat laajat maa-alueet, joiden asukkaat se osaksi karkotti ja osaksi teki verovelvollisikseen. Irokeesiliitto on kehittynein yhteiskuntajärjestö, minkä intiaanit ovat luoneet, sikäli kuin he eivät olleet barbaarisuuden ala-astetta korkeammalla (poikkeuksena ovat siis meksikolaiset, uusmeksikolaiset ja perulaiset). Liiton peruspiirteet olivat seuraavat:

1. Viiden verisukulaisheimon ikuinen liitto, joka pohjautuu täydelliseen yhdenvertaisuuteen ja itsenäisyyteen heimon kaikissa sisäisissä asioissa. Tämä verisukulaisuus oli liiton todellisen perustana. Viidestä heimosta kolme sanottiin isäheimoiksi ja ne olivat veljesheimoja keskenään; kahta muuta sanottiin poikaheimoiksi ja nekin olivat veljesheimoja keskenään. Kolme sukua — vanhimmat — oli sitä paitsi elävien jäsentensä kautta edustettuna kaikissa viidessä heimossa, toiset kolme sukua kolmessa heimossa, ja kaikkien näiden sukujen jäsenet olivat keskenään veljiä kaikissa viidessä heimossa. Yhteinen, ainoastaan murteiltaan eroava kieli oli yhteisen polveutumisen ilmauksena ja todistuksena.

2. Liiton johtelimenä oli liittoneuvosto. Siihen kuului 50 sache-mia, jotka kaikki olivat yhdenvertaisia asemaltaan ja arvoltaan; tämä neuvosto päätti lopullisesti kaikista liiton asioista.

3. Mainitut 50 sache-mia oli liittoa muodostettaessa nimitetty ta-sapuolisesti heimojen ja sukujen keskuudesta hoitamaan uusia vir-koja, jotka perustettiin varta vasten liiton tarkoituksia silmällä pi-täen. Viran tultua avoimeksi asianomainen suku valitsi siihen uuden henkilön ja sillä oli oikeus erottaa sache-minsa milloin tahansa; vir-kaanasettamisoikeus kuului kuitenkin liittoneuvostolle.

4. Nämä liittosache-mit olivat myös omien heimojensa sache-me-ja, ja heillä oli paikka ja äänivalta heimoneuvostossa.

5. Liittoneuvoston kaikkien päätösten tuli olla yksimielisesti teh-tyjä.

6. Äänestys tapahtui heimoittain, jolloin joka heimon ja joka hei-mossa neuvoston kaikkien jäsenten oli äänestettävä yksimielisesti en-nen kuin sitova päätös saatiin aikaan.

7. Kukin viidestä heimoneuvostosta saattoi kutsua kokoon liitto-neuvoston, mutta tämä itse ei voinut sitä tehdä.

8. Istunnot pidettiin koolle kerääntyneen väen läsnäollessa; jo-kaisella irokeesilla oli oikeus puheenvuoroon; neuvosto yksin ratkaisi.

9. Liitolla ei ollut ketään toimeenpanovallan omaavaa personal-ista johtajaa eikä päällikköä.

10. Sen sijaan liitolla oli kaksi ylintä sotapäällikköä, joilla kum-mallakin oli samat tehtävät ja sama valta (spartalaisten kaksi »ku-ningasta», Rooman kaksi konsulia).

Siinä se yhteiskuntajärjestelmä, jonka alaisena irokeesit ovat eläneet yli neljä vuosisataa ja elävät yhä vieläkin. Olen kuvailut sitä Morganin mukaan perusteellisemmin, koska meillä on tässä ti-laisuus tutkia sellaista yhteiskuntajärjestystä, joka ei tunne vielä *valtiota*. Valtio edellyttää erikoista yleistä valtaa, joka on erillään valtion vakituisesta jäsenyhteisöstä. Sen tähden Maurer — hän vaisto-si aivan oikein saksalaisen markkijärjestelmän puhtaasti yhteis-kunnalliseksi laitokseksi, mikä erosi oleellisesti valtiosta, vaikka suurimmaksi osaksi olikin myöhemmin sen perustana — tarkaste-lee kaikissa kirjoituksissaan julkisen vallan vähitellen tapahtuvaa syntymistä alkuperäisistä markki-, kylä-, kartano- ja kaupunkijär-jestelmistä sekä rinnakkain näiden kanssa. Pohjois-Amerikan intiaani-t ovat meille esimerkkinä siitä, miten alkujaan yhtenäinen heimo leviää vähitellen yli koko äärettömän mantereen, miten heimot ja-kautuvat ja muodostuvat kansoiksi, kokonaisiksi heimoryhmiksi, mi-ten kielet muuttuvat ja tulevat paitsi toisilleen käsittämättömiksi myös kadottavat miltei jäljettämiin alkuperäisen yhteisyytensä; mi-ten sen ohella heimojen keskuudessa yksityiset suvut jakautuvat useammiksi, vanhat äidinsuvut säilyvät fratrioina ja miten näi-den vanhempien sukujen nimet säilyvät kuitenkin samoina sellaisil-lakin heimoilla, jotka ovat jo kauan sitten etääntyneet ja eronneet toisistaan: »Susi» ja »Karhu» ovat yhä vielä useimpien intiaanihei-

mojen sukujen nimiä. Yllä kuvattu järjestelmä on suurin piirtein ominaista niille kaikille, erona on vain se, että monet heimot eivät ole kehittäneet sitä sukulaisheimojen liitoksi.

Mutta me näemme myös, miten — kun kerran suku on yhteiskunnallisena perusyksikkönä — sukujen, fratrioiden ja heimon järjestysmuoto kehittyy tästä yksiköstä miltei välttämättömyyden pakosta, koska se on luonnonmukaista. Nämä kolme ryhmää ovat verisukulaisuuden eri asteita, ja kukin niistä on omiin oloihinsa sulkeutunut ja järjestää itse omat asiansa ollen kuitenkin samalla myös toistensa täydennyksenä. Ja ala-asteella olevien barbaarien kaikki yleiset asiat kuuluivat niiden hoitamien asioiden piiriin. Kun siis jollakin kansalla huomaamme yhteiskunnalliseksi perusyksiköksi suvun, meidän sopii etsiä silloin myös samanlaista heimojärjestystä kuin tässä on kuvailtu; ja siellä, missä tietolähteitä on riittävästi, kuten esim. kreikkalaisilla ja roomalaisilla, havaitsemme saman järjestyksen ja lisäksi vakuutumme, että vertailu amerikkalaiseen yhteiskuntajärjestykseen auttaa meitä selviämään vaikeimmistakin epäilyksistä ja arvoituksista silloin, kun tietolähteet jättävät meidät pulaan.

Ja kuinka ihmeellinen järjestysmuoto tämä sukujärjestelmä kaikessa lauseellisuudessaan ja yksinkertaisuudessaan onkaan! Kaikki kulkee säännöllistä kulkuaan ilman sotilaita, santarmeja ja poliiseja, ilman aatelistoa, kuninkaita, käskynhaltijoita, prefektejä tai tuomareita, ilman vankiloita ja kärkejä. Kaikki torat ja riidat ratkaisee asianosaisten yhteisö — suku tai heimo taikka eri suvut keskenään — ja vain äärimmäisenä, harvoin käytettynä keinona uhkaa verikosto, mistä meikäläinen kuolemanrangaistus on vain sivistynyt muoto kaikkine sivistyksestä johtuvine valo- ja varjopuolineen. Vaikka yhteisiä asioita on ollut ratkaistavana paljon enemmän kuin nyt — talouttahan hoitivat monet perheet yhteisesti ja kommunistisesti, maa oli koko heimon omaisuutta, vain pieniä kasvitarhoja oli myönnetty väliaikaisesti eri talouksien käyttöön — niin meikäläisestä laajasta ja monimutkaisesta hallintokoneistosta ei silti ole jälkeäkään. Asianosaiset päättävät kaikista asioista, ja useimmissa tapauksissa onkin vuosisatoja jatkunut tapa jo järjestänyt kaiken. Köyhiä ja puutteenalaisia ei voi olla — kommunistinen talous ja suku tietävät velvollisuutensa vanhoja, sairaita ja sodan runteleimia kohtaan. Kaikki — naisetkin — ovat yhdenvertaisia ja vapaita. Orjia ei ole vielä olemassa eikä tavallisesti myöskään vieraiden heimojen orjuutusta. Kun irokeesit voittivat vuoden 1651 seuduilla erie-heimon ja »puolueettoman kansakunnan»,¹⁶³ he tarjosivat näille tilaisuuden astua samanarvoisina jäseninä omaan liittoonsa; vasta sitten kun voitetut olivat kieltäytyneet tästä, heidät karkotettiin alueeltaan. Ja osoituksena siitä, mitä miehiä ja naisia sellainen yhteiskunta synnyttää, on se, että kaikki turmeltumattomien intiaanien kanssa tekemisiin joutuneet valkoihoiset ihailevat näiden barbaarien persoonallista omanarvontuntoa, suorasukaisuutta, luonteen lujuttua ja urhoollisuutta.

Afrikassa olemme nähneet aivan hiljattain esimerkkejä tästä ur-

huollisuudesta. Muutamia vuosia sitten zulukafferit, samoin kuin pari kuukautta sitten nubialaiset — kumpikin heimoja, joiden keskuudessa sukulaitos ei ole vielä kuollut — tekivät sellaista, mitä mikään eurooppalainen sotajoukko ei pysty tekemään.¹⁶⁴ Ilman tulliaseita, vain peitset ja heittokeihäät aseinaan he etenivät pistintaiteluun englantilaisen jalkaväen takaaladattavien kiväärien kuula-sateessa — mainittu jalkaväki on suljetussa taistelujärjestyksessä tunnustetusti maailman parhain — ja saattoivat englantilaiset useamminkin kuin kerran epäjärjestykseen, pakottivat jopa perääntymäänkin, vaikka aseistuksessa oli äärettömän suuri ero ja vaikka zuluilla ja nubialaisilla ei ole mitään asepalvelusta eikä mitään käsitystä sotilasharjoituksista. Heidän kestävyytään ja suorituskykyään kuvaa englantilaisten valittelu, että kafferi kulkee 24 tunnissa pitemmän matkan ja nopeammin kuin hevonen. Pieninkin lihas on jäntevä ja karaistunut erottuen kuin ruoskan siima, muuan englantilainen maalari sanoo.

Sellaisilta näyttivät ihmiset ja ihmisyyhteiskunta ennen kuin oli tapahtunut luokiksi jakautuminen. Ja mikäli vertaamme silloisten ihmisten asemaa nykyisten sivistysajan ihmisten valtaenemmistön asemaan, niin nykyisen proletaarin tai pientalonpojan ja muinaisten vapaiden suvun jäsenten välinen ero on valtava.

Tämä on asian toinen puoli. Mutta älkäämme unohtako, että tämä järjestys oli tuomittu häviämään. Heimoa pitemmälle se ei kehittynyt; heimojen liiton muodostuminen merkitsee jo tuon järjestyksen häviämisen alkua, mikä on käyvä ilmi ja mikä irokeesien suorittamista muiden heimojen orjuuttamisyrityksistä on jo käynyt ilmi. Se mikä oli heimon ulkopuolella, oli lain ulkopuolella. Jollei erityistä rauhansopimusta ollut, heimojen kesken vallitsi sotatila. Sodankäynti oli kovin julmaa; tämä julmuus erotti ihmiset muista eläimistä ja vasta myöhemmin aineelliset edut ovat lieventäneet sitä. Kukkeimmillaankin sukulaitos, sellaisena kuin olemme tavanneet sen Amerikassa, edellytti äärimmäisen kehittymätöntä tuotantoa, siis äärimmäisen harvaa asutusta laajalla alueella, ihmisen miltei täydellistä alistumista tuntumattoman, vastustavan ja käsittämättömän ulkoisen luonnon herruuteen, mikä kuvastuu lapsellisen naiiveissa uskonnollisissa käsityksissä. Ihmiselle heimo merkitsi rajaa niin muukalaiseen kuin itseensäkin nähden: heimo, suku ja niiden laitokset olivat pyhiä ja koskemattomia, ne olivat luonnon antama korkeampi mahti, ja yksilö oli tunteineen, ajatuksineen ja tekoineen ehdottomasti sen alainen. Niin vaikuttavilta kuin tämän aikakauden ihmiset meistä näyttävätkin, he eivät eronneet lainkaan toisistaan, he pysyivät yhä kiinni, kuten Marx sanoo, alkukantaisen yhteisön napanuurassa. Tämän alkukantaisen yhteisön mahti oli murrettava ja se murrettiin. Mutta sen murtuminen johtui vaikutteista, mitkä alun pitäen näyttävät meistä rappeutumiselta, syntiinlankeemukselta verrattuna vanhan sukuyhteiskunnan yksinkertaiseen siveelliseen korkeuteen. Mitä halpamaisimmat pyyteet — alhainen voitonhimo, raaka

nautinnonhalu, likainen ahneus, itsekäs yhteisomaisuuden ryöstö — ovat olleet uuden sivistyneen yhteiskunnan, luokkayhteiskunnan, kummeja; mitä katalimpien keinojen — varkauden, väkivallan, vilpin ja petoksen — avulla on kaivettu maata vanhan luokattoman sukuyhteiskunnan alta ja saatettu se perikatoon. Ja kokonaista puolikolmatta vuosituhatta kestäneen olemassaolonsa aikana uusi yhteiskunta ei ole ollut koskaan muuta kuin riistetyn ja sorretun valta-enemmistön kustannuksella tapahtunutta pienen vähemmistön kehitystä, ja nykyään se on sitä enemmän kuin milloinkaan aikaisemmin.

IV

KREIKKALAINEN SUKU

Kreikkalaiset, samoin kuin pelasgit ja muut sukulaiskansat, olivat järjestäytyneet jo esihistoriallisina aikoina saman elimellisen sarjan mukaisesti kuin amerikkalaiset: suku, fratria, heimo ja heimoliitto. Fratria saattoi puuttua, kuten doorilaisilta, ja heimoliittojen muodostuminen ei ehkä ollut vielä yleistä, mutta perusyksikkönä oli kaikissa tapauksissa suku. Astuessaan historian näyttämölle kreikkalaiset olivat sivistyskauden kynnyksellä; heidän ja edellä mainittujen amerikkalaisten heimojen välillä oli miltei kaksi suurta kehitysjaksoa, sen verran sankariajan kreikkalaiset olivat irokeeseja edellä. Kreikkalaisten suku ei siis ollut enää suinkaan sama kuin irokeesien arkaistinen suku, siitä alkoi hävitä ilmeisesti ryhmäavio-
liiton leima. Äidinoikeus oli väistynyt isänoikeuden tieltä; samalla alkunsa saanut yksityisomaisuus oli murtanut ensimmäisen aukon sukulaitokseen. Toinen aukko oli luonnollinen seuraus ensimmäisestä; koska isänoikeuden vakiinnuttua rikkaan perijättären omaisuus oli joutuva avioliiton kautta hänen miehelleen, siis toiseen sukuun, murskattiin koko sukuoikeuden perusta ja tytön ei tällöin vain sallittu avioitua, vaan hänet *pakotettiin* avioitumaan suvussa, jotta omaisuus pysyisi siinä.

Groten Kreikan historian mukaan pitivät mm. ateenalaista sukua koossa:

1. Yhteiset uskonnolliset juhlat ja papiston yksinomainen oikeus kunnioittaa palvontamenoin tiettyä jumalaa, suvun otaksuttua kantaisää, jolle kantaisän ominaisuudessa annettiin erikoinen lisänimi.
2. Yhteinen hautauspaikka (vrt. Demostheneen »Eubulides»).
3. Oikeus periä toisensa.
4. Velvollisuus auttaa, suojella ja tukea toisiaan väkivallan tapauksissa.
5. Oikeus ja velvollisuus avioitua toistensa kanssa suvun keskuudessa tietyissä tapauksissa, varsinkin silloin kun kysymyksessä olivat orpotytöt tai perijättäret.
6. Ainakin muutamissa tapauksissa omaisuuden yhteisomistus, jolloin oli olemassa erikoinen arkhon (esimies) ja rahastonhoitaja.

Sitten yhdistyminen fratriaksi sitoi useampia sukuja yhteen, vaikkakin vähemmän lujasti; mutta senkin puitteissa havaitsemme samanlaisia keskinäisiä oikeuksia ja velvollisuuksia, mm. tiettyjä yhteisiä uskonnollisia menoja ja kosto-oikeuden, kun joku fratrian jäsen oli surmattu. Heimon kaikilla fratrioilla oli vuorostaan yhteisiä säännöllisesti toistuvia pyhiä juhlia, joita johti joku jalosukuisista (eupatrideista) valittu phylobasileus (heimon esimies).

Näin sanoo Grote. Ja Marx lisää: »Mutta kreikkalaisestakin suvusta pilkistää selvästi esiin villi-ihminen (esim. irokeesi).» Erotamme hänet vielä selvemmin, kun tutkimme asiaa hiukan pitemmälle.

Kreikkalaiselle suvulle on nimittäin ominaista vielä:

7. Isänoikeuden mukainen syntyperä.

8. Suvunsisäinen avioitumiskiello paitsi kun kysymyksessä oli perijätär. Tämä poikkeus ja sen muodostaminen laiksi osoittaa, että vanha sääntö oli vielä voimassa. Sitä todistaa myös se yleisesti noudatettu tapa, että vaimo lakkasi naimisiin mentyään osallistumasta sukunsa uskonnollisiin menoihin ja alkoi noudattaa samoja menoja kuin miehensä, jonka fratriaan hänet myös merkittiin. Tästä ja Dikai-arkhoksen eräessä kirjoituksessa olevasta tunnetusta kohdasta päätellen sääntönä oli siis naiminen suvun ulkopuolelta, ja Becker otaksuu »Charikleessa» ilman muuta, ettei kukaan saanut naida omasta suvustaan.

9. Suvun adoptio-oikeus; sukuun ottaminen tapahtui adoptoimalla perheeseen, mutta julkisia muodollisuuksia noudattaen ja vain poikkeuksena.

10. Oikeus valita ja erottaa esimies. Tiedämme, että kullakin suvulla oli oma arkhoninsa, mutta missään ei sanota, että virka olisi ollut perinnöllinen jossakin tietyissä perheissä. Otaksuttavampaa on, että aina barbaariajan loppupuolelle asti ei ollut varmaa viran periytymistä, sillä se ei sovi lainkaan sellaisiin oloihin, missä rikkailla ja köyhillä oli suvun keskuudessa täysin samanlaiset oikeudet.

Suku on ollut paitsi Groten myös Niebuhrin, Mommsenin ja kaikkien muiden tähänastisten klassisen muinaisajan historioitsijain kompastuskivenä. Vaikka he ovatkin osoittaneet oikein sen monia tunnusomaisia piirteitä, he ovat kuitenkin pitäneet sitä aina *perheryhmänä* eivätkä sen vuoksi voineet ymmärtää suvun luonnetta ja alkuperää. Sukulaitoksen vallitessa perhe ei ole koskaan ollut eikä ole voinutkaan olla järjestöyksikkö, koska mies ja vaimo ovat kuuluneet välttämättömästi kahteen eri sukuun. Suku kuului kokonaan fratriaan, fratria heimoon; perhe kuului puoleksi miehen, puoleksi vaimon sukuun. Valtiokaan ei tunnusta julkisoikeudellisesti mitään perhettä; se on vielä tänäkin päivänä olemassa vain yksityisoikeudellisesti. Ja kuitenkin koko tähänastinen historiatiede pitää läh-
tökohtana sitä varsinkin 1700-luvulla järkkymättömäksi tullutta järjestöntä otaksunna, että erillinen yksiavioinen perhe, joka tuskin on sivistyskautta vanhempi, olisi se ydin, jonka ympärille yhteiskunta ja valtio ovat vähitellen kiteytyneet.

»Herra Groten tulee edelleen huomata», Marx jatkaa, »että vaikka kreikkalaiset johtivatkin sukunsa mytologiasta, nuo suvut ovat vanhemmat kuin niiden itsensä luoma mytologia jumaliseen ja puoli-jumaliseen.»

Morgan vetoaa mielellään Groteen, koska tämä on arvossa pidetty ja toki täysin luotettava todistaja. Grote kertoo edelleen, että kullakin ateenalaisella suvulla oli sen otaksutulta kantaisältä peritty nimi, että yleensä ennen Solonia ja vielä Solonin jälkeenkin vainajan omaisuuden perivät testamentin puuttuessa hänen sukulaisensa (gennêtes) ja että murhatapauksissa rikollisen saattaminen oikeuden eteen oli ennen kaikkea murhatun lähimpien sukulaisten, sitten suvun muiden jäsenten ja vihdoin fratrian jäsenten oikeus ja velvollisuus:

»Kaikki, mitä tiedämme Ateenan vanhimmista laeista, perustuu suku- ja fratrialuokitteluun.»

Sukujen polveutuminen yhteisistä esivanhemmista on antanut »koulunoppineille poroporvareille» (Marx) suurta päänvaivaa. Noita esivanhempia he pitävät luonnollisesti puhtaasti myyttillisinä, joskaan eivät pysty lainkaan selittämään itselleen, miten suku voisi syntyä rinnatusten elävistä yksityisistä, alkujaan vallan eri sukua olevista perheistä, mutta täytyyhän heidän saada siihen selitys voidakseen selittää edes sukujen olemassaolon. Siinä tarkoituksessa »koulunoppineet poroporvarit» jauhavat yhtä ja samaa ja pääsemättä pitemmälle päätyvät väitteeseen: sukupuun on kylläkin tarua, mutta suku on todellisuutta, ja sitten lopulta Grote sanoo näin (sanat sulku-merkeissä ovat Marxin):

»Tästä sukupuusta saamme kuulla vain harvoin, koska se tuodaan julkisuuteen vain tietyissä, sangen juhlallisissa tapauksissa. Mutta vähäpätöisemmälläkin suvuilla oli yhteiset uskonnolliset menonsa» (tämäpä merkillistä, herra Grote!) »ja yhteinen yli-inhimillinen kantaisänsä ja sukupuunsa niin kuin kuuluisammillakin suvuilla» (miten merkillistä tämä onkaan, herra Grote, vähäpätöisemmällä suvuilla!); »peruspohja ja aatteellinen perusta» (arvon herra, ei ideal, vaan carnal, tai meidän kielellämme *lihallinen!*) »oli kaikilla suvuilla sama».

Morganin tähän antaman vastauksen Marx esittää seuraavasti: »Verisukulaisjärjestelmä, joka vastasi suvun alkumuotoa — ja sellainen muoto oli kerran niin kreikkalaisilla kuin muillakin kuolevaisilla — takasi sen, että suvun jäsenet tunsivat toistensa sukulaisuussuhteet. Nämä asiat, jotka olivat heille ratkaisevan tärkeitä, he oppivat tuntemaan lapsuudesta pitäen käytännössä. Ne unohdettiin, kun ilmaantui yksiavioinen perhe. Suvun nimi loi sukupuun, jonka rinnalla yksityisen perheen sukupuun näytti merkityksettömältä. Nyt oli tämän nimen osoitettava, että sen kantajat todella olivat samaa syntyperää; suvun sukupuun ulottui kuitenkin niin kauas ajassa taaksepäin, että suvun jäsenet eivät voineet enää todistaa olevansa keskenään todella sukulaisia, paitsi niissä muutamissa harvoissa tapauksissa, jolloin yhteiset esivanhemmat olivat nuorempaa polvea. Nimi itse oli todistus yhteisestä polveutumisesta ja pätevä todistus adop-

toimistapauksia lukuunottamatta. Groten* ja Niebuhrin tapainen suvun jäsenten kaikkinaisen sukulaisuuden tosiasiallinen kiistäminen, mikä muuttaa suvun pelkäksi mietiskelyn ja sepustelun luomukseksi, sopii sitä vastoin 'ideaalisille', ts. kamarioppineille. Koska sukupolvien yhteys, varsinkin yksiviaisuuden alkaessa, siirtyy menneisyyteen ja tuo mennyt todellisuus heijastuu myyttillisinä mielikuvitelmina, niin nämä kunnon poroporvarit päättelivät ja päättelevät, että todelliset suvut on luonut mielikuvituksellinen sukupuoli!»

Fratrìa oli, kuten Amerikassakin, useaksi tytärsuvuksi jakautunut ja näitä yhdistävä kantasuku, joka osoitti usein niiden kaikkien polveutuvan vielä yhteisestä kantaisästä. Niinpä Groten mukaan

»Hekataios-fratrìan kaikki aikalaisjäsenet pitivät samaa jumalaa kantaisänään kuudennessatoista polvessa».

Tämän fratrìan kaikki suvut olivat siis kirjaimellisesti veljessukuja. *Fratrìa* esiintyy lisäksi Homeroksella sotilasyksikkönä siinä kuuluisassa kohdassa, missä Nestor neuvoo Agamemnonia: järjestä miehet heimoittain ja fratrioittain niin, että *fratrìa* auttaa *fratrìaa* ja heimo heimoa.** — Sitä paitsi fratrìan oikeutena ja velvollisuutena oli ajaa kannaetta fratrìan jäsenen kohdistuneesta veriteosta, siis aikaisempina aikoina suorittaa myös verikosto. Fratrìalla oli edelleen yhteisiä pyhättöjä ja juhlia; ja yleensä kreikkalaisten koko jumalaistarusto kehittyi periytyneestä muinaisarjalaisesta luonnon palkonnasta oikeastaan sukujen ja fratrioiden ansiosta ja näiden keskuudessa. Fratrìalla oli niin ikään oma johtajansa (*phratriarchos*) ja de Coulangesin mukaan myös omat yleiset kokouksensa ja sitovat päätöksensä, tuomiovaltansa ja hallintonsa. Jopa valtiokin, joka syntyi myöhemmin ja syrjäytti suvun, jätti fratrìalle tiettyjä julkisia hallinnollisia tehtäviä.

Useammasta sukua olevasta fratriasta muodostui heimo. Attikassa oli neljä heimoa, kussakin kolme *fratrìaa* ja näissä jokaisessa 30 sukua. Tällainen tarkka ryhmittely edellyttää tietoista ja suunnitelmallista puuttumista alkuvoimaisesti muodostuneeseen järjestykseen. Miten, milloin ja miksi tämä on tapahtunut, siitä ei puhu mitään Kreikan historia, josta kreikkalaiset itse ovat säilyttäneet muistoa vain sankarikaudesta alkaen.

Verrattain pienelle alueelle ahtautuneilla kreikkalaisilla murreeroavuudet olivat kehittyneet vähemmän kuin laajoissa Amerikan metsissä; mutta heilläkin huomaamme, että vain samaa päämurretta puhuvat heimot olivat yhtyneet suuremmaksi kokonaisuudeksi, ja yksinpä pienessä Attikassakin havaitsemme erikoisen murteen, joka yleisenä proosakielenä tuli myöhemmin vallitsevaksi.

Homeroksen runoista havaitsemme, että kreikkalaiset heimot olivat enimmäkseen jo yhtyneet pieniksi kansakunniksi, joiden keskuu-

* Marxin käsikirjoituksessa on Groten asemesta osoitettu 100-luvun muinaiskreikkalainen oppinut Pollux, johon Grote usein viittaa. *Toim.*

** *Homercs.* »Ilias», toinen laulu. *Toim.*

nessa suvut, fratriat ja heimot säilyivät kuitenkin vielä täysin itsenäisinä. Ne asuivat jo muurien suojaamissa kaupungeissa; väestön lukumäärä kasvoi samalla, kun karjalaumat kasvoivat, peltoviljely laajeni ja käsityö pääsi alkuun; sen ohessa lisääntyivät omaisuuseroavuudet samoin kuin aristokraattiset ainekset entisen alkukantaisen demokratian sisällä. Erilliset pienet kansakunnat kävivät lakkaamatta sotaa parhaiden maa-alueiden omistamisesta ja tietysti myös sotasaaliin takia; sotavankien orjuus oli jo tunnustettu instituutio.

Näiden heimojen ja pienten kansakuntien yhteiskuntajärjestys oli seuraava:

1. Vakituksena vallan elimenä oli *neuvosto*, bulê, johon alussa kuuluivat nähtävästi sukujen esimiehet, myöhemmin, kun heidän lukumääränsä kasvoi liian suureksi, joukko valittuja, mikä teki mahdolliseksi aristokraattisen aineksen kehittymisen ja voimistumisen; Dionysioshan sanoo nimenomaan, että neuvosto oli sankarikaudella pantu kokoon ylhäisistä (kratistoi). Neuvosto ratkaisi tärkeät asiat lopullisesti; niinpä Aiskhyloksen mukaan Theban neuvosto teki silloisesta asiaintilasta sellaisen ratkaisevan päätöksen, että Eteokles on haudattava kunniakkaasti, mutta Polyneikkeen ruumis heitettävä koirien saaliiksi.* Tämä neuvosto muuttui myöhemmin valtion synnyttää senaatiksi.

2. *Kansankokous* (agora). Irokeeseilla havaitsimme, että kansa, miehet ja naiset, kokoontuivat neuvoston istuessa sen ympärille ja osallistuivat säädetyssä järjestyksessä keskusteluun sekä vaikuttivat siten neuvoston päätöksiin. Homeroksen kreikkalaisilla tämä »ympärillä seisominen» [Umstand], muinaissaksalaista oikeustermiä käyttäkösemme, on jo kehittynyt todelliseksi kansankokoukseksi, kuten oli asianlaita muinaisgermaaneillakin. Kansankokous kokoontui neuvoston toimesta ratkaisemaan tärkeitä asioita; joka miehellä oli oikeus puheenvuoroon. Ratkaisu tapahtui käsiä nostamalla (Aiskhylos »Turvaa anovat») tai huutoäänestyksellä. Kokous oli viime kädessä korkein valta, sillä, kuten Schömann sanoo (»Kreikan muinaismuistot»),

»kun kysymyksessä on jokin asia, jonka suorittaminen vaatii kansan myötävaikutusta, Homeros ei osoita meille mitään keinoa, jolla kansaa olisi voitu pakottaa siihen vasten tahtaan».

Niihin aikoihin, kun heimon jokainen täysikasvuinen miespuolinen jäsen oli sotilas, ei ollut vielä minkäänlaista kansasta irronnutta julkista valtaa, joka olisi voinut asettua kansaa vastaan. Alkukantainen demokratia oli vielä täydessä kukoistuksessaan, ja tämän täytyy olla lähtökohtana arvosteltaessa niin neuvoston kuin basileuksenkin valtaa ja asemaa.

3. *Sotapäällikkö* (basileus). Tähän Marx huomauttaa: »Eurooppalaiset oppineet, joista useimmat ovat ruhtinaitten synnynnäisiä palvelijoita, tekevät basileuksesta hallitsijan tämän sanan nykyisessä

* *Aiskhylos*. »Seitsemän Thebaa vastaan». *Toim.*

mielessä. Sitä vastustaa tasavaltalainen jenkki Morgan. Imeläsanaista Gladstonesta ja tämän kirjasta 'Juventus Mundi' hän sanoo sangen ironisesti, mutta oikein:

'Herra Gladstone esittää sankarikauden kreikkalaiset päälliköt kuninkaiksi ja ruhtinaiksi kuvaten heidät myös gentlemanneiksi; mutta hänen itsensäkin täytyy myöntää, että ylipäänsä esikoisoikeus tuntuu meistä olevan havaittavissa tapana tai lakina kylliksi, muttei liian silmiinpistävän varmasti.'

Tällaisin verukkein esikoisoikeus tuntunee herra Gladstonesta itsestäänkin kylliksi, joskaan ei liian silmiinpistävästi olemattomalta.

Olemme jo nähneet, miten oli päällikkyyden periytymisen laita irokeesien ja muiden intiaanien keskuudessa. Kaikki virat täytettiin valitsemalla niihin henkilöt useimmiten saman suvun keskuudesta ja siinä mielessä nuo virat olivat perinnöllisiä suvussa. Viran tultua avoimeksi alettiin vähitellen asettaa etutilalle lähin sukulainen — veli tai sisarenpoika — ellei ollut syytä sivuuttaa häntä. Kun siis kreikkalaisilla isänoikeuden vallitessa basileuksen virka siirtyi tavallisesti pojalle tai jollekin pojista, niin se todistaa vain, että pojat saattoivat todennäköisesti odottaa tulewansa huomioonotetuiksi kansan suorittaessa vaalia, muttei suinkaan sitä, että heillä olisi ollut laillinen oikeus periä virka ilman kansan vaalia. Tämä on irokeeseilla ja kreikkalaisilla vasta alkuna erikoisten ylhäisten perheiden muodostumiselle suvun keskuudessa ja kreikkalaisilla lisäksi alkuna tulevalle perinnölliselle päällikkyydelle tai yksinvallalle. On siis oletettava, että kreikkalaisilla basileuksen täytyi olla joko kansan valitsema tai ainakin kansan tunnustamien elinten — neuvoston tai agoran — vahvistama niin kuin oli asianlaita roomalaisen »kuninkaan» (rex) suhteen.

»Iliassa» miesten hallitsija Agamemnon ei esiinny kreikkalaisten ylimpänä kuninkaana, vaan liittolaisjoukkojen ylipäällikkönä piritetyn kaupungin edustalla. Ja tähän hänen asemaansa, kun kreikkalaisten kesken oli syntynyt riita, viittaa Odysseus tunnetussa kohdassa: ei kelpaa monen käskyvalta, yksi päällikkönä olkoon jne. (johon sittemmin on liitetty suosittu säe valtikasta).* »Odysseus ei pidä tässä luentoja hallitusmuodosta, vaan vaatii tottelemaan ylipäällikköä sodassa. Kreikkalaisilla, jotka Troijan edustalla esiintyvät vain sotajoukkona, vallitsee agorassa aika demokraattinen järjestys. Puhuessaan lahjoista, ts. saaliin jaosta, Akhilleus vaatii aina jakajaksi 'Akhaian pojat', siis kansan, eikä Agamemnonia enempää kuin ketään muutakaan basileusta. Epiteetit 'Zeusista polveutuva', 'Zeusin elättämä' eivät todista mitään, koska joka suku polveutuu jostakin jumalasta, heimon päämiehen suku jostakin 'ylhäisemmästä' jumalasta, tässä tapauksessa Zeusista. Vieläpä nekin, joilla ei ole persoonallista vapautta, kuten sikopaimen Eumaios ym., ovat 'jumalaisia' (dioi ja theioi), ja näin sanotaan 'Odysseiasa', jossa kuvataan

* Homeros. »Ilias», toinen laulu. Toim.

paljon myöhempää aikaa kuin 'Iliaassa'; samassa 'Odysseiassa' annetaan sankarin nimi Muliokselle, sanansaattajalle, samoin kuin Demodokokselle, sokealle laulajalle. Lyhyesti sanoen, sana basileia, jota kreikkalaiset kirjailijat käyttävät Homeroksen ns. kuningasvaltasta (koska sotapäällikkyyks on sen päätunnusmerkkejä), jonka rinnalla on olemassa johtajien neuvosto ja kansankokous, merkitsee vain sotilaallista demokratiaa.» (Marx.)

Basileuksella oli paitsi sotilaallisia myös papin ja tuomarin valtuuksia: viimeksi mainittuja ei ollut lähemmin määritelty, sotilaalliset kuuluivat hänelle heimon tai heimoliiton ylimpänä edustajana. Siviilielämää, hallintotoimia koskevista valtuuksista ei puhuta missään, mutta virkansa vuoksi basileus oli nähtävästi neuvoston jäsen. »Basileus» sanan kääntäminen saksalaisella »König» sanalla on siis etymologisesti aivan oikein, koska »König» (Kuning) johtuu sanoista »kuni», »künne» ja merkitsee suvun esimiestä. Mutta nykyisen »König» (kuningas) sanan merkitystä ei muinaiskreikkalaisella »basileus» sanalla suinkaan ole. Thukydides käyttää vanhasta basileiasta nimenomaan nimitystä patrikē, ts. suvuista johtunut, ja sanoo, että sillä on ollut tarkoin määrätyt, siis rajoitetut valtuudet. Ja Aristoteles sanoo, että sankariajan basileia oli vapaiden miesten sotilaallista johtamista ja basileus oli sotapäällikkö, tuomari ja ylimmäinen pappi; hallintovaltaa myöhemmässä merkityksessä hänellä ei siis ollut.*

Sankariajan kreikkalaisessa yhteiskuntajärjestyksessä näemme siis vanhan sukuorganisaation vielä voimakkaana, mutta myös jo sen heikkenemisen alun: näemme siinä isänoikeuden ja lasten perintöoikeuden, minkä ansiosta perheelle kasautui rikkauksia ja perhe voimistui sekä muuttui suvun vastapainoksi; näemme, miten omaisuusero vaikuttaa vuorostaan hallintojärjestykseen antaen alun perinnöllisen ylimystön ja kuninkuuden muodostumiselle; näemme orjuuden, joka alussa ulottuu vain sotavankeihin mutta tarjoaa kuitenkin jo mahdollisuuden oman heimon, jopa oman suvunkin jäsenten orjuuttamiseen; näemme entisaikojen heimosodan turmeltuvan järjestelmälliseksi rosvoukseksi, jota harjoitetaan maalla ja merellä ja jonka tarkoituksena on karjan, orjien ja aarteiden anastaminen, näemme sodan muuttumisen säännölliseksi elinkeinoksi; sanalla sanoen näemme ylistettävän ja kunnioitettavan rikkautta korkeimpana hyvänä ja käytettävän väärin vanhaa sukujärjystä rikkauksien väkivaltaisen ryöstämisen oikeuttamiseksi. Puuttui vielä vain lai-

* Niin kuin kreikkalaisten basileus, niin myös atsteekkien sotapäällikkö on väännetty nykyaikaiseksi ruhtinaaksi. Morgan on ensimmäinen, joka arvostelee historian kannalta espanjalaisten ensin väärinkäsityksiin perustuvia ja liioiteltuja, myöhemmin suorastaan valheellisia tietoja ja osoittaa, että meksikolaiset olivat barbaarisuuden keskiasteella, mutta korkeammalla kuin uusmeksikolaiset pueblo-intiaanit, ja että sikäli kuin vääristellyistä tiedoista saa selville, heidän yhteiskuntajärjestyksensä oli seuraavanlainen: kolmen heimon liitto, joka oli alistanut muutamia toisia heimoja verovelvollisikseen ja jota hallitsi liittoneuvosto sekä liiton sotapäällikkö, josta espanjalaiset tekivät »keisarin».

tosta, joka olisi ollut yksityisten kasaamien rikkauksien turvana sukujärjestyksen kommunistisia perinnäistapoja vastaan ja tehnyt pyhäksi ennen niin ylenkatsotun yksityisomaisuuden sekä julistanut, että sen kunnioittaminen pyhänä on jokaisen ihmisyhteiskunnan korkein tarkoitus, ja joka lisäksi olisi lyönyt yleisen tunnustuksen leiman uusiin toinen toistaan seuraaviin omaisuuden hankkimismuotoihin, siis rikkauden alati kiihtyvän lisäämisen muotoihin; puuttui laitosta, joka olisi ikuistanut paitsi yhteiskunnan vasta alkamassa ollutta luokkajakoa myös omistavan luokan oikeuden riistää omistamattomia ja hallita näitä.

Ja tuo laitos syntyi. Keksittiin *valtio*.

V

ATEENAN VALTION SYNTY

Missään emme voi paremmin kuin muinaisessa Ateenassa — emme ainakaan alkuvaiheessa — seurata sitä, miten valtio on kehittynyt osaksi muovaten uusiksi sukulaitoksen elimiä, osaksi poistaen niitä ja ottaen käytäntöön uusia elimiä ja vihdoin korvaten ne kokonaan todellisilla valtiiovallan elimillä, samalla kun sukuina, fratrioina ja heimoina puolustautuneen todellisen »aseissa olevan kansan» tilalle astui noiden valtionlaitosten alainen ja siis myös kansaa vastaan käytettävissä oleva aseellinen »julkinen valta». Muodonvaihdokset Morgan on pääpiirteissään esittänyt, minun lisättäväkseni jää suurimmalta osaltaan niitä aiheuttava taloudellinen sisältö.

Sankarikautena Attikan neljä ateenalaisheimoa asuivat vielä erikseen eri alueilla; vieläpä niillä kahdellatoista fratriallakin, joista nuo heimot muodostuivat, oli nähtävästi eri asuinsijansa Kekropsin kahdentoista kaupungin muodossa. Hallintojärjestelmä oli sankariajan mukainen: kansankokous, kansanneuvosto, basileus. Niinä aikoina, jonne kirjoitettu historia yltää, maa oli jo jaettu ja se oli siirtynyt yksityisomaisuudeksi, mikä vastaa barbaarikauden yläasteen loppupuolen jo suhteellisesti kehittyntä tavarantuotantoa ja sen mukaista kaupankäyntiä. Viljan ohella tuotettiin viiniä ja kasvisöljyä; Aigeian meren kautta tapahtunut merikauppa riistettiin yhä täydellisemmin foinikialaisten käsistä ja se joutui suurimmaksi osaksi atikalaisten haltuun. Maapalstojen osto ja myynti, maanviljelyksen ja käsityön, kaupan ja merenkulun välisen työnjaon kehittyminen aiheuttivat sen, että sukujen, fratrioiden ja heimojen jäsenet sekoituivat pakostakin varsin pian keskenään ja fratrian ja heimon alueelle asettui asukkaita, jotka olivat kyllä saman kansan jäseniä, mutta eivät kuuluneet näihin yhdyskuntiin ja olivat siis omilla asuinsijoillaan muukalaisia. Kukin fratria ja heimo hoiti rauhan aikoina itse asioitaan kääntymättä Ateenan kansanneuvoston tai basileuksen puoleen. Mutta se joka fratriaan tai heimoon kuulumatta asui niiden alueella, ei voinut tietenkään osallistua tähän asioiden hoitoon.

Kaikki tämä haittasi jopa siinä määrin sukulaitoksen elinten säännöllistä toimintaa, että jo sankariaikana tarvittiin korjausta asiointilaan. Saatettiin voimaan Theseuksen laatimaksi sanottu yhteiskuntajärjestys. Muutoksena oli ennen kaikkea se, että Ateenaan perustettiin keskushallitus, ts. osa niistä asioista, joita heimot olivat hoi- taneet siihen asti itsenäisesti, julistettiin yhteisiksi ja annettiin Ateenassa istuvan yhteisen neuvoston hoidettaviksi. Siten ateenalaiset menivät kehityksessään pitemmälle kuin yksikään Amerikan alku- asukaskansa: lähekkäin asuvat heimot sulautuivat yhdeksi kansaksi sen sijaan, että olisivat pelkästään liittoutuneet. Siten syntyi Ateenan yleinen kansan oikeusjärjestys, joka oli heimojen ja sukujen oikeu- denkäyttöä ylempi; Ateenan kansalainen sai tiettyjä oikeuksia ja uudenlaista oikeusturvaa myös sillä alueella, missä hän oli vieras- heimolainen. Mutta siten otettiin ensimmäinen askel sukulaitoksen hävittämisen suuntaan, koska yllä mainittu oli alkuna sille, että myöhemmin hyväksyttiin kansalaisiksi sellaisiakin, jotka olivat vie- rasheimolaisia koko Attikan mitassa ja olivat sekä pysyivät kokonaan ateenalaisen sukulaitoksen ulkopuolella. Toinen Theseuksen nimiin merkitty uudistus oli se, että koko kansa jaettiin sukuista, fratrioista tai heimoista piittaamatta kolmeen luokkaan: eupatridit eli ylimystö, geomorit eli maanviljelijät ja demiurgit eli käsityöläiset, sekä myön- nettiin yksinomaan ylimystölle virantäyttämisoikeus. Tämä jako, ellei oteta lukuun ylimystön virantäyttämisoikeutta, jäi tosin tehot- tomaksi, koska se ei luonut mitään muuta oikeudellista eriarvoisuutta luokkien välille. Mutta kyseinen jako on tärkeä, sillä se tuo näky- viimme ne uudet yhteiskunnalliset ainekset, jotka olivat kehittyneet kaikessa hiljaisuudessa. Se osoittaa, että tavanmukainen tiettyjen perheiden jäsenten asettaminen suvun virkoihin oli jo muodostunut näiden perheiden melkein kiistattomaksi virantäyttämisoikeudeksi, että nämä perheet, jotka jo muutenkin, rikkautensa ansiosta olivat mahtavia, alkoivat sukujensa ulkopuolella yhdistyä erikoiseksi etuoikeutetuksi luokaksi ja että valtio, joka oli vasta itumuodossaan, py- hitti nämä tavoitteet. Se osoittaa edelleen, että työnjako maanvil- jelijäin ja käsityöläisten kesken oli jo siksi kestävä, että se pystyi kilpailemaan vanhan suku- ja heimojaon kanssa yhteiskunnallisesta merkityksestä. Se julistaa vihdoin sukuyhteiskunnan ja valtion sovit- tamattoman vastakohtaisiksi; ensimmäinen valtionmuodostamisyri- tys on siis sukusiteiden katkomista siten, että jokaisen suvun jäse- nistö jaetaan etuoikeutettuihin ja ei-etuoikeutettuihin ja viimeksi mainitutkin vuorostaan kahteen elinkeinoluokkaan sekä asetetaan ne näin toistensa vastakohdiksi.

Ateenan myöhempi valtiollinen historia aina Soloniin saakka tunnetaan vain vajavaisesti. Basileuksen viran merkitys väheni; valtion johtoon astuivat ylimystöstä valitut arkhontit. Ylimystön valta voimistui voimistumistaan ja muodostui vuoden 600 vaiheilla ennen ajanlaskuamme sietämättömäksi. Raha ja koronkiskonta olivat tärkeimpiä keinoja kansan vapauden sortamisessa. Ylimystö asui

pääasiassa Ateenassa ja sen ympäristössä. Kauppamerenkulku ja sen ohessa merirosvous, jota yhä vieläkin sopivassa tilaisuudessa harjoitettiin, rikastuttivat ylimystöä ja keskittivät raharikkuuksia sen käsiin. Kehittyvä rahatalous tunkeutui maalaisyhdyskuntiin vaikuttaen syövyttävän hapon lailla niiden ikivanhaan, luontoistalouteen pohjautuvaan elämänmuotoon. Sukulaitos ja rahatalous ovat ehdottomasti yhteensopimattomia; Attikan pienviljelijät joutuivat taloudelliseen häviöön, samalla kun heitä suojelleet vanhat sukuiteet höltyivät. Velkakirja ja tilanpanttaus (sillä ateenalaiset olivat keksineet jo kiinnityslainankin) eivät välittäneet enempää suvusta kuin fratriastakaan. Vanha sukulaitos taas ei tuntenut rahaa, ei ennakkomaksua eikä rahavelkaa. Yhä rehevämmäksi paisuva ylimystön rahallinen herruus kehitti sen tähden tavaksi uuden oikeuden, joka oli velkojan turvana velallista vastaan, siunasi rahanomistajan harjoittaman pienviljelijäin riiston. Attikan kaikilla peltotiluksilla seistä törötti panttipylväitä, joihin oli merkitty, että kyseinen maa-ala oli pantattu sille ja sille niin ja niin suuresta rahasummasta. Pellot, joilla sellaista merkkiä ei ollut, oli enimmäkseen jo myyty langenneista kiinnityslainoista tai koroista, ne olivat joutuneet koronkiskuriaristokraattien omaisuudeksi; talonpoika sai olla iloinen, jos hänen sallittiin jäädä vuokraajana maalleen elämään työnsä tulosten *kuudesosasta*; viisi *kuudesosaa* hänen täytyi maksaa vuokrana uudelle herralle. Enemmänkin. Ellei maapalstan myyntisumma riittänyt velan maksuun tai jos velka oli otettu ilman panttivakuutta, niin velallisen täytyi velkojan hyvittämiseksi myydä lapsensa orjuuteen ulkomaille. Isä myymässä lapsiaan — siinä isänoikeuden ja yksivaiheisuuden ensimmäinen hedelmä! Ja ellei vielä sekään tyydyttänyt verenheimijää, hän saattoi myydä orjaksi velallisen itsensäkin. Sellainen oli Ateenan kansan sivistyskauden ihana aamurusko.

Sellainen mullistus oli mahdoton aikaisemmin, jolloin kansan elinolot vastasivat vielä sukulaitosta; mutta nyt se oli tapahtunut eikä kukaan tietänyt miten. Palatkaamme hetkiseksi irokeeseihimme. Heidän keskuudessaan olivat mahdottomia sellaiset olot, joihin ateenalaiset oli nyt pakotettu niin sanoakseni ilman heidän myötävaikutustaan ja varmasti vastoin heidän tahtoaan. Vuodesta toiseen samantapaisena pysynyt tuotantotapa, joka antoi elatuksen, ei voinut synnyttää irokeeseilla koskaan tuollaisia, ikään kuin ulkoisen pakon aiheuttamia selkkauksia eikä tuollaista rikkaiden ja köyhien, riistäjien ja riistettyjen välistä vastakohtaisuutta. Irokeesit eivät likimainkaan pystyneet hallitsemaan luontoa, mutta tietyissä, luonnon heille määräämissä rajoissa he olivat oman tuotantonsa herroja. Jollei oteta lukuun heidän pienten kasvitarhojensa sadon huononemista, heidän järviensä ja jokiensa kalakannan ja metsiensä riistakannan vähenemistä, he tiesivät etukäteen, mihin voivat perustaa laskelmansa hankkiessaan elämäntarvikkeensa omalla tavallaan. Tuloksena täytyi olla joko niukempi tai runsaampi toimeentulo; mutta tuloksena ei milloinkaan voinut olla aavistamattomia yhteiskunnal-

lisiä mullistuksia, sukusiteiden katkeamista, suvun ja heimon jäsenen jakautumista vastakkaisiin, keskenään taisteleviin luokkiin. Tuotantoa harjoitettiin tosin mitä ahtaimmissa puitteissa, mutta tuottajat olivat tuotteensa herroja. Siinä oli barbaarikauden tuotannon valtava etuisuus, joka hävisi sivistyskauden koittaessa ja jonka takaisin valtaamisen tulee olla lähimpien sukupolvien tehtävänä, kuitenkin niin, että perustana on se valtava herruus, minkä ihmiset ovat saaneet luontoon, ja vapaa yhteenliittyminen, mikä on nyt mahdollista.

Toisin oli kreikkalaisilla. Alkuunsa päässyt karjalaumojen ja ylellisyystavarain yksityisomistus johti yksityisten henkilöiden väliin vaihtoon, muutti tuotteet *tavaroiksi*. Ja siinä on koko seuraavan mullistuksen alkusyy. Siitä hetkestä lähtien, jolloin tuottajat eivät enää kuluttaneet tuotettaan välittömästi itse, vaan päästivät sen vaihtoon, he lakkasivat olemasta sen herroja. He eivät enää tienneet, miten sille käy, ja niin syntyi mahdollisuus tuotteen käyttämiseen tuottajaa vastaan, hänen riistämiseensä ja sortamiseensa. Sen vuoksi mikään yhteiskunta ei voi pitkään pysyä oman tuotantonsa herrana eikä kontrolloida tuotantoprosessinsa sosiaalisia seurauksia, ellei se tee loppua yksityisten henkilöiden välisestä vaihdosta.

Ateenalaiset saivat omakohtaisesti kokea, kuinka nopeasti yksityisten henkilöiden välisen vaihdon synnyttyä ja tuotteiden muututtua tavaroiksi tuote pääsee tuottajansa herraksi. Tavarantuotannon ohella ilmaantui yksityisten henkilöiden omin voimin harjoitettava maanviljely ja sitä tietä pian maan yksityisomistus. Sitten syntyi raha, yleinen tavara, johon kaikki muut tavarat olivat vaihdettavissa. Mutta keksiessään rahan ihmiset eivät aavistaneet, että he loivat siten uuden yhteiskunnallisen mahdin, yleisen mahdin, jonka edessä koko yhteiskunnan täytyi taipua. Ja tämä uusi mahti, joka oli putkahtanut esiin luojiansa tietämättä ja tahtomatta, antoi ateenalaisten tuntea nuorekkaan häikäilemättömästi herruutensa.

Minkä sille mahtoi? Vanha sukulaitos oli osoittautunut voimattomaksi estämään rahan voittokulkua eikä se sitä paitsi kyennyt ollenkaan löytämään omien rajojensa sisältä edes tilaa sellaisille käsitteille kuin raha, velkoja ja velallinen, velan periminen pakkotoimin. Uusi yhteiskunnallinen mahti oli kuitenkin jo olemassa, ja hurskaat toiveet sekä vanhojen hyvien aikojen kaipuu eivät voineet karkottaa enempää rahaa kuin koronkiskontaakaan pois maailmasta. Sitä paitsi sukulaitokseen oli ilmaantunut useita muita vähäisempiä halkeamia. Sukujen ja fratrioiden jäsenet olivat polvi polvelta sekoittuneet keskenään yhä enemmän kaikkialla Attikassa ja varsinkin itse Ateenan kaupungissa huolimatta siitä, että ateenalainen ei saanut vielääkään myydä sukuunsa kuulumattomille asumustaan, vaikka kyllä maapalstoja. Työnjako eri tuotannonhaarojen: maanviljelyksen, käsityön ja edelleen lukemattomien eri käsityöalojen, kaupan, merenkulun jne. välillä oli teollisuuden ja vaihdon edistyessä kehittynyt yhä täydellisemmäksi; väestö jakautui nyt elinkeinonsa mu-

kaisesti melko pysyviin ryhmiin; kullakin ryhmällä oli useita uusia yhteisiä etuja, joille suvussa ja fratriassa ei ollut sijaa ja joiden valvominen vaati siis uusia virkoja. Orjien lukumäärä oli lisääntynyt huomattavasti, ja sen täytyi olla jo silloin paljon suurempi kuin vapaiden ateenalaisten lukumäärä; sukulaitoksessa orjuus oli alun perin tuntematonta eikä siis ollut mitään keinoa pitää kurissa tätä epävapaiden massaa. Ja vihdoin kauppa oli houkutellut Ateenaan runsaasti muukalaisia, jotka asettuivat sinne helpomman rahansaannin takia ja jotka, vaikka heitä vanhan tavan mukaan siedettiinkin, olivat entisen järjestelmän mukaan niin ikään oikeudettomia ja suojattomia ja muodostivat häiritsevän vieraan aineksen kansan keskuudessa.

Sanalla sanoen sukulaitoksen loppu läheni. Yhteiskunta kehittyi päivä päivältä sopimatta enää sen puitteisiin; tuo järjestelmä ei pystynyt estämään eikä poistamaan pahimpiakaan epäkohtia, joita syntyi sen aikana. Mutta sillä välin kehittyi kaikessa hiljaisuudessa valtio. Uudet ryhmät, joita ensin kaupungin ja maaseudun välinen ja sitten kaupungin eri työalojen välinen työnjako oli luonut, muodostivat uusia elimiä etujansa valvomaan, perustivat kaikenlaisia virkoja. Ja sitten nuori valtio tarvitsi ennen kaikkea omia sotavoimia; merenkulkua harjoittavilla ateenalaisilla nämä saattoivat olla lähinnä vain merivoimia, joiden avulla voitiin käydä pikkusotia ja suojella kauppalaivoja. Joskus ennen Solonia — aikaa ei tarkemmin tunneta — perustettiin naukrarioita, pieniä aluepiirejä, kaksitoista kutakin heimoa kohti; kukin naukraria oli velvollinen luovuttamaan, varustamaan ja miehittämään yhden sotalaivan sekä antamaan lisäksi kaksi ratsumiestä. Tämä järjestys järkytti sukulaitosta kahdella tavalla. Ensiksikin luomalla julkisen vallan, joka ei ollut enää ilman muuta sama kuin koko aseistettu kansa, ja toiseksi jakamalla ensimmäisen kerran kansan yleisiä tarkoituseriä silmällä pitäen *yhteisen asuinpaikan* eikä sukulaisuusryhmien mukaan. Mitä se merkitsi, sen saamme pian nähdä.

Kun kerran sukulaitos ei voinut auttaa riistettyä kansaa, se saattoi turvautua vain syntymässä olevaan valtioon. Ja valtio antoikin tuota apua Solonin perustuslakien muodossa sekä vahvasti samalla itseään vanhan järjestyksen kustannuksella. Solon — meitä ei liukuta tässä se tapa, miten hänen vuodelle 594 ennen ajanlaskumme ajoittuva uudistuksensa pantiin toimeen — aloitti niin sanottujen poliittisten vallankumousten sarjan, ja tämän hän teki puuttamalla omistussuhteisiin. Kaikki aikaisemmat vallankumoukset ovat olleet vallankumouksia tietyn omistusmuodon suojelemiseksi toista omistusmuotoa vastaan. Ne eivät voi suojella toista loukkaamatta toista. Ranskan suuressa vallankumouksessa uhrattiin feodaalinen omistus porvarillisen pelastamiseksi; Solonin vallankumouksessa velkojien omaisuuden täytyi kärsiä velallisten omaisuuden hyväksi. Velat julistettiin yksinkertaisesti mitättömiksi. Yksityiskohtia emme tunne tarkoin, mutta runoissaan Solon kehuu poistaneensa panttipylväät

velkojen rasittamilta maapalstoilta ja palauttaneensa takaisin ne, jotka olivat paenneet tai tulleet myydyiksi ulkomaille velkojensa vuoksi. Tämä oli mahdollista vain loukkaamalla julkisesti omistusoikeutta. Todellakin, kaikki niin sanotut poliittiset vallankumoukset, ensimmäisestä viimeiseen asti, ovat tapahtuneet tietyn omaisuuden suojelemiseksi, ja ne on suoritettu *toisen* omaisuuden takavarikoimisen tietä, mitä on sanottu myös *toisen* omaisuuden varastamiseksi. Niinpä on totta, että puolenkolmatta tuhatta vuotta kestäneenä ajanjaksona yksityisomaisuus on voitu säilyttää vain loukkaamalla omistusoikeutta.

Mutta nyt oli estettävä vapaiden ateenalaisten orjuutuksen toistuminen. Tämä kävi päinsä lähinnä yleisten toimenpiteiden avulla, esim. kieltämällä sellaiset velkasopimukset, joissa pantattiin velallisen persoona. Edelleen määrättiin enimmäisraja yksityisen omistamalle maaomaisuudelle, jotta olisi voitu edes hiukan rajoittaa talonpoikien maita himoitsevan ylimystön ahneutta. Ja sitten seurasivat yhteiskuntajärjestyksen (Verfassungsänderung) muutokset; meistä ovat tärkeimpiä seuraavat:

Neuvoston jäsenluku korotettiin neljäänsataan, sata kustakin heimosta; heimo pysyi siis vielä tällöinkin perustana. Mutta se olikin ainoa puoli, mikä jäi vanhasta järjestyksestä uuteen valtiorakennukseen, sillä muuten Solon jakoi kansalaiset neljään luokkaan maaomaisuuden ja sen antaman tulon mukaan; ensimmäisen kolmen luokan alin tuloraja oli 500, 300 ja 150 medimniä jyviä (1 medimni = n. 41 litraa); se jolla oli vähemmän tuloja tai jolla ei ollut lainkaan maaomaisuutta, kuului neljänteen luokkaan. Virkoihin voitiin asettaa vain kolmen ylimmän luokan edustajia ja korkeimpiin virkoihin vain ensimmäisen luokan edustajia; neljännellä luokalla oli vain oikeus puhua ja äänestää kansankokouksessa, mutta nimenomaan siellä valittiin kaikki virkamiehet, siellä heidän oli tehtävä tiliä, siellä laadittiin kaikki lait ja siellä neljäs luokka oli enemmistönä. Ylimystön etuoikeudet uusittiin osittain rikkouden etuoikeuksien muodossa, mutta ratkaisuvallta pysyi kansan käsissä. Edelleen nämä neljä luokkaa olivat uuden sotalaitoksen perustana. Kaksi ensimmäistä luokkaa asetti ratsuväen; kolmannen tuli palvella raskasaseisessa jalkaväessä, neljännen keveässä, panssarittomassa jalkaväessä tai laivastossa, ja luultavasti se sai tällöin myös palkkaa.

Täten siis yhteiskuntajärjestykseen johdettiin uusi alkutekijä: yksityisomistus. Valtion kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet määrättiin heidän maaomaisuutensa mukaan, ja sitä mukaa kuin varallisuusluokkien vaikutus kasvoi, vanhat verisukulaisryhmät työnnettiin syrjään; sukujärjestelmä kärsi uuden tappion.

Poliittisten oikeuksien määrääminen omaisuuden mukaan ei kuitenkaan ole ollut niitä säädöksiä, joita ilman valtio ei voisi olla olemassa. Vaikka tämä periaate onkin esittänyt suurta osaa valtioiden hallitusmuotohistoriassa, niin kuitenkin hyvin monet valtiot, ja juuri kehittyneimmät, ovat tulleet toimeen ilman sitä. Ateenassakin

sillä oli merkitystä vain ohimenevästi. Aristeideen ajoista alkaen jokaisella kansalaisella oli mahdollisuus päästä virkaan.

Seuraavien kahdeksankymmenen vuoden kuluessa Ateenan yhteiskunnan kehitys sai vähitellen sen suunnan, johon se sitten seuraavina vuosisatoina kehittyi. Solonia edeltäneen ajan häikäilemättömälle maankoron kiskonnalle samoin kuin rajattomalle maaomaisuuden keskittymiselle asetettiin sulku. Kauppa sekä käsi- ja taidekäsityö, jota harjoitettiin yhä enemmän orjatyön avulla, tulivat vallitseviksi elinkeinoiksi. Yleinen valistuneisuus lisääntyi. Kun aikaisemmin oli riistetty raa'asti omia kansalaisia, niin nyt sen sijaan riistettiin etupäässä orjia ja muukalaista ostajakuntaa. Irtaimisto, rahan, orjien ja laivojen muodossa esiintyvä rikkaus, lisääntyi yhä enemmän, mutta se ei ollut enää pelkkä maaomaisuuden hankkimiskeino, kuten aikaisempana rajoittuneisuuden aikana, vaan siitä oli tullut itsetarkoitus. Toisaalta vanhalle ylimystön vallalle oli siten ilmaantunut voittoisa kilpailija uuden rikkaiden teollisuus- ja kaupamiesten luokan muodossa, mutta toisaalta vanhan sukujärjestelmän jäänteet olivat siten menettäneet viimeisenkin perustansa. Suvut, fratriat ja heimot, joiden jäsenet asuivat nyt ympäri Attikaa hajallaan ja aivan sekaisin, olivat siis muuttuneet täysin kelvottomiksi poliittisiksi yhtymiksi; paljon oli sellaisia Ateenan kansalaisia, jotka eivät kuuluneet mihinkään sukuun, he olivat siirtolaisia, tosin kansalaisoikeuden saaneita, mutta heitä ei ollut otettu vanhoihin sukuliittoihin; sen lisäksi oli pelkkää turvapaikakaoikeutta nauttavia muukalaisia, joiden lukumäärä yhä lisääntyi.¹⁶⁵

Samaan aikaan jatkuivat puoluetistelut; ylimystö pyrki valtaamaan takaisin entiset etuoikeutensa ja saikin taas hetkeksi ylivallan, kunnes Kleistheneen vallankumous (509 ennen ajanlaskumme alkua) kukisti sen lopullisesti; mutta samalla sortuivat myös sukujärjestelmän viimeiset jäännökset.

Uudessa hallitusmuodossaan Kleisthenes jätti huomioon ottamatta entiset neljä heimoa, jotka perustuivat sukuihin ja fratrioihin. Niiden tilalle tuli aivan uusi järjestys, minkä perustana oli jo naukrarioissa kokeiltu, pelkästään asuinpaikan mukainen kansalaisten jakaminen. Enää ei ratkaissut sukuliittoon kuuluminen, vaan yksinomaan vakinainen asuinpaikka; jaettiin alue, ei kansaa, asukkaista tuli poliittisesti vain alueenlisäkkeitä.

Koko Attika jaettiin sataan itsehallinnolliseen kuntaan eli demoihin, joilla kullakin oli oma itsehallintonsa. Kunkin demoin kansalaiset (demotoi) valitsivat päämiehensä (demarchos) ja varainhoitajan ynnä 30 tuomaria, joilla oli tuomiovalta pienissä riita-asioissa. He saivat myös oman temppeleinsä ja suojelusjumalansa eli sankarin, jota varten he valitsivat papit. Korkein valta demoissa oli demotoiden kokouksella. Se oli, kuten Morgan aivan oikein huomauttaa, Amerikan itsehallinnollisten kaupunkiyhteisöjen esikuva. Syntyvä valtio Ateenassa alkoi siitä samasta perusyksiköstä, mihin nykyaikainen valtio päättyy korkeimmassa kehitysvaiheessaan.

Kymmenen tällaista yksikköä, demoita, muodosti heimon, jota kuitenkin erotukseksi vanhasta sukuheimosta sanottiin paikalliseksi. Paikallishaimo ei ollut ainoastaan itsehallinnollinen valtiollinen, vaan myös sotilaallinen yhtymä, se valitsi fylarkin* eli heimopäällikön, joka komensi ratsuväkeä, taxiarkin, joka komensi jalkaväkeä, sekä strategin, joka komensi koko heimoalueelta koottua sotaväkeä. Se varusti edelleen viisi sotalaivaa miehistöineen ja päällikköineen ja sai suojeluspyhimyksekseen jonkun attikalaisen sankarin, jonka mukaan se sai nimensä. Vihdoin se valitsi 50 neuvosmiestä Ateenan neuvostoon.

Kokonaisuuden muodosti Ateenan valtio, jota hallitsi kymmenen heimon valitsemasta viidestäsadasta jäsenestä koostunut neuvosto ja viime kädessä kansankokous, missä Ateenan jokaisella kansalaisella oli oikeus olla läsnä ja puhua; lisäksi arkontit ja muut virkamiehet hoitivat eri hallinnonaloja ja tuomiovaltaa. Toimeenpanovallan korkeinta virkamiestä ei Ateenassa ollut.

Tämä uusi hallitusmuoto ja se, että hyväksyttiin kansalaisiksi varsin paljon muukalaisia, osaksi siirtolaisia, osaksi vapautettuja orjia, johti sukulaitoksen elimien syrjäyttämiseen yleisten asioiden hoidosta; ne muuttuivat yksityisiksi yhdistyksiksi ja uskonnollisiksi seuroiksi. Mutta vanhan sukulaitoksen ajan moraalinen vaikutus ja muinaiset periytyneet katsanto- ja ajatustavat säilyivät vielä perinteinä pitkän aikaa ja hävisivät vasta vähitellen. Se ilmenee eräessä myöhemmässä valtion laitoksessa.

Olemme nähneet, että kansanjoukoista erillään oleva julkinen valta on valtion oleellinen tunnusmerkki. Niihin aikoihin Ateenalla oli vasta kansan muodostama sotaväki ja kansan välittömästi varustama laivasto; nämä olivat turvana ulkoisilta vihollisilta ja pitivät kurinalaisuudessa orjia, jotka muodostivat jo silloin suuren väestöenemmistön. Kansalaisiin nähden julkinen valta oli alussa vain poliisina, joka on yhtä vanha kuin valtio, ja siksipä 1700-luvun naiivit ranskalaiset eivät puhuneetkaan sivistyskansoista, vaan poliisikansoista (*nations policiées*).** Siis perustaessaan valtionsa ateenalaiset perustivat myös poliisin, todellisen santarmiston, johon kuului jalan ja ratsain kulkevia jousimiehiä — landjägereitä, kuten Etelä-Saksassa ja Sveitsissä sanotaan. Mutta santarmisto muodostettiin *orjista*. Tämä poliisipalvelus tuntui vapaasta ateenalaisesta niin alentavalta, että hän mieluummin antautui aseellisen orjan vangittavaksi kuin rupesi sellaiseen häpeälliseen tehtävään. Vanha sukutunne vaikutti siis vielä. Valtio ei voinut olla olemassa ilman poliisia, mutta se oli vielä nuori eikä nauttinut tarpeeksi moraalista arvonantoa tehdäkseen kunnioitetuksi toiminnan, joka vanhoista suvunjäsenistä tuntui ehdottomasti häpeälliseltä.

Missä määrin tämä pääpiirteissään valmis valtio oli ateenalaisten

* — muinaiskreikkalaisesta sanasta *fyle* — heimo. *Toim.*

** Sanaleikki: *police* — sivistynyt, *police* — poliisi. *Toim.*

uuden yhteiskunnallisen tilan mukainen, sitä osoittaa rikkauden, kaupan ja teollisuuden nopea kehittyminen kukoistukseensa. Luokkavastakohtaisuus, johon yhteiskunnalliset ja poliittiset laitokset nyt pohjasivat, ei ollut enää ylimystön ja tavallisen kansan välistä vastakohtaisuutta, vaan orjien ja vapaiden ei-kansalaisten ja kansalaisten vastakohtaisuutta. Korkeimpana kukoistusaikana Ateenassa oli vapaita kansalaisia, vaimot ja lapset mukaan laskettuina, noin 90 000 henkeä, sitä paitsi oli 365 000 orjaa kumpaakin sukupuolta ja 45 000 ei-kansalaista — muukalaisia ja vapautettuja orjia. Kuktakin aikuista miespuolista kansalaista kohti oli siis vähintään 18 orjaa ja enemmän kuin kaksi ei-kansalaista. Orjien lukumäärän teki suureksi se, että heitä oli paljon manufaktuureissa, isoissa työhuoneissa, joissa he tekivät työtä yhdessä valvonnan alaisina. Mutta kaupan ja teollisuuden kehittyessä rikkaudet kasaantuivat ja keskittyivät harvojen käsiin, vapaiden kansalaisten enemmistö köyhtyi, eikä sille jäänyt muuta valinnan varaa kuin joko ryhtyä oman käsityönsä turvin kilpailemaan orjatyön kanssa, mitä pidettiin häpeällisenä ja halpa-arvoisena ja mikä sitä paitsi ei tuntunut kovinkaan lupaavalta, tai joutua rappiolle. Vallinneissa olosuhteissa vapaiden kansalaisten oli pakko menetellä viimeksi mainitulla tavalla, ja koska he muodostivat väestön enemmistön, se saattoi tuhoon koko Ateenan valtion. Ateenaa ei tuhonnut kansanvaltaisuus, kuten eurooppalaiset ruhtinaita liehittälevät koulumestarit väittävät, vaan orjuus, joka teki vapaan kansalaisen työn halveksituksi.

Ateenan valtion syntyminen on mitä tyypillisin esimerkki valtion muodostumisesta yleensä, koska se tapahtuu toisaalta pelkistyneessä muodossa, ilman ulkonaista tai sisäistä väkivaltaista pakotusta — Peisistratoksen vallananastus ei lyhyeltä kaudeltaan jättänyt mitään jälkiä — koska siinä toisaalta sangen korkealle kehittynyt valtiomuoto, demokraattinen tasavalta, syntyy välittömästi sukuyhteiskunnasta ja koska vihdoinkin kaikki oleelliset yksityiskohdat ovat meille riittävän tunnettuja.

VI

ROOMALAINEN SUKU JA VALTIO

Rooman perustamistarusta käy ilmi, että ensimmäisen asutuksen perusti joukko yhdeksi heimoksi yhtyneitä latalalaisia sukuja (tarun mukaan sata), joihin pian liittyi muuan niin ikään sata sukua käsittävä sabellilainen heimo, ja vihdoinkin kolmas, erilaisista aineksista koostunut heimo, johon myös sanotaan kuuluneen sata sukua. Koko kertomus osoittaa heti ensi hetkestä, ettei tässä ollut juuri muuta luontoperäistä kuin suku, ja tämäkin oli useissa tapauksissa vain haara vanhassa kotimaassa vielä elävästä kantasuvusta. Heimot vaikuttavat rakenteeltaan keinotekoisilta, mutta kuitenkin enim-

mäkseen sukulaisaineksista muodostuneilta ja vanhan luonnollisen eikä teennäisen heimon esikuvan mukaisilta; sitä paitsi ei ole suinkaan mahdotonta, että kukin näistä kolmesta heimosta on saanut alkunsa todellisesta vanhasta heimosta. Keskinivel, *fratria*, muodostui kymmenestä suvusta ja oli nimeltään *curia*; niitä oli siis kolmekymmentä.

Roomalainen suku on tunnustettu samanlaiseksi laitokseksi kuin kreikkalainenkin; kun kreikkalainen suku on sen saman yhteiskunnallisen perusyksikön pitemmälle kehittynyt jatko, jonka alkumuodon tapamme Amerikan punaihoisilla, niin sama pätee ilman muuta roomalaiseenkin nähden. Voimme siis tarkastella sitä lyhyemmin.

Roomalainen sukulaitos oli ainakin kaupungin vanhimpana kehitysaikana seuraava:

1. Suvun jäsenillä oli oikeus periä toisensa; omaisuus pysyi suvussa. Naispuolista linjaa polveutuvilla jälkeläisillä ei ollut perintöoikeutta, sillä roomalaisessa samoin kuin kreikkalaisessakin suvussa vallitsi jo isänoikeus. Roomalaisen oikeuden vanhimman tuntemamme kirjallisen muistomerkin, Kahdentoista taulun lakien,¹⁶⁶ mukaan omaisuuden perivät lähinnä lapset rintaperillisinä, näiden puuttuessa suvun agnaatit (*miehenpuoleiset* sukulaiset) ja näiden puuttuessa suvun jäsenet. Omaisuus pysyi joka tapauksessa suvussa. Näemme tässä rikkauten lisääntymisestä ja yksiavioisuudesta alkunsa saaneiden oikeussäännösten tulevan vähitellen käytäntöön suvussa: alkujaan yhtäläinen suvun jäsenten perintöoikeus rajoitetaan ensiksi — epäilemättä jo varhain, kuten yllä on mainittu — käytännössä agnaatteihin, vihdoin miespuolista linjaa polveutuviin lapsiin ja näiden jälkeläisiin; Kahdessaatoista taulussa tämä esiintyy tietenkin päinvastaisessa järjestyksessä.

2. Yhteisen hautausmaan omistaminen. *Claudius*-niminen patriisuku sai siirtyessään *Regillistä* Roomaan itselleen maapalstan sekä sitä paitsi yhteisen hautapaikan kaupungista. Vielä *Augustuksen* aikoina haudattiin Roomaan tuotu *Teutoburgin metsässä* kaatuneen *Varuksen* pää *gentilitius tumulus* -hautaan*; suvulla (*Quintilius*-suvulla) oli siis vieläkin oma erikoinen hautakumpunsa.

3. Yhteiset uskonnolliset juhlat. Nämä *sacra gentilitia*,** ovat tunnetut.

4. Velvoitus olla naimatta omasta suvusta. Roomassa tämä ei nähtävästi milloinkaan muuttunut kirjoitetuksi laiksi, mutta pysyi tapana. Lukemattomista roomalaisista aviopareista, joiden nimet ovat meille säilyneet, yhdelläkään ei ole samaa sukunimeä miehellä ja vaimolla. Myös perintöoikeus todistaa tämän säännön. Mennessään naimisiin vaimo menettää agnaattiset oikeutensa, eroaa suvustansa; hän ja hänen lapsensa eivät voi periä hänen isäänsä eivätkä tämän veljiä, koska isän suku menettäisi muutoin perintöosuutensa. Tässä

* — suvun hautakumpu. *Toim.*

** — pyhät sukujuhlat. *Toim.*

järjestyksessä on järkeä vain sillä edellytyksellä, että nainen ei voi mennä naimisiin kenenkään oman sukunsa jäsenen kanssa.

5. Yhteinen maanomistus. Tämä oli alkuaikoina yleistä aina siihen asti, kunnes alettiin jakaa heimon maita. Latinalaisilla heimoilla havaitsemme maan kuuluneen osaksi heimolle, osaksi suvulle ja osaksi talouskunnille, jotka silloin tuskin olivat erillisiä perheitä. Romuluksen sanotaan olleen ensimmäisen, joka jakoi maata yksityisille, noin hehtaarin verran (kaksi jugerumia, »auranalaa») kullekin. Kuitenkin tapaamme vielä myöhemminkin sukujen omistamaa maanomaisuutta puhumattakaan valtion maasta, jonka ympärille tasaval- lan koko sisäinen historia punoutuu.

6. Suvun jäsenten velvollisuus suojella ja auttaa toisiaan. Kirjoi- tettu historia antaa meille vain tämän tavan rippeitä; Rooman val- tio esiintyi heti alusta pitäen niin ylivoimaisena, että sille siirtyi oi- keus suojella vääryydeltä. Kun Appius Claudius vangittiin, koko hä- nen sukunsa, vieläpä persoonalliset vihamiehensäkin, pukeutuivat suruasuun. Toisen puunilaissodan¹⁶⁷ aikana suvut sitoutuivat lunas- tamaan sotavangeiksi joutuneet jäsenensä; senaatti *kielsi* sen niiltä.

7. Oikeus käyttää suvun nimeä. Se pysyi voimassa aina keisariai- kaan saakka; vapautettujen orjien sallittiin ottaa entisen herransa sukunimi, mutta ilman suvun jäsenen oikeuksia.

8. Oikeus adoptoida muukalaisia sukuun. Tämä tapahtui adoptoi- malla perheeseen (kuten intiaaneilla), jonka jälkeen sukuun hyväk- syttiin ilman muuta.

9. Missään ei puhuta päämiehen valitsemis- ja erottamisoikeudes- ta. Mutta koska Rooman alkuaikoina kaikki virat aina vaalikunin- kaasta alkaen täytettiin siten, että niihin valittiin tai nimitettiin, ja koska kuuria itse valitsi pappinsakin, niin voimme otaksua samaa sukujenkin päämiesten (principes) suhteen, vaikka sääntönä lienee- kin jo ollut se, että heidät valittiin suvussa samasta perheestä.

Sellaiset olivat roomalaisen suvun oikeudet. Ne olivat irokeesisu- vun oikeuksien ja velvollisuuksien tarkka toisinto, ellei oteta lukuun sitä, että isänoikeuteen oli jo siirrytty; tässäkin »pilkistää irokeesi selvästi esiin».

Vain yksi esimerkki siitä, miten sekavia ovat etevimpienkin his- torioitsijoidemme käsitykset roomalaisesta sukulaitoksesta vielä tä- näänkin. Tasavallan ja Augustuksen aikaisia roomalaisia sukunimiä käsittelevässä Mommsenin tutkielmassa (»Römische Forschungen», Berlin 1864, I Band) sanotaan:

»Suvun nimi kuului kaikille miespuolisille suvun jäsenille — lukuunotta- matta tietenkään orjia — myös adoptoiduille ja suvun suojateille sekä samoin naisille... Heimo» (näin Mommsen kääntää tässä gens-sanana) »on... yhteisö, joka on muodostunut yhteisen — joko todellisen, otaksutun tai kuvitellun — synty- perän pohjalla ja jota pitävät koossa yhteiset juhlamenot, hautausmaat ja perin- tötävät sekä johon kaikki persoonallisesti vapaat yksilöt, siis naisetkin, voivat kuulua ja johon heidän täytyy kuulua. Naimisissa olevien naisten suvun nimen määrittelemisessä on kuitenkin vaikeuksia. Ne olivat kyllä vältettävissä niin kauan, kuin nainen ei saanut mennä naimisiin kenenkään muun kuin oman su-

kunsa jäsenen kanssa; ja todistettavasti on naisten ollut pitkän aikaa paljon vaikeampaa mennä naimisiin muiden kuin oman sukunsa jäsenten kanssa, ja vielä kuudennella vuosisadalla tämä oikeus solmia avioliitto oman sukunsa ulkopuolella, gentis enuptio, myönnettiin palkkioksi persoonallisena etuoikeutena... Mutta siellä, missä sellaisia suvun ulkopuolisia avioliittoja esiintyy, naisen on nähtävästi täytynyt vanhimpina aikoina siirtyä samalla miehen heimoon. Mikään ei ole varmempaa kuin se, että vanhan uskonnollisen avioliiton aikoina nainen siirtyi täydellisesti miehen oikeudelliseen ja uskonnolliseen yhteisöön ja erosi omastaan. Kukaan ei tietäisi, että avioitunut nainen menettää aktiivisen ja passiivisen perintöoikeutensa sukunsa jäseniin ja siirtyy sen sijaan miehensä, lastensa ja yleensä miehen suvun jäsenten perikuntaan. Voisiko hän olla vieras miehensä suvussa, kun hänestä tulee tavallaan miehensä ottolapsi ja tämän perheen jäsen?» (Ss. 8—11.)

Mommsen väittää siis, että alkuaikoina roomalaiset naiset, jotka kuuluivat johonkin sukuun, saivat mennä naimisiin vain oman sukunsa *sisällä*, että roomalainen suku siis olisi ollut endogaaminen eikä eksogaaminen. Tämä mielipide, joka on ristiriidassa kaikkien muiden kansojen koskevien tietojen kanssa, perustuu pääasiallisesti, ellei yksinomaan, yhteen ainoaan Liviuksella esiintyvään ja paljon väitelyä aiheuttaneeseen kohtaan (XXXIX kirja, 19. luku), jonka mukaan senaatti vuonna 568 kaupungin perustamisesta, ts. v. 186 ennen ajanlaskumme alkua, päätti:

»uti Feceniae Hispalae datio, deminutio, gentis enuptio, tutoris optio item esset quasi ei vir testamento, dedisset; utique ei ingenuo nubere liceret, neu quid ei qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiaeve esset» — »että Fecenia Hispala saa oikeuden hallita omaisuuttaan, vähentää sitä, avioitua suvun ulkopuolella ja valita itselleen holhoojan, aivan kuin hänen» (edesmennyt) »miehensä olisi hänelle tämän oikeuden testamentissa määrännyt; että hän voi avioitua vapaan miehen kanssa ja että sille, joka hänet vaimoksensa ottaa, tätä ei ole huonoksi teoksi tai häpeäksi luettava.»

Epäilemättä tässä siis Fecenialle, vapautetulle orjattarelle, myönnetään oikeus avioitua suvun ulkopuolella. Ja yhtä epäilemätöntä on tämän mukaan se, että aviomies sai antaa testamentissa vaimolleen oikeuden avioitua miehensä kuoleman jälkeen suvun ulkopuolella. Mutta *minkä* suvun?

Jos vaimon täytyi avioitua oman sukunsa puitteissa, kuten Mommsen otaksuu, niin hän pysyi siis avioitumisensakin jälkeen tässä suvussa. Mutta ensiksikin on todistettava juuri väite suvun endogaamiasta. Ja toiseksi, jos kerran naisen oli avioiduttava suvussaan, niin miehen oli luonnollisesti tehtävä samoin, koska hän ei olisi saanut muuten lainkaan vaimoa. Päädymme silloin siihen, että mies saattoi antaa testamentissa naiselle oikeuden, jota hänellä ei ollut itsellään eikä itseään varten; päädymme siis oikeudelliseen ristiriitaan. Mommsenkin huomaa tämän ja otaksuu sen vuoksi:

»suvun ulkopuoliseen avioitumiseen tarvittiin oikeudellisesti kaiketi suvun kaikkien jäsenten eikä vain päämiehen suostumus» (s. 10, huomautus).

Tuo on ensiksikin sangen rohkea otaksuma, ja toiseksi se on ristiriidassa kysymyksessä olevan kohdan selvän sanamuodon kanssa; senaatti antaa *miehen asemesta* tämän oikeuden Fecenialle, se ei ilmeisesti anna hänelle enempiä eikä vähempää kuin mitä hänen mie-

hensä olisi voinut hänelle antaa, mutta se mitä hänelle annetaan, on *ehdoton* oikeus, johon ei liity mitään muita rajoituksia; niin että mikäli hän sitä käyttää, hänen uusikaan miehensä ei siitä kärsi; senaatti määrää lisäksi silloiset ja vastaiset konsulit ja preetorit pitämään huolta siitä, ettei Fecenialle koidu sen johdosta mitään ikävyyksiä. Mommsenin otaksuma tuntuu siis kokonaan mahdottomalta.

Tai sitten: nainen avioitui toiseen sukuun kuuluvan miehen kanssa, mutta pysyi edelleenkin oman sukunsa jäsenenä. Silloin olisi yllä mainitun kohdan mukaan hänen miehellään ollut oikeus sallia vaimon avioitua vaimon oman suvun ulkopuolella. Tämä merkitsisi, että aviomiehellä olisi ollut oikeus määrätä sellaisen suvun asioista, johon hän itse ei kuulunut. Tämä on sellaista järjettömyyttä, ettei siitä kannata pitemmälti edes puhua.

Ei auta siis muu kuin olettaa, että nainen on avioitunut toiseen sukuun kuuluneen miehen kanssa ja siirtynyt avioliiton kautta ilman muuta miehensä sukuun, minkä Mommsenkin itse asiassa myöntää mahdolliseksi näissä tapauksissa. Koko asiayhteys selviää silloin heti. Naisella joka avioitumisensa vuoksi on irtautunut entisestä suvustaan ja tullut otetuksi uuteen, miehensä sukuunkaan, on suvussa aivan erikoinen asema. Hän on kyllä suvun jäsen, muttei verisukulainen; jo se, miten nainen on otettu sukuun, edellyttää, ettei hänen suhteen ole avioliittokieltua siinä suvussa, johon hän on joutunut juuri avioitumisen kautta; nainen on edelleen yhdistetty sukuun aviositein, hän perii miehensä kuoltua tämän omaisuuden, siis suvun jäsenen omaisuuden. Mikä on luonnollisempaa kuin että tämän omaisuuden pysyttämiseksi suvussa nainen on velvollinen avioitumaan vain ensimmäisen miehensä suvun jäsenen eikä kenenkään muun kanssa? Ja mikäli siinä suhteessa on tehtävä poikkeus, niin kuka voi valtuuttaa hänet siihen paremmin kuin hänen ensimmäinen miehensä, joka on jättänyt hänelle perinnöksi tämän omaisuuden? Sillä hetkellä, kun mies testamenttaa vaimolleen perinnöksi osan omaisuudestaan ja sallii samalla hänen siirtää avioitumisen kautta tai sen johdosta tämän osan vieraaseen sukuun, kyseinen omaisuus kuuluu vielä miehelle, joka siis kirjaimellisesti vain määrää omasta omaisuudestaan. Mitä taas tulee itse vaimoon ja hänen suhteeseensa miehen sukuun, niin mies on tuonut hänet tähän sukuun vapaasta tahdostaan: avioitumalla; yhtä luonnolliselta näyttää siis, että aviomies on se asianomainen henkilö, joka voi valtuuttaa vaimon myös eroamaan tästä suvusta toisen avioliiton kautta. Sanalla sanoen asia näyttää yksinkertaiselta ja itsestään ymmärrettävältä heti, kun luovumme siitä kummallisesta käsityksestä, että roomalainen suku olisi endogaaminen, ja yhdessä Morganin kanssa käsitämme sen alkujaan eksogaamiseksi.

Jäljellä on vielä viimeinen olettamus, joka niin ikään on saanut kannattajia, vieläpä paljonkin: yllä mainittu kohta merkitsee muka vain,

»että vapautetut orjattaret (*libertae*) eivät saaneet ilman erikoista lupaa *egente enubere*» (avioitua suvun ulkopuolella) »eivätkä liioin ryhtyä mihinkään

sellaiseen tekoon, joka *capitis deminutio miniman** ohella olisi aiheuttanut libertan eroamisen sukukunnasta». (Lange. »Römische Alterthümer», Berlin 1856, I, S. 195, jossa tämän Liviukselta lainaamamme kohdan johdosta vedotaan Huschkeen.)

Jos tämä olettaus on oikea, niin lainattu kohta ei todista mitään vapaiden roomattarien suhteen eikä siinä tapauksessa voida lainkaan puhua siitä, että he olisivat olleet velvollisia avioitumaan suvussa.

Sanonta *enuptio gentis* esiintyy vain tässä yhdessä kohdassa eikä missään muualla koko roomalaisessa kirjallisuudessa; sana *enubere*, avioitua ulkopuolella, esiintyy vain kolmesti ja vain Liviuksella ja sitä paitsi ilman yhteyttä sukuun. Se mielijohde, että roomattaret olisivat saaneet avioitua vain suvussa, on syntynyt yksinomaan mainitun kohdan ansiosta. Mutta se ei pidä lainkaan paikkaansa, sillä joko tuo kohta viittaa vapautettuja orjia koskeviin erikoisrajoituksiin, ja silloin se ei todista mitään vapaasyntyisten (*ingenuae*) suhteen, tai se koskee myös vapaasyntyisiä, ja silloin se todistaa pikemminkin sitä, että nainen avioitui säännöllisesti oman sukunsa ulkopuolella ja siirtyi avioituessaan miehensä sukuun; se todistaa siis Morganin puolesta Mommsonia vastaan.

Vielä noin kolmesataa vuotta Rooman perustamisen jälkeen sukusiteet olivat niin vahvat, että muuan Fabius-niminen patriis suku saattoi senaatin suostumuksella ryhtyä omin päinsä sotaretkeen naapurikaupunkia Vejiä vastaan. Siihen kerrotaan osallistuneen 306 Fabiusta, jotka kaikki saivat surmansa väijytyksen uhreina; yksi ainoa eloon jäänyt poika jatkoi sukua.

Kymmenen sukua muodosti, kuten sanottu, *fratrian*, jonka nimenä täällä oli kuuria ja jolla oli tärkeämpiä yhteiskunnallisia tehtäviä kuin kreikkalaisella *fratrialla*. Kullakin kuurialla oli omat uskonnolliset menonsa, pyhättönsä ja pappinsa; papit muodostivat yhdessä yhden roomalaisen pappiskollegion. Kymmenen kuuriaa muodosti heimon, jolla kuten muillakin latinalaisilla heimoilla oli alussa todennäköisesti valittu päämies — sotapäällikkö ja ylipappi. Kaikki kolme heimoa yhteisesti muodostivat Rooman kansan, *populus Romanus*.

Siis Rooman kansaan saattoi kuulua vain se, joka oli jonkun suvun sekä sukunsa kautta kuurian ja heimon jäsen. Tämän kansan ensimmäinen yhteiskuntajärjestys oli seuraava: yleisiä asioita hoiti lähinnä senaatti, johon, kuten Niebuhr ensimmäisenä aivan oikein havaitsi, kuuluivat kolmensadan suvun päämiehet; juuri siitä syystä heitä sanottiin suvun vanhimpina isiksi, *patres*, ja heitä yhteisesti senaatiksi (vanhimpien neuvosto, *sanasta senex*, vanha). Kun tavaksi oli tullut valita päämies aina suvun samasta perheestä, syntyi täälläkin ensimmäinen sukuyhdistys; näiden perheiden jäsenet sanoivat itseään patriiseiksi ja vaativat yksinomaista pääsyoikeutta senaattiin

* — sukuoikeuksien menetyksen. *Toim.*

ja kaikkiin muihin virkoihin. Sen että kansa ajan oloon myöntyi tähän vaatimukseen ja että tämä muuttui todelliseksi oikeudeksi, tarina selittää siten, että Romulus oli luovuttanut ensimmäisille senaattoreille ja heidän jälkeläisilleen patriisiarvon siihen kuuluvine etuoikeuksineen. Senaatti, samoin kuin Ateenan bulê, päätti useista asioista ja käsitteli alustavasti tärkeimmät niistä ja varsinkin uudet lait. Näistä päätti lopullisesti kansankokous, ns. comitia curiata (kuurioiden kokous). Kansa kokoontui kuuriaina, kussakin kuuriassa luultavasti suvuittain; asioita ratkaistaessa kaikilla kolmellakymmenellä kuurialla oli kullakin yksi ääni. Kuurioiden kokous joko hyväksyi tai hylkäsi lakiehdotukset, valitsi korkeimmat virkamiehet, myös rex'in (niin sanotun kuninkaan), julisti sodan (mutta senaatti solmi rauhan) ja ratkaisi asian korkeimpana oikeuselimenä, asianomaisten vedottua siihen, kaikissa sellaisissa tapauksissa, jolloin kysymyksessä oli Rooman kansalaisen tuomitseminen kuolemanrangaistukseen. — Lopuksi senaatin ja kansankokouksen rinnalla oli rex, joka tarkoin vastasi kreikkalaisten basileusta eikä suinkaan ollut sellainen melkein itsevaltiias kuningas,* jollaiseksi Mommsen hänet esittää. Hänkin oli sotapäällikkö, ylimmäinen pappi ja muutamien oikeusistuinten esimies. Hänellä ei suinkaan ollut kansalaisen hengen, vapauden ja omaisuuden suhteen mitään siviilihallinnollisia oikeuksia tai valtaa, mikäli ne eivät aiheutuneet sotapäällikön kurinpitovallasta tai oikeuden esimiehelle kuuluvasta tuomion toimeenpanovallasta. Rexin virka ei ollut perinnöllinen; hänet päivittäin valittiin ensiksi kuurioiden kokouksessa luultavasti edeltäjänsä ehdotuksesta ja sitten toisessa kokouksessa asetettiin juhlallisesti virkaansa. Hänet voitiin erottaakin, mitä todistaa Tarquinius Superbuksen kohtalo.

Samoin kuin sankariajan kreikkalaisilla roomalaisillakin oli niin sanottujen kuninkaiden aikana sukuihin, fratrioihin ja heimoihin perustuva ja niistä kehittynyt sotilaallinen demokratia. Jos kuuriat ja heimot lienevätkin olleet osaksi keinoitekoisia muodostelmia, niin ne oli muodostettu kuitenkin sen todellisen luontaisen yhteiskunnan mukaisiksi, josta ne olivat syntyneet ja joka ympäröi niitä vielä kaikilta puolilta. Ja vaikka alkuperäinen patriisiylimystö olikin jo saanut jalsansijaa, vaikka kuninkaat koettivatkin laajentaa vähitellen valtuuksiaan, se ei muuta yhteiskuntajärjestyksen alkuperäistä perusluonneta, ja kysymyshän on yksinomaan siitä.

* Latinalainen rex on kelttiläis-iriläinen righ (heimon esimies) ja goottilainen reiks; että tämäkin, samoin kuin alunperin saksalainen Fürst (ts. kuten englantilainen first, tanskalainen förste, »ensimmäinen»), merkitsi suvun tai heimon esimiestä, selviää siitä, että gooteilla oli jo 1300-luvulla erityinen sana thiudans tarkoittamassa myöhempää kuningasta, koko kansan sotapäällikköä. Artakserkses ja Herodes eivät Ulfilaan raamatun käännöksessä koskaan saa nimitystä reiks, vaan thiudans eikä keisari Tiberiuksen valtakunta nimitystä reiki, vaan thiudinassus. Goottilaisten thiudansin eli, kuten me epätarkasti käännämme, kuningas Thiudareiksin, Theodorichin, ts. Dietrichin, nimessä molemmat nimitykset sulavat yhteen.

Samaan aikaan Rooman kaupungissa ja aluevaltausten ansiosta laajentuneella Rooman alueella väestön lukumäärä kasvoi osaksi siirtolaisuuden ja osaksi alistettujen, enimmäkseen latinalaisten alueitten asukkaiden kustannuksella. Kaikki nämä uudet alamaiset (kysymyksen klienteistä jätämme tässä sikseen) olivat vanhojen sukujen, kuurioiden ja heimojen ulkopuolella eivätkä siis kuuluneet varsinaiseen Rooman kansaan, populus Romanusiin. Alamaiset olivat persoonallisesti vapaita ihmisiä, heillä saattoi olla maaomaisuutta, heidän täytyi maksaa veroja ja suorittaa sotapalvelusta. Mutta alamaiset eivät voineet päästä mihinkään virkaan, ottaa osaa kuurioiden kokouksiin eivätkä osallistua vallattujen valtionmaiden jakoon. He muodostivat kaikkia poliittisia oikeuksia vailla olevan plebeijien joukon. Alituisesti kasvavan lukumääränsä, sotilaallisen kasvuksensa ja aseistuksensa ansiosta heistä tuli voima, joka uhkasi vanhaa populusta, minkä kaikkinaisen ulkoa käsin tapahtuva lisäkasvu oli nyt tarkoin estetty. Sitä paitsi maaomaisuus jakautui nähtävästi jotensakin talapuolisesti populuksen ja plebeijien kesken, kun taas plebeijien hallussa oli suurimmaksi osaksi kaupallinen ja teollinen rikkaus, mikä kylläkään ei ollut kovin kehittynyt.

Rooman koko tarunomainen esihistoria on hämärän peitossa. Myöhemmät lainopillisesti sivistyneet lähdemiehet ovat vielä melkoisesti tihentäneet tätä hämärää rationaalis-pragmaattisilla selitysyrietyksillään ja kertomuksillaan. Sen vuoksi on mahdotonta sanoa mitään varmaa, milloin, miten ja mistä syystä tapahtui se vallankumous, joka teki lopun vanhasta sukulaitoksesta. On kuitenkin varmaa, että sen syyt olivat plebeijien ja populuksen välisissä taisteluissa.

Rex Servius Tulliuksen nimiin merkitty uusi, kreikkalaisiin esikuviin, varsinkin Soloniin pohjaava yhteiskuntajärjestys loi uuden kansankokouksen, johon erotuksetta niin populukseen kuuluvat kuin plebeijitkin saivat tai eivät saaneet osallistua riippuen siitä, suorittivatko he asepalvelusta vai eivät. Koko asevelvollinen miesväki jaettiin omaisuuden mukaan kuuteen luokkaan. Alin omaisuusraja viidessä luokassa oli: I — 100 000 assia, II — 75 000, III — 50 000, IV — 25 000, V — 11 000 assia, mikä Dureau de la Mallen mukaan tekee noin 14 000, 10 500, 7000, 3600 ja 1570 Saksan markkaa. Kuudenteen luokkaan, proletaareihin, kuuluivat vähävaraiset, asepalveluksesta ja veroista vapaat. Uudessa centurioiden kansankokouksessa (comitia centuriata) kansalaiset esiintyivät järjestyneinä sotilaallisesti komppanioiksi, satamiehisiksi centurioiksi, ja kullakin centurialla oli yksi ääni. Mutta ensimmäisellä luokalla oli 80 centuriaa, toisella 22, kolmannella 20, neljännellä 22, viidennellä 30 ja kuudennellakin oli yksi kaiketi kohtuuden vuoksi. Sen lisäksi varakkaimmista kansalaisista muodostetussa ratsuväessä oli 18 centuriaa; yhteensä 193; äänten enemmistö: 97. Ratsuväellä ja ensimmäisellä luokalla oli siten yhteensä 98 ääntä, siis enemmistö; näiden ollessa yksimielisiä muut eivät tulleet kysymykseenkään, ratkaiseva päätös oli valmis.

Entisen kuurioiden kokouksen kaikki poliittiset oikeudet (muutamia nimellisiä lukuunottamatta) siirtyivät nyt tälle uudelle centurioiden kokoukselle; suvut ja niiden muodostamat kuuriat mataloituivat siten, kuten Ateenassakin, pelkiksi yksityisluontoisiksi ja uskonnollisiksi veljeskunniksi ja pysyivät sellaisina vielä kauan hengissä, kun taas kuurioiden kokous sammui pian kokonaan. Entisten kolmen sukulaishemon syrjäyttämiseksi valtiosta perustettiin neljä aluejakoon perustuvaa heimoa, joista kunkin asuttavana oli neljäsosa kaupunkia ja joilla oli tiettyjä poliittisia oikeuksia.

Siten murskattiin Roomassakin jo ennen ns. kuningkuuden poistamista vanha, persoonallisiin sukulaissiteisiin pohjautuva yhteiskuntajärjestys ja luotiin sen tilalle uusi aluejakoon ja omaisuuden erilaisuuteen perustuva todellinen valtiojärjestys. Julkinen valta oli täällä keskittynyt asevelvollisten kansalaisten käsiin ja se oli suunnattu paitsi orjia myös ns. proletaareja vastaan, joiden ei sallittu suorittaa asepalvelusta eikä aseistautua.

Tämän uuden järjestyksen puitteissa, joka kehittyi entistä pitemmälle sen jälkeen kun viimeinen, todellisen kuningasvallan anastanut rex Tarquinius Superbus karkotettiin ja rex korvattiin kahdella sotapäälliköllä (konsulilla), joilla oli yhtäläinen virkavalta (kuten irokeeseilla) — tämän järjestyksen puitteissa kehittyi Rooman tasavallan koko historia kaikkine niine taisteluineen, joita patriisit ja plebeijit kävivät virkoihin pääsystä ja valtionmaaosuuksista, kunnes vihdoin patriisiylimystö kasvoi uudeksi suurten maan- ja rahanomistajien luokaksi, jotka vähitellen kahmivat omakseen asepalveluksen rasittamien talonpoikien kaikki maat, viljelivät siten syntyneitä äärettömiä maatiloja orjien avulla, tyhjensivät Italian ihmisistä ja avasivat siten oven sekä keisarikunnalle että myös sen seuraajille, germaanisille barbaareille.

VII

KELTTILÄINEN JA GERMAANINEN SUKU

Tilan puute estää meitä käsittelemästä niitä sukulaitoksia, joita vielä nytkin esiintyy joko selvemmässä tai epäselvemmässä muodossa mitä erilaisimmilla villi- ja barbaarikansoilla, tai noiden sukulaitosten jälkiä Aasian sivistyskansojen muinaishistoriassa. Kumpiakin on kaikkialla. Vain pari esimerkkiä. Jo ennen kuin suku opittiin tuntemaan, McLennan, joka on nähnyt eniten vaivaa asian sotkemiseksi, todisti sukulaitoksen olemassaolon ja antoi siitä yleensä oikean kuvan sellaisena kuin se esiintyy kalmukeilla, tšerkesseillä, samojedeilla* sekä kolmella intialaiskansalla: veraleilla, magareilla ja manipureilla. Hiljattain M. Kovalevski havaitsi sukulaitoksen pšaveilla, hevšureilla, svaneilla ja muilla kaukasialaisilla heimoilla ja on sitä ku-

* Nenetsien entinen nimitys. *Toim.*

vaihtanut. Tässä vain muutamia lyhyitä huomautuksia sukulaitoksen ilmenemisestä kelttiläisillä ja germaaneilla.

Kelttiläisten vanhimmista säilyneistä laeista sukulaitos näkyy vielä täydessä kukoistuksessaan; Irlannissa sukulaitos on sen jälkeen, kun englantilaiset hajottivat sen väkivaltaisesti, elänyt ja elää vielä nykyäänkin vaistomaisesti kansan tietoisuudessa; Skotlannissa se oli vielä viime vuosisadan keskivaiheilla täydessä kukoistuksessaan, ja sieltäkin sen hävittivät vain englantilaisten aseet, lainsäädäntö ja tuomioistuimet.

Vanhoista walesilaisista laeista, jotka on kirjoitettu useita vuosisatoja ennen englantilaisten valloitusta,¹⁶⁸ ainakin jo 1000-luvulla, näkyy, että kokonaiset kyläkunnat viljelivät vielä yhteisesti maata, vaikka tämä tapa lieneekin vain poikkeuksellinen jäännös aikaisemmasta yleisestä tavasta; kullakin perheellä oli viisi eekkeriä omia viljelyksiä; sen ohella viljeltiin toista palstaa yhteisesti ja sato jaettiin. Kun otetaan vertauskohteiksi Irlanti ja Skotlanti, ei ole epäilemistäkään, että nämä kyläyhteisöt edustavat sukuja tai suvun osia, vaikkei tätä välittömästi vahvistaisikaan walesilaisten lakien uusi tutkiminen, johon minulta puuttuu aikaa (otteeni ovat vuodelta 1869¹⁶⁹). Mutta walesilaiset ja niiden ohella irlantilaiset lähteet todistavat suoranaisesti, että vielä 1000-luvulla kelttiläisillä yksiaviolisuus ei ollut suinkaan syrjäyttänyt pareittaisaviota. Naimiskaupan purkamisen eli oikeamminkin irtisanomisen oli Walesissa mahdotonta vasta seitsemän vuoden kuluttua. Jos puuttui vaikkapa vain kolme yötä seitsemästä vuodesta, aviopuolisot saivat erota. Silloin jaettiin omaisuus, vaimo jakoi ja mies valitsi osansa. Huonekalut jaettiin tiettyjen, varsin huvittavien sääntöjen mukaan. Jos avioliiton purki mies, niin hänen tuli antaa vaimolle takaisin tämän myötäjaiset ja vähän muuta; jos purkajana oli vaimo, hän sai vähemmän. Lapsista mies sai kaksi, vaimo yhden, nimenomaan keskimmäisen. Jos vaimo otti eron jälkeen toisen miehen, mutta ensimmäinen vaati hänet takaisin, vaimon täytyi seurata tätä, vaikka hänellä toinen jalka jo olisi ollut uudessa aviovuoteessa. Mutta jos molemmat olivat asuneet seitsemän vuotta yhdessä, niin he olivat aviomies ja -vaimo ilman aikaisempaa muodollista avioliittoakin. Tytön neitsyys ennen aviota ei ollut suinkaan mikään ehdottomuus eikä sitä vaadittukaan; tätä koskevat määräykset ovat laadultaan äärimmäisen kevytmielisiä eivätkä suinkaan porvarillisen moraalin mukaisia. Jos vaimo teki aviorikoksen, mies sai häntä kurittaa (yksi niistä kolmesta tapauksesta, jolloin tämä oli miehelle sallittua, muissa tapauksissa häntä rangaistiin), mutta sittenpä hän ei saanutkaan vaatia enää mitään muuta hyvitystä, koska

¹⁶⁸rikos edellyttää joko sovutusta tai kosta, mutta ei molempia samalla kertaa».¹⁷⁰

Syyt, joiden nojalla vaimo saattoi vaatia eroa menettämättä oikeuksiaan omaisuuteen eron tapahtuessa, olivat hyvin moninaisia:

miehen pahanhajuinen henki oli riittävä syy. Heimopäällikölle tai kuninkaalle maksettava lunastusraha ensi yön oikeudesta (gobr merch, siitä keskiaikainen nimitys marcheta, ranskaksi marquette) esittää suurta osaa lakikirjassa. Naisilla oli äänioikeus kansankokouksissa. Kun lisäämme tähän, että Irlannissa on todistettu olleen samanlainen järjestys, että sielläkin joksikin ajaksi solmitut avioliitot olivat aivan tavallisia ja vaimolle oli eron varalta taattu tarkoin määriteltäviä suuria hyvytyksiä, vieläpä korvaus kotitaloustyöstäkin, että siellä oli »ensimmäinen vaimo» toisten vaimojen ohella ja että perinnön jaossa ei tehty mitään eroa aviollisten ja aviottomien lasten välillä, niin saamme kuvan pareittaisavioisuudesta, johon verrattuna Pohjois-Amerikassa vallitseva aviomuoto tuntuu ankaralta, mutta ihmekö se, jos sellaista oli 1000-luvulla kansan keskuudessa, joka vielä Caesarin aikana eli ryhmäavioliitossa.

Iiriläisen suvun (sept, heimoa sanottiin clainneksi, klaaniksi) olemassaoloa eivät vahvista ja kuvaile ainoastaan vanhat lakikirjat, vaan myös 1600-luvun englantilaiset lainoppineet, joita lähetettiin Irlantiin muuttamaan klaanien maat Englannin kuninkaan tiluksiksi. Maa oli ollut aina niihin aikoihin asti klaanin tai suvun yhteisomaisuutta, mikäli päälliköt eivät olleet jo muuttaneet sitä yksityisalueikseen. Kun suvun jäsen kuoli ja siis yksi talouskunta hävisi, päämies (englantilaiset lainoppineet käyttivät hänestä nimitystä caput cognationis) jakoi uudelleen koko maa-alueen toisten talouskuntien kesken. Tämä lienee tapahtunut yleensä samojen sääntöjen mukaan kuin Saksassa. Nytkin vielä on olemassa siellä täällä ns. rundale'ina kylänmaita — 40 tai 50 vuotta sitten niitä oli sängen paljon. Talonpojat — englantilaisten valloittajien anastamien entisten suvun yhteismaiden yksityiset vuokraajat — maksavat kukin vuokraa palstastaan, mutta yhdistävät kaikkien palstojen pelto- ja niittymaan, jakavat sen paikan ja laadun mukaan lohkoihin [»Gewanne«], kuten Moselin varrella sanotaan, ja antavat kullekin osan joka lohkoista; suo- ja laidunmaita käytetään yhteisesti. Vielä viisikymmentä vuotta sitten suoritettiin aika ajoin, toisinaan joka vuosi, maan uudelleenjako. Sellaisen rundale-kylän tiluskartta näyttää aivan samanlaiselta kuin Moselin varren tai Hochwaldin saksalaisen maatalousyhtymän [Gehöferschaft] kartta. Suku elää myös ns. »factioneissa»*. Irlantilaiset talonpojat ovat jakautuneet usein puolueiksi, jotka perustuvat aivan mitättömiltä tai järjettömiltä näyttäviin eroavuuksiin ja ovat englantilaisista aivan käsittämättömiä eikä niillä näytä olevan muuta tehtävää kuin juhlina suositut puolueiden väliset nujakat. Ne ovat murskatun sukulaitoksen keinokeinoista elvyttämistä, myöhemmin syntynyt korvike, joka on tavallaan todistus perinnäisen sukuvaiston sitkeähenkisydestä. Suvun jäsenet elävät muuten monin paikoin vielä jotensakin yhdessä entisillä alueillaan, niinpä vielä 1830-luvul-

* — »puolueissa». *Toim.*

la Monaghanin kreivikunnan väestön valtaenemmistöllä oli vain neljä sukunimeä, ts. polveutui neljästä suvusta tai klaanista.*

Skotlannissa sukulaitoksen häviö ajoitetaan vuoden 1745 kappinan kukistamiskaudelle.¹⁷² Tutkittavaksi jää yhä, minä renkaana sukulaitoksessa oli juuri skottilainen klaani; mutta epäilemättöntä on, että se kuului sukulaitokseen. Walter Scottin romaaneissa näemme ilmielävästi tämän Skotlannin ylämaan klaanin. Se on, Morgan sanoo,

»erinomainen näyte suvusta, sen järjestyksestä ja hengestä, kuvaava esimerkki suvun jäseniin ulottuvasta sukuyhteisöelämän herraudesta... Heidän kahakoissaan ja verikostossaan, klaanien mukaisessa aluejoossaan, yhteisessä maankäytössään, uskollisuudessa, jota klaanin jäsenet osoittavat päällikölleen ja toisilleen, havaitsemme yhtenään sukuyhteiskunnan piirteiden toistumista... Syntyperä laskettiin isänoikeuden mukaan, joten miesten lapset pysyivät klaanissa, kun taas vaimojen lapset siirtyivät isiensä klaaniin».¹⁷³

Mutta se seikka, että Bedan selityksen mukaan piktien kuningassuvussa noudatettiin vaimonpuoleista perimysjärjestystä, todistaa, että Skotlannissa vallitsi aikaisemmin äidinoikeus. Jopa punaluauperheenkin rippeitä säilyi niin walesilaisilla kuin skottilaisillakin aina keskiajalle asti sellaisessa muodossa kuin ensi yön oikeus, jota klaanin päämies tai kuningas saattoivat käyttää entisen aviomiesten yhteisyyden viimeisinä edustajina jokaisen morsiamen suhteen, mikäli lunastusrahaa ei oltu maksettu.

* * *

Eittämättöntä on, että aina kansainvaellukseen asti germaaneilla oli sukulaitos. He lienevät vallanneet Tonavan, Reinin, Veikselin ja pohjoisten merien välisen alueen vasta muutamia vuosisatoja ennen meidän ajanlaskuamme; cimbrit ja teutonit jatkoivat vielä vaellustaan ja sveebit asettuivat pysyvästi paikoilleen vasta Caesarin aikoi-

* Viettäessäni muutamia päiviä Irlannissa¹⁷¹ tunsin jälleen elävästi sen, miten syvälle sukulaitoksen aikaiset käsitykset ovat juurtuneet sikäläisen maalaisväestön keskuuteen. Maanomistaja, jolta talonpoika vuokraa maata, on tälle yhä vielä eräänlainen klaanin päämies, jonka tehtävänä on hoitaa maa-asiat kaikkien eduksi ja jolle talonpoika maksaa veroa vuokramaksun muodossa, mutta jolta hänen tulee saada tarpeen vaatiessa myös apua. Samoin jokaista varakasta pidetään velvollisena auttamaan köyhempää naapuriaan, kun tämä on puutteessa. Tuota apua ei pidetä almuna, vaan rikkaamman klaanitoverin tai klaanin päämiehen oikeudenmukaisena velvollisuutena köyhempää kohtaan. On ymmärrettävää, kun taloustieteilijät ja juristit valittavat, että irlantilaiselle talonpojalle on mahdotonta selittää käsitystä nykyisestä porvarillisesta omaisuudesta; irlantilainen ei käsitä omaisuutta, josta johtuu vain oikeuksia, muttei lainkaan velvollisuuksia. Mutta ymmärrettävää on sekin, miksi irlantilaiset, jotka sellaisin naiivein sukulaitoksen aikaisin käsityksin joutuvat yhtäkkiä Englannin tai Amerikan isoihin kaupunkeihin, ihmisten keskuuteen, joiden siveellisyys- ja oikeuskäsitteet ovat aivan toiset, miksi tuollaiset irlantilaiset joutuvat siellä helposti päästään pyörälle siveellisyys- ja oikeuskysymyksissä, menettävät kaiken ryhtinsä ja joutuvat usein joukoittain turmioon. (*Engelsin selitys vuoden 1891 painokseen.*)

hin. Sveebeistä Caesar sanoo selvästi, että he olivat sijoittuneet suvuittain ja sukukunnittain (*gentibus cognationibusque*), ja roomalainen gens Julia* sanoo, että tällä *gentibus*-sanalla on tietty kiistaton merkityksensä. Tämä koski kaikkia germaaneja; näyttää siltä, että valloitetuihin Rooman maakuntiinkin asetuttiin vielä suvuittain. Alemannien kansanlaissa vahvistetaan, että kansa asettui asumaan vallatulle maalle Tonavan eteläpuolelle sukukunnittain (*genealogiae*);¹⁷⁴ *genealogia*-sanaa käytetään siinä aivan samassa merkityksessä kuin myöhemmin sanoja *markki* tai *kyläyhteisö*. Kovalevski esitti hiljattain sen mielipiteen, että nämä *genealogiaet* olivat suuria talouskuntia, joiden kesken jaettiin maa ja joista vasta myöhemmin kehittyi *kyläyhteisö*. Sama pitää silloin paikkansa myös faraan nähdessä, jolla *burgundit* ja *langobartit* — siis goottilainen ja herminonilainen eli yläsaksalainen kansanheimo — tarkoittivat jotakuinkin samaa, ellei aivan samaa kuin mitä *genealogia*-sanalla tarkoitetaan alemannien lakikirjassa. Kumpi tässä todella on kysymyksessä, suku vai talouskunta, se kaippaa vielä lähempää tutkimusta.

Kielelliset muistomerkit jättävät meidät epä tietoisiksi siitä, oliko kaikilla germaaneilla yhteinen sana ilmaisemassa sukua ja mikä se oli. Kreikkalaista *genos-*, latina laista *gens*-sanaa vastaa etymologisesti goottilainen *kuni*, keskiyläsaksan *künne* ja samassa merkityksessä näitä käytetäänkin. Äidinoikeuden aikoihin viittaa se, että vaimoa tarkoittava sana johtuu samasta juuresta: kreikkalainen *gyne*, slaavilainen *žena*, goottilainen *qvinno*, muinaisskandinavaaninen *kona*, *kuna*. — *Langobardeilla* ja *burgundeilla* tapaamme, kuten sanottu, *fära*-sanan, jonka Grimm johtaa hypoteettisesta juuresta *fisan*, synnyttää. Mieluummin johtaisin sen todennäköisemmältä tuntuvasta juuresta *faran* — *kulkea*** , *vaelttaa*, *palata* nimityksenä, joka viittaisi tiettyyn, tietenkin sukulaisista koostuneeseen vaeltajajoukon osaan ja joka sittemmin vaellettaessa useiden vuosisatojen aikana ensin itään ja sitten länteen alkoi vähitellen merkitä itse sukukuntaa. — Edelleen goottilainen *sibja*, anglosaksilainen *sib*, muinaissaksalainen *sippia*, *sippa*, *suku****. Muinaisskandinavian kielessä esiintyy ainoastaan monikkomuoto *sifjar*, sukulaiset; yksikkömuoto vain *Sifjumalattaren* nimenä. — Ja vihdoin Hildebrandin laulussa¹⁷⁵ esiintyy vielä muuan ilmaisumuoto kohdassa, jossa Hildebrand kysyy Hadubrandilta:

»Kuka on isäsi kansan miesten joukossa... eli mitä sukua olet?» (»*eddo huêlihhes cnuosles du sis*»).

Jos yleensä lienee ollut yhteinen germaaninen sana merkitsemässä sukua, niin se on ollut kaiketi goottilainen *kuni*; sen puolesta ei puhu ainoastaan sukulaiskielten samanlainen vastaava ilmaisumuoto, vaan

* — Julius-suvusta. *Toim.*

** — saksaksi *fahren*. *Toim.*

*** — saksaksi *Sippe*. *Toim.*

myös se seikka, että siitä johtuu sana kuning, kuningas*, joka alun perin on merkinnyt suvun tai heimon päämiestä. Sibja, suku, ei näytä ansaitsevan huomiota, ainakin sifjar merkitsee muinaisskandinavian kielessä sekä verisukulaisuutta että myös lankoutta, ts. käsittää ainakin kahden suvun sukulaiset; näin ollen sif ei ole voinut merkitä itse sukua.

Germaaneilla samoin kuin meksikolaisilla ja kreikkalaisilla tais-
teluryhmyitys oli niin ratsuväessä kuin jalkaväen kiillamuodostelmas-
akin järjestetty sukukuntien mukaan; kun Tacitus sanoo: perheiden
ja sukulaisuuden mukaan, niin tämän epämääräisen sanonnan selit-
tää se, että hänen aikanaan suku oli Roomassa aikoja sitten lakannut
olemasta elävä yhteisö.

Erittäin tärkeä on Tacituksella toinen kohta, missä sanotaan,
että äidin veli pitää sisarenpoikaansa omana poikanaan, vieläpä muu-
tammat pitävät enon ja sisarenpojan välisiä sukulaisuussiteitä pyhem-
pinä ja läheisempinä kuin isän ja pojan välisiä, joten panttivankeja
vaadittaessa sisarenpoika on varmempana vakuutena sitomassa tiet-
tyä henkilöä kuin tämän oma poika. Tässä meillä on elävä jäännös
äidinoikeuden mukaan järjestyneestä, siis alkuperäisestä suvusta,
mikä lisäksi on erityisen kuvaavaa germaaneilla**. Jos sellaisen suvun
joku jäsen antoi oman poikansa jonkin pyhän lupauksensa pantiksi
ja pojasta tuli uhri, kun isä rikkoi lupauksensa, niin se oli yksinomaan
isän oma asia. Mutta jos sisarenpoika joutui uhriksi, niin siten lou-
kattiin pyhintä sukuoikeutta; pojan tai nuorukaisen lähin sukulai-
nen, jonka velvollisuus oli suojella häntä ennen muita, oli vastuussa
hänen kuolemastaan; sukulaisen piti joko olla antamatta häntä pan-
tiksi tai pitää lupauksensa. Vaikkei meillä olisikaan mitään muita
jälkiä germaanien sukulaitoksesta, niin tämä kohtakin jo riittäisi.

Sitäkin tärkeämpi, koska se on noin 800 vuotta myöhemmältä
ajalta, on muuan kohta »Völuspá» nimisessä muinaisskandinavisessa
laulussa jumalten päivän koitosta ja maailmanlopusta. Tässä »tie-
täjättären näyssä», mihin, kuten nyt Bang ja Bugge ovat osoittaneet,
on kietoutunut kristillisiäkin aineksia, sanotaan kuvailtaessa tämän
suuren mullistuksen edellä käyvän ajan turmelusta ja pahuutta:

* — saksaksi König. *Toim.*

** Äidinoikeuden ajoilta juontuva ja monilla kansoilla esiintyvä sangen
läheinen enon ja sisarenpojan välinen sukulaisuusside ilmenee kreikkalaisilla
vain sankariajan muinaistarustossa. Diodoroksen mukaan (IV, 34) Meleagros
surmaa Thestiuksen pojat, äitinsä Althaian veljet. Althaia pitää tätä tekoa niin
sovittamattomana rikoksena, että hän kiroaa murhaajan, oman poikansa, ja
toivoo hänelle kuolemaa. »Jumalat kuulivat», niin kerrotaan, »hänen toivomuk-
sensa ja lopettivat Meleagroksen elämän.» Saman Diodoroksen mukaan (IV, 43
ja 44) argonautit laskevat Herkuleen johdolla maihin Traakiassa ja havaitsevat
siellä, että uuden puolisonsa yllyttämänä Fineus rääkkää häpeällisesti molem-
pia poikiaan, jotka on synnyttänyt hänen hyljätty puolisonsa, Kleopatra Bo-
reade. Mutta argonauttien joukossa on myös Boreadeja, Kleopatran veljiä, siis
rääkkäytyjen enoja. Nämä asettuvat oitis puolustamaan sisarenpoikiensa, vapaut-
tavat heidät ja surmaavat vartijat.

»Broedhr munu berjask ok at bönum verdask, munu *systrungar* sijjum spilla.»
»Veljekset tulevat sotimaan keskenään ja murhaamaan toisiaan, *sisarenlapset* rikkovat sukusiteet.»

Systrungr on äidin sisarenpoika, ja se että he, sisarusten lapset, kiistävät keskinäisen verisukulaisuutensa, on runoilijasta vielä suurempi rikos kuin veljesmurha. Se ilmenee sanassa *systrungar*, joka tähdentää äidinpuoleista sukulaisuutta; jos sen tilalla olisi *syskina-börn*, *sisaren-* ja *veljenlapset*, tai *syskina-synir*, *sisaren-* ja *veljenpojat*, niin toinen säe ei olisi ensimmäiseen nähden nousua, vaan heikkenevää laskua. Siis viikinkiaikanaan, jolloin »Völuspá» syntyi, äidinoikeuden muisto ei ollut vielä Skandinaviasta hävinnyt.

Muuten Tacituksen aikoihin ainakin hänen lähemmin tuntemiensa germaanien keskuudessa äidinoikeus oli jo väistynyt isänoikeuden tieltä: lapset perivät isänsä; siellä missä lapsia ei ollut, perijä olivat veli, setä tai eno. Äidin veljen oikeuttaminen osalliseksi perintöön on yhteydessä äsken mainitun tavan säilymiseen ja osoittaa myös sitä, miten nuori oli silloin vielä isänoikeus germaanien keskuudessa. Äidinoikeuden jälkiä on havaittavissa vielä myöhään keskiajalla. Isyyteen, varsinkin maaorjien isyyteen, ei nähtävästi vielä oikein luotettu. Kun siis feodaaliherra vaati jotakin kaupunkia luovuttamaan karanneen maaorjan takaisin, täytyi tämän orjuutta olla esim. Augsburgissa, Baselissa ja Kaiserlauternissa todistamassa valallisesti kuusi hänen lähintä ja sitä paitsi vain äidinpuoleista sukulaistaan. (Maurer, »Städteverfassung» I, S. 381.)

Germaanien kunnioitus naissukupuolta kohtaan, joka roomalaisille oli melkein käsittämätön, oli niin ikään jäännös häviämässä olevasta äidinoikeudesta. Ylhäisten perheiden tytöt olivat varmimpia panttivankeja, kun kysymyksessä oli germaanien sitoumusten täyttäminen. Ajatus, että heidän vaimonsa ja tyttärensä saattavat joutua vankeuteen ja orjuuteen, oli heistä hirveä ja antoi heille enemmän kuin mikään muu rohkeutta taistelussa. Germaanit näkivät naisessa jotakin pyhää ja profeetallista, he kuuntelivat naisen neuvoa tärkeissäkin asioissa. Niinpä Velede, brukteri-heimon papitar Lippe-joen varrelta, oli johtavana sieluna bataavien kapinassa, jolla Civilis germaanien ja belgien etunenässä järjestytti koko roomalaisvaltaa Galliassa.¹⁷⁶ Kotona vaimon valta oli nähtävästi eittämätön; vaimon, vanhusten ja lasten huolena olivat kaikki kotityöt; mies metsästeli, joi ja laiskotteli. Niin sanoo Tacitus; mutta kun hän ei sano, kuka hoiti pellot, ja kuitenkin selittää, että orjat maksoivat vain veroa, mutta eivät tehneet mitään päivätöitä, niin aikuisten miesten täytyi kai kuitenkin tehdä sen verran työtä, minkä maanviljelys vaati.

Kuten yllä jo on sanottu, avioliittomuotona oli yksiavioisuutta vähitellen lähenevä pareittaisavio. Ankaraa yksiavioisuutta se ei vielä ollut, koska moniavioisuus oli ylhäisille luvallista. Tyttöjen neitseellisyyttä vaalittiin yleensä ankarasti (päinvastoin kuin kelttiläisillä), ja samoin Tacitus puhuu erityisen lämpimästi germaanien aviositeiden rikkomattomuudesta. Avioeron aiheeksi hän esittää vain

naisen aviorikoksen. Mutta tässä suhteessa hänen kertomuksensa on monesti hataraa ja esiintyy sitä paitsi aivan liian ilmeisesti hyveen kuvastimena turmeltuneita roomalaisia varten. Varmaa kuitenkin on, että jos germaanit lienevätkin olleet metsissään poikkeuksellisia hyveensankareita, niin vähäisinkin yhteys ulkomaailmaan riitti painamaan heidät Euroopan muiden tavallisten ihmisten tasolle; ankaran siveellisuuden viimeinenkin jälki katosi roomalaismaailman vaikutuksesta vielä paljon nopeammin kuin germaanien kieli. Lukekaapa Gregorius Toursilaista. Itsestään ymmärrettävää on, ettei germaanien aarniometsissä voinut olla sellaista hienostuneiden aistillisten nautintojen runsautta kuin Roomassa, ja tässä suhteessa germaanit pysyivät vielä kylliksi edellä roomalaismaailmasta, vaikka emme luulekaan heidän noudattaneen lihallisissa asioissa pidättyväisyyttä, mikä ei ole koskaan eikä missään ollut yleisenä sääntönä koko kansan keskuudessa.

Sukulaitoksesta sai alkunsa velvollisuus periä isän tai sukulaisten vihollisuhteet samoin kuin ystävyysuhteetkin; samoin myös hengensakko, surman tai loukkauksen hyvitys verikoston asemesta. Nyt on todistettu, että tämä hengensakko, jota vielä miespolvi sitten pidettiin erikoisesti germaanisena instituutiona, on yleinen satojen kansojen keskuudessa sukulaitoksesta johtunutta verikostoa lieventävänä muotona. Sen samoin kuin vieraanvaraisuusvelvoituksenkin tapaamme mm. Amerikan intiaaneilla; Tacituksen kuvaus vieraanvaraisuuden osoittamisesta (»Germaania», luku 21) on melkein yksityiskohdittaan myöten samanlainen kuin Morganin kuvaus intiaanien vieraanvaraisuudesta.

Nyt kuuluu jo menneisyyteen kiihkeä ja loputon kiista siitä, olivatko Tacituksen ajan germaanit jakaneet peltomaat jo lopullisesti vai eivät ja miten oli ymmärrettävä tätä seikkaa koskevat kohdat. Siihen on turhaa tuhlata sanoja nyt, kun on todistettu, että melkein kaikilla kansoilla suku ja myöhemmin kommunistinen perhekunta — joka Caesarin todistuksen mukaan oli vielä sveebeillä — ovat viljelleet maata yhteisesti, että sitä seurasi maiden luovuttaminen yksityisille perheille sekä maan aika ajoittainen uudelleenjako ja että Saksassa on paikoitellen aina meidän päiviimme asti suoritettu aika ajoin tällaisia peltomaan uudelleenjakoja. Kun germaanit olivat Tacituksen aikoihin mennessä, 150 vuodessa, siirtyneet yhteisestä maanviljelyksestä, jota Caesar sanoo sveebien harjoittaneen (jaettua eli yksityistä peltomaata heillä ei ole ollenkaan, hän sanoo), yksityisviljelyyn vuositaisine maan uudelleenjakoineen, niin se on todellakin aimo edistysaskel; siirtyminen yhteisestä maanviljelyksestä täydelliseen maan yksityisomistukseen näin lyhyessä ajassa ja ilman ulkoisen voiman vaikutusta olisi ollut suorastaan mahdotonta. Luenkin siis Tacitukselta vain hänen oman lyhyen lausuntonsa: he vaihtavat (tai jakavat uudelleen) viljelysmaan joka vuosi ja yhteismaata jää silti kylliksi jäljelle. Tässä ollaan peltoviljelyksessä ja maankäytössä asteella, joka vastaa täydellisesti germaanien silloista sukulaitosta.

Edellä olevan kappaleen olen jättänyt sellaiseksi kuin se oli edellisissä painoksissa. Asia on saanut tällä välin kuitenkin uuden käänteen. Sen jälkeen kun Kovalevski (ks. edellä s. 44*) osoitti, että patriarkallinen talouskunta on laajalti, ellei yleisesti esiintyvä väliaste äidinoikeuteen pohjautuvan kommunistisen ja nykyisen erillisen perheen välillä, kysymys ei ole enää kuten vielä Maurerin ja Waitzin välisessä kiistassa siitä, oliko maa yhteisomistuksessa vai yksityisomistuksessa, vaan yhteisomistuksen *muodosta*. Ei ole epäilemistäkään, että Caesarin aikana sveebit eivät ainoastaan omistaneet maata yhteisesti, vaan myös viljelivät sitä yhdessä, yhteisvoimin. Vielä kauan voidaan kiistellä siitä, oliko taloudellisena yksikkönä suku vai talouskunta vai jokin niiden välimuotona oleva kommunistinen sukulaisryhmä vai olivatko, maaoloista riippuen, olemassa kaikki kolme ryhmää. Mutta nyt Kovalevski väittää, että Tacituksen kuvaama järjestys ei perustunut markkiin eli kyläyhteisöön, vaan talouskuntaan; vasta talouskunnasta on sitten paljon myöhemmin väestön lisääntymisen ansiosta kehittynyt kyläyhteisö.

Tämän mukaan ne asutukset, joita germaanit perustivat roomalaisaikana valtaamilleen maille ja myöhemmin roomalaisilta anastamilleen alueille, eivät olleet kyliä, vaan suuria perheyhteisöjä, joihin kuului useita sukupolvia ja jotka raivasivat vastaavan maa-alueen viljelykselle ja käyttivät ympäröivää viljelemätöntä maata naapuriansa kanssa yhteismaana. Tacituksen sanat viljelysmaan vaihdosta olisi käsitettävä siis todellakin viljelystapaa koskevassa mielessä: yhteisö otti joka vuosi viljelykseen uuden maapalstan ja jätti edellisen vuoden pellon kesannoksi tai kokonaan metsittymään. Väestön harvalukuisuuden vuoksi silloin oli vielä kylliksi viljelemättömiä maita, joten ei ollut mitään tarvetta kinastella maanomistuksesta. Perheyhteisöt hajosivat vasta vuosisatojen kuluttua, kun niiden jäsenluku oli paisunut niin suureksi, ettei yhteinen taloudenhoito ollut enää mahdollista silloisten tuotantoehtojen vallitessa; pellot ja niityt, jotka siihen asti olivat olleet yhteisiä, jaettiin jo tunnettuun tapaan tällöin muodostuneiden erillisten talouskuntien kesken, aluksi jokikin aikaa, myöhemmin lopullisesti, kun taas metsät, laidunmaat ja vesistöt pysyivät yhteisinä.

Venäjään nähden tämä kehityskulku näyttää olevan historiallisesti täysin todistettavissa. Mitä tulee Saksaan ja edelleen muihin germaanisiin maihin, niin eittämätöntä on, että tämä otaksuma selittää monessa suhteessa paremmin lähteet ja ratkaisee helpommin vaikeudet kuin aikaisempi kanta, jonka mukaan kyläyhteisö oli olemassa aina Tacituksen ajoista asti. Vanhimmat asiakirjat, esim. Codex Laureshamensis,¹⁷⁷ käyvät yleensä paljon selvemmiksi talouskunnan kuin markkiyhteisön avulla. Mutta toisaalta tämä selvillekäyminen aiheuttaa uusia vaikeuksia ja herättää uusia kysymyksiä, jotka on vielä ratkaistava. Tässä suhteessa voivat vain uudet tutki-

* Ks. tätä osaa, ss. 211—212. *Toim.*

mukset antaa ratkaisun; en voi kuitenkaan kieltää, että talouskunta on hyvinkin voinut olla väliasteena myös Saksassa, Skandinaviassa ja Englannissa.

Kun Caesarin aikoihin germaanit olivat osaksi vasta asettuneet vakinaisille asuinsijoille ja osaksi vielä etsivät sellaisia, niin Tacituksen aikoihin päästyään he olivat olleet jo kokonaisen vuosisadan paikoillaan; elintarvikkeiden tuotannossa oli tapahtunut ilmeisesti vastaavanlaista edistystä. Germaanit asuivat hirsitaloissa; heidän vaateuksensa oli vielä sangen alkukantaista metsäläisten vaate-tusta: karkeat villaviitat, eläinten taljat, naisilla ja ylhäisillä pella-vaiset alusvaatteet. Heidän ravintonaan oli maito, liha, villikasvien hedelmät ja, kuten Plinius lisää, kaurapuuro (tämä on vieläkin kelt-tiläisten kansallisruokaa Irlannissa ja Skotlannissa). Germaanien rik-kautena oli karja, sekin huonolaatuista: naudat pieniä, mitättömiä, sarvettomia; hevoset pikkuponeja, eivät juoksijoita. Rahaa he käytti-vät harvoin ja vähän, vain roomalaista. Kultaa ja hopeaa he eivät muokanneet eivätkä niistä välittäneet, rauta oli harvinaista ja ainakin Reinin ja Tonavan varsilla asuvilla heimoilla se oli nähtävästi miltei poikkeuksetta tuontitavaraa eikä omintakeisesti tuotettua. Riimukirjoitus (kreikkalaisten tai latalaisten kirjainten jäljittelyä) tunnettiin vain salakirjoituksena ja sitä käytettiin vain uskonnolli-sissa loihduissa. Ihmissuhrit olivat vielä tavanomaisia. Germaanit olivat sanalla sanoen kansa, joka vastikään oli kohonnut barbaarisuuden keskiasteelta sen yläasteelle. Mutta vaikka roomalaisten teolli-suustuotteiden helppo tuonti esti roomalaisten välittöminä naapureina olevia heimoja kehittämästä itsenäistä metalli- ja kutomateolli-suutta, niin koillisessa, Itämeren rannalla teollisuus kehittyi aivan epäilemättä. Slesvigin rämeiden aselöydöt — pitkä rautamiekka, panssaripaita, hopeakypärä ym. sekä roomalaiset rahat 100-luvun loppupuolelta — ja kansainvaelluksen ansiosta levinneet germaanien metalliesineet viittaavat aivan omintakeiseen melko pitkälle kehitty-neeseen tyyppiin silloinkin, kun ne pohjaavat alkuperäisiin roomalai-siin malleihin. Siirtyminen sivistyneeseen Rooman valtakuntaan teki tästä kotimaisesta teollisuudesta lopun kaikkialla muualla paitsi Eng-lannissa. Miten yhtäläistä tämän teollisuuden syntyminen ja kehityminen on ollut, sitä osoittavat esim. pronssisoljet; Burgundista, Romaniasta, Asovan meren rannalta löydetyt soljet voisivat olla läh-töisin samasta työpajasta kuin englantilaiset ja ruotsalaiset ja voisivat olla yhtä epäilemättömästi myös germaanista alkuperää.

Myös hallintojärjestelmä oli barbaarikauden yläastetta vastaava. Tacituksen mukaan oli yleisesti olemassa päämiesten (principes) neu-vosto, joka ratkaisi pienemmät asiat itse ja valmisti tärkeämmät kansankokouksen ratkaistavaksi; kansankokous taas oli barbaarisuuden ala-asteella — ainakin siellä, missä sen tunnemme, amerikkalaisilla — olemassa vain suvuilla, muttei heimolla eikä heimoliitolla. Päämiehet (principes) erottuivat vielä selvästi sotapäälliköistä (duces), aivan niin kuin irokeeseilla. Päämiehet elivät jo osaksi heimolaisil-

taan karjan, viljan jne. muodossa saamistaan kunnialahjoista; heidät valittiin kuten Amerikassakin enimmäkseen samasta perheestä; siirtyminen isänoikeuteen helpotti kuten Kreikassa ja Roomassakin vaalin muuttumista vähitellen perintöoikeudeksi ja siten ylimysperheen syntymistä kussakin suvussa. Tämä vanha, niin sanottu heimoylimystö, hävisi enimmäkseen kansainvaelluksessa tai ainakin heti sen jälkeen. Sotapäälliköt valittiin syntyperään katsomatta vain kykemyyden perusteella. Heillä oli vähän valtaa ja heidän oli vaikutettava näyttämällä itse esimerkkiä; Tacitus osoittaa selvästi, että varsinainen kurinpitovalta sotajoukossa oli papeilla. Todellinen valta oli kansankokouksella. Kuningas eli heimopäällikkö oli sen puhemies; kansa ratkaisi: kielsi murinalla, myönsi hyväksymishuudoilla ja kalistuttamalla aseita. Kansankokous oli samalla käräjinä; siellä esitettiin valitukset ja siellä ne ratkaistiin, siellä langetettiin kuolemantuomiot, jota paitsi kuolemaan tuomittiin vain pelkuruudesta, kansansa kavaltamisesta ja luonnottomasta irstaudesta. Myös suvuissa ja muissa alaosastoissa oikeutta jakoi yleinen kokous päämiehen toimiessa puhemiehenä, ja päämies saattoi kuten kaikissa germaani-alkuperäisissä tuomioistuimissa vain johtaa käsittelyä ja esittää kysymyksiä; tuomion langetti aina ja kaikkialla germaani-keskuudessa kaikkien yhteinen kokous.

Heimoliitot muodostuivat Caesarin jälkeisenä aikana; muutamilla niistä oli jo kuningas; samoin kuin kreikkalaisilla ja roomalaisillakin, ylin sotapäällikkö pyrki jo tyranniksi ja saavuttikin väliin tarkoituksensa. Nämä hyväonniset vallananastajat eivät olleet suinkaan itsevaltaisia hallitsijoita; he alkoivat jo kuitenkin murtaa sukulaitoksen kahleita. Vapautetut orjat olivat tavallisissa oloissa alistetussa asemassa, koska eivät voineet kuulua mihinkään sukuun, mutta uusien kuninkaiden suosikkeina he kohosivat usein arvoon, rikkauteen ja kunniaan. Samoin kävi Rooman valtakunnan valloittamisen jälkeen: sotapäälliköistä tuli suurten maiden kuninkaita. Frankkien keskuudessa kuninkaan orjat ja vapautetut esittivät suurta osaa ensin hovissa ja sittemmin valtiossa; uusi ylimystö polveutuu suureksi osaksi heistä.

Kuninkuuden syntymistä helpotti muuan laitos: sotilasseurueet. Jo Amerikan punaihoisten keskuudessa näimme, kuinka sukulaitoksen ohessa muodostuu yksityisiä ryhmiä, jotka käyvät sotaa omin päin. Germaaneilla tällaiset yksityiset ryhmät olivat jo muodostuneet vakinaisiksi yhtymiksi. Joku mainetta hankkinut sotapäällikkö keräsi ympärilleen joukon saaliinhimoisia nuoria miehiä, jotka sitoutuivat olemaan päällikölle henkilökohtaisesti uskollisia niin kuin tämäkin heille. Sotapäällikkö elätti heitä, antoi lahjoja ja järjesti heidät hierarkiseen tapaan: pienempiä retkiä varten oli henkivartio ja taisteluvalmis joukko sekä suurempia retkiä varten valmis upseerikunta. Niin heikkoja kuin nämä seurueet lienevätkin olleet ja niin heikoiksi kuin ne osoittautuivatkin myöhemmin, esim. Odovakarilla Italiassa, niin silti niissä oli vanhan kansanvapauden häviön siemen ja juuri

tätä osaa ne esittivätkin kansainvaelluksen aikana ja sen jälkeen. Ne näet helpottivat ensiksikin kuningasvallan syntyä ja toiseksi, kuten jo Tacitus huomauttaa, saattoivat pysyä koossa vain keskeytymättömien sotien ja rosvoretkien ansiosta. Rosvovous tuli tarkoitukseksi. Ellei seurueen herralla ollut lähiseudulla mitään tekemistä, hän lähti miehineen toisten kansojen luo, sinne missä käytiin sotaa ja oli saalistamismahdollisuuksia. Ne germaaniset apujoukot, jotka taistelivat suurin joukoin roomalaisten lippujen alla jopa germaanejakin vastaan, oli muodostettu osaksi näistä seurueista. Jo siinä oli olemassa alkumuodossaan se palkkasoturilaitos, joka on ollut saksalaisten häpeänä ja kirouksena. Rooman valtakunnan valloituksen jälkeen näistä kuninkaiden seuruelaisista muodostui sittemmin ei-vapaitten ja roomalaisten hovipalvelijain ohella ylimystön toinen pääosa.

Kansoiksi yhtyneiden germaanisten heimojen hallintojärjestelmä oli siis ylipäänsä samanlainen kuin sankariajan kreikkalaisilla ja niin sanotun kuningasajan roomalaisilla: kansankokous, sukujen esimiesten neuvosto, sotapäällikkö, joka jo tavoitteli todellista kuningasvaltaa. Se oli kehittynein hallintojärjestelmä, mikä yleensä saattoi muodostua sukulaitoksen aikana; se oli barbaarisuuden yläasteen mallijärjestelmä. Kun yhteiskunta astui niiden rajojen yli, joiden sisällä tämä hallintojärjestelmä oli riittävä, niin sukulaitoksesta tuli loppu; se hajosi ja valtio astui sen tilalle.

VIII,

GERMAANIEŃ VALTION MUODOSTUMINEN

Tacituksen kertoman mukaan germaanit olivat lukumääräisesti sangen suuri kansa. Caesarilta saamme likipitäisen käsityksen eri germaanilaiskansojen suuruudesta. Hän mainitsee Reinin vasemmalla rannalla olleiden usipetien ja tenkterien lukumääräksi 180 000 henkeä, vaimot ja lapset mukaan luettuina. Kumpaakin kansaa oli siis noin 100 000 henkeä*, jo melkoista enemmän kuin oli yhteensä esim. irokeeseja näiden kukoistuskaudella, jolloin näistä tuskin 20 000 hengen suuruisena kansana tuli koko maan kauhu Suurista järvistä aina Ohio- ja Potomacjokeen asti. Jos yritämme kertomusten perusteella ryhmitellä Reinin läheisyyteen sijoittuneet, tarkemmin tunnetut kansat kartalle, vie kukin erillinen kansa tilaa keskimäärin sen verran kuin preussilainen hallintopiiri, noin 10 000 neliökilometriä eli 182 maantieteellistä neliöpeninkulmaa. Mutta Veikseliin asti ulottuva roomalaisten Germania Magna** käsittää pyöreän luvuin 500 000 ne-

* Tässä esitettyjä lukuja vahvistaa muuan kohta, jossa Diodoros kertoo Gallian kelttiläisistä: »Galliassa asuu useita erisuuruisia kansallisuuksia. Suurimpien väkiluku on noin 200 000, pienimpien 50 000.» (Diodorus Siculus, V. 25.) Siis keskimäärin 125 000; eri gallialaiskansoja on näin ollen niiden korkeamman kehitystason vuoksi pidettävä lukuisampina kuin germaanilaisia.

** — Suur-Germaania. *Toim.*

liökilometriä. Jos eri kansojen väkiluvuksi otaksutaan keskimäärin 100 000, Germania Magnan koko väkiluku olisi laskettava viideksi miljoonaksi; luku on barbaarikansojen ryhmään nähden melkoinen, mutta meidän oloihimme verrattuna — 10 henkeä neliökilometriä eli 550 henkeä maantieteellistä neliöpeninkulmaa kohti — se on tavattoman vähäinen. Mutta tähän lukuun eivät sisälly suinkaan kaikki silloin eläneet germaanit. Me tiedämme, että Karpaateilla aina Tonavan suulle asti asui goottilaisheimon germaanisista kansoja: bastarnejat, peukinejat ja muita niin lukuisasti, että Plinius muodostaa niistä viidennen germaanien pääheimon. Tämän heimon jäseniä oli jo 180 vuotta ennen ajanlaskumme alkua Makedonian kuninkaan Perseuksen palkkasotureina, ja vielä Augustuksen ensimmäisinä hallitusvuosina se tunkeutui aina Adrianopolin seuduille. Jos laskemme noita kansoja olleen vain miljoona, niin germaanien lukumäärä ajanlaskumme alussa oli todennäköisesti vähintään kuusi miljoonaa.

Germaniaan asetuttuaan väestön on täytynyt lisääntyä yhä nopeammin; yksinpä jo edellä mainittu teollinen edistys todistaa tätä. Slesvigin suolöydöt ajoittuvat niihin kuuluneista roomalaisista rahoista päätellen 200-luvulle. Itämeren rannikolla oli siis jo siihen mennessä kehittynyt metalli- ja kutomateollisuus, kaupankäynti Rooman valtakunnan kanssa oli vilkasta ja rikkaampien keskuudessa oli tiettyä ylellisyyttä, mikä kaikki viittaa tiheämpään asutukseen. Mutta näihin aikoihin alkaa myös germaanien yleinen hyökkäyssota koko Reinin vartta, roomalaisten rajavallia ja Tonavaa pitkin, Pohjanmerestä Mustallemerelle saakka, mikä on suoranainen todistus laajenemaan pyrkivän kansan yhä suuremmaksi paisuvasta lukumäärästä. Taistelua kesti kolmesataa vuotta. Tänä aikana goottilaiskansojen kaikki pääheimot (Skandinavian gootteja ja burgundeja lukuun ottamatta) etenivät kaakkoa kohti muodostaen vasemman siiven kausulottuvassa hyökkäyslinjassa, jonka keskustassa yläsaksalaiset (herminonit) tunkeutuivat Tonavan yläjuoksulle ja oikealla sivustalla istaevonit, joita nyt sanotaan frankeiksi, Reinille; ingaevonien osaksi tuli Britannian valloitus. 400-luvun lopussa tie voimattomaan, verettömään ja avuttomaan Rooman valtakuntaan oli avoin sinne tunkeutuville germaaneille.

Edellä olimme antiikin kreikkalaisen ja roomalaisen sivistyksen kehdon ääressä. Nyt olemme sen haudan partaalla. Roomalaisen maailmanvallan tasoittava höylä oli kulkenut vuosisatojen ajan kaikkien Välimeren maiden ylitse. Siellä missä kreikan kieli ei ollut vastustamassa, kaikkien kansallisten kielten oli täytynyt väistyä turmeltuun latinan tieltä; ei ollut enää olemassa mitään kansallisia eroavuuksia, ei ollut enää gallialaisia, ibereja, liguureja eikä norikeja, heistä kaikista oli tullut roomalaisia. Roomalainen hallinto ja roomalainen oikeus oli hävittänyt kaikkialla vanhat sukuiteet ja siten paikallisen ja kansallisen omatoimisuuden viimeisenkin jäännöksen. Vastaleivottu roomalaisuus ei antanut mitään korvaukseksi; se ei ollut kansallisuuden, vaan ainoastaan kansallisuuden puuttumisen

ilmentymä. Uusien kansallisuuksien aineksia oli olemassa kaikkialla; eri maakuntien latinalaiset murteet erosivat toisistaan yhä enemmän, luonnolliset rajat, jotka aikaisemmin olivat erottaneet Italian, Gallian, Espanjan ja Afrikan itsenäisiksi alueiksi, olivat vieläkin olemassa ja vaikuttivat myös. Mutta missään ei ollut voimaa, joka olisi yhdistänyt nämä ainekset uusiksi kansakunniksi; missään ei ollut vielä merkkiäkään kehityskelpoisuudesta eikä vastustusvoimasta puhumattakaan luomiskyvystä. Äärettömän alueen ääretöntä ihmisjoukkoa piti koossa vain yksi side: Rooman valtio, josta ajan mukana oli tullut tuon ihmisjoukon pahin vihollinen ja sortaja. Maakunnat olivat kukistaneet Rooman; Roomasta oli tullut toisten kaltainen maakuntakaupunki, joka oli etuoikeutettu, mutta ei enää hallitseva, se ei ollut enää maailmanvallan keskus, siellä eivät asuneet enää edes keisarit eivätkä varakeisarit; he asuivat nyt Konstantinopolissa, Trierissä ja Milanossa. Rooman valtiosta oli tullut jättimäinen, monimutkainen kone, jonka yksinomaisena tarkoituksena oli alamaisten nylkeminen. Verot, valtion määräämät raskaudet ja erilaiset kymmenykset köyhdyttivät väestöjoukkoja yhä enemmän; käskynhaltijoiden, veronkerääjien ja sotilaiden harjoittama kirstutus teki sorron sietämättömäksi. Siihen siis oli Rooman valtion maailmanherrsus johtanut: olemassaolo-oikeutensa se perusti siihen, että piti yllä sisäistä järjestystä ja puolusti maata ulkoisilta barbaareilta. Mutta sen järjestys oli pahinta epäjärjestystä huonompi, ja kansalaiset, joita se oli suojelevinaan barbaareilta, kaipasivat näitä kuin pelastajiaan.

Yhteiskunnan tila oli yhtä toivoton. Jo tasavallan loppuaikoina roomalaisvalta oli ryhtynyt häikäilemättömästi riistämään vallattuja maakuntia; keisarikunta ei tehnyt suinkaan loppua tästä riistosta, vaan teki sen päinvastoin järjestelmälliseksi. Mitä enemmän valtakunta rappeutui, sitä suuremmiksi paisuivat verot ja raskaudet, sitä häpeämättömämmäksi kävi virkamiesten harjoittama rosvous ja kirstutus. Kansoja hallitsevien roomalaisten toimialana ei ollut koskaan kauppa eikä teollisuus; vain koronkiskonnassa he ennättivät pitemmälle kuin kukaan muu ennen heitä tai heidän jälkeensä. Siitä mitä kaupasta oli olemassa ja säilynyt, virkamiehet tekivät lopun kiskonnallaan; rippeitä siitä säilyi vain valtakunnan itäisessä, kreikkalaisessa osassa, joka on tarkastelumme ulkopuolella. Yleinen köyhyys, kaupankäynnin, käsityön ja taiteen lamaannus, väestön väheneminen, kaupunkien rappeutuminen, maanviljelyksen taantuminen — siinä Rooman maailmanvallan lopputulos.

Maanviljelys, joka oli tärkein tuotantoala koko vanhassa maailmassa, muodostui nyt tärkeämmäksi kuin koskaan ennen. Italian valtavia maatilayhdistelmiä (latifundiumeja), jotka tasavallan kukistumisen jälkeen olivat laajenneet miltei koko maata käsittäviksi, käytettiin kahdella tavalla: joko karjanlaitumina, missä väestö oli korvattu lampailla ja härillä, joiden paimentamiseen tarvittiin vain muutamia orjia, tai maakartanoina, joissa suurten orjajoukkojen avul-

la harjoitettiin laajamittaista puutarhaviljelyä osaksi omistajan ylellistä elämää varten ja osaksi kaupungeissa markkinoitavaksi. Suuret karjanlaitumet säilyivät, vieläpä laajenivatkin; maakartanot ja niiden puutarhat rappeutuivat omistajien köyhtyessä ja kaupunkien autioituessa. Orjatyöhön perustunut latifundiumtalous ei enää kannattanut; mutta siihen aikaan se oli ainoa mahdollinen suurviljelyksen muoto. Pienviljelyksestä oli jälleen tullut ainoa kannattava viljelysmuoto. Maakartano toisensa jälkeen lohkottiin pikku palstoiksi, jotka annettiin tietystä maksusta perinnöllisille vuokraajille tai partiariille*, jotka olivat pikemminkin hoitajia kuin vuokraajia ja saivat työstään kuudennen tai vain yhdeksännen osan vuodentulosta. Useimmiten kuitenkin nämä pienet peltopalstat annettiin koloneille, jotka suorittivat tietyn vuosimaksun, olivat maahan sidotut ja myytävissä yhdessä maapalstansa kanssa. Kolonit eivät olleet tosin orjia, mutta eivät myöskään vapaita, he eivät voineet mennä naimisiin vapaiden kanssa, ja heidän keskinäisiä avioliittojaan ei pidetty täysin pätevinä avioliittoina, vaan kuten orjainkin avioliittoja vain makuukumppanuutena (contubernium). He olivat keskiajan maorjien edeltäjiä.

Antiikin orjuus oli elänyt aikansa. Se ei tuottanut enää maaseudun suurviljelmillä enempää kuin kaupungin manufaktureissakaan sitä tulosta, joka olisi ollut vaivan arvoinen; sen tuotteiden markkinat olivat hävinneet. Pienviljelyksessä ja pienkäsityössä, joiksi valtakunnan kukoistusajan jättimäinen tuotanto oli supistunut, ei ollut tilaa lukuisille orjille. Vain rikkaiden kotitaloudesta ja ylellisyydestä huolehtivilla orjilla oli vielä sijansa yhteiskunnassa. Mutta kuolevakin orjuus kykeni yhä pitämään yllä käsitystä, että kaikki tuotannollinen työ on orjan työtä, mikä ei sovi vapaille roomalaisille, ja niitähän nyt olivat kaikki kansalaiset. Siitä syystä toisaalta alettiin yhä enemmän vapauttaa orjia, jotka olivat nyt tarpeettomia ja muodostuivat rasitukseksi, samalla kun toisaalta lisääntyi kolonien ja ryysyläisiksi köyhtyneiden vapaiden (samanlaisten kuin Amerikan entisten orjavaltioiden poor whites**) lukumäärä. Antiikin orjuuden vähittäinen häviäminen ei ole lainkaan kristinuskon syytä. Kristinuskon viihtyi vuosisatoja orjuuden rinnalla Rooman valtakunnassa eikä myöhemminkään ole koskaan estänyt kristittyjen orjakauppaa, ei germaanien orjakauppaa pohjoisessa, ei venetsialaisten Välimerellä eikä myöhäisempää neekerikauppaa.*** Orjuus ei enää kannattanut ja siksi siitä tuli loppu. Mutta loppuessaan orjuus jätti jälkeensä myrkyllisen piikkinsä: vapaat halveksivat tuotannollista työtä. Siinä oli se umpikuja, johon roomalainen maailma joutui: orjuus oli mahdoton

* — osaviljelijöille. *Toim.*

** — köyhien valkoisten. *Toim.*

*** Cremonan piispan Liutprandin mukaan 900-luvulla Verdunissa, siis pyhässä germaanien valtakunnassa,¹⁷⁸ tärkeimpänä tuotantoalana oli eunukkien valmistaminen, joiden toimittaminen Espanjan maurilaisiin haaremeihin tuotti suurta voittoa.

taloudellisesti, vapaiden työtä halveksittiin moraalisesti. Edellinen ei enää voinut ja jälkimmäinen ei vielä voinut olla yhteiskunnallisen tuotannon perusmuotona. Tässä saattoi auttaa vain perusteellinen valankumous.

Maakunnissa asiat eivät olleet sen paremmat. Eniten meillä on tietoja Galliasta. Siellä oli kolonien ohella vielä vapaita pientalonpoikia. Saadakseen suojaa virkamiesten, tuomarien ja koronkiskurien väkivallalta, he turvautuivat usein jonkun mahtimiehen suojeluksen, patronaattiin; näin eivät menetelleet ainoastaan yksityiset talonpojat, vaan kokonaiset yhdyskunnat, joten 300-luvulla keisarit julistivat sen useita kertoja kielletyksi. Mutta mitä hyötyä siitä oli suojaa hakeville? Suojelija asetti näille ehdoksi, että heidän tuli luovuttaa maapalstansa hänelle, jonka korvaukseksi suojelija takasi heille elinajaksi palstan käyttöoikeuden. Pyhä kirkko omaksui tämän metkun ja käytti sitä uutterasti 800- ja 900-luvulla jumalan valtakunnan ja oman maaomaisuutensa lisäämiseksi. Noin vuonna 475 Marseillen piispa Salvianus kiivasteli tosin vielä närkästyneenä moista varkautta vastaan ja kertoi roomalaisten virkamiesten ja suurten tilanherrojen siron käyneen niin ankaraksi, että useat »roomalaiset» pakenivat seu-duille, jotka barbaarit olivat jo vallanneet, ja että sinne siirtyneet Rooman kansalaiset eivät pelänneet mitään niin kovin kuin joutumista uudelleen roomalaisvallan alaisiksi. Todistuksena siitä, että siihen aikaan vanhemmat myivät usein köyhyyden vuoksi lapsiaan orjuuteen, on sitä vastaan laadittu laki.

Barbaarigermaanit ottivat roomalaisilta kaksi kolmasosaa koko maasta siitä hyvästä, että vapauttivat heidät näiden omasta valtiosta, ja jakoivat maan keskenään. Jako suoritettiin sukulaitosta vastavasti; koska valloittajien lukumäärä oli suhteellisen vähäinen, suuria aloja jäi osaksi koko kansan, osaksi yksityisten sukujen ja heimojen jakamattomaksi omaisuudeksi. Kunkin suvun keskuudessa jaettiin pelto- ja niittymaa samanlaisina osina arvalla yksityisille talouskunnille; suoritettiinko myöhemmin uusia jakoja, sitä emme tiedä, mutta joka tapauksessa roomalaismaakunnissa luovuttiin pian tästä tavasta, ja yksityisistä osuuksista tuli myytävää yksityisomaisuutta, alodiumi. Metsä- ja laidunmaat pysyivät jakamattomina yhteisessä käytössä; tätä käyttöä, samoin kuin jaettujen tilusten viljelystapaa säänneltiin vanhan käytännön ja yhteisön päätösten mukaisesti. Mitä kauemmin suku asui kylässään ja mitä enemmän germaanit ja roomalaiset sulautuivat vähitellen toisiinsa, sitä enemmän sukulaisuuteen perustuva yhteys muuttui luonteeltaan alueelliseksi; suku sulautui markkiyhteisöön, jossa kuitenkin on vielä usein havaittavissa kyllin paljon jälkiä siitä, että tuo yhteisö juontaa alkunsa sen jäsenen sukulaisuudesta. Siten ainakin niissä maissa, missä markkiyhteisö säilyi — Pohjois-Ranskassa, Englannissa, Saksassa ja Skandinaviassa — sukulaitos muuttui huomaamatta alueelliseksi organisaatioksi ja sopeutui sen vuoksi paremmin valtioon. Mutta se säilytti kuitenkin alkuperäisen demokraattisen luonteensa, mikä on ominais-

ta koko sukulaitokselle, ja vaikka sukulaitos myöhemmin pakosta rappeutuikin, osa siitä säilyi ja on ollut siten aseena sorrettujen käsissä aina uusimpaan aikaan asti.

Kun siis suvun verisiteet menettivät pian merkityksensä, tämä johtui siitä, että sen elimet rappeutuivat myös heimon ja koko kansan keskuudessa valloituksen johdosta. Me tiedämme, että kukistettujen hallitseminen ja sukulaitos eivät sovellu yhteen. Tässä näemme sen suuressa mitassa. Germaanikansojen, roomalaismaakuntien herrojen, täytyi järjestää valtaamiensa alueiden hallinto. Mutta roomalaisjoukkoja ei voitu suinkaan ottaa sukuyhteisöihin eikä niitä voitu hallita yhteisöjen kautta. Vielä suureksi osaksi säilyneiden roomalaisten paikallisten hallintoelinten johtoon oli asetettava jokin korvaamaan Rooman valtiota, ja sinä saattoi olla vain toinen valtio. Sukulaitoksen elinten täytyi näin ollen muuttua valtioelimiksi, vieläpä olosuhteiden pakosta varsin nopeasti. Mutta valloittajakansan lähin edustaja oli sotapäällikkö. Vallatun alueen suojaaminen niin sisäisiltä kuin ulkoisiltakin vaaroilta vaati hänen valtansa voimistumista. Oli koittanut hetki, jolloin sotapäällikkyyks saattoi muuttua kuninkuudeksi, ja se tapahtuikin.

Ottakaamme esimerkiksi Frankkien valtakunta. Voitokkaan saalilaiskansan haltuun olivat joutuneet siellä paitsi laajat roomalaiset valtionmaat myös kaikki ne varsin laajat maa-alat, joita ei oltu vielä jaettu suurten ja pienten alue- [Gau] ja markkiyhdyskuntien kesken, nimittäin kaikki suuremmat metsäalueet. Tavallisesta ylipäälliköstä todelliseksi maaruhtinaaksi kohonnut frankkilaiskuningas muutti ensi työkseen tämän kansan omaisuuden kuninkaalliseksi omaisuudeksi, varasti sen kansalta ja lahjoitti tai läänitti sen seuralaisilleen. Nämä seuralaiset, jotka alkujaan olivat hänen sotilasseuruettaan ja muuta hänen alamaistaan päällystää, saivat pian vahvistusta roomalaisista, ts. roomalaistuneista gallialaisista, jotka kävivät hänelle pian välttämättömiksi kirjoitustaitonsa, sivistyksensä, romanisen puhekielen ja latinalaisen kirjakielen sekä maan oikeusjärjestyksen tuntemuksen vuoksi, sekä orjista, maaorjista ja vapautetuista, jotka olivat hänen hoviväkeensä ja joiden keskuudesta hän valitsi suosikkinsa. Näille kaikille annettiin lohkoja kansan maasta, alussa enimmäkseen lahjoina ja sittemmin beneficiumien muodossa, ensi aikoina useimmiten kuninkaan elinajaksi.¹⁷⁹ Näin luotiin kansan kustannuksella uuden ylimystön perusta.

Enemmänkin. Valtakunnan laajuuden vuoksi sitä ei käynyt hallitseminen vanhan sukulaitoksen keinoilla; esimiesten neuvosto, mikäli se ei ollut jo ajat sitten joutunut syrjään, ei olisi voinut kokoontua, ja sen tilalle tulivat pian kuninkaan vakinaiset seuralaiset; vanha kansankokous oli näön vuoksi olemassa, mutta sekin muuttui yhä enemmän pelkäksi kuninkaan valtaan alistetun sotapäällystön ja uuden nousevan ylimystön kokoukseksi. Maata omistavat vapaat talonpojat, jotka muodostivat frankkilaiskansan valtaenemmistön, menehtyivät ja köyhtyivät — niin kuin roomalaisetkin talonpojat tasa-

vallan loppuaikoina — alituisten sisällis- ja valloitusotien vuoksi varsinkin Kaarle Suuren aikana. Nämä talonpojat, jotka alkujaan muodostivat koko sotajoukon ja olivat Ranskan valloituksen jälkeen sen ydinosana, olivat köyhtyneet 800-luvun alkuun mennessä niin, että tuskin joka viides talonpoika pystyi lähtemään sotaan. Välittömästi kuninkaan kutsusta kokoontuvan vapaiden talonpoikien nostoväen tilalle tuli sotajoukko, joka oli muodostettu vastasyntyneen ylimystön palvelusväestä, mm. myös alustalaistalonpojista, niiden jälkeläisistä, jotka ennen eivät olleet tunteneet muuta herraa kuin kuninkaan eivätkä sitä aikaisemmin edes kuningastakaan. Sisällissodat, kuningasvallan heikkous ja vastaavasti voimistunut ylhäisten mieltävalta, joiden lisänä olivat nyt vielä Kaarlen asettamat ja virkansa perinnöllisyyttä tavoittelevat maakuntakreivit [Gaugrafen]¹⁸⁰, ja vihdoin normannien hyökkäykset tekivät Kaarlen seuraajien aikana frankkilaisen talonpoikaiston häviön täydelliseksi. Viidenkymmenen vuoden kuluttua Kaarle Suuren kuolemasta Frankkien valtakunta oli yhtä avuttomana normannien jalkojen juuressa kuin Rooman valtakunta oli ollut neljäsatua vuotta aikaisemmin frankkien jalkojen juuressa.

Frankkien valtakunta oli miltei samanlainen paitsi ulkoisen heikkouden, myös sisäisen yhteiskunnallisen järjestyksen eli pikemminkin epäjärjestyksen kannalta. Vapaat frankkilaiset talonpojat olivat joutuneet samaan asemaan kuin heidän edeltäjänsä, roomalaiset kolonit. Sotien ja ryöstöjen köyhdyttäminä heidän täytyi turvautua vastamuodostuneen ylhäisön tai kirkon suojelukseseen, koska kuningasvalta oli liian heikko heitä suojelemaan; mutta tästä suojeluksesta heidän täytyi maksaa kallis hinta. Heidän täytyi niin kuin ennen gallialaistenkin talonpoikien luovuttaa maapalstansa omistusoikeus suojelusherralle, ja he saivat tuon palstan herralta takaisin vuokramaana erilaisin ja vaihtelevin ehdoin, mutta aina vain palveluksia ja veroa vastaan; jouduttuaan kerran tähän riippuvuuteen he menettivät vähitellen myös persoonallisen vapautensa; muutamia sukupolvia myöhemmin he olivat enimmäkseen jo maorjia. Miten nopeasti vapaan talonpoikaissäädyn häviäminen tapahtui, sitä osoittaa Irminonin laatima, siihen aikaan Pariisin lähistössä olleen, nyt itse Pariisissa olevan Saint-Germain-des-Prés -luostarin maakirja. Ennen vanhaan, vielä Kaarle Suuren aikana tämän luostarin laajoilla maatiluksilla, joita on kaikkialla ympäristöseudulla, oli 2788 talouskuntaa, melkein kaikki germaanisenimisiä frankkilaisia. Niistä 2080 kolonia, 35 litiä, 220 orjaa ja vain 8 vapaata alustalaista. Sitä Salvianuksen jumalattomaksi julistamaa tapaa, että suojelusherra pani talonpojan siirtämään maapalstansa herran omaisuudeksi ja antoi sen talonpojalle takaisin vain elinaikaiseen käyttöön, kirkko käytti nyt yleisesti talonpoikia vastaan. Roomalaisten angarit, pakolliset rasitukset valtion hyväksi,¹⁸¹ samoin kuin germaanisten markkien jäsenten sillanrakennus-, tienteko- ym. julkiset rasitukset olivat esikuvina siinä verotyössä, joka tuli nyt yhä enemmän käytäntöön. Väestön valtaenemmistö

palasi siis miltei täydellisesti samaan asemaan, jossa se oli ollut neljäsataa vuotta aikaisemmin.

Mutta tämä todisti vain, että ensiksikin yhteiskunnallinen ryhmittymisen ja omaisuuden jakautuminen rappeutuvassa Rooman valtakunnassa vastasivat täydelleen silloista maanviljelys- ja teollisuustuotannon kehitystasoa ja olivat siis väistämättömiä, ja toiseksi, että seuraavien neljänsadan vuoden aikana tämä tuotantotaso ei sennottavasti laskenut eikä kohonnut ja johti siis yhtä väistämättömästi samaan omaisuuden jakautumiseen ja samaan väestöluokitukseen. Kaupunki oli menettänyt Rooman valtakunnan viimeisinä vuosisatoina sen vallan, joka sillä oli ollut ennen maaseutuun, eikä saanut sitä takaisin germaanien vallan ensimmäisinä vuosisatoina. Tämä edellytti, että maanviljelyksen ja teollisuuden kehitystaso oli alhainen. Tällainen yleistilanne synnytti väistämättömästi hallitsevia suurmaanomistajia ja riippuvaisia pientalonpoikia. Siitä miten vähäisiä olivat mahdollisuudet juurruttaa sellaiseen yhteiskuntaan toisaalta roomalaista latifundiumtaloutta orjineen ja toisaalta uuden aikaisempaa suurviljelyä päivätoineen, ovat todistuksina Kaarle Suuren valtavat, mutta melkein jäljettömiksi jääneet kokeilut kuuluisissa keisarillisissa maakartanoissa. Noita kokeiluja jatkoivat ainoastaan luostarit ja vain nämä onnistuivat kokeiluissaan; mutta luostarit olivat yhteiskuntalaitoksina luonnottomia, aviottomuuteen perustuvia; ne saattoivat saada poikkeuksellisia tuloksia, mutta juuri sen takia niiden itsensäkin täytyi jäädä poikkeuksiksi.

Ja kuitenkin oltiin näiden neljänsadan vuoden aikana edistytty. Vaikkakin kauden lopussa perusluokat olivat miltei samat kuin alusakin, niin ihmiset, joista nämä luokat muodostuivat, olivat kuitenkin muuttuneet toisenlaisiksi. Ei ollut enää antiikin orjuutta eikä vapaata ryysyköyhälistöä, joka halveksi työtä pitäen sitä orjan tehtävänä. Roomalaisen kolonin ja uuden maaorjatalonpojan välillä oli vapaa frankkilainen talonpoika. Tuhoutuvan roomalaisuuden »hyödytön muisto ja turha taistelu» oli kuollut ja kuopattu. 800-luvun yhteiskuntaluokat eivät muodostuneet häviävän sivistyksen rappioliassa, vaan uuden sivistyksen synnytyksissä. Uusi sukupolvi — niin herrat kuin palvelijatkin — oli roomalaisiin edeltäjiinsä verrattuna miesten sukupolvi. Mahtavien tilanherrojen ja heistä riippuvien talonpoikien välinen suhde, mikä Roomassa oli johtanut kiertämättömästi antiikin maailman tuhoon, muodostui nyt uuden sukupolven uuden kehityksen lähtökohdaksi. Ja sitten, niin hedelmättömiltä kuin nämä neljäsataa vuotta näyttävätkin, niiden suurena *saannoksena* olivat kuitenkin nykyiset kansallisuudet, länsieurooppalaisen ihmiskunnan muodostuminen ja ryhmittyminen tulevaa historiaa varten. Germaanit olivat todella elävöittäneet uudelleen Euroopan, ja siksi germaanisella kaudella tapahtuneen valtioiden hajaantumisen päätöksensä ei ollut normannilais-saraseenilainen orjuutus, vaan beneficiumien ja suojelusuhteen (kommendaation¹⁸²) kehittyminen feodalismiksi ja niin valtava väestön kasvu, että vajaat kaksisataa vuotta myöhemmin

pystyttiin kestämään ristiretkien ankarat suoneniskut ilman vahinkoa.

Mutta mikä oli se salaperäinen taikakeino, jonka avulla germaanit valoivat uutta elinvoimaa kuolevaan Eurooppaan? Oliko se germaanisen kansanheimon synnynnäistä ihmevoimaa, kuten šovinistinen historiantkirjoituksemme meille uskottelee? Ei suinkaan. Germaanit olivat varsinkin siihen aikaan sangen lahjakas ja kauttaaltaisen voimakkaan kehityksen tilassa oleva arjalainen heimo. Mutta Eurooppaa eivät nuorentaneet heidän erityiset kansalliset ominaisuutensa, vaan pelkästään heidän barbaarisuutensa, sukulaitoksensa.

Heidän persoonallinen kuntosensa ja urhoollisuutensa, heidän vapaudenrakkautensa ja demokraattinen vaistonsa, jonka avulla he tajusivat kaikki julkiset asiat omiksi asioikseen, sanalla sanoen kaikki ne ominaisuudet, jotka roomalaiset olivat menettäneet ja joiden avulla vain voitiinkin muodostaa roomalaismaailman loasta uusia valtioita ja kasvattaa uusia kansallisuuksia — mitä muuta ne olivat elleivät barbaarisuuden yläasteella olevan henkilön luonteen piirteitä, hänen sukulaitoksensa hedelmiä?

Kun germaanit uudistivat yksiavioisuuden antiikin muodon, lievensivät miehen herruutta perheessä, asettivat naisen korkeampaan asemaan kuin mitä klassinen maailma koskaan oli asettanut, niin mikä muu heidät siihen saattoi, ellei heidän barbaarisuutensa, sukulaitokseen pohjaavat tapansa, äidinoikeuden ajoilta säilyneet perinteensä?

Kun he ainakin kolmessa tärkeimmässä maassa, Saksassa, Pohjois-Ranskassa ja Englannissa, pelastivat ja siirsivät feodaalivaltioon palasen aitoa sukulaitosta markkiyhteisöjen muodossa ja antoivat siten sorretulle luokalle, talonpoikaistolle, mahdollisuuden pysyä ankarimman keskiaikaisen maaorjuuden vallitessa paikallisesti koossa ja tehdä vastarintaa, jollaista mahdollisuutta ei ollut enempää antiikin orjilla kuin nykyaikaisilla proletaareillakaan, niin mistä muusta se johtui, ellei heidän barbaarisuudestaan, yksinomaan barbaarisesta tavastaan asua sukukunnittain?

Ja vihdoin, kun he saattoivat kehittää ja yleistää lievemmän orjuusmuodon, joka heillä oli ollut jo kotimaassa ja jollaiseksi Rooman valtakunnassakin orjuus yhä enemmän muuttui, nimittäin muodon, joka kuten Fourier ensimmäisenä on huomauttanut, antaa orjuuteuille keinon vapautua vähitellen *luokkana* (*fournit aux cultivateurs des moyens d'affranchissement collectif et progressif**), muodon, joka juuri tästä syystä oli korkeampi orjuutta, minkä vallitessa on mahdollista vain eri yksilöiden välitön vapauttaminen ilman väliastetta (voitokkaan kapinan avulla tapahtuvaa orjuuden poistamista vanha aika ei tunne), kun taas keskiajan maaorjat todellisuudessa saavuttivat vähitellen vapautensa luokkana — niin minkä ansiota se oli, ellei

* — antaa maanviljelijöille kollektiivisen ja progressiivisen vapautumisen keinon. *Toim.*

heidän barbaarisuutensa, jonka vuoksi he eivät olleet vielä saattaneet voimaan täydellistä orjuutta, eivät antiikin työorjuutta eivätkä itämaista kotiorjuuttakaan?

Se elävöittävä ja uudistava voima, jota germaanit valoivat roomalaismaailmaan, oli kaikki barbaarisuuden voimaa. Todellakin, vain barbaarit pystyivät nuorentamaan rappeutuvan sivistyksen lahoutuneen maailman. Ja barbaarikauden yläaste, jolle germaanit olivat kohonneet ennen kansainvaellusta, oli juuri suotuisin tälle prosessille. Se selittää kaiken.

IX

BARBAARISUUS JA SIVISTYNEISYYS

Olemme seuranneet sukulaitoksen hajoamista pohjautumalla kolmeen merkittävään esimerkkiin, kreikkalaisiin, roomalaisiin ja germaaneihin. Tutkikaamme lopuksi niitä yleisiä taloudellisia oloja, jotka jo barbaarisuuden yläasteella kaivoivat maata yhteiskunnan sukulaitoksen alta ja hävittivät sen tyyten sivistyneisyyden alkaessa. Marxin »Pääoma» on meille tällöin yhtä välttämätön kuin Morganin kirja.

Sukulaitos, joka syntyi villeyden keskiasteella, kehittyi edelleen sen yläasteella, saavutti, sikäli kuin lähteittemme perusteella voimme päätellä, kukoistuksensa barbaarisuuden ala-asteella. Aloitammekin siis tästä kehityksasteesta.

Havaitsemme tällä asteella sukulaitoksen täysin muodostuneeksi, mistä Amerikan punaihoiset ovat meille esimerkkinä. Heimo on jakautunut useampaan sukuun, useimmiten kahteen; nämä kantasuvut pirstoutuvat väestön kasvaessa useammaksi tytärsvuoksi, joihin nähdessä kantasuku esiintyy fratiana, heimo itse jakautuu useammaksi heimoksi, joissa kussakin havaitsemme taas useimmiten samoja sukuja; ainakin yksityisissä tapauksissa sukulaishaimot ovat yhdistyneet liitoksi. Tämä yksinkertainen organisaatio vastaa täydellisesti niitä yhteiskunnallisia oloja, joista se on saanut alkunsa. Se ei ole mitään muuta kuin noiden olojen mukainen luonnollinen ryhmittymä, se pystyy tasoittamaan kaikki ne ristiriidat, joita mahdollisesti syntyy näin järjestyneessä yhteiskunnassa. Ristiriidat ulkomaailman kanssa tasoittaa sota. Sota voi päättyä heimon hävittämiseen, muttei koskaan sen orjuuttamiseen. Sukulaitoksen suurenmoisuus ja samalla myös sen rajoittuneisuus ilmenee siinä, ettei sen puitteissa ole tilaa herruudelle eikä orjuudelle. Sukulaitoksessa ei ole vielä mitään eroa oikeuksien ja velvollisuuksien välillä; intiaanin mieleen ei pätkähdä kysyä, onko osanotto yleisiin asioihin, verikosto tai sen sovitus oikeutta vai velvollisuutta; se olisi hänestä yhtä luonnontonta kuin kysyä, onko syöminen, nukkuminen tai metsästäminen oikeutta vai velvollisuutta. Yhtä mahdotonta on heimon ja suvun jakautuminen luokiksi. Ja tämä johtaa meidät tutkimaan tuon järjestelmän taloudellista perustaa.

Väestöä on erittäin vähän; sitä on runsaammin vain heimon asuinpaikalla, jota ympäröi laaja metsästysalue ja kauempana puolueeton suojametsä, joka erottaa heimon muista heimoista. Työnjako on puhtaasti luonnonmukainen; se on olemassa vain sukupuolien välillä. Mies käy sotia, metsästää ja kalastaa, hankkii ravintoaineita ja valmistaa sitä varten tarvekalut. Vaimo pitää huolta kodista, valmistaa ruokaa ja vaatteet: keittää, kutoo ja ompelee. Kumpikin on valtiias omalla alallaan: mies metsässä, vaimo kotona. Kumpikin omistaa valmistamansa ja käyttämänsä tarvekalut: mies aseet, metsästys- ja kalastustarpeet, vaimo kotitalouksineet. Taloutta hoitavat kommunistisesti useammat, usein hyvinkin monet perheet.* Se mikä valmistetaan ja käytetään yhdessä, on yhteistä omaisuutta: koti, puutarha, iso vene. Tässä ja vain tässä on siis vielä todella olemassa sitä sivistyneen yhteiskunnan lainoppineiden ja taloustieteilijäin keksimää »itsehankittua omaisuutta», mikä on viimeinen valheellinen oikeusperuste, johon nykyinen kapitalistinen omaisuus vielä tukeutuu.

Mutta ihmiset eivät jääneet kaikkialla tälle asteelle. Aasiassa he tapasivat eläimiä, joita saattoivat kesyttää ja sitten kasvattaa kotieläiminä. Villi puhvelilehmä oli metsästettävä, kesy antoi joka vuosi vasikan ja lisäksi maitoa. Eräillä edistyneimmillä heimoilla — arjalaisilla, seemiläisillä ja ehkä jo turanilaisillakin — tärkeimmäksi toiminta-alaksi muodostui ensin karjan kesyttäminen ja vasta sitten sen kasvattaminen ja hoitaminen. Paimentolaisheimot erottuivat muista barbaareista: tämä oli *ensimmäinen suuri yhteiskunnallinen työnjako*. Paimentolaisheimot tuottivat paitsi enemmän myös laadullisesti toisenlaisia elintarvikkeita kuin muut barbaarit. Paitsi sitä, että niillä oli maitoa, maitotuotteita ja lihaa paljon enemmän kuin muilla, niillä oli myös vuotia, lampaan- ja vuohenvillaa, ja sitä mukaa kuin raaka-aineiden määrä kasvoi, yhä enemmän kehruu- ja kutomavalmisteita. Tämä teki ensimmäisen kerran mahdolliseksi säännöllisen vaihdon. Varhaisemmillä kehitysasteilla saattoi tapahtua vain sattumanvaraista vaihtoa; erikoinen aseiden ja työkalujen valmistustaito saattoi aiheuttaa ohimenevää työnjakoa. Niinpä monin paikoin on tavattu eittämättömiä jäänteitä myöhemmän kiviikauden aikaisista työpajoista, joissa valmistettiin kiviaseita; taiturit, jotka niissä kehittivät taitoaan, työskentelivät luultavasti koko yhteisön kustannuksella ja sen hyväksi, kuten intialaisten sukuyhdyskuntien vakinaiset käsityöläiset vieläkin tekevät. Joka tapauksessa tällä asteella vaihtoa saattoi syntyä vain heimon keskuudessa ja siinäkin poikkeuksellisesti. Sen sijaan havaitsemme, että paimentolaisheimojen erottua toisista heimoista olivat olemassa kaikki edellytykset heimojen jäsenten väliselle tavaravaihdolle ja sen kehittymiselle ja

* Varsinkin Amerikan luoteisrannikolla, ks. Bancroftia. Kuningatar Charlotten saarilla asuvan haida-heimon muutamilla talouskunnilla oli jopa 700 henkeä saman katon alla. Nutkalaisten keskuudessa kokonaisia heimoja asui saman katon alla.

vakaantumiselle pysyväksi instituutioksi. Heimojen välinen vaihto tapahtui alussa suvun esimiesten välityksellä; mutta kun karjalaumat alkoivat siirtyä eristetyksi omaisuudeksi, yksilöllinen vaihto pääsi yhä enemmän voitolle ja muuttui lopulta ainoaksi vaihtomuodoksi. Paimentolaisheimojen tärkeimpänä tavara-artikkelina naapurien kanssa harjoitetussa vaihdossa oli karja; karjasta tuli se tavara, jonka mukaan laskettiin kaikkien muiden tavarain arvo ja joka kelpasi kaikkialla hyvin vaihtotavaraksi, sanalla sanoen karja sai rahan tehtävät ja esitti rahan osaa jo tällä asteella. Näin väistämättömästi ja nopeasti kehittyi rahatavaran tarve jo tavaravaihdon alkaessa.

Kasvitarhanviljely, joka luultavasti oli outoa alimmalla asteella oleville Aasian barbaareille, alkoi ainakin jo barbaarisuuden keskiasteella heidän keskuudessaan peltoviljelyn edeltäjänä. Turanin ylätasangon ilmastossa paimentolaiselämä on mahdotonta, ellei pitkän ja ankaran talven ajaksi varata rehuvarastoa; heinän- ja viljanviljely oli siellä siis välttämätöntä. Samoin on asian laita Mustanmeren pohjoispuolella olevilla aroilla. Joskin ensin viljaa kasvatettiin karjalle, tuli siitä pian ravintoa ihmisillekin. Viljelysmaa pysyi vielä heimon omaisuutena, joka luovutettiin ensiksi suvulle, tämä antoi sen sittemmin talouskuntien ja lopulta yksityisten käyttöön; näillä lienee ollut jonkinlainen hallussapito-oikeus siihen, mutta ei muuta.

Teollisuuden alalla oli tällä asteella kaksi erittäin tärkeää saavutusta: ensiksikin kangaspuut ja toiseksi malmin sulatus ja metallinmuokkaus. Kupari ja tina sekä niiden yhdiste pronssi olivat tärkeimpiä metalleja; pronssista saatiin käyttökelpoisia työkaluja ja aseita, mutta se ei voinut syrjäyttää kiviaseita; tämän saattoi tehdä vain rauta, mutta rautaa ei osattu vielä valmistaa. Kultaa ja hopeaa alettiin käyttää somistelua ja koristelua varten, ja ne lienevät olleet jo suuremmissa arvossa kuin kupari ja pronssi.

Tuotannon kohoaminen kaikilla aloilla — karjanhoidossa, peltoviljelyssä, kotiteollisuudessa — teki inhimillisen työvoiman kykeneväksi valmistamaan enemmän tuotteita kuin sen oma ylläpito vaati. Samalla se lisäsi suvun, talouskunnan tai yksityisen perheen kunkin jäsenen osalle tulevaa päivittäistä työmäärää. Lisätyövoiman saanti kävi toivottavaksi. Sitä hankittiin sodassa: sotavangeista tehtiin orjia. Lisätessään työn tuottavuutta, siis rikkautta, ja laajentaessaan tuotannollisen toiminnan piiriä ensimmäinen suuri yhteiskunnallinen työnjako johti silloisten historiallisten edellytysten vallitessa välttämättömästi orjuuteen. Ensimmäinen suuri yhteiskunnallinen työnjako johti myös ensimmäiseen yhteiskunnan suureen jakautumiseen kahdeksi luokaksi: herroiksi ja orjiksi, riistäjiksi ja riistettäviksi.

Miten ja milloin karjalaumat siirtyivät heimon tai suvun yhteisomistuksesta yksityisten perheiden päämiesten omaisuudeksi, siitä emme tiedä vielä mitään. Mutta sen on täytyntä tapahtua pääasiallisesti tällä asteella. Karjalaumat ja muut uudet rikkauudet aiheuttivat samalla vallankumouksen perheessä. Elatuksen hankinta (Erwerb) oli aina ollut miehen tehtävänä, hän oli valmistanut tarvittavat vä-

lineet ja omistanut ne. Karjalaumat olivat uusia elatuksensaanti-keinoja, laumojen alkuperäinen kesyttäminen ja sittemmin niiden paimentaminen olivat miehen työtä. Sen vuoksi karja kuului hänelle samoin kuin karjaa vastaan vaihdetut tavarat ja orjat. Elatuksen hankinnan tuottama ylijäämä joutui kokonaan miehelle; vaimo nautti siitä osan, mutta hänellä ei ollut osaa omaisuuteen. »Villi» soturi ja metsästäjä oli tyytynyt kotona olemaan toisella sijalla vaimonsa jälkeen; rikkaudellaan pöyhkeilevä »leppoisampi» karjapaimen tunkeutui ensimmäiselle sijalle ja työnsi vaimon toiselle. Eikä vaimo voinut valittaa. Työnjako perheessä oli aiheuttanut omaisuuden jakautumisen miehen ja vaimon kesken; tuo työnjako pysyi samana, mutta entinen kotona vallinnut suhde oli kääntynyt nyt silti päinvastaiseksi yksinomaan siksi, että perheen ulkopuolella työnjako oli muuttunut toiseksi. Sama syy, joka oli taannut naiselle ennen valta-aseman kotona: hänen toimintansa rajoittuminen kotitöihin, sama syy varmensi nyt miehelle valta-aseman kodissa; naisen kotityö menetti nyt merkityksensä miehen työn rinnalla; miehen työ oli kaikki kaikessa, naisen työ oli mitätöntä avustusta. Jo tässä yhteydessä ilmenee, että naisen vapautuminen, hänen yhdenvertaistumisensa miehen rinnalla, on mahdollonta ja pysyy mahdollotonta niin kauan kuin vaimo on estetty osallistumasta yhteiskunnalliseen tuotannolliseen työhön ja hänen toimintansa rajoitetaan yksityistaloudelliseen kotityöhön. Naisen vapautuminen käy mahdolliseksi vasta sitten, kun hän voi osallistua tuotantoon laajassa yhteiskunnallisessa mitassa ja kun kotityö sitoo häntä vain mitättömässä määrässä. Ja tämän on tehnyt mahdolliseksi vasta nykyaikainen suurteollisuus, joka ei ainoastaan suvaitse, vaan nimenomaan vaatii naisten työtä suuressa määrin ja pyrkii yksilöllisen kotityönkin muuttamaan yhä enemmän yhteiskunnalliseksi tuotannoksi.

Miehen saavutettua todellisen kotiherruuden kukistui viimeinenkin este hänen yksinvaltansa tieltä. Tämän yksinvallan varmensi ja ikuisti äidinoikeuden kukistuminen, isänoikeuden voimaan saataminen, vähitellen tapahtuva siirtyminen pareittaisaviosta yksivaioloisuuteen. Mutta siten syntyi halkeama vanhaan sukulaitokseen: yksityisestä perheestä kehittyi mahti, joka nousi uhkaamaan sukua.

Seuraava askel vie meidät barbaarisuuden yläasteelle, aikakautteen, joka on kaikkien sivistyskansojen sankarikautta — rautamiekan, mutta myös rautavannaksen ja -kirveen aikakautta. Ihmisen palvelukseen astui rauta, tämä viimeisin ja tärkein kaikista niistä raaka-aineista, jotka ovat esittäneet mullistavaa osaa historiassa, viimeisin — perunaan asti. Rauta teki mahdolliseksi viljellä suuria maa-aloja, raivata pelloksi laajoja metsä-alueita; se antoi käsityöläiselle työkalun, joka oli niin kova ja terävä, ettei mikään kivi eikä mikään aikaisemmin tunnettu metalli voinut sitä vastustaa. Kaikki tämä tapahtui vähitellen, ensimmäinen rauta oli usein pehmeämpää kuin pronssi. Kiviase hävisi sen vuoksi vain vitkalleen; ei ainoastaan »Hildebrandinlaulussa», vaan Hastingsin taistelussakin 1066 käytet-

tiin vielä kivikirveitä.¹⁹³ Mutta edistys oli nyt vastustamatonta, nopeampaa ja keskeytyksiä oli vähemmän. Kivimuurien, tornien ja vallinsarvienv ympäröimä kaupunki kivi- tai tiilirakennuksineen muodostui heimon tai heimoliiton keskuspaikaksi; se osoitti rakennustaidon valtavaa kehittymistä, mutta samalla myös vaaran ja suojelustarpeen lisääntymistä. Rikkaus kasvoi nopeasti, mutta yksilöiden rikkautena; kutoma-alalla, metallinjalostuksessa ja muilla yhä enemmän erikoistuvilla käsityöaloilla tuotanto monipuolistui ja taitavuus lisääntyi yhä enemmän; maanviljelys tuotti nyt viljan, palkokasvien ja hedelmien ohella myös öljyä ja viiniä, joita oli opittu valmistamaan. Yhden ja saman henkilön oli jo mahdotonta harjoittaa näin monipuolista toimintaa; tapahtui *toinen suuri työnjako*: käsityö erottautui maanviljelyksestä. Tuotannon ja samalla työn tuottavuuden jatkuva kasvu nosti ihmistyövoiman arvoa; orjuus, joka edellisellä kehitysasteella oli ollut vasta alkavaa ja satunnaista, muodostuu nyt yhteiskuntajärjestelmän oleelliseksi osaksi; orjat lakkaavat olemasta pelkkiä apulaisia, heitä ajetaan nyt tuisnoittain työhön pelloille ja työpajoihin. Tuotannon jakauduttua kahdeksi suureksi perusalaksi, maanviljelyksi ja käsityöksi, aletaan tuottaa välittömästi vaihtoa varten, saa alkunsa tavarantuotanto ja samalla myös kauppa, jota käydään paitsi heimon sisällä ja heimon rajoissa myös jo meritsekin. Mutta kaikki tämä on vielä sangen kehittymätöntä; jaloja metalleja aletaan käyttää pääasiallisena ja yleisenä tavarana, joskaan ei vielä rahaksi lyötynä, vaan ainoastaan painonsa mukaan vaihdettavana rahatavarana.

Rikkaiden ja köyhien välinen ero esiintyy vapaiden ja orjien välisen eron rinnalla: uutta työnjakoa seuraa yhteiskunnan uusi luokkajako. Eri perheiden päämiesten omaisuuseroavuudet hävittävät entiset kommunistiset talousyhteisöt kaikkialla, missä ne ovat vielä säilyneet; ja samalla tulee loppu tämän yhteisön yhteisestä maanviljelystä. Peltomaa annetaan erillisten perheiden käyttöön, ensin määrääjäksi, myöhemmin kerta kaikkiaan, maan täydelliseen yksityisomistukseen siirtyminen tapahtuu vähitellen ja samalla kun pareittaisavio muuttuu yksiavioisuudeksi. Erillinen perhe alkaa muodostua yhteiskunnan taloudelliseksi yksiköksi.

Väestötiheyden lisääntyminen pakottaa liittymään läheisemmin yhteen niin sisäisiä kuin ulkoisiakin oloja silmälläpitäen. Kaikkialla käy välttämättömäksi sukulaisheimojen liittoutuminen ja pian myös niiden yhdistyminen sekä samalla erillisten heimoalueiden yhdistäminen koko kansan alueeksi. Kansan sotapäällikkö — rex, basileus, thiudans — käy välttämättömäksi vakinaiseksi virkahenkilöksi. Syntyy kansankokous, mikäli sitä ei ole jo ennestään olemassa. Sotapäällikkö, neuvosto, kansankokous ovat sotilaalliseksi demokraatiaksi kehittyneen sukulaitoksen elimiä. Demokratia on sotilaallinen siksi, koska sota ja sotilaallinen järjestäytyminen ovat nyt muodostuneet kansan säännöllisiksi elämäntoiminnoiksi. Naapurien rikkauDET kiihottavat niiden kansojen ahneutta, joilla rikkauten kokoami-

nen on jo elämän tärkeimpiä tarkoituksia. He ovat barbaareja: ryöstäminen on heistä helpompaa ja jopa kunniallisempaa kuin tuotannollinen työ. Sotaa, jota ennen käytiin vain kostotoimpiteenä tai riittämättömäksi käyneen alueen laajentamiseksi, käydään nyt pelkän ryöstön vuoksi, siitä tulee vakituinen ansiolähde. Muurit eivät suotta kohoa uhkaavina uusien linnoitettujen kaupunkien ympärille: niiden vallihautoissa ammottaa sukulaitoksen hauta, ja niiden tornit yltyvät jo sivistyskauteen. Ja samaa tapahtuu yhteiskunnan sisällä. Ryöstösodat voimistavat sekä ylipäällikön että hänen alaistensa sotapäälliköiden valtaa; näiden seuraajan valitseminen tavanmukaisesti samasta perheestä muuttuu vähitellen varsinkin isänoikeuden tultua voimaan, alussa siedetyksi, sitten vaadituksi ja vihdoin anastetuksi perinnölliseksi vallaksi; lasketaan perinnöllisen kuninkuuden ja perinnöllisen ylhäisyyden perusta. Sillä tavalla sukulaitoksen elimet irtoavat vähitellen niistä juurista, joita sillä oli kansassa, suvussa, fratriassa ja heimossa, ja koko sukulaitos muuttuu vastakohtakseen: heimojärjestöstä, jonka tarkoituksena oli omien asloiden vapaa säätelyminen, se muuttuu järjestykseksi, jonka tarkoituksena on naapurin ryöstäminen ja sortaminen, ja tätä vastaavasti sen elimet muuttuvat kansan tahdon välikappaleista omaa kansaa vastaan toimiviksi herruuden ja sorron itsenäisiksi elimiksi. Mutta sitä ei olisi voinut tapahtua koskaan, ellei rikkaudenthimo olisi jakanut suvunjäseniä rikkaisiin ja köyhiin, ellei »omaisuuseroavuus saman suvun keskuudessa olisi muuttanut suvunjäsenten etujen yhteisyyttä vastakohtaisuudeksi» (Marx) ja ellei orjuuden leviäminen olisi jo tehnyt omalla työllä tapahtuvaa toimeentulon ansaitsemista toiminnaksi, jota pidettiin vain orjalle sopivana ja häpeällisempänä kuin ryöstöä.

* * *

Näin olemme päässeet sivistyskauden kynnykselle. Se alkaa työnjaon kehittymisestä pitemmälle. Ala-asteella ihmiset tuottivat välittömästi vain omaksi tarpeekseen; harvoin tapahtuva vaihtotoiminta oli yksityistä laatua ja koski vain tilapäisesti syntynyttä ylijäämää. Barbaarisuuden keskiasteella havaitsemme paimentolaiskansoilla karjan olevan omaisuutta, joka lauman ollessa tarpeeksi suurilukuisen tuottaa säännöllisesti ylijäämää, yli oman tarpeen; samalla havaitsemme paimentolaiskansojen ja karjalaumoja omistamattomien takapajuisten heimojen välillä työnjaon ja näin ollen kaksi rinnakkaisesti esiintyvää tuotantoastetta, jotka ovat siis säännöllisen vaihdon edellytyksiä. Barbaarisuuden yläasteella tapahtuu edelleen työnjako maanviljelyksen ja käsityön välillä, josta johtuu, että yhä suurempi osa työn tuotteista tuotetaan välittömästi vaihtoa varten ja eri tuottajien välinen vaihto muodostuu yhteiskunnalle elintärkeäksi. Sivistyneisyys vakiinnuttaa ja varmentaa kaikki nämä sitä edeltäneet työnjakomuodot varsinkin kärjistämällä kaupungin ja maaseudun välistä vastakohtaisuutta (jolloin kaupunki voi hallita

taloudellisesti maaseutua, kuten vanhalla ajalla, taikka maaseutu kaupunkia, kuten keskiajalla) sekä aiheuttaa lisäksi kolmannen, sille ominaisen työnjaon, jolla on ratkaiseva merkitys: se luo luokan, joka itse ei toimi enää tuotannossa, vaan ainoastaan vaihtaa tuotteita, nimittäin *kauppiaat*. Kaikki aikaisemmat luokittumistendenssit olivat koskeneet yksinomaan tuotantoa; ne olivat erottaneet tuotantoon osallistuvat ihmiset johtajien ja suorittajien ryhmiin tai suurempiin ja pienempiin tuottajiin. Nyt esiintyy ensi kerran luokka, joka osallistumatta millään tavalla tuotantoon valtaa yleensä tuotannon johdon ja alistaa tuottajat taloudellisesti valtaansa sekä asettuu väistämättömänä välittäjänä kahden tuottajan väliin nytkien heitä kumppaakin. Sen varjolla, että tuottajat voitaisiin säästää vaihdon vaivoilta ja tappionuhalta, että heidän tuotteidensa menekki voitaisiin laajentaa kaukaisille markkinoille ja siten muka luoda mitä hyödyllisin väestöluokka, syntyy loiseläjäloukka, yhteiskunnan aito tyhjäntoimittajaluokka, joka palkkioksi itse asiassa sangen pienistä palveluksistaan kuorii kerman sekä kotimaisesta että ulkomaisesta tuotannosta, hankkii nopeasti äärettömiä rikkauksia sekä niiden mukaista yhteiskunnallista vaikutusvaltaa ja saa juuri siksi sivistyskaudella yhä uutta kunniaa ja yhä suuremman hallintavallan tuotannossa, kunnes se vihdoinkin itsekin luo oman tuotteensa: ajoittaiset kauppapalat.

Tarkasteltavamme olevalla kehitysasteella nuorella kauppiaskunnalla ei tosin ole vielä aavistustakaan niistä suurista tehtävistä, jotka sitä odottavat. Mutta se on muotoutumassa ja käymässä välttämättömäksi, ja se riittää. Yhdessä sen kanssa ilmaantuu *metalliraha*, lyöty raha, ja metallirahasta ei-tuottaja saa uuden välikappaleen tuottajan ja hänen tuotantonsa hallitsemiseksi. Keksittiin tavaroiden tavara, johon peitettyssä muodossa sisältyvät kaikki muut tavarat, taikakapine, joka voitiin muuttaa mielen mukaan miksi tahansa halutuksi ja toivotuksi esineeksi. Se jolla sitä oli, hallitsi tuotannon maailmaa. Entä kenellä sitä ennen kaikkea oli? Kauppiaalla. Rahan palvonta oli hänen varmoissa käsissään. Hän otti huolekseen tehdä selkoa siitä, että kaikkien tavaroiden ja samalla kaikkien tavarantuottajien oli langettava tomuun rahan edessä. Hän todisti käytännössä, että kaikki muut rikkauden muodot ovat vain pelkkää näennäisyyttä tämän rikkauden ruumiillistuman rinnalla. Koskaan myöhemmin rahan mahti ei ole esiintynyt niin alkukantaisen raakana ja väkivaltaisena kuin tänä sen nuoruuden aikana. Tavarahan rahalla-ostoa seurasi rahan lainaaminen ja samalla korko ja koronkiskonta. Mikään myöhemmän ajan lainsäädäntö ei jätä velallista niin sääli-mättömästi ja auttamattomasti korkoa kiskovan velkojan poljettavaksi kuin muinaisateenalainen ja muinaisroomalainen, ja kumpikin syntyi spontaanisesti, tavanomaisena oikeutena, yksinomaan taloudellisesta pakosta.

Tavaroiden ja orjien muodossa esiintyvän rikkauden ja raharikkauden rinnalle syntyi nyt myös maaomaisuuden muodossa esiin-

tyvä rikkaus. Yksityishenkilöiden omistusoikeus niihin maapalstoihin, jotka suku tai heimo oli antanut alun perin heidän käytettäväkseen, oli varmistunut nyt niin, että nämä palstat kuuluivat heille perintöomaisuutena. Viime aikoina yksityishenkilöt olivat ennen kaikkea pyrkineet vapauttamaan palstansa sukuyhteisön omistuvaatimuksista, jotka olivat muodostuneet heille kahleiksi. He pääsivät noista kahleista, mutta kohta sen jälkeen myös uudesta maaomaisuudestaan. Täydellinen, vapaa maanomistus ei merkinnyt ainoastaan esteetöntä ja rajatonta maanomistusmahdollisuutta, vaan se merkitsi myös mahdollisuutta maan luovuttamiseen. Niin kauan kuin maa oli suvun omaisuutta, tätä mahdollisuutta ei ollut. Mutta riisuessaan itsensä lopullisesti suvun ja heimon ylimmän omistusoikeuden kahleista uusi maanomistaja katkaisi samalla sen siteen, joka oli sitonut hänet aikaisemmin irrottamattomasti maahan. Mitä se merkitsi, sen selvitti hänelle raha, joka keksittiin samaan aikaan kuin maan yksityisomistus. Maa saattoi nyt muuttua tavaraksi, jota ostetaan ja pantataan. Tuskin oli maanomistus saatettu voimaan kun jo hypoteekkikin keksittiin (ks. Ateenaa). Niin kuin heitairismi ja prostituutio kulkevat yksiavioisuuden kintereillä, niin kulkee hypoteekki siitä pitäen maanomistuksen kintereillä. Tahdoitte saada täydellisen, vapaan, luovutettavissa olevan maanomistusoikeuden, no niin, se teillä on: tu l'as voulu, George Dandin!*

Näin kaupankäynnin laajenemista, rahaa, koronkiskontaa, maaomaisuutta ja hypoteekkia seurasi rikkauden nopea kasautuminen ja keskittyminen harvalukuisen luokan käsiin, samalla kun kansanjoukot köyhtyivät yhä enemmän ja köyhälistöjoukko kasvoi. Uusi rahaylimystö syrjäytti lopullisesti vanhan sukuylimystön (Ateenassa, Roomassa, germaaneilla), mikäli se itse ei ollut jo alunpitäen tätä samaa sukuylimystöä. Ja samalla kun vapaat luokittuivat varallisuuden mukaan, orjien lukumäärä** lisääntyi valtavasti, varsinkin Kreikassa, niiden pakkotyö muodosti sen perustan, jolta koko yhteiskuntarakennus kohosi.

Katsokaamme nyt, miten oli käynyt sukulaitokselle tämän yhteiskunnallisen mullistuksen aikana. Sukulaitos oli voimaton vastustamaan niitä uusia aineksia, jotka olivat kasvaneet ilman sen myötävaikutusta. Sen edellytyksenä oli, että suvun tai vaikkapa heimon jäsenet pysyisivät yhdessä samalla ja vain heidän asumallaan alueella. Tästä oli tullut loppu jo kauan sitten. Suvut ja heimot olivat sekoittuneet toisiinsa kaikkialla, ja orjia, alustalaisia sekä muukalaisia asui kaikkialla vapaiden kansalaisten keskuudessa. Väestön asuinpaikan vakinaisuutta, johon oli päästy vasta barbaarisuu-

* — sinä olet niin tahtonut, George Dandin! (*Molière*. »George Dandin», 1. näytös, 9. kohtaus.) *Toim.*

** Ateenan orjien lukumäärää ks. edellä s. 117 [ks. tätä osaa, s. 257. *Toim.*]. Korintissa kaupungin kukoistusaikana orjia oli 460 000, Aiginassa 470 000, kummassakin tapauksessa kymmenen kertaa vapaiden kansalaisten lukumäärää suurempi.

den keskiasteen lopulla, rikkoivat tämän tästä kaupankäynnin, elinkeinon vaihtamisen ja maaomaisuuden luovutuksen aiheuttamat muutokset väestön kokoomuksessa ja asuinpaikassa. Sukuyhtymien jäsenet eivät enää voineet kokoontua päättämään yhteisistä asioistaan; ainoastaan mitättömistä asioista, kuten uskonnollisista juhlista, pidettiin vielä vähän huolta. Niiden tarpeiden ja etujen rinnalle, joiden turvaaminen oli siihen sopeutettujen sukuyhtymien kutsumuksena, syntyi elinkeino-oloissa tapahtuneen mullistuksen ja tästä aiheutuneen yhteiskuntarakenteen muuttumisen johdosta uusia tarpeita ja etuja, jotka eivät olleet ainoastaan vieraita vanhalle sukulaitokselle, vaan vieläpä joka suhteessa ristiriidassa sen kanssa. Työnjaon ansiosta syntyneiden käsityöläisryhmien edut, kaupungin erikoiset, maaseutuun nähden vastakkaiset tarpeet vaativat uusia elimiä; kukin näistä ryhmistä oli kuitenkin koostunut aivan eri sukuihin, fratrioihin ja heimoihin kuuluvista ihmisistä, vieläpä muukalaisistakin; noiden elinten täytyi siis muodostua sukulaitoksen ulkopuolella, sen ohessa ja samalla sille vastakkaisina. — Ja tämä etujen ristiriitaisuus ilmeni edelleen kussakin sukuyhtymässä. Se muodostuiärkevimmäksi rikkaiden ja köyhien, koronkiskurien ja velallisten kuuluessa samaan sukuun sekä samaan heimoon. — Lisäksi oli olemassa uusi, sukukunnille vieras väestöjoukko, joka saattoi paisua kuten Roomassa maan mahdiksi ja oli päälle päätteeksi liian lukuisa voidakseen tulla otetuksi vähitellen verisukulaisuuteen perustuviin sukuihin ja heimoihin. Sukuyhtymät, nuo suljetut etuoikeutetut yhdyskunnat, olivat tämän joukon vastakohtana; alkuaikojen luonnollinen kansanvaltaisuus oli muuttunut vihatuksi ylimysvallaksi. — Sukulaitos oli vihdoin kehittynyt yhteiskunnasta, jossa ei ollut mitään sisäisiä vastakohtaisuuksia, ja oli sovelias vain sellaiseen yhteiskuntaan. Sillä ei ollut mitään muita pakkokeinoja kuin yleinen mielipide. Mutta nyt oli syntynyt yhteiskunta, jonka oli täytynyt kaikkien taloudellisten elämänehtojensa pakottamana jakautua vapaisiin ja orjiin, riistäviin rikkaisiin ja riistettäviin köyhiin. Tämä yhteiskunta ei enää voinut sovittaa noita vastakohtaisuuksia, vaan sen oli kärjistettävä niitä äärimmilleen. Tällainen yhteiskunta saattoi olla olemassa vain luokkien käydessä herkeämätöntä avointa taistelua keskenään tai sitten jonkin kolmannen mahdin herruuden alaisena, joka pysyen näennäisesti näiden taistelevien luokkien yläpuolella tukahdutti niiden avoimet yhteentörmäykset ja salli luokkataistelun korkeintaan taloudellisella alalla, niin sanotussa laillisessa muodossa. Sukulaitos oli aikansa elänyt. Sen oli särkenyt työnjako sekä sen aiheuttama yhteiskunnan jakautuminen luokkiin. Sukulaitoksen tilalle tuli *valtio*.

* * *

Edellä olemme jo tarkastelleet erikseen kutakin niistä kolmesta päämuodosta, joissa valtio kohosi sukulaitoksen raunioille. Puhtain-

ta klassista muotoa edustaa Ateena: siellä valtio sai suoranaisesti ja pääasiallisesti alkunsa itse sukuyhteiskunnan sisällä kehittyneistä luokkavastakohtista. Roomassa sukuyhteiskunta muodostui siihen kuulumattoman runsaslukuisen ja oikeudettoman, mutta velvollisuuksien rasittaman plebeijin keskellä olevaksi suljetuksi ylimystökerrokseksi; plebeijin voitto murskasi vanhan sukulaitoksen ja rakensin sen raunioille valtion, missä niin sukuyhdistymä kuin plebeijikin hävisivät pian kokonaan. Roomalaisvaltakunnan valloittaneilla germaaneilla valtio syntyi välittömästi sen seurauksena, että germaanit valtasivat laajoja vieraita alueita, joiden hallitsemiseksi sukulaitos ei tarjonnut mitään keinoja. Mutta koska tämä valtaaminen ei vaatinut vakavaa taistelua kantaväestöä vastaan eikä myöskään pitkälle kehittyneitä työnjakoa ja koska sekä voitettujen että voittajien taloudellinen kehitystaso oli jokseenkin sama ja yhteiskunnan taloudellinen perusta pysyi siis entisenä, niin siitä syystä sukulaitos saattoi sellaisessa muuttuneessa, alueellisessa muodossa kuin markkilaitoksessa säilyä edelleenkin vuosisatoja ja lievemässä muodossa jopa nuortuakin joksikin aikaa myöhemmissä aatelis- ja patriisisuissa, vieläpä talonpoikaissuissakin, kuten esim. Dithmarschenissa.*

Siis valtio ei ole suinkaan mahti, jonka yhteiskunta olisi ottanut vastaan ulkoisesta pakosta; yhtä vähän se on »siveellisen idean todellisuus», »järjen kuva ja todellisuus», kuten Hegel väittää.¹⁸⁵ Valtio on päinvastoin tietyllä kehitysasteella olevan yhteiskunnan tuote; valtio on sen tunnustamista, että tämä yhteiskunta on joutunut ratkaisemattomaan ristiriitaan itsensä kanssa ja jakautunut sovitattomiksi vastakohtiksi, joita se ei pysty poistamaan. Mutta jotta nämä vastakohtat, taloudellisilta eduiltaan vastakkaiset luokat, eivät kuluttaisi tuloksettomassa taistelussa loppuun itseänsä ja yhteiskuntaa, käy tarpeelliseksi mahti, joka olisi enännäisesti yhteiskunnan yläpuolella, lieventäisi yhteentörmäystä ja pitäisi sen »järjestyksen» rajoissa. Ja tänä yhteiskunnasta alkunsa saaneena, mutta sen yläpuolelle asettuvana ja siitä yhä enemmän vieraantuvana mahtina on valtio.

Vanhasta sukulaitoksesta valtio eroaa ensiksikin siinä, että se *jakaa* valtion alamaiset *alueen mukaan*. Vanhat verisiteiden ansioita muodostuneet ja koossa pysyneet sukuyhtymät kävivät, kuten olemme huomanneet, riittämättömiksi enimmäkseen sen takia, että niiden edellytyksenä oli suvun jäsenten pysyminen tietyllä alueella, mutta siitähän oli jo kauan sitten tullut loppu. Alue oli pysynyt alueena, mutta ihmiset olivat alkaneet liikkua. Aluejako otettiin sen vuoksi lähtökohdaksi ja sallittiin kansalaisten käyttää julkisia oikeuksiaan sekä täyttää velvollisuutensa siellä, minne he asettuivat

* Ensimmäinen historioitsija, jolla oli ainakin hämärä käsitys suvun olemuksesta, oli Niebuhr, ja siitä — samoin kuin välittömästi seuranneista erehdyksistään — hän saa kiittää dithmarschenilaisten sukujen tuntemustaan.¹⁸⁴

asumaan, suvusta ja heimosta riippumatta. Tällainen asuinpaikan mukainen valtion alamaisten järjestäminen on kaikille valtioille yhteistä. Sen vuoksi se tuntuu meistä luonnolliselta, mutta olemmehan nähneet, miten ankaria ja pitkäjänteisiä taisteluita tarvittiin ennen kuin se saattoi vakiintua Ateenassa ja Roomassa entisen sukukuntien mukaisen järjestyksen tilalle.

Toisena erottavana piirteenä on se, että pystytetään *julkinen valta*, joka ei ole enää sama kuin aseelliseksi voimaksi järjestäytyneet väestö itse. Tätä erikoista julkista valtaa tarvitaan siksi, että väestön omatoiminen aseellinen organisaatio on käynyt mahdottomaksi yhteiskunnan jakauduttua luokkiin. Myös orjat kuuluvat väestöön; 90 000 Ateenan kansalaista muodostaa 365 000 orjaan nähden vain etuoikeutetun luokan. Ateenan demokratiassa kansan sotajoukko oli ylimystön julkista, orjia vastaan tähdättyä valtaa, joka piti orjia kurissa; mutta myös kansalaisten kurissa pitäminen vaati santarmita, kuten edellä on kerrottu. Tämä julkinen valta on olemassa jokaisessa valtiossa. Siihen kuuluu paitsi aseväkeä myös muita asianmukaisia lisäkkeitä, kuten vankiloita ja pakkolaitoksia, joita sukuyhteiskunta ei tuntenut. Tuo valta voi olla varsin vähäinen, miltei näkymätön yhteiskunnissa, missä luokkavastakohtat ovat vielä kehittymättömiä, ja kaukaisilla seuduilla, kuten toisinaan siellä täällä Amerikan Yhdysvalloissa. Julkinen valta vahvistuu sitä mukaa kuin valtion sisäiset luokkaristiriidat kärjistyvät ja sitä mukaa kuin toisiinsa rajautuvat valtiot laajenevat ja niiden väestö kasvaa. Vilkaiskaapa vaikka nykyiseen Eurooppaamme, missä luokkataistelu ja valloituskilpailu ovat paisuttaneet julkisen vallan niin mahtavaksi, että se uhkaa niellä koko yhteiskunnan ja jopa valtionkin.

Julkisen vallan ylläpitämiseksi ovat välttämättömiä kansalaisilta perittävät maksut — *verot*. Näitä ei tunnettu lainkaan sukuyhteiskunnassa. Mutta me tunnemme ne tätä nykyä aivan tarpeeksi. Sivilisaation kehittyessä verotkin osoittautuvat riittämättömiksi; valtio asettaa vekseleitä maksettavaksi tulevaisuudessa, lainaa, tekee *valtionvelkoja*. Siitäkin vanha Eurooppa voi kertoa yhtä ja toista.

Virkamiehet, joilla on julkinen valta ja veronkanto-oikeus, kohtaavat siis yhteiskunnan eliminä yhteiskunnan *yläpuolelle*. Se arvonanto, jota vapaasti ja auliisti osoitettiin sukuyhteiskunnan virkaelimmille, ei heitä tyydytä, vaikka he voisivatkin sen saavuttaa; yhteiskunnasta vieraantuvan mahdin edustajina heidän täytyy hankkia itselleen arvonantoa poikkeuslakien avulla, joiden ansiosta heistä tulee erityisen pyhiä ja loukkaamattomia. Sivistysvaltion viheliäisimmälläkin poliisipalvelijalla on enemmän »arvovaltaa» kuin sukuyhteiskunnan kaikilla elimillä yhteensä; mutta sivistyskauden mahtavinkin ruhtinas ja suurinkin valtiomies tai sotapäällikkö saa olla kateellinen vähäarvoisimmallekin suvun esimiehelle sen pakottoman ja kiistattoman kunnioituksen takia, jota tälle osoitetaan. Toinen on aivan yhteiskunnan keskellä, toisen on pakko koettaa näyttää joltakin yhteiskunnan ulko- ja yläpuolella olevalta.

Koska valtio on saanut alkunsa siitä, että on pitänyt hillitä vastakkaisia luokkia, ja koska se on syntynyt samalla kuitenkin näiden luokkien yhteentörmäyksissä, niin se on säännöllisesti mahdavamman, taloudellisesti hallitsevan luokan valtio, jonka avulla tämä luokka muodostuu myös poliittisesti hallitsevaksi luokaksi ja josta se saa uuden välikappaleen sorretun luokan lannistamiseksi ja riistämiseksi. Niinpä antiikin valtio oli ennen kaikkea orjanomistajien valtio orjien lannistamiseksi, samoin feodaalivaltio oli aateliston välikappale maorjien ja epäitsenäisten talonpoikien lannistamisessa ja nykyaikainen parlamentaarinen valtio on pääoman ase palkkatyön riistämisessä. Poikkeuksina kuitenkin esiintyy aikakausia, jolloin taistelevien luokkien voimat ovat siinä määrin tasoissa, että valtiovalta saa näennäisenä välittäjänä hetkeksi tietynlaisen itsenäisyyden noiden kummankin luokan suhteen. Niinpä 1600- ja 1700-luvun absoluuttinen monarkia piti keskinäisessä tasapainossa aatelistoa ja porvaristoa; niin menetteli myös Ranskan ensimmäisen¹⁸⁶ ja varsinkin toisen keisarikunnan bonapartismi, joka yllytti proletariaattia porvaristoa vastaan ja porvaristoa proletariaattia vastaan. Uusimpana saavutuksena tällä alalla, jolloin hallitsija ja hallittavat näyttävät yhtä koomillisilta, on uusi bismarckilaisen kansakunnan Saksan valtakunta: toisiaan vastassa olevia kapitalisteja ja työväestöä pidetään tasapainossa, ja niitä petetään yhtäläisesti Preussin rappeutuneiden maalaisjunkkerien eduksi.

Useimmissa tunnetuissa historiallisissa valtioissa kansalaisille myönnettiin sitä paitsi oikeudet omaisuuden mukaan ja sanottiin siten suoraan, että valtio on omistavan luokan järjestö, joka suojelee sitä omistamattomalta luokalta. Niin oli laita jo Ateenan ja Rooman omaisuusluokittelussa. Niin oli laita keskiaikaisessa feodaalivaltiossa, missä poliittinen valta-asema määräytyi maaomaisuuden mukaan. Niin on laita nykyaikaisten parlamentaaristen valtioiden vaalisensuksessa. Mutta oleellista ei ole suinkaan tämä omaisuuseroavuuden poliittinen tunnustaminen. Se on päinvastoin osoituksena valtiollisen kehityksen alhaisesta asteesta. Korkein valtiomuoto, demokraattinen tasavalta, joka nykyisissä yhteiskuntaoloissamme käy yhä väistämättömämmäksi ja on se valtiomuoto, missä proletariaatin ja porvariston välinen viimeinen ratkaiseva taistelu vain voidaankin käydä loppuun, tämä demokraattinen tasavalta ei virallisesti tunne enää mitään omaisuuseroavuuksia. Demokraattisessa tasavallassa rikkaus käyttää valtaansa välillisesti, mutta sitä varmemmin: toisaalta virkamiesten suoranaisen lahjonnan muodossa, mistä Amerikka on klassinen esimerkki, toisaalta hallituksen ja pörssin liittoutumisen muodossa, mikä tapahtuu sitä helpommin, mitä enemmän valtion velat kasvavat ja mitä enemmän osakeyhtiöt keskittävät käsiinsä paitsi kuljetusta myös itse tuotannon ja tekevät tuon saman pörssin keskuspaikakseen. Havainnollisena esimerkkinä siitä on Amerikan lisäksi uusi Ranskan tasavalta ja onpa kunnan Sveitsikin tehnyt voitavansa tällä alalla. Ettei tämä hallituksen ja

pörssin veljesliitto kuitenkin vaadi demokraattista tasavaltaa, siitä on osoituksena paitsi Englantia myös uusi Saksan valtakunta, jossa ei voida sanoa, kumman yleinen äänioikeus on kohottanut ylemmäksi, Bismarckin vai Bleichröderin. Ja vihdoin omistava luokka vallitsee suoranaisesti yleisen äänioikeuden avulla. Niin kauan kuin sorretty luokka, siis tässä tapauksessa proletariaatti, ei ole vielä kypsä vapauttamaan itseään, niin kauan sen enemmistö pitää olevaa yhteiskuntajärjestystä ainoana mahdollisena ja kulkee poliittisesti kapitalistiluokan hännässä, muodostaa sen äärimmäisen vasemman siiven. Mutta sitä mukaa kuin sorretty luokka kypsyy vapauttamaan itsensä, se järjestäytyy omaksi puolueeksi, valitsee omia edustajiaan eikä kapitalistien edustajia. Yleinen äänioikeus on siten työväenluokan kypsyyden mittari. Sen enempää se ei voi olla eikä tule koskaan olemaankaan nykyisessä valtiossa; mutta sekin riittää. Sinä päivänä, jolloin yleisen äänioikeuden lämpömittari osoittaa työläisten keskuudessa kiehumapistettä, työläiset niin kuin kapitalistitkin tietävät, mitä on tehtävä.

Valtio ei siis ole ollut olemassa iänikuisesti. On ollut yhteiskuntia, jotka ovat tulleet toimeen ilman sitä ja joilla ei ole ollut aavistustakaan valtiosta eikä valtiovallasta. Taloudellisen kehityksen tietynsä vaiheessa, mihin liittyi ehdottomasti yhteiskunnan jakautuminen luokkiin, valtio kävi tämän jakautumisen vuoksi välttämättömäksi. Nyt lähestymme nopein askelin sellaista tuotannon kehitystasetta, jolloin luokkien olemassaolo ei ainoastaan ole lakanut olemasta välttämättömyys, vaan on muodostumassa tuotannon suoranaiseksi esteeksi. Luokat häviävät yhtä välttämättömästi, kuin ne ennen syntyivät. Niiden hävitessä häviää väistämättömästi myös valtio. Yhteiskunta, joka järjestää tuottajien vapaamman ja tasa-arvoisemman assosiaation pohjalla tuotannon uudella tavalla, siirtää koko valtiokoneiston sinne, minne se silloin on kuuluva: muinaismuistojen museoon, rukiin ja pronssikirveen viereen.

* * *

Sivistyskausi on siis edellä esitetyn mukaan se yhteiskunnan kehitystaste, jolloin työnjako ja tästä johtuva yksilöiden välinen vaihto sekä näitä kumpaakin yhdistävä tavarantuotanto kehittyvät kukoimmilleen ja mullistavat koko entisen yhteiskunnan.

Yhteiskunnan kaikilla aikaisemmilla kehitystasteilla tuotanto oli oleellisesti yhteistä, samoin myös kulutus oli suurempien tai pienempien kommunististen yhteisöjen sisäistä välitöntä tuotteiden jakoa. Tämä tuotannon yhteisyys oli rajoittunut mitä ahtaampiin puitteisiin, mutta johti samalla kuitenkin siihen, että tuottajat olivat oman tuotannollisen toimintansa ja tuotteidensa herroja. He tiesivät, miten tuotteen käy: he kuluttavat sen, se ei lähde heidän käsistään, ja niin kauan kuin tuotantoa harjoitetaan tällä perustalla se ei voi kasvaa tuottajia voimakkaammaksi eikä synnyttää mitään heille

vieraita aavemaisia voimia, kuten asian laita on säännöllisesti ja väistämättömästi sivistyskaudella.

Mutta tähän tuotantoprosessiin tunkeutuu vähitellen työnjako. Se horjuttaa tuotannon ja omistuksen yhteisyyden perustaa, tekee yksityisomistuksen yleiseksi säännöksi ja synnyttää samalla eri henkilöiden välisen vaihdon; miten se tapahtuu, sitä olemme tutkineet edellä. Tavarantuotanto muodostuu vähitellen vallitsevaksi tuotantomuodoksi.

Tavarantuotannon vallitessa, jolloin ei tuoteta enää omaa tarvetta, vaan vaihtoa varten, tuotteet siirtyvät välttämättä käsistä toisiin. Tuottaja luovuttaa tuotteensa vaihdossa eikä hän tiedä enää, miten sen käy. Kun raha ja samalla kauppias tulee välittäjäksi tuottajien kesken, vaihtotoiminta muodostuu entistä mutkikkaammaksi ja tuotteiden lopullinen kohtalo entistä epämääräisemmäksi. Kauppiaita on paljon, eikä kukaan heistä tiedä, mitä toinen tekee. Tavarat eivät enää siirry ainoastaan kädestä käteen, vaan myös markkinoilta markkinoille, tuottajat ovat menettäneet valtansa elinpiirinsä koko tuotannon suhteen, mutta kauppiaatkaan eivät ole sitä saaneet. Tuotteet ja tuotanto jäävät sattuman varaan.

Mutta sattuma on vain yhteenkuuluvuuden toinen puoli, toista sanotaan välttämättömyydeksi. Luonnossa, jossa niin ikään sattuma näyttää vallitsevan, olemme todistaneet jo kauan sitten, että kullakin alalla vallitsee sisäinen välttämättömyys ja lainomaisuus, jotka vaikuttavat tähän sattumaan. Mutta mikä on totta luonnossa, se on totta myös yhteiskunnassa. Kuta enemmän jokin yhteiskunnallinen toiminta, sarja yhteiskunnallisia ilmiöitä käy ihmisten tietoiselle valvonnalle ylivoimaiseksi, kasvaa heitä voimakkaammaksi, kuta enemmän tuo toiminta näyttää jäävän pelkän sattuman varaan, sitä enemmän vaikuttavat luonnollisen välttämättömästi tähän sattumaan sille ominaiset sisäiset lait. Samanlaiset lait hallitsevat myös tavarantuotannon ja -vaihdon sattumia: yksityiselle tuottajalle ja vaihtajalle ne ovat vieraita, aluksi jopa tuntemattomia voimia, joiden luonne saadaan vain vaivoin tutkituksi ja selville. Nämä tavarantuotannon taloudelliset lait muuntuvat tämän tuotantomuodon kehitysasteiden mukaan; mutta ylipäänsä koko sivistyskausi on niiden herruuden alainen. Vielä nykyäänkin tuote hallitsee tuottajiaan; vielä tänäänkään yhteiskunnallista tuotantoa kokonaisuudessaan ei säännellä yhteisesti harkitun suunnitelman mukaan, vaan sitä sääntelevät sokeat lait, jotka ilmenevät alkuvoimaisina, viime kädessä aika ajoittaisten kauppapulien myrskyinä.

Edellä näimme, että ihmistyövoima kykenee jo varsin aikaisella tuotannon kehitysasteella luomaan melkoista enemmän tuotteita kuin mitä tuottajan toimeentuloon tarvitaan ja että tämä kehitysaste on pääasiassa se sama aste, jolla saavat alkunsa työnjako ja yksilöiden välinen vaihto. Eikä kestänyt enää kauan, kun keksittiin se suuri »totuus», että ihminenkin voi olla tavaraa, että ihmisvoimaa voidaan vaihtaa ja käyttää, kun ihmisestä tehdään orja. Ihmiset

olivat tuskin alkaneet vaihtaa, kun heitäkin jo ruvettiin vaihtamaan. Tekijästä tuli teon kohde ihmisten tahdosta riippumatta.

Samalla kun syntyi orjuus, joka sivistyskaudella kehittyi täydelliseksi, tapahtui myös ensimmäinen suuri yhteiskunnan jakautuminen riistävään ja riistettyyn luokkaan. Tämä jako on ollut olemassa koko sivistyskauden ajan. Orjuus on ensimmäinen, antiikin maailmalle ominainen riiston muoto; sitä seuraa keskiajalla maatorjuus, uudella ajalla palkkatyö. Nämä ovat orjuuden kolme suurta muotoa, luonteenomaisia sivistyskauden kolmelle suurelle ajanjaksolle; julkinen ja sitten viime aikoina naamioitu orjuus on ollut sivilisaation alituisena seuralaisena.

Sille tavarantuotannon asteelle, josta sivistyskausi alkaa, on taloudellisesti luonteenomaista: 1. metalliraha ja samalla rahapääoma, korko ja koronkiskonta; 2. kauppiat tuottajien välisenä välittäjäluokkana; 3. maan yksityisomistus ja hypoteekki ja 4. orjatyö vallitsevana tuotantomuotona. Sivistyskautta vastaava ja sen aikana vallitsevaksi vakiintunut perhemuoto on yksiavioisuus, miehen herruus vaimoon, ja yksityinen perhe on yhteiskunnan taloudellinen perusyksikkö. Sivistyskauden yhteiskunnan yhdyssiteenä on valtio, joka kaikkina tyypillisinä aikakausina on poikkeuksetta hallitsevan luokan valtio ja pysyy kaikissa tapauksissa oikeastaan koneistona, jonka avulla sorrettu, riistetty luokka pidetään kurissa. Sivistyskaudelle on kuvaavaa vielä: toisaalta kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtan vakiintuminen koko yhteiskunnallisen työnjaon perustaksi, toisaalta testamenttaus, minkä ansiosta omaisuuden haltija voi kuolemansakin jälkeen määrätä omaisuudestaan. Tämä instituutio, joka oli suoranainen isku vanhalle sukulaitokselle, oli Ateenassa aina Soloniin asti tuntematon; Roomassa se tuli käytäntöön jo aikaisin, mutta emme tiedä milloin;* germaaneilla saattoivat sen käytäntöön papit, jotta kunnan germaani olisi saanut esteettömästi lahjoittaa kirkolle perintöosansa.

Tämän perusjärjestyksen avulla sivistyskausi on saanut aikaan sellaista, mihin vanha sukuyhteiskunta ei läheskään pystynyt. Mutta sivistyskausi on saanut sen aikaan kiihottamalla ihmisissä mitä alhaisimpia viettejä ja intohimoja ja kehittämällä niitä kaikkien

* Lassallen »Hankittujen oikeuksien järjestelmä» punoutuu toisessa osassa pääasiallisesti sen väitteen ympärille, että roomalainen testamentti on yhtä vanha kuin Rooma itse, että Rooman historiassa ei koskaan ole ollut »testamenttitonta aikaa», että testamentti on syntynyt esiroomalaisena aikana vainajain palvonnasta. Uskollisena vanhalle hegeliläisyydelle Lassalle ei johda roomalaisia oikeussäännöksiä roomalaisten yhteiskunnallisista suhteista, vaan »spekulatiivisesta» tahto-käsitteestä, ja päättyy tällöin tähän kokonaan epähistorialliseen väitteeseen. Sitä ei kannata ihmetellä kirjassa, joka saman spekulatiivisen käsitteen nojalla päättyy johtopäätökseen, että roomalaisessa perimyksessä omaisuuden siirto oli ollut pelkkä sivuasias. Lassalle ei ainoastaan usko roomalaisten — varsinkaan varhaisemman ajan — lainoppineiden harhakuvitelmiä, hän kehitelee niitä edelleen.

muiden taipumusten kustannuksella. Halpamainen ahneus on ollut sivistyskauden liikevoimana sen ensi päivästä aina tähän asti, ja rikkaus, taas rikkaus ja vielä kerran rikkaus, ei yhteiskunnan, vaan viheliäisen yksilön rikkaus, on ollut sen ainoana määräävänä tarkoituksena. Jos kohta tuon yhteiskunnan helmassa on samalla jatkuvasti kehittynyt tiede ja ollut useita taiteen korkeimman kuokistuksen kausia, niin se on johtunut vain siitä, että ilman sitä meidän aikamme koko rikkauden kasaaminen olisi ollut mahdotonta.

Koska sivilisaation perustana on luokan harjoittama toisen luokan riisto, niin sen koko kehitys tapahtuu jatkuvasti ristiriitaisena. Kaikkinainen tuotannon edistyminen merkitsee samalla sorretun luokan, ts. valtaenemmistön aseman huononemista. Kaikki mikä on toiselle hyväksi, on välttämättömästi pahaksi toiselle, jokainen toisen luokan uusi vapaus merkitsee toisen luokan sorron lisääntymistä. Räikeimpänä todistuksena siitä on konetyön käyttöönotto, minkä vaikutukset tunnetaan tätä nykyä yleisesti. Jos kohta barbaareilla tuskin voitiin havaita eroa oikeuksien ja velvollisuuksien välillä, kuten olemme nähneet, niin sivilisaatio tekee typerimmällekkin selväksi kummankin eroavuuden ja vastakohtaisuuden antamalla toiselle luokalle miltei kaikki oikeudet ja sälyttämällä toiselle taas miltei kaikki velvollisuudet.

Mutta näin ei saa olla. Mikä on hyvä vallassaolevalle luokalle, sen pitäisi olla hyvä koko yhteiskunnalle, jonka kanssa vallassaoleva luokka itsensä samastaa. Mitä pitemmälle siis sivilisaatio edistyy, sitä enemmän sen täytyy peitellä rakkauden verholla niitä epäkohtia, jotka se itse on välttämättömyyden pakosta luonut, kaunistella niitä tai kiistää ne kokonaan, sanalla sanoen turvautua sovinnaiseen ulkokultaisuuteen, jota eivät tunteneet aikaisemmat yhteiskuntamuodot eivätkä edes sivistyskaudenkaan ensi asteet ja joka lopuksi huipentuu väitteeksi: riistävä luokka riistää sorrettua luokkaa vain ja yksinomaan sorretun luokan omaksi eduksi; ja kun sorrettu luokka ei sitä huomaa, vaan alkaa vielä kapinoidakin, niin se on mitä halpamaisinta kiittämättömyyttä hyväntekijöitä, riistäjiä, kohtaan.*

Ja nyt lopuksi Morganin arvostelma sivilisaatiosta:

»Sivilisaation alettua rikkauden kasvu on käynyt niin suunnattomaksi, rikkauden muodot niin moninaisiksi, sen käyttö niin laajaperäiseksi ja sitä hoidetaan niin taitavasti omistajan eduksi, että rikkaus on muodostunut kansanvastaiseksi voittamattomaksi mahdiksi. Ihmisäly seisoo neuvottomana ja hämmennyneenä aikaansaannoksensa edessä. Mutta sittenkin on koittava aika, jolloin ih-

* Aikomuksenani oli aluksi esittää Morganin ja oman arvosteluni ohella se loistava sivilisaation arvostelu, jonka tapaa Charles Fourier'n teoksissa eri kohdissa. Ikävä kyllä minulla ei ole siihen aikaa. Huomautan vain, että jo Fourier pitää yksiavioisuutta ja maaomaisuutta sivilisaation päätunnusmerkkeinä ja sanoo sivilisaation olevan rikkaiden sotaa köyhiä vastaan. Niin ikään huomaamme jo hänen käsittävän syvällisesti sen, että kaikissa puutteellisissa, vastakohtaisuuksien runtelemissa yhteiskunnissa taloudellisina yksikköinä ovat erilliset perheet (les familles incohérentes).

misjärki vahvistuu vallitakseen rikkautta ja jolloin se on määräävä sekä valtion ja valtion suojeleman omaisuuden välisen suhteen että myös omistajien oikeuksien rajat. Yhteiskunnan edut ovat yksityisetuihin verraten ehdottomasti etutilalla, ja kumpaisetkin täytyy saattaa oikeudenmukaiseen ja sopusointuiseen suhteeseen. Pelkkä rikkauten tavoittelu ei ole ihmiskunnan lopputarkoitus, jos edistys suinkin pysyy lakina tulevaisuudessa, niin kuin se on ollut lakina menneisyydessä. Aika, joka on kulunut sivilisaation alkamisesta, on vain pieni murto-osa ajasta, jonka ihmiskunta on elänyt, ja vain pieni murto-osa ajasta, joka sillä on vielä elettävänä. Se historiallinen elämänura, jonka lopputarkoituksena on vain rikkaus, uhkaa päättyä yhteiskunnan tuhoutumiseen, sillä sellainen ura sisältää sinänsä oman turmionsa ainekset. Kansanvaltaisuus hallinnassa, veljeys yhteiskunnassa, oikeuksien tasa-arvoisuus, yleinen valistus siunaavat sen lähinnä korkeamman yhteiskunta-asteen, jonka hyväksi kokemus, ymmärrys ja tiede alati ahertavat. *Se on oleva — joskin korkeammassa muodossa — muunoisten sukujen vapauden, yhdenvertaisuuden ja veljeyden ennallistumista.*» (Morgan. »Ancient Society», p. 552.)

*Kirjoitettu maaliskuun lopussa — 26.
toukokuuta 1884*

*Julkaistaan 1891 ilmestyneen
neljännen saksankielisen
laitoksen tekstin mukaan*

Ilmestyi erillisenä kirjana Zürichissä 1884

Suomennos saksasta

Allekirjoitus: Friedrich Engels